

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Filozofická fakulta
Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie

PRVÉ SLOVENSKÉ ŽENSKÉ ČASOPISY: DENNICA, ŽIVENA, SLOVENSKÁ ŽENA (1898 – 1923)

Marián GLADIŠ

Košice 2021

*Prvé slovenské ženské časopisy: Dennica, Živena, Slovenská žena
(1898 – 1923)*

AUTOR

PhDr. Marián GLADIŠ, PhD.

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

VEDECKÝ REDAKTOR

prof. PhDr. Ján GBÚR, CSc.

Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

RECENZENTI

prof. PhDr. Juraj RUSNÁK, CSc.

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

doc. PhDr. Anna SÁMELOVÁ, PhD.

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doc. PaedDr. Ivica HAJDUČEKOVÁ, PhD.

Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

OBÁLKA, TECHNICKÝ A JAZYKOVÝ REDAKTOR

PhDr. Marián GLADIŠ, PhD.

Tento text je publikovaný pod licenciou **CC BY NC ND** Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 („Uved'te pôvod – Nepoužívajte komerčne – Nespracováajte“).

Za odbornú a jazykovú stránku monografie zodpovedá autor.

UMIESTNENIE <https://unibook.upjs.sk>

DOSTUPNÉ OD 21. 12. 2021

ISBN 978-80-574-0062-2 (e-publikácia)

OBSAH

Predslov	5
Na ceste k ženskej tlači (Prehľad dejín slovenskej periodickej tlače)	7
Dennica (1898 – 1914)	19
Živena (1910 – 1949)	55
Slovenská žena (1920 – 1923)	139
Doslov	165
Chronologický zoznam slovenskej ženskej tlače (1898 – 2021)	169
English Summary	173
Z recenzentských posudkov	175
Literatúra a pramene	177

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

- a i.* – a iná, a iný, a iné; a inde
a pod. – a podobne
al. – alebo
cca – cirka – asi, približne
č. – číslo
čes. – česká, český, české
ČSR – Československá republika
ESS – Encyklopédia slovenských spisovateľov
et al. – a ďalší, a iní – skratka pri udávaní väčšej skupiny autoriek a autorov v texte; v minulosti: *a kol.* – a kolektív (autoriek a autorov)
ibid. – ibidem – tamže, na už spomenutom, rovnakom mieste (v texte)
MEŽ – Malá encyklopédia žurnalistiky
napr. – napríklad
obnov. – obnovená, obnovený, obnovené
o. i. – okrem iného, okrem iných
porov. – porovnaj
pozn. – poznámka; poznamenala, poznamenal, poznamenali
prel. – preložila, preložil, preložili (pri prekladoch textov do slov. jazyka)
pseud. – pseudonym – krycie umelecké meno
r. – rok (roku)
resp. – respektíve
roč. – ročník
s. – strana (strán)
slov. – slovenská, slovenský, slovenské
SNS – Slovenská národná strana
stor. – storočie
t. j. – to jest
tis. – tisíc
tzv. – takzvaná, takzvaný, takzvané
vyd. – vydavateľka, vydavateľ; vydavateľstvo; vydanie

PREDSLOV

Ked' začiatkom januára 1898 vyšlo premiérové číslo mesačníka *Dennica* (napriek búrlivej nevôli a otvorenému odporu predstaviteľov národného hnutia v Turčianskom Svätom Martine), úsilie zmeniť sociálny status slovenských žien a ich snahy vymaniť sa z rodových a spoločenských stereotypov zaznamenali prvý výrazný úspech. Vďaka **historicky prvému časopisu pre slovenské ženy** – a prostredníctvom neho – sa koncom 19. storočia Slovenky začali verejne dožadovať zlepšenia svojho sociálneho postavenia. Po vzore aktivistiek zo zahraničia žiadali – spočiatku vari nesmeli, „tíško“ a azda aj s „malou dušičkou“ – eliminovať spoločenskú subalternosť, podriadenosť žien, s cieľom nadobudnúť ekvipolentné, rovnoprávne, rovnocenné postavenie s mužmi. Nežiadali pritom veľa – chceli sa iba „odpútať od pece“, aby mohli začať čítať, vzdelávať sa, pracovať, pôsobiť vo verejnom priestore a aktívne vplývať na dianie v spoločnosti.

Emancipačné hnutie žien bolo prirodzenou, zákonitou a logickou konzekvenciou neudržateľných spoločenských pomerov; v druhej polovici 19. storočia začali ženy vo viacerých európskych krajinách otvorene prejavovať nespokojnosť a nesúhlas s inferiorným sociálnym postavením žien a patriarchálnym usporiadaním spoločnosti, v ktorej bolo jedinou rolou ženy „*živiť oheň v rodinnom krbe*“ a obetavo, pokorne a „*bez daromných rečí*“ plniť rolu „*počúvnej*“ (poslušnej a oddanej) manželky a „*dbanlivej*“ (starostlivej a milujúcej) matky. Kým v niektorých krajinách bojovníčky za práva žien pristupovali aj k radikálnejším formám protestov (napr. aktivistky sufražetského hnutia v Anglicku), v našich podmienkach sa koncentrovali na zakladanie a aktivity kultúrnych a osvetových spolkov a združení – najvýznamnejším bol spolok slovenských žien Živena založený 4. augusta 1869 v Turčianskom Svätom Martine, ktorý vydával druhý slovenský ženský časopis – mesačník *Živena*. Primárnym cieľom spolkovej činnosti bolo pozdvihnutie vzdelanostnej úrovne slovenských žien – a následne ich adekvátne sociálne uplatnenie –, a to prostredníctvom šírenia kultúry, čítania odbornej lektúry a beletrie a prostredníctvom tvorby, vydávania a rozširovania periodík, ktoré by boli svojou

náplňou a poslaním určené predovšetkým ženskému čitateľskému publiku. Pri tomto úsilí však pomerne dlho narážali na hlboko zakorenené konzervatívne názory na rodové usporiadanie spoločnosti a na postavenie, poslanie a úlohy ženy v nej.

Súčasťou emancipačného úsilia bol aj zápas za občianske a politické práva žien, najmä za volebné právo (prvé požiadavky boli v tomto ohľade formulované už koncom 18. storočia vo Francúzsku). Tento zápas sa v našich podmienkach úspešne završil po skončení prvej svetovej vojny, po rozpade monarchie a vzniku Československa. Konštitúcia novovzniknutého štátu, prijatá 29. februára 1920, garantovala všeobecné volebné právo, vďaka čomu mohli slovenské a české ženy už v apríli 1920 voliť – aj byť volené – do parlamentu, Národného zhromaždenia republiky Československej. Angažovanosť slovenských žien vo verejnom priestore nového štátu ešte viac zvýraznilo založenie politických novín s príznačným názvom *Slovenská žena* a s podtitulom „Časopis politicko-výchovný a vzdelávajúci“, ktoré začali vychádzať v marci 1920, len necelý rok a pol po vzniku republiky. Aj keď vydávanie novín netrvalo dlho – vychádzali len do konca roka 1923 –, predstavovali ďalší dôležitý mezník v procese kreovania fenoménu, ktorý novinoveda označuje termínom *ženská tlač*.

Ambíciou predkladanej monografie je ponúknuť ucelený pohľad na počiatočnú fázu formovania ženskej časopiseckej produkcie na Slovensku, vymedzenú štvrtstoročným obdobím na prelome 19. a 20. storočia a ohraničenú rokmi 1898 a 1923 (pravda, nie izolovane, separátne, ale v kontexte historického spoločenského vývoja, na ktorý nevyhnutne reagovalo aj slovenské žurnalistické prostredie), a to na základe vlastného minuciózneho materiálového výskumu dobovej tlače realizovaného najmä z perspektívy mediologických metód a štandardov výskumnej práce.

Rád by som vyjadril úprimnú vďaka recenzentkám doc. PhDr. Anne Sámelovej, PhD., a doc. PaedDr. Ivici Hajdučekovej, PhD., recenzentovi prof. PhDr. Jurajovi Rusnákovi, CSc., a vedeckému redaktorovi prof. PhDr. Jánovi Gbúrovi, CSc., za cenné rady, pripomienky, postrehy a návrhy, ktoré pomohli zvýšiť úroveň tejto práce.

Marián Gladiš, *autor monografie*

V Košiciach 16. novembra 2021

NA CESTE K ŽENSKÉJ TLAČI (PREHĽAD DEJÍN SLOVENSKEJ PERIODICKEJ TLAČE)

Významné postavenie v štruktúre periodickej tlače na Slovensku má *ženská tlač*. *Malá encyklopédia žurnalistiky* (ďalej len *MEŽ*) ju definuje¹ ako „periodiká určené svojím poslaním a obsahom najmä ženám“² (Jacz et al., 1982, s. 547). Kým v medzinárodnom kontexte sa obvykle akcentuje, že ženská tlač reflektuje meniaci sa pohľad na rolu žien v spoločnosti (porov. napr. Unwin et al., 2020), z pohľadu genézy slovenskej ženskej tlače sa v minulosti zdôrazňovalo, že jej vznik a formovanie na prelome 19. a 20. storočia je dôkazom rozvetvenej špecializácie slovenského novinárstva v rokoch 1897 až 1914 (porov. napr. Ruttkay, 1980, s. 575).

Takýto pohľad je, pravdaže, nutné vnímať ako simplifikujúci, zjednodušujúci. Na dôkladnejšie pochopenie dôvodov vzniku prvých slovenských časopisov pre ženy pokladáme za potrebné ozrejmiť predovšetkým dobový (historický) stav slovenskej spoločnosti – a v rámci nej aj slovenského novinárstva.

Ako je známe, územie dnešnej Slovenskej republiky bolo až do roku 1918 integrálnou súčasťou Uhorského kráľovstva (resp. Rakúsko-uhorskej monarchie), čo malo zásadný vplyv nielen na postavenie slovenského národa a jeho elít, ale aj na rozvoj slovenského novinárstva. Prvé noviny na našom území začali vychádzať neskôr ako v iných častiach Európy. Malo to súvis predovšetkým s hospodárskym zaostávaním Uhorska. Zatiaľ čo v západnej Európe prvé periodiká vyšli už začiatkom 17. stor., u nás sa tak stalo až o storočie neskôr. Za prvé noviny sa považujú ešte nepravidelne vychádzajúce *Mercu-*

¹ Francúzska spisovateľka, dramatička, filozofka, literárna kritička a teoretička feminizmu Héléne Cixous(ová) – autorka pojmu „ženské písanie“ (*écriture féminine*) – odmieta akokoľvek definovať *ženské písanie*, pretože každá definícia je podľa nej obmedzujúca a upevňuje symbolický poriadok, ktorý predpisuje pevné významy. Tento jej prístup súvisí so snahou vyrovnáť sa s falocentrizmom a s logocentrizmom západnej kultúry. Podrobnejšie pozri napr. Feldmanová – Schültingová, 2006, s. 98 – 99 a 172.

² Citácie z odbornej literatúry budeme uvádzať obyčajným písmom (rez písma: normálne), citácie z dobovej tlače, umeleckej literatúry, korešpondencie a pod. budeme uvádzať nakloneným písmom (rez písma: *kurzíva*), a to v autentickej, pôvodnej písomnej podobe.

rius Hungaricus, od 2. čísla vydávané pod názvom *Mercurius Veridicus ex Hungaria* (Pravdovravný posol z Uhorska), ktoré vychádzali v rokoch 1705 až 1710 (tlačili ich v Levoči a Bardejove). Obsahovali najmä vojnové správy (vydávali a redigovali ich radcovia a generáli kniežaťa Františka II. Rákociho počas posledného protihabsburského stavovského povstania), a preto ich niektorí historici pokladajú skôr za vojnový vestník ako za skutočné noviny (porov. napr. Ruttkay, 1980, s. 549, resp. Serafinová – Vatrál, 2005, s. 25).

Prvé pravidelne vydávané noviny na území Slovenska, a v celom Uhorsku, začali vychádzať 12. marca 1721. Týždenník *Nova Posoniensia* (Bratislavské noviny) vznikol z iniciatívy polyhistora Mateja Bela. Rovnako ako *Mercurius* boli písané po latinsky. Matej Bel, ktorý v tom čase pôsobil ako rektor bratislavského evanjelického lýcea, bol zástancom moderných vedeckých aj pedagogických metód a jednou z nich bola idea využívať noviny ako pedagogický nástroj. Pravidelným čítaním periodika *Nova Posoniensia* sa mali študenti lýcea zlepšovať v latinskej gramatike a štylistike. Z hľadiska náplne sa noviny zamierovali najmä na správy zo zahraničia, ktoré tvorili až 90 percent obsahu, čo súviselo s prísnu cenzúrou, ostatok tvorili zvesti z Bratislavy. Noviny zanikli 10. septembra 1722, keď vyšlo posledné, archívne uchované číslo. Dejepisci pripisujú jeho koniec aj konfesijným sporom (porov. napr. Serafinová – Vatrál, 2005, s. 28: „Trnavským jezuitom nevyhovovalo, že periodikum mali v rukách protestanti.“).

Prvé periodikum vydávané v slovenskom jazyku, presnejšie v slovakizovanej češtine, boli *Prešpurské noviny* (Presspurské Nowiny),³ ktoré vydával Daniel Tállayi v Bratislave v rokoch 1783 až 1787. Aj keď vychádzali iba štyri roky a mali len 60 predplatiteľov (čo bol aj hlavný dôvod, pre ktorý napokon zanikli), podľa Samuela Brečka prispeli k prebúdzaniu národného povedomia a šíreniu slovenskej slovesnosti (Brečka et al., 2009, s. 102). Počas

³ Niektoré zdroje uvádzajú ako prvé slovenské periodikum *Nowiny o Rolnjm a Polnjm Hospodárství* (resp. *Rolnj Hospodárské Nowiny*) – najstaršie odborné poľnohospodárske periodikum v Uhorsku, ktoré vychádzalo krátko, približne štyri mesiace od 15. 3. 1783 v Bratislave (porov. Jacz et al., 1982, s. 108, resp. Vieriková, 1996, s. 103). F. Ruttkay však upozorňuje, že to neboli pôvodné, ale prekladové noviny (1980, s. 551). Navyše, v skutočnosti vychádzali v češtine (porov.: *Nowiny o Rolnjm a Polnjm Hospodárství podle Ustanowení Uherského Králowství w Uherské, České a Německé řeči vydané Léta Páně 1783*). Noviny vydával a tlačil František Augustín Packo v Bratislave a mali aj maďarskú (*Királyi Magyar Ujság a Földművelésről*) a nemeckú verziu (*Königlich-Hungarische Agrikultur-Zeitung*), maďarská verzia sa však nezachovala, z českej sa dochovalo len prvé číslo a z nemeckej iba č. 18 (Vieriková, 1996, s. 103).

panovania cisára Jozefa II. začal vychádzať aj prvý slovenský časopis – *Staré noviny literárního umění* (1785 – 1786), ktorý vydávala v Banskej Bystrici učená spoločnosť Erudita societas Slavica. Tento kultúrny a literárno-náučný mesačník rozvíjal činnosti v oblasti ľudovúchovy a osvety – s deklarovaným cieľom podnecovať slovenské národné povedomie, šíriť vzdelanosť, predovšetkým štúdiom prírodovedných odborov a cudzích jazykov. Aj tento titul mal sotva 60 abonentov, čo podľa tvorcov *MEŽ* svedčí o slabosti vtedajšieho slovenského národného hnutia (Jacz et al., 1982, s. 447).

Po zániku *Prešpurských novín* vychádzali v Bratislave (Prešporke) len po nemecky a po maďarsky písané noviny (*Pressburger Zeitung*, 1764 – 1929, resp. *Magyar Hirmondó*, 1780 – 1788, prvé maďarské noviny v celom Uhorsku). Trvalo bezmála 25 rokov, kým sa opäť objavilo aj slovenské periodikum. Až v roku 1812 začal profesor slovenského jazyka a literatúry na bratislavskom evanjelickom lýceu Juraj Palkovič vydávať noviny s názvom *Týdenník* (Týdennjk, aneb cýsařsko-královské Národnj Nowiny). O ich vydávanie sa opakovane usiloval už od roku 1804, ale povolenie napokon dostal až koncom roka 1811, a to pod podmienkou, že vo svojich novinách nebude uverejňovať politické spravodajstvo. Juraj Palkovič chcel vydávaním *Týdenníka* prispievať k povzneseniu vzdelanostnej úrovne slovenského ľudu a posilňovať jeho vlastenecké povedomie.⁴ Opakovane sa ho pokúšal transformovať na politické noviny, ale bez povolenia úradov to nebolo možné.⁵ Keď sa k tomu pridružili finančné problémy, uprostred roka 1818 Juraj Palkovič prestal *Týdenník* vydávať. K redaktorskej práci sa vrátil v roku 1832, keď začal vydávať literárny časopis *Tatránka* s podtitulmi *Spis pokračugjcy rozličného obsahu, pro včené, převčené y nevčené; resp. Spis pokračugjcy (rozličného obsahu) zvlásť pro Slowáky, Čechy a Morawany*. Literárno-náučný obsah časopisu naplňal spravidla sám, len ojedinele mu „asistovali“ iní autori, najviac a najintenzívnejšie Ľudovít Štúr – v rokoch 1841 až 1843 jeho „hlavný pomocník“ pri redigovaní. Po zavedení štúrovskej slovenčiny sa však cesty J. Palkoviča (zástancu jednoty spisovného jazyka Čechov, Moravanov a Slovákov) a Ľ. Štúra rozišli; J. Palkovič v nasledujúcich rokoch otvorene vystupo-

⁴ *Týdenník* výrazne zasiahol do slovenského literárneho, kultúrneho aj spoločenského života, o čom svedčí aj pomerne vysoký počet, až do 2-tis. čitateľov (porov. Jacz et al., 1982, s. 108).

⁵ F. Ruttkay pripomína, že po smrti osvietenského panovníka Jozefa II. bola politika v novinách prísne zakázaná, čo im odobralo „skutočnú životnú podstatu“ (1980, s. 551).

val proti Štúrovej slovenčine a dokonca voči nej viedol kampaň – *Encyklopédia slovenských spisovateľov* (ďalej *ESS*) v tejto súvislosti cituje jeho vyjadrenie publikované v *Tatranke* (1846, č. 4, s. 108): „*Vůbec přetěžce a bolestně nesu, že sem se ještě v šedinách svých s tímto protivěnstvím potkati musí!*“ (Rosenbaum et al., 1984, s. 477). *Tatranka* vychádzala nepravidelne, v štvrtročných zväzkoch, posledný v roku 1847.

K najvýznamnejším literárnym činom prvej polovice 19. stor. patrilo vydávanie časopisu *Hronka* (1836 – 1838) s podtitulom *Podtatranská Zábavnice. Časopis krásomilého a užitečného čtenj*. Vydavateľom a redaktorom bol spisovateľ, prekladateľ a novinár Karol Kuzmány. Vychádzala trikrát do roka v Banskej Bystrici. Aj keď existovala len pomerne krátko (vyšli iba tri ročníky – „diely“ – na celkovo 866 stranách), v slovenskom časopisectve má dôležité miesto: autori *ESS* konštatujú, že cez jej tri ročníky je možné sledovať „vývinový proces slovenskej literatúry od klasicizmu k romantizmu“ (Rosenbaum et al., 1984, s. 314) – reflektovala teda aktuálnu situáciu v slovenskom literárnom a kultúrnom živote a zároveň bola tesne spätá s národným životom a jeho potrebami a problémami. V druhej polovici 19. stor. sa o priazeň čitateľov uchádzali literárne časopisy *Sokol* („Časopis pre zábavu a poučenie“; vychádzal v rokoch 1862 – 1869, prvý rok ho ako mesačník vydával a redigoval Viliam Pauliny-Tóth⁶ v Budíne, od druhého ročníka v Skalici, najprv ako dvojtýždenník a od roku 1866 opäť raz za mesiac) a mesačník *Orol* („Časopis pre zábavu a poučenie“; v rokoch 1870 až 1880 ho v Turčianskom Svätom Martine postupne vydávali a redigovali Ján Kalinčiak, Andrej Truchlý-Sytniansky a Mikuláš Štefan Ferienčík) – literárne, ale aj z hľadiska čitateľského záujmu mal jednoznačnú prevahu časopis *Orol* (porov. Rosenbaum et al., 1984, s. 381 – 382 a 456 – 458, resp. Serafinová – Vatrál, 2005, s. 59).

Po predchádzajúcich štyroch neúspešných žiadostiach o vydávanie novín (z rokov 1841 až 1843) dostal začiatkom roka 1845 Ľudovít Štúr povolenie vydávať prvé slovenské politické noviny. Jeho *Slovenskje Národňje Novini* s literárnou prílohou *Orol Tatránski* boli písané v štúrovskej slovenčine. Prvé číslo novín vyšlo v piatok 1. augusta (klasňa) 1845, posledné v piatok 9. júna (června) 1848.⁷ Redakcia sídlila v Bratislave (Prešporku) na dnešnej Panen-

⁶ V. Pauliny-Tóth v rokoch 1861 – 1864 vydával a redigoval aj prvý slovenský humoristický časopis *Černokňazník* (pozri ďalej).

⁷ Celkovo vyšlo 292 čísel, každé na štyroch stranách – spolu teda na 1 168 stranách (posledné 292. číslo z 9. 6. 1848 sa začína stranou 1 165, končí sa stranou 1 168); redakcia uplatňo-

skej ulici, na prvom poschodí tzv. Fernolayovho domu, kde býval aj samotný L. Štúr. Jeho noviny nastoľovali témy národného hnutia, prinášali informácie o politickej a hospodárskej situácii Slovákov, o ich tiesnivom sociálnom postavení a o ťažkostiach v národnej, spoločenskej, kultúrnej, osvetovej, školskej a ďalších oblastiach. Počas krátkeho, necelé tri roky trvajúceho vydávania⁸ dosiahli *Slovenské národné noviny* významné zásluhy na formovaní národného hnutia a prehĺbení jeho antifeudálnej a demokratickej povahy. Historici a novinovedci oceňujú najmä gradáciu demokratizačného princípu pri tvorbe novín – „kým sprvu sa zameriavali na dvíhanie vzdelanosti, na zvyšovanie školskej úrovne, na boj proti alkoholizmu, neskôr prichádzali k poznaniu, že bieda ľudu väzí v poddanstve a vo feudálnom spoločenskom systéme“ (Rosenbaum et al., 1984, s. 440). Noviny mali silný ohlas aj medzi čitateľskou verejnosťou – počet predplatiteľov sa pohyboval od 400 do 600 abonentov, predovšetkým z radov učiteľov, úradníkov, lekárov, kňazov, ale aj remeselníkov či majetných roľníkov (Serafinová – Vatrál, 2005, s. 43 – 45).

Vďaka veľkému počtu prispievateľov redakcia udržovala úzke kontakty s väčšinou slovenských regiónov – to malo pozitívny vplyv na rozvoj národného a ľudového hnutia aj na propagáciu a popularizáciu nového spisovného jazyka. Štúrove noviny sa vyznačovali vysokou žurnalistickou úrovňou, preto sa stali vzorom pre budúce slovenské politické noviny, predovšetkým pre *Pešťbudínske vedomosti* (s podtitulom „Noviny pre politiku a literatúru“, 1861 – 1870 v Budapešti) a pre najvýznamnejšie politické noviny druhej polovice 19. stor. *Národné noviny* (od štvrtého ročníka *Národné noviny*; 1870 – 1948 v Turčianskom Svätom Martine), ktoré nadviazali na *Pešťbudínske vedomosti*.

Úspech novej, štúrovskej slovenčiny potvrdilo vydávanie literárneho časopisu *Slovenskje Pohľadi* (na vedi, umeňja a literatúru), ktorý založil Jozef Miloslav Hurban. Časopis redigoval a vydával v rokoch 1846 – 1847 a 1851 – 1852 a svojím koncepčným prístupom z neho vytvoril jeden z najvýznamnejších slovenských literárnych časopisov 19. stor. V roku 1881 na koncepciu J. M. Hurbana nadviazali a vydávanie *Slovenských pohľadov* obnovili jeho

vala priebežné číslovanie strán aj vydaní (výtlačkov), a to bez ohľadu na jednotlivé ročníky – porov. napr. Rosenbaum et al., 1984, s. 439 – 440.

⁸ Hlavným (nie však jediným) dôvodom zániku Štúrových *Slovenských národných novín* bol nový tlačový zákon č. XVIII/1848, ktorý vstúpil do platnosti 11. júna 1848 a od vydavateľov politických novín vyžadoval o. i. aj zloženie vysokej kaucie (porov. napr. Serafinová – Vatrál, 2005, s. 180).

syn Svetozár Hurban-Vajanský a Jozef Škultéty (do r. 1916); od januára 1922 časopis vychádza nepretržite až doteraz. Od apríla do konca septembra 1848 vydával v Skalici Daniel Gabriel Lichard (prvý slov. profesionálny novinár, osvetový pracovník a popularizátor vedeckých poznatkov) *Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život*, prvý slovenský hospodársky týždenník, v ktorom o. i. kreoval odbornú terminológiu v štúrovskej slovenčine, čím ju podľa F. Ruttkaya pomáhal kodifikovať a upevniť jej celoslovenské rozšírenie (1980, s. 557).

V apríli 1849 Daniel Lichard začal vydávať (dvakrát týždenne) politické noviny *Slovenský pozorník* (s prílohou *Žatva*), tie však nemali dlhé trvanie. Už koncom mesiaca ukončil ich vydávanie (vyšlo iba sedem čísiel) a presťahoval sa zo Skalice do cisárskej Viedne, kde nastúpil na miesto hlavného redaktora *Slovenských novín* (1849 – 1861),⁹ ktoré propagovali politiku viedenskej vlády. Od januára 1850 vychádzali v „staroslovenčine“ (upravenej, adaptovanej, slovakizovanej češtine, používanej počas Bachovho absolutizmu), ktorou sa tzv. Staroslováci postavili proti štúrovskej slovenčine. Na stranu Staroslovákov, vedených Jánom Kollárom, sa pridali aj redaktori *Slovenských novín* Daniel Lichard a Andrej Radlinský, ktorí boli pôvodne stúpenkami štúrovcov a ich slovenčiny. Od r. 1863 až do svojej smrti v r. 1882 D. Lichard vydával – opäť v Skalici – najvýznamnejší slovenský hospodársky časopis 19. stor. *Obzor* (vychádzal do r. 1886). Počas svojho života napísal vyše 5-tis. článkov, *MEŽ* ho preto označuje za najplodnejšieho slovenského novinára 19. stor. (porov. Jacz et al., 1982, s. 260).

K významným národnobuditeľským titulom druhej polovice 19. stor. a začiatku 20. stor. patrili aj *Národný hlásnik* s podtitulom „Noviny pre slovenský ľud“ (1868 – 1914), ktorý založil Mikuláš Štefan Ferienciák. Čitateľsky obľúbený osvetový mesačník (neskôr dvojtýždenník a týždenník) sprístupňoval širokej verejnosti (najmä vidieckemu obyvateľstvu) témy, o ktorých akademickým štýlom písali (najmä pre vzdelané mestské občianstvo a inteligenciu) *Pešťbudínske vedomosti* a po nich *Národné noviny*. Výsadné postavenie konzervatívnych martinských *Národných novín*, tlačového orgánu Slovenskej

⁹ Pod názvom *Slovenské noviny* vychádzalo v 19. stor. niekoľko titulov, preto ich treba rozlišovať. Viedenské *Slovenské noviny* (1849 – 1861) sa zvyknú označovať ako tzv. Bachove *Slovenské noviny*, keďže vychádzali v čase Bachovho absolutizmu. Boli najprv poloúradným a od 22. novembra 1852 úradným tlačovým orgánom vlády vo Viedni (porov. napr. Jacz et al., 1982, s. 433). Neskôr vychádzali tzv. Bobulove *Slovenské noviny* (1868 – 1875, pozri ďalej) a tzv. Hornyánszkeho *Slovenské noviny* (1886 – 1919, pozri ďalej).

národnej strany (ďalej len SNS), sa koncom 19. stor. pokúsil narušiť týždenník pre politiku a spoločenský život *Slovenské listy* (1897 – 1899), ktorý vydával v Ružomberku Karol Salva. Názorovo polemizoval s tvorcami *Národných novín*, čo ho zbližovalo s hlasistami – mladými intelektuálmi s novým programom národného života (bol kritický voči politike martinského vedenia SNS), ktorí sa združili okolo časopisu *Hlas* s podtitulom „Mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu“ (1898 – 1904; vydavateľmi a zodpovednými redaktormi boli Pavel Blaho a Vavro Šrobár).

Dôležitou súčasťou systému slov. periodickej tlače 2. pol. 19. stor. bola aj cirkevná (náboženská) tlač. Prvým periodikom boli *Katolícke noviny* (pre *obecný ľud*) vychádzajúce v bernolákovčine od 7. novembra 1849. Redakciu v Pešti viedol Šimon Klempa, od r. 1852 Ján Palárik a od júna 1855 Andrej Radlinský. *Katolícke noviny* mali spočiatku náklad 1 800 výtlačkov, počet ich predplatiteľov však postupne klesal, a to napriek tomu, že ich museli povinne odoberať všetky slov. katolícke fary (porov. napr. Serafinová – Gazda, 2016, s. 28). Za prvý katolícky časopis na našom území sa považuje národnoobrodenecký týždenník *Cyril a Metod* s podtitulom *Katolícky časopis pre cirkev a školu*, ktorý vychádzal v B. Štiavnicí od 14. marca 1850 (vydavateľom bol A. Radlinský a redakčne ho viedol J. Palárik). Príspevky boli publikované v staroslovenčine, bernolákovskej aj štúrovskej slovenčine. Od r. 1852 vychádzal v B. Bystrici s finančnou podporou biskupa Š. Moyzesa a od r. 1857 v Budíne v tzv. opravenej slovenčine (po hattalovskej úprave štúrovskej slovenčiny). Posledné číslo vyšlo 20. júna 1870 v Trnave – *Cyril a Metod* zanikol aj pre problémy s neplatením predplatného (ibid., s. 33), F. Ruttkay však akcentuje, že A. Radlinský vytvoril z časopisu „tribúnu národného hnutia“ (1980, s. 559). Na národnú tematiku kládol dôraz aj časopis pre katolícke duchovenstvo *Kazateľňa*, ktorý v r. 1891 – 1900 vychádzal s prílohou *Literárne listy* – zodpovedným redaktorom a vydavateľom bol František Richard Osvald (detailnejšie pozri napr. Serafinová – Gazda, 2016, s. 36 – 37).

Pri enumerácii periodík, ktoré formovali národné cítenie Slovákov, nie je možné zabudnúť na tlač pre deti a mládež, keďže v národnobuditeľskom procese mala nezastupiteľné miesto. Prvým bol časopis *Zornička* – dvojmesačník pre „slovenských mládencov a panny pre obveselenie a zošľachtenie srdca“ – vychádzajúci v roku 1864 v Novom Sade (roku 1871 vydával *Zorničku* Janko Francisci v Turčianskom Svätom Martine, v rokoch 1908 až 1914 vychádzala dvojtyždne v Budapešti a po vzniku ČSR ako mesačník v Brati-

slave). K najvýznamnejším detským titulom druhej polovice 19. stor. patrili mesačníky *Včielka* (1878 – 1883; vyd. Andrej Sokolík v Martine), *Priateľ dietok* (1887 – 1890, 1898 – 1900, 1906 – 1908; vyd. Karol Salva v Martine, Ružomberku, resp. v Skalici) a *Noviny malých* (1899 – 1914; vyd. Ján Bežo v Senici). Prvý slovenský mládežnícky (študentský) časopis *Junoš* s podtitulom „Mravnozábavný mládeži venovaný časopis“ (1865 – 1866) založil, vydával a redigoval Ján Nepomuk Bobula; v Turčianskom Svätom Martine vydával Jozef Nedobrný mesačník *Dennica* (1871 – 1872) s podtitulom „Poučnozábavný časopis pre slovenskú mládež“. *MEŽ* upozorňuje, že v tom čase existovalo aj pomerne veľa rukopisných študentských zábavníkov (napr. *Psianoha*, *Slovák*, *Zore*, *Bubon*, *Včela*, *Sitno*, *Zvon*, *Budič* a ďalšie), nemali však dlhšie trvanie a spravidla vychádzali najviac jeden rok (porov. 1982, s. 153).

Ak sme už spomenuli zábavné časopisy, je nutné pripomenúť, že humoristická a satirická tlač bola v druhej polovici 19. stor. veľmi dôležitou súčasťou národnoemancipačného úsilia Slovákov, lebo prostredníctvom humoru, irónie a satiry pranierovala spoločensko-politické pomery v krajine. Prvé slovenské humoristicko-satirické periodikum, týždenník *Černokňažník*, vydával v rokoch 1861 – 1864 (najprv v Budíne a od r. 1863 ako dvojtýždenník v Skalici) Viliam Pauliny-Tóth. V r. 1876 v Turčianskom Svätom Martine časopis obnovil (ako mesačník) Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský a pod pseudonymom Štefan Pinka ho redakčne viedol a vydával do r. 1879, keď redakciu prevzal Juraj Čajda (v r. 1879 časopis vydávali Pavel Mudroň a Matúš Dula, od r. 1880 Juraj Čajda). *Černokňažník* zanikol v r. 1910. V matičných rokoch vychádzali humoristické časopisy *Rarášek* (1870 – 1875, vyd. Andrej Černiansky; pokračoval v rokoch 1908 – 1914), *Rarach* (1875) a *Ježibaba* (1871 – 1872). F. Ruttkay oceňuje ich modernú grafickú úpravu, zároveň však upozorňuje na zvýšené náklady súvisiace s ich vydávaním, čo spôsobovalo vydavateľom finančné ťažkosti (porov. 1980, s. 562 a 563). Vydávanie humoristicko-satirickej tlače bolo navyše mimoriadne riskantným podnikom: časopisy boli vystavené tvrdej cenzúre a konfiškáciám, ich vydavateľom a redaktorom hrozili súdne spory a väzenie, najmä keď kritizovali národnostný útlak a porušovanie zákonnosti (ibid., s. 570).

Dôležitú úlohu mala aj pedagogická tlač, ktorej význam narastal práve so stupňujúcim sa národnostným a sociálnym útlakom v Uhorsku v druhej polovici 19. stor. Prvým slovenským pedagogickým časopisom bol *Priateľ školy a literatúry* (1858 – 1861), ktorý ako prílohu týždenníka *Cyril a Metod* vydá-

val a redigoval Andrej Radlinský. V rokoch 1860 – 1864 vychádzal mesačník *Slovenský národný učiteľ* (v r. 1864 ako *Národný učiteľ*). Pedagogická tlač mala rôzne konfesijné zameranie – v Bratislave vychádzal v rokoch 1862 až 1865 *Ewanjelík* (Časopis pre cirkev a školu), v Budapešti týždenník *Listy národných učiteľov* (1868 – 1873), v Trnave časopis *Konfesionálna škola* (1871 – 1873), ktorý v roku 1874 pokračoval ako *Katolícka škola*, v Banskej Bystrici dvojtýždenník *Evanjelická škola* (1877 – 1879). Najvýznamnejším titulom pedagogickej tlače na konci 19. stor. bol interkonfesijný mesačník *Dom a škola* (s podtitulom *Vychovávateľský časopis pre rodičov a učiteľov*), ktorý v rokoch 1885 až 1897 vydával v Turčianskom Svätom Martine a Ružomberku Karol Salva (porov. napr. Jacz et al., 1982, s. 327 a 328). Časopis sa zameral na zápas o zachovanie zvyšku slovenských základných konfesijných škôl v Uhorsku a podľa F. Ruttkaya (1980, s. 571) plnil aj vedecké, popularizačné a osvetové ciele, s „osobitným zreteľom na riešenie tzv. **ženskej otázky**“ (zvýraznil autor monografie; pozn. M. G.).

Protikladom pronárodne orientovanej tlače boli odnárodňujúce po slovensky písané periodiká, ktoré programovo presadzovali politiku a záujmy vlády v Budapešti (D. Serafinová a J. Vatrál hovoria o novinách v slovenčine, ktoré stáli „v službách uhorskej vlády“, porov. 2005, s. 48; F. Ruttkay ich označuje ako slovenské noviny v službách košútovskej revolúcie a maďarizácie, porov. 1980, s. 557). Vláda ich podporovala priamo (finančne, prostredníctvom subvencií) aj nepriamo, napr. honorovala ich dopisovateľov, starala sa o ich propagáciu a bezplatnú distribúciu, odpúšťala im platenie poplatkov a pod., čím vytvárala jasnú nerovnováhu namiesto egalitárnej príležitosti. Prvými boli *Slovácke noviny* (1848), krátko po nich začal vychádzať týždenník *Wudce z Trnawi* (1848), z ktorého však vyšlo len niekoľko čísiel. K najznámejším a najvplyvnejším patrili protislovensky zamerané noviny *Priateľ ľudu* (vychádzali v revolučných rokoch 1848 – 1849 a neskôr v rokoch 1861 – 1867), uhrofilský týždenník *Krajan* (1865 – 1868), *Svornosť* (1873 – 1885), *Slovenské noviny* (pre politiku, spoločenský život, priemysel a hospodárstvo, tzv. Hornyánszkeho *Slovenské noviny*,¹⁰ podľa vydavateľa a redaktora Viktora Hornyánszkeho; 1886 – 1919) či uhorské vlastenectvo posilňujúci časopis *Vlast a svet* (1886 – 1919).

¹⁰ Nemýliť si s tzv. Bobulovými *Slovenskými novinami* (podľa vydavateľa a redaktora Jána Nepomuka Bobulu), ktoré vychádzali v r. 1868 – 1875. Boli tlačovým orgánom Novej školy slovenskej a presadzovali myšlienku maďarsko-slovenského vyrovnania.

DENNICA.

SLOVENSKÁ ŽENA

DENNICA.

DEŇNICA.

ŽENSKÝ LIST PRE POUČENIE A ZÁBAVU.

Redaktorka: **Terezia Vansová.**

Nový rok, nový krok.

❧ túžbami v srdciach a obavami, avšak i s nádejou v lepšiu budúcnosť začíname každý rok nový. Čo nám donesie, čo nám splní a v ňom znovu a znovu sklame sa? Kto z našich milých opustí nás, kto odoberie sa na večnosť? Ba či ešte aj my na rok tu budeme medzi živými? Také otázky mimovoľne namanú sa mysliacemu človeku, keď chýli sa starý rok ku koncu.

Všetko je v rukách Božích.

Neblahé nám boly roky minulé; videli sme klesať nejednu nádej a radosť srdce našich v predčasný hrob. Nedočkali sme sa úspechov žiadúcnych, nie lepších časov. A reč naša milá, Bohom nám daná, sta Popelka, nemá viac miesta vo verejnosti, v spoločnosti a školách. Ona nemá viac inde útulku — len v našich domácnostiach, v našich srdciach, u ohniska našej vrelej lásky. Jedine tam je ešte bezpečná, nehanená, tam ona ešte rozvíť môže svoju krásu, lepotváornosť, celé bohatstvo životaschopnej samobytnosti. V našej moci je zachovať ju v rýdzej čistote a kráse, aby potešilo sa raz nad jej jasným zjavom šťastnejšie potomstvo naše.

»Nie z mutného oka, z ruky pilnej nádeja kvitne,« spieva náš slávny Kollár a my nasledovať by sme mali príklad otcov našich a učiť, cvičiť sa, aby nezakvílili otcovia »nemých detí.« V rámci nám prístupnom, dostačiteľnom hľadajme ušľachtilú zábavu a poučenie, ponechajúc prázdne, duchamorné zábavy a pohulánky ľuďom, nemajúcim vyššieho vzletu, ani svätých povinností.

Na konci 19. stor. vychádzalo v Uhorsku – najmä v Martine, Skalici, Ružomberku, Liptovskom Mikuláši a hlavnom meste Budapešti – takmer 30 po slovensky písaných periodík (porov. Jacz et al., 1982, s. 114).¹¹ Z hľadiska štruktúry, ako sme mali možnosť vidieť v predošlej kapitole, bola zastúpená pomerne široká škála novín a časopisov určených rôznym vrstvám a segmentom čitateľskej verejnosti. Popri *literárnych* a *politických* periodikách, ktoré mali v tom čase najväčší význam a zároveň aj najsilnejší účinok a vplyv (impakt, dosah) na formujúce sa slovenské „masmediálne publikum“, vychádzala aj *agrikultúrna* (poľnohospodárska), *národohospodárska*, *cirkevná*, *humoristická*, *pedagogická* tlač, tlač *pre deti a mládež*, *pôdohospodárska* či *vedecká* tlač.¹² Absentovala však *tlač pre ženy*. Na jazykovo blízkom území Čiech, Moravy a Sliezska pritom prvé ženské periodiká vychádzali už v 60. a 70. rokoch 19. stor.¹³ a v Nemecku začali vychádzať noviny pre ženy dokonca už v prvej polovici 18. stor., konkrétne v r. 1725.¹⁴

¹¹ Na konci existencie Rakúsko-Uhorska (1918) vychádzalo 23 titulov po slovensky písanej periodickej tlače (Beránková – Krivánková – Ruttkay, 1988, s. 58) s celkovým nákladom len asi 14-tisíc výtlačkov (ibid., s. 59).

¹² Prvým slovenským vedeckým časopisom bol *Letopis Matice slovenskej*, ktorý vychádzal v Turčianskom Svätom Martine (1864 – 1875, 1920).

¹³ K najpopulárnejším patrili časopisy *Lada* (1861 – 1944), *Ženské listy* (1873 – 1916), *Ženský svět* (1896 – 1930), *Ženský list* (1892 – 1914) či *Ženská revue* (1905 – 1920). Koncom 80. rokov 19. stor. vznikli prvé tituly zamerané na módu, napr. *Nové módy* (1888 – 1894) či *Nové pařížské módy* (1889 – 1941). Podrobnejšie pozri napr. Jacz et al., 1982, s. 547 – 549.

¹⁴ Prvé ženské noviny, mravoučný týždenník *Die vernünftigen Tadelrinnen* (Rozumné ohováračky, podľa D. Prokopa vo význame „dobrá konverzácia pre ženu“), vydával J. Gottsched v r. 1725 – 1726 v Halle a Lipsku. Tlač pre ženy sa však vo väčšej miere v Nemecku rozšírila až v 80. rokoch 18. stor. V r. 1783 začala spisovateľka M. La Roche vydávať prvý nemecký časopis pre ženy, mesačník *Pomona (für Deutschlands Töchter)*, v r. 1786 vydavateľ F. Bertuch založil vo Weimare módný časopis, mesačník *Journal der Moden* (od 2. roč. vychádzal pod názvom *Journal des Luxus und der Moden*, zanikol v r. 1827 ako *Journal für Literatur, Kunst und geselliges Leben*). Podľa D. Prokopa (2005, s. 128) boli čitateľkami ženskej tlače najmä dobre situované dámy, ale aj ženy remeselníkov či chýžné.

Je teda prirodzené, že hlasy volajúce po samostatnom ženskom časopise sa v druhej polovici 19. stor. čoraz častejšie a intenzívnejšie ozývali aj na našom území – osobitne v súvislosti s potrebou zabezpečiť publicitu činnosti Spolku slovenských žien Živena (1869 – 1948 v Martine), ktorého cieľom bolo zapájať Slovenky do rozvíjajúceho sa národného života, ale až do konca 19. stor. tieto hlasy ostali nevy počuté. Naopak, idea vydávať slovenské ženské periodiká pomerne dlho čelila mimoriadne tvrdému a nekompromisnému odporu zo strany mužských predstaviteľov národnokultúrneho, spoločenského a politického života Slovákov s centrom v Turčianskom Svätom Martine.

V tomto kontexte stojí za pripomienku, že ešte v r. 1897 tajomník Živeny Svetozár Hurban-Vajanský deklamoval „nechuť k osobitným ženským časopisom“ (porov. Rosenbaum et al., 1984, s. 298); bol to práve Vajanský, ktorý najhlasnejšie odmietal nielen vznik samostatného časopisu pre ženy, ale aj akúkoľvek emancipáciu Sloveniek. Vo svojich memoároch sa k nemu opakovane vracala spisovateľka, publicistka a priekopníčka emancipačných snáh slovenských žien Hana Gregorová (manželka Jozefa Gregora-Tajovského) – spomínala napr., ako Vajanský vystríhal pred skazou feminizmu, ako odsudzoval a odmietal emancipačné úsilie žien, či ako si pred ňou a potom pred Gregorovej priateľkou Máriou Ivankovou-Petrovou odpľul a s opovrhnutím dodal „*Fuj, baba, femina!*“ (porov. Cviková – Juráňová, 2008, s. 111).

Nepriateľský postoj k ženskej emancipácii otvorene prezentovali aj *Národné noviny* pod Vajanského vedením, čo najviac postihlo práve H. Gregorovú. Noviny ju často očierňovali.

„*Opozýžila som sa príliš smelo na tú dobu prerieciť slovo na obhajobu kultúrnejšej budúcnosti žien. V hanobení mojej osoby, ktoré neprestávalo, udávali tón Národné noviny s Vajanským, ktorý bol autoritou pre celý Martin.*“ (ibid., s. 104).

O Vajanskom písala aj spisovateľka Terézia Vansová. V liste Margite Valehrachovej-Matulayovej, autorke jej biografie, o. i. uvádza:

„*Vajanský rád prijímal moje práce a spolu s pani Šoltésovou pomenoval nás: ‚naše literárne babky‘. Len potom mi odňal svoju priazeň, keď som začala redigovať Dennicu. ‚Ženský‘ časopis nedržal za potrebný. Báľ sa výstrednosti ženského vzdelania.*“ (Cviková – Juráňová, 2011, s. 340).

V odpovedi na žiadosť M. Valehrachovej-Matulayovej o doklady k *Dennici* T. Vansová píše:

„*O Dennici je najlepšie už nič nedokladať, lebo sú tu listy, ktoré ako dokumenty by mohli uraziť niekoho buď živého, buď už zosnulého. Napr. jeden Vajanského list, kde dal výraz svojmu rozhorčeniu (...) vo výrazoch neparlamentárnych, a ten list nemôže ísť na verejnosť. A mnoho iných.*“ (ibid., s. 343 a 344) – Vansová mala s najväčšou pravdepodobnosťou na mysli Vajanského list V. Hurbanovi z apríla 1905, v ktorom o. i. vulgárne napísal:

„*A tým feministickým flandrám (Dennici) nech dá pokoj! To sú husi na kubus!*“ (Hollý, 2011, s. 51 – 52).

Pre otvorený dešpekt a odpor zo strany martinských autorít musel teda prvý slovenský časopis pre ženy vzniknúť mimo centra národného diania. Karol Hollý akcentuje (2004, s. 62 – 63), že existencia samostatného ženského periodika bola „trňom v oku“ predovšetkým predstaviteľom Slovenskej národnej strany v Martine, ktorí sa nevedeli stotožniť s procesom emancipácie slovenských žien a tvrdo proti nemu vystupovali. Dôvodom ich krajne negatívneho postoja bola skutočnosť, že „konzekventne deklarovali podriadené postavenie žien voči mužom a odmietali snahy o rozšírenie duševného obzoru žien, preto odmietali aj ženský časopis“ (Hollý, 2011, s. 53).

Terézia Vansová

Mimoriadnu odvahu postaviť sa predsudkom, odvrhnúť dobové konvencie a vstúpiť do dovedy výlučne mužského sveta časopiseckej produkcie nabrala spisovateľka, prekladateľka, publicistka a etnografka Terézia Vansová – národne uvedomelá žena, ktorá pochádzala z významnej rodiny Medveckých.¹⁵ Emancipačné úsilie T. Vansovej a jej národnobuditeľská práca sa zintenzívnili po sobáši s evanjelickým farárom a osvetovým pracovníkom Jánom Vansom, s ktorým sa r. 1882 presťahovali do Rimavskej Píly. Spoločne s ďalšími predstaviteľkami slovenského ženského hnutia, osobitne s Elenou Maróthy-Šoltésovou, a s výraznou podporou a pomocou českých žien, najmä Vilmy Sokolovej a Terézie Novákovej, aktivistky českého ženského emancipačného

¹⁵ Narodila sa 18. apríla 1857 vo Zvolenskej Slatine v rodine slov. národovca, člena Matice slovenskej, evanjelického farára Samuela Medveckého (1794 – 1876). Jej brat Samuel Štefan Medvecký (1845 – 1896) bol národnokultúrny pracovník, sestra Adela (1843 – 1928) bola manželkou básnika Jána Čajaka, po ovdovení manželkou zberateľa ľudovej slovesnosti Pavla Dobšinského (porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 339).

hnutia, ktorá založila a redigovala časopis *Ženský svět*,¹⁶ sa usilovala o šírenie vzdelanosti v národnom duchu medzi najširšie vrstvy slovenských žien. Vytýčený cieľ zamýšľala dosiahnuť aj prostredníctvom vydávania osobitných periodík a publikácií určených špeciálne pre ženy. K. Hollý pripomína (2011, s. 32), že T. Vansová a E. Maróthy-Šoltésová sa zhodli na tom, že na naplnenie tohto cieľa by im najviac vyhovovalo „periodikum s jednoduchším, resp. zábavnejším obsahom“, a dodáva, že myšlienkou vydávať ženský časopis sa E. Maróthy-Šoltésová zaoberala už v roku 1886, zatiaľ čo T. Vansová vtedy predložila projekt kalendára pre ženy, ktorý v porovnaní s projektom časopisu pôsobil reálnejšie, avšak ani ten sa napokon – najmä z ekonomických dôvodov – nerealizoval.

Niekoľkoročné úsilie T. Vansovej napokon vyvrcholilo zdarným vydaním prvého slovenského časopisu pre ženy – mesačníka s „revitalizovaným“ názvom *Dennica*.¹⁷ Prvé číslo s podtitulom „Ženský list pre poučenie a zábavu“ vyšlo v januári 1898 v Ružomberku tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karola Salvu. Podporu, ktorú nezískala doma, našla v progresívnejšom českom prostredí – *Lidové noviny* vo svojom oslavnom článku k životnému jubileu Vansovej v roku 1937 pripomínajú, že „vždy byla ve spojení s českými buditeli, i nacházela u nich pochopení jako u Karla Kálala, který vlastně dal podnět k založení Denice“ (U Terezy Vansové, 1937, s. 5). Tento fakt potvrdzuje aj

¹⁶ Časopis *Ženský svět* (najprv s podtitulom „List věnovaný zájmům českých paní a dívek“, od r. 1900 „List paní a dívek českých“) vydával Ústřední Spolek českých žen v Prahe dvakrát mesačne, 5. a 20. v mesiaci (okrem augusta). Prvé číslo vyšlo 20. 12. 1896 a už v ňom, v príhovore „*Našim čtenářkám!*“ publikovanom na titulnej strane, redakcia avizovala záujem o slovenské čitateľky: „*Viditelným znamením spojení našeho se sestrami na Slovensku budou práce jejich, Češkám předkládané, a pozornost, se kterou kruh našeho spolupracovníctva sledovati bude neustále jejich kroky.*“ K. Hollý zdôrazňuje (2004, s. 62 – 63), že práve toto periodikum pre ženy bolo jednou z najdôležitejších inšpirácií a vzorov pre neskoršiu *Dennicu*. Pre jej vznik bola významná najmä česko-slovenská spolupráca v rámci časopisu *Ženský svět*. V. Sokolová v ňom viedla pravidelnú rubriku „*Slovenky – naše najbližší sestry*“ (prvýkrát publikovaná už v č. 1/1896 na s. 3 – 5), v ktorej reflektovala ženské aktivity na Slovensku, a E. Maróthy-Šoltésová bola stálou dopisovateľkou *Ženského světa*.

¹⁷ Časopis s identickým názvom – ale s podtitulom „Poučozábavný časopis pre slovenskú mládež“ – vydával v Turčianskom Svätom Martine v rokoch 1871 – 1872 politik, spisovateľ a publicista Viliam Pauliny-Tóth a redigoval ho učiteľ a publicista Jozef Nedobrný. Ich *Dennica* uverejňovala beletristické pokusy najmladšej spisovateľskej generácie, v tom čase stredoškolských a vysokoškolských študentov. Dominovala poézia, prozaické práce sa v časopise vyskytovali ojedinele, preklady a literárna kritika výnimočne (porov. Rosenbaum et al., 1984, s. 297 – 298). Myšlienka pomenovať prvý ženský časopis názvom *Dennica* pochádzala od Jána Vansu – manželza T. Vansovej (porov. Hollý, 2004, s. 67; resp. Cviková – Juráňová, 2011, s. 321).

K. Hollý, keď zdôrazňuje, že Karel Kálal¹⁸ bol nepochybne „ústrednou postavou“ v procese genézy *Dennice* – v časopise *Dom a škola* (vydával ho K. Salva v Ružomberku) verejne vyzval, pod pseudonymom K. Neklan, na vydávanie ženského časopisu:

„Lacný mesačník za 1 zl. ročne, ktorý by sa výhradne len ženskou otázkou zabýval, aby nebol konkurenčný ani ‚Pohľadom‘, ani ‚Obzoru‘ a i. – mám nádej, že by sa udržal. Taký časopis je nevyhnutelný, má-li sa otázka ženská vyniesť na povrch. Škola ‚Živeny‘, hodne ženských spolkov a konečne ženský časopis – bol by to veľký činiteľ pre vzdelanie a národnosť našu. Dosiaľ pracovali verejne len muži, potom by nás bolo dva razy toľko.“ (Hollý, 2011, s. 33) – význam návrhu K. Kálala teda podľa K. Hollého spočíval v posilnení národnej angažovanosti slovenských žien prostredníctvom periodika určeného špeciálne pre ženy.

Blízke partnerstvo (až strategické spojenectvo) T. Vansovej a E. Maróthy-Šoltésovej manifestuje aj skutočnosť, že K. Kálal sa pri hľadaní redaktorky, ktorá by bola schopná stáť na čele časopisu, obrátil práve na ne dve. H. Gregorová vo svojich *Spomienkach* píše, že keď navštívil E. Maróthy-Šoltésovú a navrhol jej, aby vydávala časopis pre ženy, odmietla. Kládla si vraj otázku, či je taký časopis vôbec potrebný. H. Gregorová to vysvetľovala tým, že „jej by bolo bývalo milšie, keby ženy čítali všetky časopisy“ – Šoltésovú trápi- lo, že „samotné ženy (...) zastavovali vlastný vývoj“, keď si vyberali zábavné články a vyhýbali sa odborným či poučným, a hoci mali „chápavého ducha, zaostali rozumom, lebo si navykli a obľúbili nepracovať s ním, ponechávajúc ho výlučne mužom“ (Cviková – Juráňová, 2008, s. 99). Koncom r. 1896 však už T. Vansová písala K. Kálalovi, že E. Maróthy-Šoltésová jeho návrh schvaľuje, čo v apríli 1897 potvrdila listom Kálalovi samotná Maróthy-Šoltésová, samozrejme s dôvetkom, že „kto zná naše okolnosti, každý odrádza“ (Hollý, 2011, s. 34).

Terézia Vansová videla najväčšiu prekážku v postoji a prístupe ľudí okolo Svetozára Hurbana-Vajanského a Jozefa Škultétyho:

¹⁸ Karel Kálal (1860 – 1930) bol český slovakofil, učiteľ, osvetový pracovník, spisovateľ a publicista. Od konca 19. stor. spolupracoval so slov. národným hnutím čechoslovakistickej orientácie (*Biografický lexikón Slovenska IV*, 2010, s. 363 – 364); novinársky spolupracoval s viacerými slov. periodikami, o. i. aj s mesačníkom *Dom a škola* – v poslednom ročníku existencie časopisu (1897) ako spoluvydavateľ, pričom vyslovil podnet na založenie slov. ženského časopisu, ktorý onedlho realizovala T. Vansová vydávaním *Dennice* (porov. napr. Rosenbaum et al., 1984, s. 304).

„Potom, čo povedali by na to páni Martinci, ktorí naučení sú len to považovať za dačo, čo z ich dielni výnde.“, resp. „Naši páni a to menovite tí u vesla, tak radi lámu palicu nad studiumom žien. Že vraj, ktožeby potom pestoval deti, varil a pod.“ (ibid.).

Extrémne odmietavý postoj predstaviteľov martinského centra („páni Martinci“) k téme ženskej emancipácie mal zásadný vplyv na celý proces genézy prvého slovenského ženského časopisu. K. Hollý upozorňuje na skutočnosť, že T. Vansová a E. Maróthy-Šoltésová si to museli uvedomiť už pri svojom nevydarenom pokuse informovať o novom časopise *Ženský svět* na stránkach martinských *Národných novín* – negatívne reakcie „výstižne vyjadrovali postoj martinských autorít k myšlienke ženského časopisu, ako aj k myšlienkam ženskej emancipácie vo všeobecnosti“ (ibid., s. 35). Svoje sklamanie E. Maróthy-Šoltésová vyjadrila v liste T. Vansovej, v ktorom uviedla, že Vajanský a Škultéty „vyslovili nechť proti ženským osobitným časopisom vôbec a proti tomuto ‚Ženskému světu‘ zvlášte, že je to len také nútené delenie sa, že vydavateľský časopis nemá byť špeciellne ženský alebo špeciellne mužský, že čo to má za zmysel; [...] že sú to darobné veci s tým ženským ‚uovernoprávnením‘, ženy sú uovernoprávnené vo všetkom, čo im patrí, tieto časopisy že majú príchuť socialistickú, a propagovanie ženskej rovnosti s mužom že je k tomu i protináboženské, lebo ‚Sväté písmo‘ hovorí žene, aby bola podriadená mužovi, i všetky prirodzené poriadky hovoria jej to samé“ (ibid.).

Propagačný článok o časopise *Ženský svět* T. Vansová napokon uverejnila v mesačníku *Dom a škola* (Sestrám slovenským, č. 4/1897). Upozornila aj na emancipačný charakter časopisu, ktorý však bolo treba čitateľskej verejnosti adekvátne explikovať:

„Jeho snahou nie je tá emancipácia, ktorá dla bežných obžalôb robí zo ženy akúsi pomýlenú bytosť, chápacú sa za mužskými právami a zabúdajúcu na svoje povinnosti, ale tá zdravá, žiadúcna emancipácia, ktorá chce ženu sprostiť ohlupujúcich predsudkov, udržujúcich v žene temnotu, lieň a prázdnotu duševnú; chce ju pozdvihnúť zo zaostalosti a rozšíriť jej duchovný obzor...“ (Hollý, 2011, s. 36).

Z uvedeného je podľa K. Hollého zrejmé, že prostredníctvom argumentácie v prospech *Ženského sveta* sa pripravovala „pôda“ pre projekt vlastného slovenského ženského časopisu: „Opatrnosť pri verejnom formulovaní týchto argumentov svedčí o trepezlivej snahe vysvetliť národovcom potrebu takéhoto

periodika, resp. jeho neškodnosť.“ (ibid.). Svoje stanovisko T. Vansová adresovala aj J. Škultétymu v liste z 15. novembra 1897:

„Vzdor tomu, že verne konám všetko, čo koná každá domáca pani a ‚kňazovka‘ k tomu, Vy mňa za akúsi ‚emancipovanú nestvoru‘ považujete, a keď prosím, aby ste mi uverejnili malý článok, [...] uzavierate hrdo stĺpce svojich listov s tým osvedčením, že to, čo ja odporúčam, protiví sa Vaším zásadám, zákonom kresťanským atď. Nuž, takéto mne, ev. farárke, vrhnuté slová nemajú bolieť?“ uviedla T. Vansová s tým, že „citlivých dôkazov nepriazne dostalo sa mi už viac“ (ibid., s. 37).

Krajne odmietavý postoj martinských *Národných novín* pokladala T. Vansová za najväčšiu prekážku založenia prvého slovenského ženského časopisu. Potvrdzuje to aj Dana Hučková (2011, s. 62 – 63), keď konštatuje, že slovenské ženské emancipačné tendencie sa stretli s nepochopením nielen zo strany uhorských úradov (ktoré odmietli žiadosť Živeny na zriadenie vyššej slovenskej dievčenskej školy), ale aj politických predstaviteľov slovenského národa, ktorí zase úporne odmietali ideu samostatného ženského časopisu. Nie je teda žiadnym prekvapením, že Maróthy-Šoltéssová prejavovala pochybnosti o úspechu projektu – v liste Ľudmile Podjavorinskej zo 16. novembra 1896 napr. skepticky konštatovala:

„Ženský časopis u nás zakladať sotva bude možná vec. Ja nebola by proti nemu, ba bol by nám potrebný ešte jeden dobrý zábavný časopis, ale dľa mojich skúseností by sme ho ani čo do duchovnej (s prácami), ani čo do hmotnej (s predplatkami) strany neuniesli. Ak aj povstane, bude to márný pokus. No bodaj som sa mýlila.“ (ibid., s. 63).

Našťastie, jej želanie sa naplnilo. Naozaj sa mýlila. *Dennica* „povstala“ už o štrnásť mesiacov a vôbec to nebol „márný pokus“, keďže vychádzala až do vypuknutia prvej svetovej vojny v lete 1914. E. Maróthy-Šoltéssová však situáciu do značnej miery predvídala správne – ako sa dozvieme ďalej, *Dennicu* skutočne ťažila „duchovná“ aj „hmotná“ stránka vecí...

Ponuku K. Kálala vydávať a redakčne viesť prvý slovenský ženský časopis – ako už bolo uvedené – E. Maróthy-Šoltéssová neprijala. Podľa T. Vansovej „sa nechcela na to dať, vediac, že siahne do osieho hniezda“ (ibid.) – vzhľadom na skutočnosť, že E. Maróthy-Šoltéssová žila a pôsobila v Martine, kde by čelila priamym reakciám „pánov Martincov“, jej rozhodnutie nebolo prekvapivé.

Iniciatívy sa teda chopila Šoltésovej súpútnička Terézia Vansová pôsobiacca vo vyše stotridsať kilometrov vzdialenej Rimavskej Píle pri Tisovci. Aj ona si však jasne uvedomovala riziká spojené so „vzburou“ voči martinskému vedeniu. V liste J. Škultétymu napr. uviedla:

„Musela by som byť hodne mechom udretá, keby som nevedela, že u nás je pre takzvanú ženskú otázku pole neúrodné. [...] Súč úplne spokojná s tým, čo mi p. Boh nadelil, nežiadam ani pre iné moje sestry viac, než čo im patrí a čo sú vstave duchom poňať a srdcom cítiť.“ (Cviková – Juráňová, 2011, s. 316).

T. Vansová sa po súhlase manžela (detailnejšie ďalej) odhodlala prijať ponuku K. Kálala v lete 1897. Z jej skoršieho listu, ktorý mu adresovala 3. decembra 1896, však vyplýva, že mala veľké vnútorné pochybnosti, či je vhodnou kandidátkou na vedenie prvého ženského časopisu:

„Ved' ja nikdy neprišla som na tú myšlienku, aby som dakedy vstave bola redigovať jeden časopis! Na to sú moje známosti nie dosť rozsiahle, menovite ale času tak málo! [...] Vy istotne veľmi preceňujete moje schopnosti a k tomu nepoznáte moje pomery!“ (ibid., s. 319). Vansovej nedostatok sebaistoty navyše sprevádzali pochybnosti jej manžela Jána Vansu a už aj tak zložitú situáciu ešte viac komplikoval Vansov zlý zdravotný stav:

„Môj muž pochybuje, že by sme mali úspech a radí, aby sme sa nepúšťali do toho, lebo, že ťažko slovenskému obecnstvu udržovať toľké časopisy, potom, ohľadom mojej práce, aby som si len toľko brala na seba, koľko vládzem [...]. Aj môj muž posvätil svoj život ľudu, uprostred ktorého žije, a hľa, teraz má toho veľmi osudnú odmenu: veľmi povážlivú nemoc. Je to neurasténia alebo zvýšená nervozita, takže celý systém črevný je napadnutý a lekár nás straší, že ak nebude sa šetriť, môže zle pochodiť.“ (ibid., s. 321).

Samotná Vansová mala pritom vážne problémy – Marcela Mikulová upozorňuje na skutočnosť, že smrť jediného dieťaťa (štvorročného syna Ľudovíta v r. 1881) trvalo podlomila Vansovej zdravie: sužovali ju záchvaty depresie (Mikulová, 2015, s. 135). Vansová to nepriamo priznala v liste Podjavorinskej, v ktorom píše: *„Telesne som slabá a často, ako i teraz, bolí ma hlava. [...] V noci nespávam a neviem si nájsť hlave miesto.“* (Cviková – Juráňová, 2011, s. 328). Napokon však Vansová oznámila Kálalovi pozitívnu informáciu, dokonca aj s menom časopisu, o ktorého založenie sa K. Kálal tak intenzívne usiloval. V liste z 15. septembra 1897 mu T. Vansová napísala:

„Môj muž nesúhlasí so založením nového, a síce ženského listu. Ale je aj nie celkom proti nemu. Teraz mu už dal aj meno: Dennica.“ (ibid., s. 321).

V liste ďalej konštatuje známy fakt, že „v Martine sú nám nie naklonení, teraz to viem iste“ – po prvý raz však otvorene pripúšťa, že dôvodom môže byť aj ich obava z novej konkurencie:

„Oni naše snahy zaznávajú i v tomto vidia rúcanie starého a konkurenciu. Menovite Škultéty vari ponosuje sa, že beztak Pohľady majú málo predplatiteľov, a my ešte chceme dať im iný, lacnejší list! [...] Veľmi nepríjemne dotklo sa Martincovej aj to, že aj mládež ide zakladať nový časopis. Nuž ide aj p. Salva vydávať politický týždenník, tak zdá sa to ľuďom priveľa.“ (ibid.).

Karol Salva začal vydávať svoj politický týždenník *Slovenské listy* 20. novembra 1897 (viac v úvodnej kapitole na s. 12 a 13) a T. Vansová navrhovala K. Kálalovi spojenie projektov *Dennice* a Salvovho týždenníka: „Tým je síce nie zabezpečené jestvovanie ani jedného, ani druhého, ale nebilo by to tak do očí.“ V postskripte písanom o niekoľko dní (keďže „list sa zalezal“) sa však už vracia k staršej myšlienke, aby *Dennica* vychádzala ako príloha populárneho pedagogického časopisu *Dom a škola* (vydavateľom bol K. Salva; viac na s. 15): „Ako viete, ja som odprvu za to bola. Aj Vy neboli ste proti tomu, ale p. Salva nesúhlasil.“ (ibid.).

K. Kálal v roku 1897 spoluredigoval Salvov mesačník *Dom a škola*, ktorý však zanikol krátko po vzniku týždenníka *Slovenské listy*, čo napokon s najväčšou pravdepodobnosťou definitívne rozhodlo o samostatnosti *Dennice*.

Zaujímavým poznatkom, ktorý naznačuje, že projekt samostatného ženského časopisu nemal univerzálnu podporu ani v ženskom prostredí – ako sa môžeme dočítať ďalej vo Vansovej liste K. Kálalovi –, je informácia, že popri „Martincoch“ s vydávaním *Dennice* nesúhlasila ani Izabela („Bella“) Textorisová – „jedna zo spolupracovníc, na ktorú som sa opierala“ (do *Dennice* neskôr prispievala jej sestra Oľga Textorisová; pozn. M. G.), na druhej strane ju však potešila podpora od Sama Daxnera.¹⁹

¹⁹ Samo Daxner (1856 – 1949) bol významný politik, advokát, osvetový pracovník, v rokoch 1918 – 1919 člen (poslanec) Revolučného národného zhromaždenia. Pochádzal zo šľachtického rodu. Jeho otec Juraj Daxner bol zakladajúci člen Matice slovenskej a podporovateľ slovenského gymnázia v Revúcej, strýko Štefan Marko Daxner bol vedúci predstaviteľ slovenského národného hnutia (príslušník štúrovskej generácie, iniciátor Slovenského národného zhromaždenia v Martine 6. júna 1861, autor *Memoranda národa slovenského*). S. Daxner prispieval článkami proti silnejšej maďarizácii do slovenskej tlače (najmä *Národné noviny*, *Dom a škola*, *Obzor*, *Slovenské listy*, *Cirkevné listy*) a spolupracoval s T. Vansovou pri redigovaní *Dennice*, do ktorej aktívne prispievala aj jeho matka – osvetová pracovníčka, publicistka a horlivá zástankyňa vzdelávania slovenských žien Mária Daxnerová. Viac informácií o Daxnerovcoch: *Biografický lexikón Slovenska II*, 2004, s. 214 – 219.

„Pán dr. Samo Daxner (čo ma veľmi teší) je za tento podnik. A to znamená veľa. Lebo tento pán nepodujme nič ani neradí nič, čo by nemalo úspechu. Skoro by som povedala, že ma šťastia ako Cézar.“ (porov. Cviková – Juráňová, 2011, s. 321).

Keď napokon s projektom súhlasil aj manžel („Nuž, dala som sa na to ja, rozumie sa, len ak muž nebude mať nič proti tomu!“ – porov. Hučková, 2011, s. 63), mohli sa naplno začať prípravy na vydávanie prvého slovenského ženského časopisu – mesačníka *Dennica* s podtitulom „Ženský list pre poučenie a zábavu“. Úvodné číslo vyšlo 10. januára 1898²⁰ tlačou a nákladom kníhtlačiarne K. Salvu v Ružomberku. Reakcia neprajníkov prišla takmer okamžite. Vo svojich memoároch sa k nej vrátila aj H. Gregorová:

„Dalo sa očakávať, že časopis pre ženy neprijme vľúdne ani tlač, ani obeznenstvo. Hlásili sa hneď strážcovia rodinného kozuba, ktorí sa obávali, že emancipácia je proti prírode, lebo ženu vraj odvádza od jej ‚základnej‘ úlohy.“ (porov. Cviková – Juráňová, 2008, s. 99).

Mimoriadne „iniciatívne“ boli v kritike predovšetkým martinské *Národné noviny* a *Slovenské pohľady* – a menovite S. Hurban-Vajanský a J. Škultéty. Samotná T. Vansová reagovala na nezvyčajne ostrú, neprijemnú až hanobiacu recenziu premiérového čísla *Dennice* v *Slovenských pohľadoch* pomerne rozhorčeným, napriek tomu konštruktívne ladeným listom, ktorý adresovala osobne J. Škultétymu²¹ (list bol datovaný 4. 2. 1898):

„Nemožno mi pominiť bez slova tie Vaše výpady na biednu *Dennicu*. Dajúc jej názov ‚pokútneho plátku‘, ‚za ktorý sa máme hanbiť‘. Čo sa vonkajšku (t. j. formálnej stránky, resp. grafickej úpravy; pozn. M. G.) týče, pravda, ona nemôže sa rovnať *Pohľadom*, na to sme príliš chudobní. Ale ona takto snadnejšie nájde cestu do chudobných domčekov nižšej, meštianskej triedy a do chalúp sedliackych ako v rúchu skvelejšom. Vy snád' vidíte v *Dennici* iné, než čím je a vlastne má byť, keďže tak ostro napádáte ju, temer keď ešte ničím nebola. Zdá sa, že Vy hľadáte v nej orgán tej zlopovestnej emancipácie, už aj

²⁰ „Každého 2-ho posielam rukopisy do tlačiarne. 3-ho tam majú byť a 10-ho vychádza *Dennica*.“ Z Vansovej listu L. Podjavorinskej, Píla 10. apríla 1898 (Cviková – Juráňová, 2011, s. 328). Od r. 1903 (roč. 6) časopis vychádzal vždy 15. v mesiaci; od r. 1907 (roč. 10) vydával *Dennicu* František Votruba v Budapešti a časopis vychádzal vždy 20. v mesiaci.

²¹ T. Vansová si J. Škultétyho spočiatku vážila – v listoch ho oslovovala „Vaše blahorodie!“ či „Vysokoctený pán redaktor!“, končila formuláciou „S náležitou úctou a úprimným pozdravom“ a podpisom „Vaša ctiteľka T. Vansová“ – po nevyberaných atakoch na *Dennicu* už iba „S náležitou úctou T. Vansová“ (porov. napr. Cviková – Juráňová, 2011, s. 313 – 317).

dľa Vášho úsudku o článku ‚O nás‘ súdiac. A to je veru nie pravda.“ (porov. Cviková – Juráňová, 2011, s. 315 – 317).

Zmieňovaný príspevok „O nás“ (*Dennica*, č. 1/1898, s. 11 – 12) sa začína konštatovaním „*Menia sa náhľady o nás, ženách. Za starodávna bola žena – ničím, alebo bola vecou, predmetom, hračkou, otrokyňou, až na niektoré vysoké výnimky. Len od narodenia Krista Pána vydobyla si žena istej úcty a vážnosti, ktorá stupňovala sa tak, že v stredoveku ospevovaná a vzývaná bola žena ako nadľudský tvor.*“ a pokračuje odkazmi na pozitívne („*Jedni aj dnes stavajú nás vysoko nad ľudské pokolenie (professor Montegazza);*“) aj na negatívne vyjadrenia učencov na adresu žien („*iní zase nevedia dosť zlého povedať o nás (professor Lombrosso).*“) vrátane odkazov na francúzsku frázu „*cherchez la femme*“ vo význame za všetkým tajomným (za každým problémom) „*hľadajte ženu*“ a na vyjadrenie pruského kráľa Fridricha II. Veľkého „*Za tým iste väzí ženská sukňa.*“. Článok sa končí citátom textu, ktorý „*napísal o nás jeden šľachetný spisovateľ*“ a odkazmi na Sväté písmo, v ktorých sa spomínajú ženy.

T. Vansová vo svojom „obhajobnom“ liste J. Škultétymu ďalej zdôrazňuje, že „*aj ženy rady čítajú, vzdelávajú sa, [...] ony tiež sa chcú poučiť, ale kde to majú robiť? Národné noviny nevniknú do ľudu, ja to viem, lebo žijem s ním,* (túto Vansovej výčitku môžeme vnímať ako implicitnú kritiku jednak koncepcie martinských *Národných novín*, ktoré sa orientovali predovšetkým na inteligenciu, a preto nedokázali osloviť najširšie vrstvy obyvateľstva, ale zároveň aj ako kritiku odlúčenosti vedúcich predstaviteľov národného hnutia od národa; pozn. M. G.) *tým menej Pohľady, ktoré predpokladajú už vyšší stupeň vzdelanosti. Keby sme chceli ísť rad radom po odberateľoch Pohľadov, nuž na prstoch môžeme spočítať tie panie a slečny, ktoré od počiatku do konca prečítajú Pohľady. [...] A predsa absurdum by bolo hovoriť, že sú nám Pohľady netreba. Ba, my ich musíme mať, sú nám životnou potrebou, ale pri nich môže jestvovať aj taký úbohý ‚plátok‘ [...].“* (ibid.).

Vansová vo svojej „apológii“ ďalej vyčítala Škultétymu, že si protirečí, keď článok E. Maróthy-Šoltésovej „*Láska a ľubosť*“ označil za hlúposť a keď v článku „O nás“ hľadal bojovný tón. „*Ja som sa skôr než som číslo zhotovila, poradila s mojím mužom a on práve v tom nenašiel nič bojovného, nuž a veru nemožno povedať, že by bol ‚feministom‘.*“ O rozhorčení a pocite krivdy svedčí aj ukončenie listu, v ktorom Vansová vzdorne napísala: „*Šťastie, že je papier u konca. Myslím, že je toho dosť, alebo aj veľa.*“ (ibid.).

Ku kritike prvého čísla *Dennice* sa podľa očakávania pripojili aj *Národné noviny*, a to prostredníctvom recenzie Jána Alojza Wagnera (3. 2. 1898, roč. 29, č. 26), v ktorej o. i. uviedol, že od ženského časopisu očakával „*iné veci, než samé rozprávky, rozjímania a básničky. Nevieť, či súhlasí mnohovážená redaktorka so mnou, keď myslím, že najvyššie povolanie ženskej je domácnosť!*“ Podľa K. Hollého (2004, s. 67 – 69) sa tým potvrdili postrehy E. Maróthy-Šoltésovej „*o dopredu určenom životnom priestore pre ženy a o úzkom duševnom obzore, ktorý je s tým spojený*“. J. A. Wagner ďalej kritizoval prítomnosť českých príspevkov v novom časopise („*V Dennici ale nájdeme medzi desiatimi článkami tri české a jeden dopis z Moravy! Nuž či pre nepatrných 16 strán, nebolo by sa našlo dosť slovenského materiálu?*“) a – tak ako *Slovenské pohľady* – aj formálnu stránku časopisu, ktorý pre svoju skromnosť vraj „*nie je dôstojný našich žien*“.

Premiérové číslo *Dennice* obsahovalo v skutočnosti 12 príspevkov – v recenzii spomínané po česky písané boli beletristický rodinný obrázok „*Když narodí se děvče*“, báseň „*Modlitba*“ a aforizmy Boženy Němcovej. Autorom „*listu z Moravy*“ (z Frenštátu pod Radhoštěm) bol iniciátor vzniku *Dennice* K. Kálal a išlo o krátku, po slovensky písanú reflexiu genézy prvého ženského časopisu. Súčasne je však potrebné konštatovať, že príspevok „*Když narodí se děvče*“ bol rozsahom najdlhší (s. 2 – 7) a zabral bezmála tretinu celého vydania časopisu, čo čiastočne potvrdzuje skôr spomínané obavy E. Maróthy-Šoltésovej o „*duchovnú (s prácami)*“ stránku projektu *Dennice*, minimálne v počiatočnej fáze realizácie prvého slovenského ženského časopisu.

V súvislosti s recenziou odtlačenou v *Národných novinách* K. Hollý (ibid.) upozorňuje, že T. Vansová kritiku J. A. Wagnera čiastočne prijala – najmä vo vzťahu k obsahovej náplni („*Aká pestrosť obsahu by to bola, keby sme už v prvom čísle Dennice čítať boli mohli niečo o kuchyni (napr. nejaké kuchárske recepty, jedlopis), o výchove, terajšom zamestnaní ženských, ako sa solidne slovensky zabaviť, nejaký životopis vynikajúcich žien, atď., atď.*“) – a už od druhého čísla *Dennice* začala T. Vansová odporúčania J. A. Wagnera postupne zavádzať na stránky časopisu.

Zároveň však platí, že kritika – aj keď azda formulovaná v úprimnej a dobre mienenej snahe pomôcť „*správnej veci*“ – smerovala voči vznikajúcemu, rodiacemu sa periodiku. Výstižne na to poukázal týždenník *Slovenské listy* – v tom čase tiež nový, začínajúci titul periodickej tlače –, keď v článku „*Slovo o Dennici*“ (12. 2. 1898, roč. 1, č. 13) konštatoval:

„*Lúto nám je zvlášte to, že Národné noviny priniesli tento bezohľadný súd ačkoľvek len to najlepšie mieniaceho p. dra [doktora; pozn. M. G.] Wagnera, lebo tu hovorilo sa o podniku začiatočnom – o ženskom časopise, akého dosiaľ u nás nebolo, teda o podniku, ktorý sa ešte len má u nás vypestovať; [...] Takýmto spôsobom veru nikoho k práci nepovzbudíme, ale šľachetnú snahu už v zárodku zmárnime.*“ (porov. Hollý, 2004, s. 68).

Koncepcia Dennice

Charakter *Dennice* sa T. Vansová prvýkrát pokúsila definovať už v spomínanom „obhajobnom“ liste J. Škultétymu. Povahu nového periodika potom konkretizuje v liste z 10. apríla 1898, ktorý adresovala L. Podjavorinskej – ako odpoveď na jej rukopis, ktorý odmietla publikovať:

„*Už je raz Dennica tým, čím je, t. j. **buditeľkou** tých, ktoré v nečinnom, bezmyšlienkovitom hľvení utrácajú to málo chvíľ, ktoré im zostali po práci. Dennica nie že by mala vychovávať talenty (kto Vám to povedal?), ale má učiť čítať a čítané stráviť. Ved' my všeličo čítaním zhltneme a nemáme z toho nič, len ťažkosti. [...] Takéto talenty vychovať – nie, to nemôže časopis ani list žiaden, tie nám dáva Boh. Ale **viesť menej nadané**, aby kedy tedy i ony pokúsili sa o niečo malé, aspoň o napísanie jednoduchého listu alebo receptu kuchynského, to môže a má Dennica.*“ (porov. Cviková – Juráňová, 2011, s. 325 – 327; zvýraznil M. G.).

Vo svojich biografických črtách o manželovi s názvom *Ján Vansa*, ktoré písala po jeho smrti,²² spomínala T. Vansová na *Dennicu* ako na časopis, do ktorého ukladala svoje „skromné myšlienky“ a v ktorom sa prihovárala svojim „sčiasťky ešte skromnejším sestram Slovenkám, z ktorých **nejednu učila Dennica myslieť a čítať vo svojej materinskej reči**“ (ibid., s. 303; zvýraznil M. G.).²³

²² J. Vansa skončil 22. 6. 1922 v B. Bystrici. Podľa M. Mikulovej (2015, s. 139) spáchal samovraždu. T. Vansová to dáva najavo už vo svojich biografických črtách, ale len nepriamo, v súvislosti s inými samovraždami (napr. aj Dušana Makovického), a s dôvetkom: „*A teraz, kým som spala, odišiel ticho, kradmo, šiel, aby sa nevrátil, nechal mi žiaľ, ranu, ktorá sa nezahojí, odišiel sám a sám.*“ (porov. Cviková – Juráňová, 2011, s. 308).

²³ Túto časť písala T. Vansová v rámci spomienok na prácu v časopise *Slovenská žena*, ktorý ako zodpovedná redaktorka viedla v r. 1920 až 1923. Viac v samostatnej kapitole v záverečnej časti tejto monografie.

V čase zrodu periodika však mala T. Vansová z *Dennice* neisté pocity, určite najmä pod vplyvom ostrej kritiky prichádzajúcej z Martina. Potvrzuje to jej list Ľ. Podjavorinskej písaný začiatkom apríla 1898, keď práve vychádzalo štvrté číslo časopisu („*Ja nijako nesúdim optimisticky o Dennici.*“ – *ibid.*, s. 327). Zároveň ale pripustila, že periodiku sa napriek nepriazni autorít prekvapivo darí („*nateraz síce sme nad očakávanie dobre*“ – argumentačne to podporila údajom o vyše 400 predplatiteľkách) a s nádejou dodala, že „*mienky o nej sú väčšinou priaznivé*“, aj keď s neskryvane vyčítavým dôvetkom, že predovšetkým v Čechách:

„*Mám viac takých úsudkov v rukách a to ma trochu potešilo. Lebo som bola veľmi zronená. [...] Dennica môže mať budúcnosť krásnu, ale nie bez veľkej práce. Dennica z jej nepatrných, jej chudobných počiatkov môže sa vyvinúť na pekný, skvelý, nám drahý a potrebný list.*“

Zároveň žiadala Ľ. Podjavorinskú, navzdory počiatočnému odmietnutiu jej rukopisu, o pomoc, argumentujúc svojou osamelosťou pri tvorbe a redigovaním časopisu:

„*Preto, prosím Vás, neopúšťajte nás, hlavne mňa. [...] Ja sama, ako som dosiaľ temer sama (vyjmúc p. Šoltésovú, buď jej vďaka a chvála), ja sama nevládzem. Preceňovala som sily svoje. Ačkoľvek nesmiem sa pustiť do akejkoľvek väčšej práce, predsa i toto jedno číslo za mesiac zostaviť mi je moc. [...] A prosím, píšete mi hlavne pre tú našu Dennicu. Veď i z toho, čo ste mi poslali, dalo by sa vyňať mnoho a pod záhlavím: ‚Naše úlohy‘ aj zahrnúť dovedna. Len píšete tak, aby to rozumieť mohla každá i jednoduchšia.*“ (*ibid.*, s. 327 – 328).

Pristavme sa ešte pri počte predplatiteľiek a predplatiteľov (keďže abonentmi *Dennice* boli aj muži), o ktorom sa T. Vansová zmienila vo svojom liste. Štyristo subskribentov môžeme hodnotiť ako nečakaný úspech, najmä pre už známu skutočnosť, že *Dennica* bola nový časopis, proti ktorému navyše ostro vystupovali vtedajšie authority národného diania. Úspech neželaného ženského periodika sa môže javiť ešte väčší (a ešte zaujímavejší) pri konfrontovaní s údajmi o predplatiteľoch časopisov, za ktorými stáli najväčší a najhlasnejší protivníci *Dennice* (to môže sčasti potvrdzovať predpoklad, že jedným z dôvodov ich kritiky mohla byť aj obava z novej konkurencie): *Národné noviny*, vychádzajúce v Turčianskom Svätom Martine od roku 1870, mali náklad 600 až tisíc exemplárov (porov. Ruttkay, 1980, s. 567; náklad sa odvíjal od počtu

predplatiteľov periodika; pozn. M. G.), zatiaľ čo *Slovenské pohľady*, obnovené a vychádzajúce v Martine od r. 1881, mali v rovnakom období dokonca len 400 až 500 predplatiteľov (porov. Rosenbaum et al., 1984, s. 298). Počet subskribentov *Dennice* sa pritom čoskoro dostal až na 1 250 (ibid.) a niektoré zdroje, napr. *Malá encyklopédia žurnalistiky* (porov. Jacz et al., 1982, s. 547), uvádzajú celkový neskorší náklad časopisu až na úrovni 3-tis. exemplárov, čo z neho robilo jedno z najčítanejších slovenských periodík vtedajšieho obdobia. Potvrzuje to K. Hollý (2004, s. 69), ktorý konštatuje, že „*Dennica* mala po desiatom ročníku už 3 000 predplatiteľov a predplatiteľiek, čo bol na dané pomery slušný počet“. Podľa F. Ruttkaya (1999, s. 187) mal v r. 1908 časopis vychádzať dokonca v náklade až 6-tis. kusov, žiaden iný dostupný relevantný zdroj však tento údaj neverifikuje.

K povahe prvého slovenského ženského časopisu sa vyjadruje aj D. Hučková (2011, s. 64; tučným písmom zvýraznil autor tejto monografie): konštatuje, že pod redakčným vedením Vansovej sa *Dennica* profilovala ako „**realisticky orientovaný časopis v duchu umierneného feminizmu**, zdôrazňujúci kresťansko-národné hodnoty (so základnými pojmami národ a viera)“, zároveň ale pripomína, že počas vedenia Františka Votruba²⁴ (1907 až 1909) došlo k zmene koncepcie časopisu na **literárno-spoločenský mesačník** (dával priestor nastupujúcej slovenskej literárnej moderne), avšak Vansová mala k jeho vedeniu viacero výhrad, a preto koncom roka 1910 – po ročnom prerušení vydávania *Dennice* a následnom ročnom váhaní opäť prevziať redakciu (detaily ďalej) – znova začala redigovať časopis, čo znamenalo ďalšiu zmenu koncepcie: D. Hučková hovorí už o „**väčšmi rodinne ako literárne**“ orientovanom časopise, čo potvrdzujú aj nový podtitul „Obrázkový časopis ženský a rodinný“ a vydávanie prílohy venovanej slovenskej domácnosti pod názvom *Rodina*. F. Ruttkay dodáva, že T. Vansová sprvu orientovala *Dennicu* najmä na „**málo školené čitateľky z ľudových vrstiev**“ (1980, s. 575 – 576; zvýraznil M. G.), čo dokumentujú aj už citované výňatky z Vansovej koreš-

²⁴ František Votruba (1880 – 1953) bol pôvodom český novinár, literárny kritik a básnik. Na Slovensko prišiel v r. 1902 na pozvanie K. Salvu. Pomáhal formovať tvoriacu sa slovenskú literárnu modernu – *Dennica* sa pod jeho vedením stala „generačným časopisom“ slovenskej moderny. Ako novinár sa venoval slovensko-českým vzťahom. Pôsobil vo viacerých periodikách, napr. v *Ludových novinách*, *Slovenskom týždenníku*, *Slovenskom denníku*, *Slovenskej politike*, v časopise *Prúdy*, týždenníku *Slovenský svet* a ďalších (porov. napr. Maťovčík et al., 1999, s. 365 a 366).

pondencie s Ľ. Podjavorinskou. Podľa tvorcov *Malej encyklopédie žurnalistiky* sa časopis najprv orientoval hlavne na „**dedinské čitateľky**“ (porov. Jacz et al., 1982, s. 547), popri typickej formulácii textu to dokazujú aj „praktické“ rubriky publikované počas Vansovej vedenia (pozri ďalej); aj podľa D. Serafinovej (2007, s. 261) bol obsah *Dennice* prispôbený primárnemu zámeru a publiku, ktoré chcel časopis osloviť, a teda **čitateľkám z radov vidieckej inteligencie, ale aj z remeselníckych a roľníckych rodín** (zvýraznil M. G.).

„Votrubova“ *Dennica*

Ako sme už uviedli, od r. 1907 (od 10. roč.) vydával *Dennicu* F. Votruba v Budapešti²⁵ tlačou kníhtlačiarne F. Klimeša²⁶ a D. Pivka v Liptovskom Sv. Mikuláši.²⁷ Tieto novinky komentoval vydavateľ na konci januárového čísla (roč. 10 [1907], č. 1, s. 40):

„*Týmto číslom započína ‚Dennica‘ svoj desiaty ročník. Z malých, skromných počiatkov vzrástla pri zaujatosti našich čitateľiek na vážny, obsažný časopis, v každej slovenskej rodine potrebný. I v tomto roku bude sa ‚Dennica‘ usilovať naďalej plniť svoj dôležitý úkol. Administráciu prevzalo od nového roku podpísané vydavateľstvo. Týmto podelením práce bude umožnené, aby ‚Dennica‘ mohla vyhovieť svojej úlohe v miere ešte väčšej. Redakcia i vydavateľstvo pričinia sa o zdokonálenie ‚Dennice‘, postarajú sa o bohatší obsah a krajšiu úpravu. Sme presvedčení, že v dobrej snahe bude nás čitateľstvo naše i naďalej podporovať.*“

²⁵ Vydavateľstvo *Dennice* sídlilo na Rákociho námestí (Rákóczi tér) č. 3 v VIII. budapešťianskom obvode.

²⁶ František Klimeš (1875 – 1961) bol pôvodom český, od r. 1896 na Slovensku pôsobiaci kníhtlačiar, vydavateľ a kníhkupec. Začínal ako pracovník kníhtlačiarne K. Salvu v Ružomberku (1896 – 1901), v r. 1903 – 1910 bol spolumajiteľom kníhtlačiarne a kníhkupectva v L. Mikuláši (spolu s D. Pivkom), v r. 1910 – 1927 ich majiteľ. Jeho vydavateľstvo a tlačiareň zohrali významnú úlohu v slov. literatúre pred vznikom ČSR. Vydával a tlačil viaceré slov. periodiká, napr. časopisy *Hlas* (1904), *Dennica* (1907 – 1914), *Čirkevné listy* (1903 – 1918), *Evanjelický kazateľ* (1905 – 1911), *Svätá rodina* (1908 – 1917) a iné. V r. 1928 – 1938 bol starostom L. Mikuláša (porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska IV*, 2010, s. 560).

²⁷ Časopis tlačila kníhtlačiareň K. Salvu v Ružomberku (od októbra 1902 [roč. 5, č. 10] ako „Salva & Herle“), od 6. čísla 6. roč. (od júna 1903) kníhtlačiareň Šimona Roháčka v Modre a od 1. čísla 10. roč. (od januára 1907) kníhtlačiareň F. Klimeša a D. Pivka (od marca 1910 [roč. 12, č. 3] len F. Klimeša) v L. Mikuláši.

Presun redakcie a administrácie časopisu do Budapešti sa však nezaobišiel bez komplikácií. Svedčí o tom aj poznámka vydavateľa na rovnakom mieste:

„Vydanie januárového čísla sa oneskorilo z čiastky preto, že pošt. sporiteľňa pre passívnu resistenciu nebola v stave na čas nám vydať potrebné vpltné listy, [t. j. blankety na vklad predplatného na účet, resp. poštové poukážky;²⁸ pozn. M. G.] z čiastky preto, že neskoro bol nám dodaný výrok pošt. direkcie, ktorý dáva právo expedovať číslo z inej tlačiarne. – Budúce čísla expedované budú vždy riadne a na čas.“ (ibid.).

V snahe získať nové predplatiteľky, vedenie vydavateľstva obnovilo zasielanie tzv. ukážkových čísel *Dennice*:

„Číslo toto posielame na niekoľko sto adries na ukážku a prosíme patričných ct. adresátov, aby po prečítaní čísla čím skôr sa rozhodli alebo predplatiť, alebo aby nám lask. ukážkové číslo vrátili.“ (ibid.).

Túto progresívnu „marketingovú stratégiu“ otestovala T. Vansová po prvý raz už začiatkom r. 1899 a opäť o rok, pravda, s pomerne neistým výsledkom, čo dokazuje výzva publikovaná v januárovom čísle 3. ročníka (1900, s. 22):

„Prvé číslo pošleme všetkým dosavádnym odberateľom, i tým, ktorí ešte za **oba minulé ročníky** dlhujú. Jestli behom januára neozvú sa a nezaplatia svoj dlh, prestaneme im posilať *Dennicu*, lebo považovali by sme to za obeť nemsyelnú. Kto nemieni predplatiť na *Dennicu*, nech nám pošle číslo nazpät, alebo nech oznámi to na dopisnici. [korešpondenčnom lístku; pozn. M. G.] Číslo na ukážku poslané sa nežiada nazpät.“

Ako vyplýva z uvedených ukážok, v r. 1907 už redakcia žiadala vrátiť aj ukážkový výtlačok – apelovala na to vo viacerých vydaniach v rámci 10. roč. časopisu:

²⁸ „Vydavateľstvo *Dennice*“ posielalo tuzemským predplatiteľom (z Rakúsko-Uhorska) poukážky Uhorskej poštovej sporiteľne, ktorými bolo možné uhradiť „predplatky“ (predplatné) bez ďalších poštových poplatkov (to sa netýkalo abonentov zo zahraničia). Ročné predplatné bolo spočiatku 1 zlatý (resp. 1 zlatka, t. j. 2 koruny – „to je tak malá summa, že nikomu chybeť nemôže, hľadmeže teda, že by sa odberateľky množily“ – uvádza autorka otvoreného listu zverejneného v decembrovom vydaní v r. 1898 [roč. 1, č. 12. s. 185]) a od r. 1904 tri koruny. V r. 1907 (po presune vydavateľstva do Budapešti) sa predplatné začalo uvádzať aj pre zahraničie – do Nemecka to boli 4 koruny, do Ruska 2 ruble, do Ameriky 1 dolár a „pre ostatné cudzozemsko“ 5 korún. V r. 1908 (roč. 11) domáce predplatné zdraželo na 4 koruny; zahraničie sa členilo už len na Ameriku (so „zastupiteľstvom“ v Pittsburghu a neskôr v Novom Yorku) a na ostatné cudzozemsko – predplatné preň sa zvýšilo až od 2. čísla 11. ročníka (na 1 dolár 30 centov, resp. na 6 korún). Po obnovení vydávania časopisu v r. 1910 zdraželo iba predplatné pre Ameriku (na 1 dolár 50 centov) a v tejto sume ostalo zachované až do ukončenia vydávania časopisu v lete 1914.

„Všetkých, ktorí prvé a druhé číslo na ukážku obdržali a ‚Dennicu‘ predplatiť **nemienia**, prosíme, aby nám laskave obe čísla **vrátili**. Usporia nám tak zbytočné trovy, lebo **čísla súrne potrebujeme**. K exemplárom ukázkovým pripojujeme dopisnice, ktorými možno sa prihlásiť o pravidelné zasielanie. Ráčte nám lask. udať i adresy, na ktoré mohli by sme ‚Dennicu‘ s úspechom poslať na ukážku. Ak sami nemienite odberať, **odporúčajte laskave druhým**. Je mnoho tých, čo by iste radi odberali náš časopis, ale nevedia o ňom.“

O úspechu stratégie svedčí pomerne vysoký počet abonentov (ako sme už uviedli vyššie), počet subskribentov *Dennice* však narastal aj vďaka tzv. darovanému predplatnému – redakcia o ňom informovala napr. v článku „*Veľkodušný dar*“ (č. 1/1906, roč. 9, s. 38):

„*Veľbný pán Emil Kolényi, ev. farár v Hajdušici* [Hajdučica al. Хайдуцица – majoritne slov. obec v dnešnom Srbsku; pozn. M. G.] *predplatil 20 výtiskov Dennice pre také devy a panie, ktoré dosiaľ Dennicu nečítaly, menovite také, ktoré si ju nemohly predplatiť. Dvanásť odberateľiek menoval sám štedrý darca, osem má právo menovať, čo sa z čiastky i stalo, redaktorka Dennice. I touto cestou vzdávame svoje vreľé poďakovanie za veľkolepý dar, ktorý súčasne kliesni cestu slovenskému slovu i tam, kde ho dosiaľ nepoznali a neocenili. Boh požehnaj i tomuto skutku!*“

V r. 1901 časopis informoval o dare 200 korún z Ameriky, ktoré „*sa majú vynaložiť na rozšírenie nášho listu medzi slovenským obyvateľstvom východných stolíc*“ (in *Dennica*, roč. 4, č. 3 [marec 1901], s. 67) – pri ročnom predplatnom 2 koruny tak získalo prvý slov. ženský časopis ďalších sto čitateľiek.

Redakcii a administrácii *Dennice* sa však nevyhýbali ani problémy s uhrádzaním predplatného. Na stranách časopisu opakovane zverejňovali výzvy na úhradu dlžnej čiastky za nevyplatené predplatné či na vrátenie už zaslaných výtlačkov (tie totiž chýbali pre nové predplatiteľky, ktoré si časopis objednali – a zaplatili – v priebehu roka; predplatné sa hradilo na celý rok, a teda noví subskribenti, ktorí si časopis objednali počas roka, získali spätne aj už vydané čísla aktuálneho ročníka). Situáciu sa v r. 1906 rozhodli riešiť rezolútne:

„**Upozornenie**. Kto si druhé číslo podrží a nevráti ho, alebo neoznami, že nežiada si viac posielanie ‚Dennice‘, **bude považovaný za odberateľa**, nasledujúce čísla už neprijmú sa nazpät a povinný je zaplatiť príslušný predplatok.“ (in *Dennica*, č. 2/1906, s. 82).

Problémy s dlžníkmi, aj tými, ktorí uhradili iba časť predplatného („*Predplatok obnáša 3 kor. Poslali ste len dve a tak pošlite ešte 1 kor.*“; in *Dennica*,

č. 2/1907, s. 68), ešte viac komplikovala zmena vydavateľa a presun administrácie časopisu do Budapešti koncom r. 1906. Hlavná redaktorka T. Vansová, ktorá s vydavateľom F. Votrubom komunikovala na diaľku z Rimavskej Pily, mala v novej situácii na starosti iba staré nedoplatky. Nové odberateľky evidoval a predplatné od nich vyberal F. Votruba v Budapešti, ale čitateľky sa aj v tejto veci – pravdepodobne zo zvyku – obracali naďalej priamo na T. Vansovú. V snahe eliminovať vzniknutý zmätok opakovane informovala čitateľky na stránkach časopisu:

*„Všetkých, čo ešte nepredplatili na tento rok, prosím, aby svoje predplatky neposielali mne, ale na administráciu, ako to už i v ostatnom i v prvom čísle oznámené bolo, lebo ja z toho mám nielen zbytočnú prácu, ale i hmotnú škodu, keďže za každú poukážku čo hneď len na jednu korunu znejúcu, musím platiť pošt. poslovi 10 halierov. **Zaostalé nedoplatky prosím doposlať čím skorej na moju adresu.**“ (ibid.).*

Zmena vydavateľa priniesla popri obsahových aj niektoré formálne úpravy časopisu. Podtitul *Dennice* sa v r. 1907 rozšíril o prívlastok *rodinný* („Ženský a rodinný list pre poučenie a zábavu“) a od nasledujúceho, 11. roč. (1908) sa zmenil na „Ilustrovaný časopis rodinný pre literatúru a otázky spoločenské“ (úplne sa teda stratil prívlastok *ženský*), čo explicitne reflektovalo zmenu jeho charakteru na *literárno-spoločenské periodikum*.

Encyklopédia slovenských spisovateľov pripomína, že Votruba mal (podľa zmluvy s Vansovou) obstarat' a zredigovať rukopisný materiál na jeden hárok – to mu umožnilo v *Dennici* realizovať svoj osobný aj generačný program.

„Votrubovské čísla *Dennice* sa prezentujú ako generačný časopis, ktorý zahŕňa obe krídla mladej literatúry – moderné i sociálne, protikonzervatívne angažované, ktoré predtým nemalo do *Dennice* prístup.“ (porov. Rosenbaum et al., 1984, s. 298).

Na jednej strane to generovalo nárast počtu nových abonentov („Votrubova“ *Dennica* registrovala približne 2-tis. predplatiteľiek a predplatiteľov), na druhej strane však časopis prestali odoberať viacerí dovtedajší subskribenti, ktorí tak prejavili svoj nesúhlas s literárnym kurzom F. Votrubu. To ešte viac prehĺbilo rozpory medzi ním a T. Vansovou.

„Votruba, sústreďujúci sa práve v tom čase na vlastnú literárnokritickú činnosť, zanedbával vydávanie *Dennice*, a tak vznikla v jej vychádzaní prestávka (1909).“ (ibid., s. 299).

Vydanie posledného čísla 11. ročníka (dvojčíslo 11. a 12., november a december 1908) sa predĺžilo až do februára ďalšieho roka – vyšlo teda s dvojmesačným sklzom; v r. 1909 však už F. Votruba vo vydávaní *Dennice* nepokračoval. (Pozn.: Toto prerušenie využil Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Turčianskom Svätom Martine na založenie a vydávanie nového, v poradí druhého slov. ženského časopisu *Živena* – podrobnejšie v nasledujúcej kapitole.) V októbri 1909 navyše začal vychádzať avantgardný časopis *Prúdy*²⁹ – F. Votruba sa stal jedným z jeho hlavných prispievateľov (v r. 1903 až 1910 bol zároveň aj redaktorom a administrátorom *Slovenského týždenníka*³⁰), preto – ako pripomína *Encyklopédia slovenských spisovateľov* – „privítal rozchod s *Dennicou*“ (ibid.).

Z mediologického hľadiska treba oceniť, že F. Votruba – ako vydavateľ – zmodernizoval *Dennicu* po formálnej aj obsahovej stránke. Výraznejšie formálne úpravy realizoval až v r. 1908 – zväčšil formát časopisu na 21 x 30 cm (dovtedy bol 16 x 23 cm) a strany začal lámať (sádzať) na dva stĺpce (dovtedy boli zalamované na šírku strany). Na stránky *Dennice* zaviedol fotografie a ilustrácie (v podtitule preto pribudlo označenie „ilustrovaný“), vďaka čomu vizualizoval a zatraktívil obsah časopisu aj pre nové čitateľky a čitateľov.

Formálne zmeny, ktoré implementoval F. Votruba, ostali zachované aj po jeho odchode z časopisu a pretrvali až do zániku *Dennice* v lete 1914. Kvalitatívny nárast na úrovni formy sprevádzal rast kvality na úrovni obsahu – a to aj v prípade žurnalistických, publicistických príspevkov (treba ale zdôrazniť, že obsahovo výrazne prevládali literárne a umelecké príspevky). D. Serafinová v tejto súvislosti konštatuje, že časopis bol „teraz už určený skôr vzdelanejším čitateľkám“ (2007, s. 264).

²⁹ Mesačník *Prúdy* (1909 – 1914, 1922 – 1938) vychádzal v Budapešti s podtitulom „Revue mladého Slovenska“, od r. 1922 v Bratislave (bez podtitulu). Charakter predvojnových *Prúdov* určovali najmä Bohdan Pavlů (ideológ časopisu) a F. Votruba, ktorý tvoril a realizoval koncepciu „literárneho a umeleckého obzoru“. Presadzovali nové myšlienky a nové umenie, a to najmä úvahami o zmysle národného vývinu a jeho kontinuite, ale aj záujmom o literatúru (porov. napr. Rosenbaum et al., 1984, s. 402 – 404).

³⁰ *Slovenský týždenník* (1903 – 1938) vychádzal pred vojnou v Budapešti, v r. 1919 až 1923 v Martine a napokon v Bratislave. Zakladateľom a hlavným redaktorom bol novinár a politik Milan Hodža. Noviny zohrali významnú rolu najmä v predvojnovom období (porov. Rosenbaum et al., 1984, s. 450 – 452). Hodža vydával krátko v r. 1900 a 1901 a potom v r. 1910 až 1915 a 1918 až 1938, spolu s Antonom Štefánekom a F. Votrubom, aj *Slovenský denník*.

Rubriky pre ženy

Priekopníckym činom bolo zavedenie bohato ilustrovanej rubriky „*Módne zprávy*“. Prvýkrát vyšla v januári 1908 (roč. 11, č. 1, s. 28 – 31) a aj keď vychádzala nepravidelne a mala iba krátke trvanie, znamenala veľmi dôležitý medzník – svet módy bol totiž pre slovenské čitateľky dovtedy neznámym pojmom. *Dennica* prinášala články o móde len výnimočne³¹ a pravidelnejšie mohli prísť do kontaktu s aktuálnymi módnymi trendmi iba prostredníctvom zahraničných časopisov – českých módných magazínov, ktoré začali vychádzať koncom 80. rokov 19. stor., resp. časopisov zo západnej Európy vychádzajúcich už od druhej polovici 18. stor. (bližšie pozri pozn. pod čiarou č. 13 a 14). Vytvorenie novej rubriky redakcia zdôvodnila takto:

„*Po slovensky sa snád' o módach ešte nikdy nepísalo. Obrázkového časopisu módneho sme nikdy nemali, a čo zmôžu všetky podrobné popisy a opisy, keď niet obrázku, ktorý by všetko vysvetlil? A tak snád' okrem slabých pokusov, ktoré urobil v lani 'Ženský Svet',³² od jasene v New-Yorku vychodiaci, je toto prvá snaha poslužiť čitateľkám i módnymi zprávmi. Kto veci rozumie, uzná, že úkol náš je dost' nesnadný. Nebolo by tak ťažko vydávať slovenský časopis, venovaný i módam, ak by sme chceli vydávať časopis drahší. Ale 'Dennica' určená je širšiemu obecnstvu, má zostať lacná, venovaná je i druhým cieľom, výchovným i literárnym, spoločenským i praktickým, a pre tieto tiež treba miesta. No pri malých rozmeroch tejto rubriky urobili sme si pravidlom dobrý výber; v každom čísle prinesieme rad vhodných obrázkov s primeraným vysvetľujúcim textom. Hlavný zreteľ obraciame na cieľu primeranosť, praktičnosť a vkus patričných vyobrazení. Z času na čas i o bielizni, jej shotovení, praní a žehlení, donesieme vhodné pojednania.“ (ibid.; zvýraznil M. G.) – napriek príslubu („v každom čísle prinesieme...“), rubrika napokon vyšla iba štyrikrát: v 1. a 2. čísle, v dvojčíse 3 a 4 a ešte v č.*

³¹ Napr. článok Amálie Nosákovej z „Budínpešti“ pod názvom „*Jarné módy*“ v č. 4/1903 (s. 121 – 122) o jarnej dámskej móde v uliciach „*nášho hlavného a sídelného mesta*“, o šatách „*pre ulicu*“ anglického strihu a z anglických látok, o kabátikoch, blúzkach, ozdobách, doplnkoch a klobúkoch. Autorka zároveň kriticky upozornila, že nevidno „*obleky voľné, takrečené reformné, ktoré sú zo zdravotného ohľadu i lekárnami odporúčané*“ a konštatovala: „*Ako vidno, náš dámsky svet nechce sa rozlúčiť so starou trýzniteľkou svojou: šňórovačkou...*“

³² Netreba si mýliť s českým časopisom *Ženský svět* (1896 – 1930). Išlo o „*časopis venovaný slovenským ženám a dcéram*“, ktorý „*začal vychodiť v New-Yorku v Amerike lanskeho roku* (1907; pozn. M. G.). *Vychodí týždenne na 16 stranách.*“ (*Dennica*, roč. 11, č. 1/1908, s. 35).

10/1908. Sčasti ju dopĺňala rubrika „*Ručné práce*“, ani jedna však po prestávke vo vydávaní časopisu (v r. 1909) už nebola obnovená.

Z pravidelných rubrik, ktoré odmlku „prežili“, boli čitateľsky najobľúbenejšie praktické rubriky, ako napr. „*Pre kuchyňu*“ či „*Rady pre domácnosť*“, resp. odborné rubriky „*Výchovoveda*“ a „*Zdravotníctvo*“, ktoré tvorili odborníci z praxe. Zo spravodajských a publicistických sa najväčšej priazni čitateľiek a čitateľov tešili rubriky „*Beseda*“, „*Drobnosti*“, „*K našim obrázkom*“, „*Kronika*“, „*Literatúra*“, „*Rodinné zprávy*“, „*Spolkové zprávy*“, „*Zo sveta*“ alebo „*Zo života pre život*“, z nepravidelných napr. rubrika „*Naši v Amerike*“ či zábavno-oddychová stránka na záver každého vydania nazvaná „*Hádanky*“ (jej obsah tvorili rôzne rébusy, krížovky, doplňovačky, prešmyčky, matematické úlohy a iné hlavolamy).³³

Nanešťastie, ešte v priebehu r. 1907 (roč. 10), keď sa objavila po prvý raz (v č. 4, apríl 1907, s. 127 – 130), zanikla zaujímavá a veľmi užitočná rubrika určená malým čitateľom s názvom „*Detská besiedka*“.

„*Prichystali sme vám trochu čítania, lebo radi by sme, aby ste sa už od mali priučali radi mať slovenský časopis, slovenskú knihu. Chceme vás presvedčiť o tom, že v čítaní dobrých kníh a časopisov je základ vzdelania. Rozumnému, vzdelanému človeku vždy ľahšie býva vo svete.*“ – uvádzali autorky v predslove s tým, že deti nájdu v každom čísle „*trochu zábavy, trochu poučenia, veršík, rozprávku, článoček poučný, tu i tu obrázok-dva, ako kedy [...]. Radi by sme, aby besiedka naša povzbudila vás ďalej a viac čítať a vzdelávať sa.*“ (ibid., s. 127).

Snaha o jej nahradenie rubrikou „*Detský kútik*“ prišla, žiaľ, príliš neskoro. Po prvý raz vyšla až koncom r. 1913 (roč. 15, č. 12, december 1913, s. 297 – 300) a v rámci posledného 16. roč. vyšla už len dvakrát – v marcovom vydaní (č. 3/1914, s. 61 – 64) a v záverečnom dvojčíisle (č. 6 a 7/1914, s. 154 – 158).

Kvalitatívnu úroveň *Dennice* zvyšovala rubrika „*Šachová stat*“ s nepravidelnou súčasťou „*Šachové zprávy*“, ktorú pripravovali Samo a Štefan Daxne-

³³ Viac zábavy priniesla *Dennica* začiatkom r. 1906 (roč. 9) – na konci č. 1 (január 1906) na s. 48 sa uvádza: „*Číslo toto vychodí na troch hárkoch.* (1 tlačový hárok je 16 tlačených strán; pozn. M. G.) *Ako v predošlom i v tomto podávame viacej hádaniek, chceme poskytnúť čitateľstvu pobavenia cez dlhé večere. Na leto, keď milé čitateľky najdú príjemnejšiu zábavu v prírode, využijeme to k nášmu prospechu. V ugorkovú sezónu totiž dobre padne oddych i redakcii a preto neráďte sa pozastaviť, jestli prípadne, číslo v onú dobu dostanete o pol hárka chudšie.*“ Zo 48 strán až päť tvorili hádanky, rébusy a doplňovačky (s. 43 – 47), rovnako ako v predchádzajúcom č. 12/1905 (s. 391 – 395).

rovci – prvýkrát vyšla v júni 1903 (roč. 6, č. 6, s. 172 – 173). Autori dôvodili jej vznik takto:

„Otvárame v ‚Dennici‘ túto stať v tom povedomí, že tým odpomáhame cítenému nedostatku. Keď slovenské časopisy z nepovedomej príčiny nevšimajú si šachovej hry, pokladáme za nutné urobiť aspoň prvý krok, obznamovať naše obecnstvo s touto ušľachtilou hrou, uvedomovať ho o tom, čo deje sa v obore šachovej hry najnovšieho a – keď to bude možno – sústrediť milovníkov šachovej hry na Slovensku do šachového krúžku.“

Rubrika vychádzala na pravidelnej mesačnej báze až do júla 1905 (roč. 8, č. 7), spolu vyšlo 26 častí.

Zaujímavým bolo aj „jazykové okienko“ zacielené na internacionalizmy – rubrika pod názvom „*Cudzie slová*“ začala vychádzať v rámci 1. roč. (prvýkrát v č. 7/1898, s. 108 – 109) so zdôvodnením, že „*dajedni* (niektorí; pozn. M. G.) *ľudia zvyknú užívať pri hovorení veľa cudzích slov*“, pričom nedbajú na to, či „*tie slová sú dobre upotrebené a či sú pravé, lebo nepravé*“, a keďže „*nesprávne volené slová účinkujú naprosto smiešne*“, redakcia sa rozhodla „*aspoň skromný počet týchže objasniť*“. Abecedne radené výrazy so slovenskými ekvivalentmi zverejňovala spočiatku, do konca 1. roč., pravidelne každý mesiac, ale už od 2. roč. (1899) čoraz zriedkavejšie (vyšli len štyri pokračovania), až napokon v r. 1900 (roč. 3) rubrika úplne zanikla (vyšla iba jedna časť, v č. 5 na s. 101) – skončila sa už pri písmene C a hesle „*crajon (krajon) = krieda (spomína sa pri kriedach a v maliarstve)*“.

Najdlhšie a najpravidelnejšie vychádzajúcou (počas celej existencie *Dennice*) bola rubrika „*Pre kuchyňu*“. Tvorili ju kuchárske recepty najmä zo slovenských regiónov, ale aj z ďalších súčastí monarchie. Začala vychádzať pod názvom „*Niečo pre kuchyňu*“ v júni 1898 (roč. 1, č. 6, s. 95 – 96; prvým bol recept na čerešňový koláč) a tvorila neodmysliteľnú súčasť každého vydania *Dennice* až do zániku časopisu v lete 1914 – od č. 8/1898 pod spomínaným názvom „*Pre kuchyňu*“. Avízo, že *Dennica* bude prinášať „*viac praktických pokynov pre našu domácnosť*“, T. Vansová priniesla na záver májového čísla – s prosbou, aby „*mi milé sestry sdeľovali niečo zo svojich vlastných zkuseností, tak budeme sa navzájom poučovať a v dobrom sdokonaľovať*“ (porov. *Milým čitateľkám ‚Dennice‘*, roč. 1, č. 5/1898, s. 80). Zároveň na ne apelovala, aby netrpeli na tajnostkárstvo:

„Daktoré panie nerady sdelia spôsob pripravovania toho, čo tvorí ich chlúbu. To je veľká chyba. Boh dal nám dary naše, aby sme ich užili v pro-

spech svojich spolublížnych, nie aby sme tiež sťa tú hrivnu, zakopali. Čo je dobré, to sa má rozširovať a stať sa majetkom celej spoločnosti. I takto slúžiť môžeme dobrej veci, i takto staneme sa činnými údami nášho milého národa a pomôžeme pozdvihnúť, zveľadiť ho.“

T. Vansová prejavila osobitný záujem o také recepty, ktoré „*shotovujú sa len v niektorých krajoch a tvoria isté špeciality*“ – ako príklad uviedla skalické zázvorníky, prešporské makovníky (bratislavské rožky; pozn. M. G.), dolnozemske paprikáše či ratkovské guľky. Ktovie, či pri písaní tejto výzvy určenej čitateľkám *Dennice* uvažovala o vydaní kuchárskej knihy, ktorú avizovala na stránkach časopisu o desať rokov:

„Milým čitateľkám ‚Dennice‘ a priaznivcom dobrej veci oznamujeme, že hodláme vydať novú slovenskú kuchársku knihu, ktorá bude obsahovať do 1 000 pôvodných, vyzkúsených predpisov, z čiastky už v ‚Dennici‘ uverejnených, z čiastky nových. Kniha táto je potrebná v každej domácnosti a mala by byť príručnou knihou mladým gazdinkám a tým, ktoré sa gazdinkami stať chcú a ufajú.“ (porov. *Oznam*, roč. 11, č. 1/1908, s. 35).³⁴

Popri „tajnostkárstve“ čitateľiek musela redakcia *Dennice* vo svojej najpopulárnejšej rubrike zavše riešiť aj rôzne menej „poetické“ otázky, ako napr. problémy s jednotkami objemu v receptoch, ktoré – ako sa javí nielen z dnešného pohľadu – spôsobovali gazdinkám v modernizujúcej sa monarchii nečakané komplikácie:

„Ctená dopisovateľka tohoto receptu mi odpustí, keď poviem, že je veľmi neurčitý a síce preto, lebo staré holby³⁵ nie sú všade jednaké. N. pr. u nás (v Nitre) je stará holba múčna a mliečna; tá prvá je práve raz tak veľká, jako tá druhá. [...] Preto by bolo najlepšie, keď naše ct. dopisovateľky dajaký recept udajú, aby každú hmotu presne a ak len možno všetko na terajšiu novú váhu udaly, všetko dopodrobna zreteľne vypísaly.“ (porov. *Pre kuchyňu*, roč. 2/1899, č. 5, s. 79).

³⁴ Vansovej *Nová kuchárska kniha* napokon vyšla až v r. 1914 vo vydavateľstve F. Klimeša v Liptovskom Mikuláši, kde vychádzala aj *Dennica*. O jej čitateľskom úspechu svedčí skutočnosť, že následne vyšla ešte niekoľkokrát, naposledy v r. 2018 ako reprint, teda v identickej grafickej podobe ako tretie vydanie z r. 1930 (opäť v nakladateľstve F. Klimeša v Liptovskom Svätom Mikuláši) a vzápätí v r. 2019 ako faksimile textovej časti.

³⁵ Stará jednotka objemu s obsahom 0,775 litra používaná na meranie tekutín a sypanín – ako poznámka pod čiarou sa v citovanom texte uvádza: „*Jedna stará holba asi = 0,7 litra. Holba múky váži = 38 deka, v našom recepte 2 razy 38 = 76.*“ (porov. *Pre kuchyňu*, roč. 2/1899, č. 5, s. 79).

Obnovená Dennica (1910 – 1914)

Po už spomínaných problémoch s vydávaním koncom r. 1908 a po následnej vynútenej ročnej „prestávke“ bolo vydávanie *Dennice* obnovené v januári 1910. Prvé tri čísla časopisu s modifikovaným podtitulom „Obrázkový časopis ženský a rodinný s prílohou *Rodina* venovanou slovenskej domácnosti“ vydal ešte F. Votruba, od 4. čísla (apríl 1910) však už ako vydavateľ *Dennice* oficiálne vystupoval F. Klimeš (už od januára 1907 zabezpečoval tlač časopisu – pozri pozn. pod čiarou č. 25 a 26).

T. Vansová bola počas celého 12. roč. (1910) uvádzaná v tiráži na konci časopisu „iba“ ako zakladateľka *Dennice*. O napätých (až vyhrotených) vzťahoch s o generáciu mladším F. Votrubom (delil ich vekový rozdiel 23 rokov), ale aj o dôvodoch, pre ktoré napriek naliehavým žiadostiam F. Klimeša váhala prebrať späť vedenia redakcie, napísala novému vydavateľovi v liste z 15. januára 1910:

„Nemôžem prevziať redaktorstvo novej *Dennice*. Ešte keby p. Votruba aspoň mesiac pred Novým rokom bol písal, že chce nejaké vyrovnanie a že *Dennicu* mieni udržať, ešte by som sa bola postavila do ‚boja‘ s mnohými ťažkosťami, zvlášť presvedčiť môjho muža, že je to potrebné. Ale dnes je už pozde.“ (porov. Cviková – Juráňová, 2011, s. 335).

Mimoriadne dôležitým dôvodom prvotného odmietania T. Vansovej bola nevôľa ísť „proti“ novovzniknutému ženskému časopisu *Živena* a jeho hlavnej redaktorky, blízkej priateľke a súputníčke E. Maróthy-Šoltésovej.

„Ja nemôžem jej to urobiť, aby som vystúpila ako sokyňa a závodila s ňou o priazeň obecnstva. A ešte teraz, keď ona tak lichotive, srdečne písala o mne!“ (ibid.; Vansová mala na mysli Šoltésovej príspevok s názvom *Terezia Vansová* publikovaný v prvom čísle *Živeny* na s. 6 – 7 a s pokračovaním v druhom čísle na s. 33 – 36; podrobnejšie v nasledujúcej kapitole).

Najzávažnejšou prekážkou bol však odpor Vansovej manžela.

„Jeho moja duševná práca vždy rozčulovala, zvlášť v *Dennici*, on vždy bol nervózny, keď prišlo číslo, a ani raz za ten celý rad rokov nepochválil číslo. Hľadal chyby, keď inakšie nie, nuž tlačové³⁶ a tie ho už tak hnevali, že hneď mal pokazenú noc (lebo pošta k nám chodí večer). A keby dačo prehlíadal,

³⁶ Tlačové chyby robili *Dennici* problémy takmer počas celej existencie periodika. Redakcia na ne reagovala opravami na konci aktuálneho vydania, so súpisom tlačových chýb, ktoré sa vyskytli v predchádzajúcom vydaní.

nič nepovedal, ale dakto iný vytykal daktorému článku dačo, on hned' bol hotový mi výčitky robiť, že sa s ním neporadím, že bez jeho vedomia prijímam a posielam rukopisy – ešte vtedy tak hovoril, keď ich pred odoslaním prečítal, alebo ich aspoň mal predložené.“ (ibid., s. 336).

T. Vansová sužovali aj problémy s konfesionálnym vnímaním obsahovej náplne periodika.

„Jednému bola Dennica katolícka, lebo uverejnila som Pannu Orleánsku, druhému luteránska, lebo boli náboženské úvahy (to si žiadal môj muž, a dobre bolo), tretiemu práve beznáboženská, štvrtému hrozne pokroková, lebo vraj hlása ‚voľnú lásku‘!“ (ibid., s. 337).

Všetky negatíva napokon prevážilo nadšenie pre prácu na potrebnom projekte. Do procesu redigovania *Dennice* sa T. Vansová opätovne zapojila koncom r. 1910, ako redaktorka sa však v záhlaví časopisu objavila až v januárovom vydaní r. 1911 (prvýkrát od októbra 1908). Krátko predtým, na záver 12. roč., vyšiel v prílohe *Rodina* (č. 12/1910, s. 88) doslov pod názvom *„Naším ct. odberateľom“*, v ktorom nepodpísaný autor (podľa všetkého samotný vydavateľ F. Klimeš – pod textom je totiž *„podpis“* *Vydavateľstvo „Dennice“*) sumarizuje zaujímavé fakty:

„Za mimoriadne ťažkých okolností podujali sme sa vydávať vnove ‚Dennicu‘. Niekol'kotisícová ztrata za minulé roky a oprávnená nedôvera bývalých odberateľov a následkom toho menší počet predplatkov, z ktorých asi tretina nedostala sa do našich rúk, nedovolily nám, aby sme ‚Dennicu‘ mohli zdokonaľiť tak, ako by bolo žiadúco. Okrem toho počnúc od 3. čísla zaľahla na nás starosť i s redigovaním časopisu. Tí, čo bližšie stoja ku ‚Dennici‘, vedia, kto bol na príčine a ako nám to pri iných ducha vyčerpávajúcich prácach ťažko padlo. (indirektná, avšak nesporná narážka na F. Votrubu a jeho pôsobenie na čele redakcie; pozn. M. G.) S pomocou dobrých ľudí prekonali sme prvé ťažkosti a opierajúc sa na daný sľub, že redakciu prevezme osvedčená už slovenská spisovateľka, sdelujeme ct. odberateľom, že budeme vo vydávaní ‚Dennice‘ pokračovať.“

V nasledujúcom vydaní (č. 1/1911, s. 16) je už odtlačené *„čiernym na bielom“*, že redakcia *Dennice* bola opätovne *„oddaná“* do rúk zakladateľky periodika:

„Meno Terezie Vansovej je garanciou, že Dennica v krátkom čase stane sa tým, čím bola: nepostrádateľným časopisom pre každú uvedomelú Slovenku.“

Vedenie nakladateľstva sa zároveň ospravedlnilo čitateľskej verejnosti za oneskorenie pri vydaní a distribúcii januárového čísla a sľúbilo, že „vydavateľstvo pousiluje sa, aby ďalšie čísla vyšli riadne 20. každého mesiaca“.³⁷

Ekonomická situácia vydavateľa sa však nezlepšovala. Potvrďuje to napr. redakčný príspevok *Na konci trinásteho ročníka „Dennice“* (č. 12/1911, s. 216). Popri starých dlhoch ju zhoršovala zlá platobná disciplína odberateľov, tá však bola sprievodným znakom *Dennice* od začiatku existencie časopisu – výzvy na uhradenie nedoplatkov sa objavovali na stránkach periodika takmer v každom ročníku, niektoré dokonca upozorňovali na nevyplatené predplatné aj za dva ročníky:

„Prosíme aj o doposlanie predplatkov a, žiaľbohu, nedoplatkov. Nemáme žiadnych kapitálov, aby sme mohli za predplatkami roky čakať. Ztraty z minulých rokov ešte stále cítime.“ (ibid.).

Najmarkantnejšou zmenou po ročnej „odmlke“ *Dennice* a jej revitalizácii začiatkom r. 1910 bolo zavedenie prílohy venovanej slovenskej domácnosti s názvom *Rodina*, kam bola presunutá väčšina pravidelných rubriek, „poučné články“ (príspevky venované ženskému emancipačnému hnutiu, obrodenecké a národnobuditeľské príspevky) aj odborné rubriky „*Výchovoveda*“ a „*Zdravotníctvo*“. Slovesná umelecká tvorba bola uverejňovaná v samotnej *Dennici*, ale aj v jej prílohe *Rodina*, takže dostávala pomerne široký publikačný priestor.

Ako sme už uviedli, T. Vansová opäť redigovala časopis od r. 1911, teraz už z Banskej Bystrice, kam sa spoločne s manželom presťahovali z Rimavskej Píly začiatkom leta 1911³⁸ po jeho vážnej chorobe (to bol jeden z hlav-

³⁷ Problémy s dodržiavaním termínov vydávania mala *Dennica* aj v minulosti, iba výnimočne sa však za to čitateľstvu verejne ospravedlňovala, napr. v r. 1903, keď meškala výroba prvého čísla (roč. 6). V dvojčíslu 2 a 3 (február, marec 1906) na to reagovala T. Vansová oznámením v rubrike *Rôzne* (roč. 6, č. 2 a 3, s. 76 a 77): „*Tento sošit, číslo 2 a 3 obsahuje 3 hárkky. Číslo 4. bude mať tiež 3 hárkky a inseráty. Vydávam čísla tieto za to odrazu, aby nahradil sa čas, zameškaný opozdením sa prvého čísla. Úfam sa, i pričínim sa, aby číslo 4 vyšlo v pravý čas, t. j. 15. apríla. Že prvé číslo vyšlo tak pozde, som nie ja pričínou, ačkoľvek každý naklonný je pripisovať viac redaktorke, čo v iných pomeroch je i cele správne. Ja som rukopis pre prvé číslo poslala ešte 22. dec. 1902, s tou prosbou, aby prvé číslo už 10. januára bolo hotové. Na miesto toho som ho dostala 3. feb., tedy temer o mesiac pozdejšie. Aké poriadky uvediem na budúce, oznámim v 4. čísle.*“ – avizovala Vansová. Neoznámila však ani v štvrtom a ani v žiadnom z nasledujúcich čísiel časopisu.

³⁸ V prvých piatich číslach *Dennice* v r. 1911 (roč. 13, č. 1 – 5) bola ako adresa redaktorky uvádzaná ešte „*Píla (Rimafürész, p. Tiszolcz, Gömör megye.)*“ (po slov.: Rimavská Píla, Ti-

ných dôvodov, pre ktorý sa v r. 1907 ujal redakcie F. Votruba) a následnom penzionovaní.³⁹

Už nasledujúci rok (1912, roč. 14) sa však T. Vansová opäť vytráca zo záhlavia časopisu a od februárového vydania (roč. 14, č. 2/1912) až do zániku časopisu v lete 1914 bolo v tiráži *Dennice* odtlačené, že „*rukopisy, predplatky, poplatky za oznamy a všetky peňažné zásielky a vôbec všetko, čo sa týka ‚Dennice‘, treba zasielať na adresu: F. Klimeš v Liptovskom Sv. Mikuláši (Liptószentmiklós)*“ – F. Ruttkay v tejto súvislosti konštatuje, že F. Klimeš ako redaktor *Dennice* nedosahoval úroveň T. Vansovej ani F. Votrubu (1999, s. 187).

Kým počas redaktorstva F. Votrubu sa *Dennica* profilovala najmä ako literárny časopis, pred a po tejto fáze (t. j. počas dominantného úseku existencie periodika) môžeme hovoriť o typicky ženskom časopise, a to najmä vzhľadom na charakter tém publicistických príspevkov, v rámci ktorých *Dennica* programovo a systematicky prinášala čitateľkám a čitateľom – do r. 1910 ako jediný slovenský časopis, potom spolu so Šoltésovej *Živenou* – informácie o emancipačnom úsilí slovenských žien a o tzv. ženskej otázke. Z tejto perspektívy by sme mohli, a vlastne aj mali vnímať *Dennicu* ako veľmi dôležitý historický míľnik vo vývine ženského hnutia na Slovensku a vo vývine slovenského novinárstva na prelome 19. a 20. storočia, ale – paradoxne – aj vo vývine vnímania tejto otázky, najmä z pohľadu odporcov sústredených v radoch martinských národovcov: kým na *Dennicu*, jej zakladateľku a na jej

sovec, Gemerská župa); až v letnom dvojčíisle 6 a 7 (jún a júl 1911) sa objavuje žiadosť, aby rukopisy pre *Dennicu* a všetky listy týkajúce sa redakcie boli zasielané na novú adresu Vansovej: „*Baňská Bystrica (Besztercebánya, Szumrák János utca, Zólyom megye.)*“ (po slov.: Banská Bystrica, Ul. Jána Sumráka, Zvolenská župa) – dnes je to Ul. Terézie Vansovej č. 10 (v minulosti nazývaná aj *Fortnička* al. *Na Fortničke*; porov. *U Terezy Vansové*, 1937, s. 5).

³⁹ M. Mikulová uvádza (2015, s. 138), že Vansovci si v B. Bystrici postavili menší dom a T. Vansová mala toto mesto rada – farbistý opis lokality, v ktorej žila a pracovala, podala napr. redaktorka českých *Lidových novin*, ktorá T. Vansovú navštívila v r. 1937 pri príležitosti jej 80. narodenín: „*V útulném domku pod zbytky starých hradeb, v uličce, která se také nazývá ‚Na Fortničke‘, uvítá nás hned na zasklené verandě kropenatý psík Bobík, dvě urostlé araukarie i starodávná almara, plná knih. Vidíme, že zde žije dobrý člověk, někdo, kdo má rád rostliny i zvířata, knihy i – lidi. Je to Tereza Vansová, slovenská spisovatelka, která nad starodávným psacím stolem a pod olejomalbou rodiny presidenta Osvoboditele, dokončila právě své poslední dílo, životopis zesnulého chotě...*“ (*U Terezy Vansové*, 1937, s. 5). Z článku sa tiež dozvedáme, že susedmi T. Vansovej boli hudobný skladateľ, klavirista, zbornajster, dirigent a hudobný pedagóg Viliam Figuš-Bystrý a nevlastná sestra jej blízkej priateľky E. Maróthy-Šoltésovej Izabella Božena Sláviková, matka politika, diplomata, básnika a prekladateľa Juraja Slávika, viacnásobného ministra a vyslanca ČSR v Poľsku a USA.

spolupracovníčky „pľuvali“ a nazývali ich „fľandrami“ (porov. vyššie), *Živena* sa o desaťrošie etablovala na slovenskej časopiseckej scéne bez napätia a konfliktov (podrobnejšie v nasledujúcej kapitole).

Charakter umierneného, „neútočného feminizmu“ a národovectva udávala svojimi publicistickými príspevkami najmä E. Maróthy-Šoltésová, ktorá formulovala aj základný „programový dokument“ *Dennice* pod názvom *Načo sú tie ženské časopisy?* (bol publikovaný ako úvodný článok druhého čísla *Dennice*; roč. 1, č. 2/1898, s. 17 – 19):⁴⁰

„Ako naše povolanie bolo nám vždy jednostranne na najobmedzenejší priestor prísne vymerané, tak i náš duševný obzor tesno a jednostranne sa ohraničil. Pokusy vyšiniť sa ponadeň, boly považované za pošetilosť, za bláznivý, jestli nie za zvrhlý rozmar. A tak napriek svojmu chápacému duchu zaostávaly sme rozumom a navykli i obľúbily sme si nedejstvovať ním, ponechávajúc to výlučne mužským. A títo, spokojní so svojou, pomerne lacno nadobudnutou rozumovou prevahou, radi robili a robia si posmešky z dlhých vlasov a krátkeho rozumu žien. [...] Tak ženské časopisy sú a majú byť buditel'mi žien k duchovnému životu... Že je v nich mnoho zdravého, ženy k mravnej a duchovnej samostatnosti i k praktickej súčasťi povzbudzujúceho obsahu, to nemožno im odopreť, a za toto, prinajmenej rečeno, nezasluhujú si od mužov takého nepriateľ'stva, akého sa im od nich, menovite od tých úzkostlivo konservatívnych, dostáva. Duševne prebudilou, mravne a duchovne dospelou a samostatnou mala by byť každá žena, to bolo by nielen jej samej, ale i mužovi na osoh.“ (ibid.; zvýraznil M. G.).

Emancipačné tendencie programovo a cielene vkladala aj do svojich úvah, napr. *Prečo má byť žena vzdelaná?* (č. 4/1898, s. 49), *Úlohy ženy: I. Žena v rodine* (č. 1/1902, s. 3 – 5), *II. Žena v domácom hospodár'stve* (č. 2/1902, s. 25 – 28), *III. Žena v spoločnosti* (č. 6/1902, s. 109 – 111), *IV. Žena v národe* (č. 7/1902, s. 137 – 140), *O ženskej otázke* (č. 4 a 5/1902, s. 69 – 73 a 90 – 91) a do mnohých ďalších, čím podnietila aj iné autorky (ktoré však spravidla písali anonymne, pod pseudonymom, alebo sa podpísali len iniciálami, zjavne v strachu z verejnej potupy za vyslovený nonkonformný názor; po osob-

⁴⁰ Mesačník *Dennica* uplatňoval priebežné číslovanie strán v rámci jedného ročníka – prvé číslo prvého ročníka sa končilo stranou č. 16, druhé číslo pokračovalo stranou č. 17 atď., ale prvé číslo nového, resp. nasledujúceho ročníka sa opäť začínalo stranou č. 1 (na rozdiel napr. od Štúrových *Slovenských národných novín*, ktoré dodržiavali priebežné stránkovanie bez ohľadu na ročníky – posledné číslo z 9. júna 1848 sa teda končilo stranou č. 1 168).

ných skúsenostiach T. Vansovej, H. Gregorovej či M. Ivankovej-Petrovej sa im ani nemôžeme diviť) a autorov, ktorých úvahy a prednášky boli publikované na stránkach *Dennice*, ako napr. Hynka Štěpánka (*Ženská otázka a ženské hnutí* – č. 1 a 2/1902, s. 14 – 19 a 35 – 38; *Ženské hnutí v některých představitelkách* – č. 9 a 10/1902, s. 188 – 192 a 202 – 205), Milana Friča (*O ženské otázce* – č. 1/1907, s. 22 – 25), Františku Plamínkovú (*Moderná žena* – č. 6 a 7/1911, s. 104 a 105), Oľgu Podsitnianskú (*Príspevok k našej „ženskej otázce“* – č. 4 a 5/1912, s. 94 a 95, 120 a 121), Ivana Lilgeho Lyseckého (*Revolúcia žien* – č. 4/1913, s. 99 – 101) či Marienku Kupčokovú (*Žena a povolanie* – č. 7/1913, s. 174 a 175) a ďalších.

Relatívne veľký publikačný priestor dostávali v *Dennici* aj preklady z cudzojazyčných textov – na pokračovanie tu boli napr. uverejňované fragmenty z diela Friedricha Wilhelma Foerstera *Die Lebensführung* (*Ženská otázka*, č. 5 – 10/1912) či z maďarského originálu *Myšlienky o feminisme* (č. 7/1913, s. 165 a 166).

Pre komplexnosť pohľadu na túto problematiku však treba dodať, že téma ženskej emancipácie evokovala kontroverzné ohlasy nielen medzi mužmi, ale aj medzi samotnými ženami – doklad o tom podáva o. i. aj článok s názvom *Úvaha o prednáške p. Hany Gregorovej* publikovaný v č. 3/1912 na s. 67 – 71:

„Pani Hana Gregorová je prvá slovenská žena, ktorá verejne osmelila sa prehovoriť o ženskej otázke. O tej otázke, ktorá má toľko nepriateľov medzi samými ženami, a menovite medzi mužskými. Práca p. Gregorovej u mnohých žien vzbudila záujem, ale mnohé ju nepochopili a aj dosť málo sa ich dotkla.“

Zasadiť problematiku do internacionálneho kontextu sa v *Dennici* pokúsila Ľ. Podjavorinská (*Ženský kongress v Pešťbudíne*, č. 6/1913, s. 146 – 150), ktorá napísala rozsiahlu správu z medzinárodného kongresu za volebné právo žien v Budapešti.

„Ženský element“ mohla čitateľská verejnosť objaviť aj v kratších spravodajských a publicistických príspevkoch tejto a ďalších autoriek, napr. v reakcii Ľ. Podjavorinskej na kritiku publikovanú v časopise *Domácnosť a škola*⁴¹ voči humornej, fašiangovej správičke s názvom *Aké má byť dievča v prítom-*

⁴¹ Pedagogický mesačník *Domácnosť a škola* (1911 až 1914 – s podtitulom „Časopis rodinný a učiteľský“) založil, vlastnil, vydával a ako hlavný redaktor viedol učiteľ a publicista Jozef Maliak počas svojho pobytu v Iloku (dnes v Chorvátsku). Tlač a distribúciu periodika zabezpečovala kníhtlačiareň Jána Páričku v Ružomberku.

nosti vohľača?, ktorú uverejnila *Dennica* vo svojej prílohe *Rodina* (č. 1/1911, s. 5). L. Podjavorinská reagovala rovnako kritickým tónom – s upozornením, že v pôvodnom článku išlo o satiru:

„... kým náš pedagogický časopis prepustí vety, v ktorých cele vážne, ale zrovna predpotopne pisateľ rozjíma: ‚Načo sú nám vzdelané ženy?! Nech len dobre vedia variť; náš malý národ nech je rád, že má vzdelaných mužských‘ (*Domácnosť a Škola* č. 2. str. 56.) – dovedy v **ženskom zábavnom časopise** vždy je na mieste i kuchársky recept, i žartovná drobnička: [krátka, drobná správa; pozn. M. G.] Aké má byť dievča, aby sa vohľačovi páčilo. Pre tie dievčatá totiž, ktoré naučily sa variť, ale túžia po vlastnom ohnisku, bez ktorého celé na vysoký stupeň životného cieľa postavené vareškové umenie – nemá smyslu.“ (porov. *Na vysvetlenie*, č. 3/1911, s. 48; zvýraznil M. G.).

Dôležité miesto v *Dennici* a jej prílohe mali aj príspevky o vzdelávaní slovenských žien a dievčat, napr. *Nepovolená škola* (č. 12/1899, s. 196 a 197), *Prvá slovenská vyššia dievčenská škola* (č. 3 a 4/1904, s. 83 – 85, 111 a 112), *Niečo o našom „ústave“!* (č. 6/1904, s. 183 a 184) či *Naše ženské školy i čo nám osožia* (č. 8 – 11/1904, s. 243 – 247, 268 – 274, 296 – 301 a 331 – 338).

Osobitne sa treba prístupovať pri žánrovej skladbe *Dennice* a oceniť pestrosť, bohatosť a žánrovú rozmanitosť, s akou autorky a autori pristupovali k tvorbe jednotlivých vydaní prvého ženského časopisu. Ak by sme uplatnili súčasný trichotomický model klasifikácie novinárskych žánrov,⁴² mohli by sme konštatovať, že počas 16 ročníkov existencie periodika si na jeho stránkach našla stále miesto (pravda, popri dominantnej slovesnej umeleckej tvorbe a nežurnalistických prejavoch, ako napr. kuchárskych receptoch) aj väčšina novinárskych žánrových foriem. Spočiatku možno neisto, „nesmelo“, neskôr však už fundovane písané spravodajstvo a argumentačne či esteticky štylizovaná publicistika – vrátane úvah, poznámok, komentárov, životopisných a dejepisných čít, cestopisných reportáží, nekrológov či dokonca analýz s použitím štatistík a odkazov na vyjadrenia odborníkov (napr. Vansovej rozbor *Démon – Alkohol*, č. 6 a 7/1904, s. 180 – 183 a 213 – 215; resp. Moštenanovej príspevok na rovnakú tému *Kričiace čísla*, č. 8/1904, s. 248 – 250) a ďalších novinárskych

⁴² Trichotomický model člení žurnalistické žánre na *spravodajské* (informačné: krátka, rozšírená, úradná, referujúca, dialogizovaná a beletrizovaná správa), *publicistické žánre racionálneho typu* (analytické ž.: úvodník, komentár, poznámka, recenzia, interview, rozbor, beseda, epištolárna publicistika, úvaha a nekrológ) a *publicistické žánre emocionálneho typu* (beletristické ž.: reportáž, fejtón, besednica, causerie, glosa, črta, esej, stĺpček, kurzíva a entrefilet; porov. napr. Gladiš, 2015).

prejavov – to všetko prispelo k tomu, že projekt prvého časopisu pre slovenské ženy môžeme aj po vyše 120 rokoch (zo súčasnej mediologickej perspektívy) hodnotiť nielen ako dejinný, prelomový, ale aj ako mimoriadne úspešný, a to aj napriek náhlemu a nečakanému koncu, ktorý prišiel so začiatkom prvej svetovej vojny.

Bez osobnej odvahy, statočnosti a oduševnenosti zozačiatku neveľkej, postupne však rastúcej skupinky slovenských žien na čele s Teréziou Vansovou by zámer projektu – *šírenie vzdelanosti v národnom duchu medzi najširšie vrstvy Sloveniek a spoločenský tlak na zmenu ich sociálneho postavenia* – ostal v danom čase iba nenaplnenou, platonickou túžbou. *Dennica* sa aj vďaka nezlomnosti týchto žien, ktoré sa nebáli narušiť dobové konvencie a verejne proti nim vystúpiť, stala jedným zo symbolov ženského hnutia na Slovensku a tiež vzorom pre ďalšie feminínne periodiká: ako prvý časopis svojho druhu totiž načrtla smerovanie ženskej časopiseckej produkcie na nasledujúce obdobia.

DENNICA

ROČNÍK XVI. OBRAZKOVÝ ČASOPIS ŽENSKÝ A RODINNÝ S PRÍLOHOU
ČÍS. 1. JANUAR 1914.

> **RODINA** <
VENOVANOU SLOVENSKEJ
DOMÁCNOSTI.

Ročník I.

Január 1910.

Sošit 1.

ORGÁN „ŽIVENY“, SPOLKU SLOVENSKÝCH ŽIEN

TEREZIA VANSOVÁ.

Začiatkom roka 1910 vyšlo prvé číslo **druhého slovenského ženského časopisu** – mesačníka *Živena* s podtitulom „Illustrovaný časopis“ (v neskorších rokoch vychádzal s podtitulmi „Zábavno-poučný časopis“ a „Časopis pre kultúrne a ženské záujmy“). Ako sme uviedli už v predošlej kapitole, jedným z dôvodov jeho vzniku bolo prerušenie vydávania prvého slov. časopisu pre ženy začiatkom r. 1909 – neistú budúcnosť *Dennice* (v tom čase sa ešte nevedelo, či časopis, ktorý dovtedy vydával a redigoval F. Votruba, bude pokračovať v existencii, alebo či definitívne zanikol) promptne využil Kníh-tlačiarsky účastinársky spolok⁴³ v Turčianskom Svätom Martine na založenie nového ženského periodika.

Prvý ročník *Živeny* redakčne viedli spisovateľka a publicistka Elena Maróthy-Šoltésová (už pomerne skúsená vďaka spolupráci s Teréziou Vansovou na *Dennici*) a etnograf, novinár a fotograf Pavol Socháň. Napriek tomu, že de facto nadviazali na koncepciu a formát *Dennice*, o natureli ženského časopisu pri štarte periodika otvorene nehovorili – v úvodnom príspevku (z dnešného žánrologického pohľadu v editoriáli – *Prívet k nášmu obecenstvu*, č. 1/1910, s. 2) premiérového čísla („sošitu“) označili *Živenu* za beletristický časopis:

„Vzali sme na seba nie ľahkú úlohu, keď sme sa uvolili redigovať slovenský belletristický časopis.“

Náročnosť svojej misie vysvetlili nedostatkom pracovných síl („nemáme spisovateľov z povolania, ktorí by nehatení pracovali na literárnom poli a svojimi dobrými tvorbami zásobovali naše zábavné časopisy“) aj nedostačným záujmom zo strany čitateľskej verejnosti („tí, ktorí by pracovať moh-

⁴³ Kníh-tlačiarsky účastinársky spolok (1869 – 1949) bola tlačiareň a do r. 1936 aj vydavateľstvo so sídlom v Martine. Zohral dôležitú úlohu v slov. národnom vývine a významne prispel k formovaniu Turčianskeho Svätého Martina ako vydavateľského a kultúrno-spoločenského centra (porov. Rosenbaum et al., 1984, s. 328). Popri knižných publikáciách rôznych spolkov a inštitúcií sa tu tlačili aj *Národné noviny*, *Orol*, *Slovenské pohľady*, *Národný hlásnik*, *Černokňažník*, *Živena* a ďalšie slov. periodiká. V r. 1949 sa zlúčil s martinskou Neografiou.

li, sú znechutení a zmalátnelí – a to hlavne pre ľahostajnosť nášho obecnstva k literatúre a nevďak k literátom“).

Aj napriek rodovo neutrálne sformulovanému úvodnému slovu („*Časopis Živena*« *chcel by byť blízkym priateľom každej šlechetnej slovenskej duše.*“) môžeme v príhovore E. Maróthy-Šoltésovej a P. Sochána zaznamenať explicitne vyjadrený náznak preferencie ženskej časti čitateľského publika:

„(*Časopis Živena*) *Rád by sa stal kozúbkom, na ktorý by každý slovenský literát prikladal svoje polienka a pri ktorom by každý čitateľ a menovite* (t. j. najmä, osobitne, predovšetkým) *každá čitateľka* (spresnil a tučným písmom na tejto strane zvýraznil M. G.) *sa zohriali a potešili.*“

Ženský charakter periodika potvrdzuje (popri samotnom názve časopisu⁴⁴) aj jeho obsahová skladba a tiež imanentná prítomnosť prvkov ženskej estetiky⁴⁵ v publikovaných komunikátoch, a to hneď od prvého čísla *Živeny*. Premiérové vydanie vyšlo – veľmi symbolicky – s podobizňou Terézie Vansovej na titulnej strane a zakladateľke prvého ženského časopisu bol venovaný aj „hlavný“ príspevok z pera E. Maróthy-Šoltésovej s názvom *Terezia Vansová* uverejnený na s. 6 a 7 (s pokračovaním vo februárovom vydaní, č. 2/1910, s. 33 – 36⁴⁶). Zakladateľka *Živeny* prejavila zakladateľke *Dennice* hlbokú úctu:

„*Ak o ktorej slovenskej žene môžeme povedať, že všetky svoje sily, ktoré jej zbudly po vykonaní nevyhnutných súkromných povinností, venovala službe nám, svojim sestram, tak je to práve ona, Terezia Vansová. My myslíme, že náš nový, hlavne ženám venovaný časopis nemohli sme šťastnejšie zahájiť, ako podobizňou a životopisom sestry najoblúbenejšej medzi sestrami.*“

⁴⁴ *Živena* (al. *Živa*) bola v slovanskej mytológii bohyňa života (životodarnej sily a energie), úrody a plodnosti. Pomenovanie prvého slov. ženského spolku (1869 – 1948, obnov. 1990) – a od r. 1910 aj mesačníka *Živena* – sa odvodzuje z tzv. prvotného dvojhlasu ženského a mužského pólu, ktoré boli zastúpené bohyňou *Živou* a jej mužom, bohom *Svetovidom*: ona dávala život, on život osvetľoval. Symboliku vzájomného prepojenia tejto božskej dvojice využili zakladatelia spolku slov. žien na zvýraznenie svojho vnímania spolku ako spoločného diela žien a mužov, ktorým bolo formovanie národa. „*Živena* ako jeden z najstarších európskych ženských spolkov si teda už do svojho symbolického pomenovania dala znak spoločnej práce, spoločného úsilia a pôsobenia žien a mužov.“ (Kodajová, 2019, s. 14).

⁴⁵ Ženská estetika je uplatňovanie feminínneho pohľadu na estetické fenomény a na umenie a feminínneho prístupu k tvorbe estetických al. umeleckých hodnôt. Porov. Mistrík, 2007, s. 221 – 222.

⁴⁶ Aj *Živena* – rovnako ako *Dennica* – uplatňovala priebežné číslovanie strán v rámci jedného ročníka: prvé číslo prvého ročníka sa končilo stranou č. 24, druhé číslo pokračovalo stranou č. 25 a decebrové vydanie roč. 1910 sa končilo s. 288; prvé číslo nasledujúceho ročníka *Živeny* sa začínalo opäť stranou s číslom 1.

Založením *Dennice* sa podľa Maróthy-Šoltésovej Vansová heroicky podujala na ťažkú úlohu:

„*Ona, v povedomí svojej čistej snahy, vidiac, že naše ženy, ktorým cudzie časopisy nie sú dostupné a pre ktoré týchto si ani nežiadame, nemajú pre seba primeranej, ľahkej, pod zábavnou rúškou zošľachtľujúcej a poučujúcej lektúry, neobzerala sa ani vpravo na výstražníkov, ani vľavo na posmešníkov, ale založila, ako si to vopred prehúta, maličký, skromný a – čo bolo dôležité – veľmi lacný zábavný časopis, určený a nameraný na, kam iné závažnejšie časopisy neprenikajú, a nazvala si ho – nomen omen – »Dennicou«.*

Založila ho i vzala na seba ťarchu všetkej práce okolo neho; bola mu redaktorkou i spisovateľkou, nakladateľkou i administrátorkou. Sbírala a vnášala do neho všetko, čím mohla k osohu poslúžiť svojim čitateľkám, vysvetľovala, poučala a vychovávala zo všetkých sil, úprimne a láskave. Podávala, čo len mohla, a mala pritom taký spôsob, že sa podávané ochotne, s dôverou prijímalo. Z tohoto pochádzal i pomerný úspech »Dennice«.

Šoltésovej krok je možné vnímať nielen ako slávnostnú poctu a úprimný, veľký prejav úcty svojej blízkej priateľke a súpútničke, ale aj ako symbolické prevzatie „štafetového kolíka“ a pokračovanie v začatom, ale nedokončenom diele Terézie Vansovej. V tejto súvislosti je nevyhnutné pripomenúť, že koncepcia časopisu *Živena* – aj jeho úvodného čísla – vznikala v čase, keď ešte nebol známy definitívny osud *Dennice*. Tá sa napokon (po ročnej „odmlke“) dočkala začiatkom r. 1910 revitalizácie a nasledujúce štyri roky (do polovice r. 1914) vychádzali súbežne, takrečeno „plece pri pleci“, obidva ženské časopisy – *Živena* aj *Dennica*.

Vznik nového periodika pre ženy – a osobitne Šoltésovej článok na počesť Terézie Vansovej v úvodnom vydaní *Živeny* – však paradoxne zneistili Vansovú pri rozhodovaní o ponuke vrátiť sa na čelo obnovenej *Dennice*. Jedným z dôvodov jej počiatočného odmietania bola neochota ísť „proti“ novovzniknutej *Živene* a najmä proti jej hlavnej redaktorky E. Maróthy-Šoltésovej; nechcela byť totiž jej „sokyňou“ a zápoliť s ňou o priazeň čitateľiek (podrobnejšie v predchádzajúcej kapitole).

Beletristický charakter nového ženského periodika markantným spôsobom zvýraznila rozsiahla príležitostná báseň s názvom *Púť Živeny* (s. 2 – 6), ktorá nadväzovala na otvárací príhovor Eleny Maróthy-Šoltésovej a Pavla Socháňa k čitateľskej verejnosti a ktorú jej autor – jedna z najvýraznejších osobností slov. literatúry a kultúry Pavol Országh-Hviezdoslav – venoval novozalože-

nému časopisu.⁴⁷ Pozoruhodne pôsobí nielen „božský“ úvod slávnostnej básne, súvisiaci s názvom časopisu (podľa bohyne Živeny; viac v pozn. pod čiarou 43), ale aj jej apelatívna záverečná časť:

*Nie, nedrepeli ani grécki bozi
(tie ideále duše panenskej)
vždy na Olympu, v blahu hovejúc
si zaháľačmi totam, ako trúdi
len jediac svoj chlieb ambrosický, nektar
si chlipkajúc, a všetkých bez zásluh
sa okurovať dajúc ubohých
od smrteľníkov – Oj, nie! ani tí
tam nestrvali vždy v ich nedostižnej
uzavrenosti, v samospokojstve
nadutom, chladnom, bezcitnom; lež zhusta
sostupovali s výšin blankytných
na pošmurnú zem: tu sa medzi národ
svoj zamiešali, živú berúc účasť
na jeho strastách-slasťach; učili
ho, varovali, pomáhali mu,
ho požehnávali i kárali,
jak zaslúžil si (vediac, v zaujatí
prúd pohrúženému, v tých robotách
a klopotách že zhola nemožno
mu každý dozreť pokyn s Olympu,
hlas začuť výstražný); ba kedy-tedy
sa s ľuďmi pustili i do hry, v šant,
pofigľovali s nimi (a či otec
vše nebaví sa s deťmi, hoďas ich
i vyzajíma neraz prútom?): – aspoň
tak tohočasní o nich, napospol
zasluhujúci iste všetkej viery,
nám rozprávajú všetci – na príklad*

⁴⁷ Digitalizovaná podoba básne je prístupná na webovej stránke projektu *Zlatý fond denníka SME*: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/132/Orszagh-Hviezdoslav_Basne-prilezitostne/2.

*sám Homer božský v slávnej Iliade,
a neskôr, prihodiac im rímsku togu,
zas Ovid v svojich šumných Premenách...*

[...]

*To bola dosiaľ cesta Živeny
tak v obraznosti. Teraz nastupuje
tú kamenistú... Nože, zbadáte-li
ju zďaleka sa bližiť, otvorte
jej príbytky i srdcia do korán!
Je ona dobrá vaša bohyňa,
a jedine vám zbudlá z olympických;
dák neodpravte ju, by neskárala
i ona vás tým, že vás opustí
a zahrebie sa navždy do azuru...
A dbajte o to, by vás potrafila:
čo mužov, na postati zakaždým
s vysúkanými k činu rukávmi;
čo ženy, zavše v prácnych zásterkách
u nepostojných bidiel domácnosti,
kol krbu ako priadky-vrtielky:
tak predhodiacich mladi príkladom –
A jestli našla by vás kratochvíliť:
že, keď i telu, duchu hoviete
v tom zároveň, ba šetriac dvojice
tej zvlášte túto lepšiu polovicu,
jej sverujúc smer dávať, dozor viesť;
bo žiak to v pomere a vychovateľ...
Tak zacíti sa medzi svojetou,
sa medzi vami udomácní: domov
jak, prikvitnúc vše; rada zúčastní sa
či vašich na strast'ach či na slasťach,
si k vážkam sadne vrelej sdiel'nosti,
so slasťou miskú k ústam skláňať vám,
tú so strasťou však vozvých vzchytat' od nich...*

– *Nuž, tak ju prijmite, by neťažkala
si hádam na mňa, mysliac si, že som
len očistom prial šťastlivú jej cestu.*

Po Hviezdoslavovej sviatočnej básni nasledovala už spomínaná prvá časť príspevku venovaného T. Vansovej (s. 6 a 7) a po ňom krátka smútočná správa (nekrológ) o úmrtí jazykovedca Samuela Czambla (zomrel 18. decembra 1909 v Csillaghegyi; v č. 2/1910 bola S. Czamblovi dedikovaná titulná strana, na ktorej sa začínal životopis s portrétom zosnulého „*veľkého slovenského filológa*“ z pera Pavla Socháňa, s. 25 a 26).

Feminínny pohľad a prístup k produkcii esteticko-umeleckých komunikátov dokumentovali aj ďalšie príspevky publikované v úvodnom čísle *Živeny*: básň Ferka Urbánka *Naše ženy* (s. 7), sociálna novela Ludmily Podjavorinskej *Žena* (s. 8 – 12, s dokončením v č. 2/1910, s. 26 – 33), extenzívny psychologický rozbor Júliusa Botta pod názvom *Typy slovenských žien v poesii Hviezdoslavovej*⁴⁸ (s. 12 – 14, s pokračovaním v ďalších vydaniach časopisu *Živena*: č. 2/1910, s. 40 – 42; č. 5/1910, s. 113 – 116; č. 6/1910, s. 129 – 131; č. 7/1910, s. 151 – 152 a č. 8/1910, s. 182 – 186), publicistický článok Pavla Socháňa *Z nášho dedictva* (s. 14 – 17) zameraný na slov. kultúrne dedičstvo – s cennou fotodokumentáciou vrátane snímok mladých žien v piešťanskom a veľkoslatinskom (od r. 1927 zvolenskoslatinskom; pozn. M. G.) kroji, na ktorý tematicky nadviazal názorový, postojový príspevok (komentár) Eleny Maróthy-Šoltésovej s názvom *Slovo k slovenským ženám* (s. 17 – 20) venovaný „*jednému z našich zvláštnych národných pokladov*“ – ľudovým výšivkám, v tomto prípade však písaný netradične, „neortodoxne“, a to z ekonomického uhla pohľadu:

„*A vtedy začali sa sháňať (...) priekupci za cennými výšivkami, skupujúc ich lacno od nášho ľudu a predávajúc ich draho do cudzozemska – pod menom uhorských (ak nie zrovna maďarských) alebo staronemeckých výšiviek. [...] Až teraz, keď nás iní v tom hodne prebehli, chceli by sme obrátiť pozornosť nášho obecnstva nielen na ideálnu stranu veci, lež aj na praktickú. Na-*

⁴⁸ Analýza J. Botta vznikla ako reakcia na úvodník v *Slovenskom týždenníku*, ktorý vyšiel vo februári 1909 pri príležitosti 60. výročia narodenia Pavla Országha-Hviezdoslava (2. 2. 1849 – 8. 11. 1921). Autor v úvode svojho rozboru konštatuje, že predmetný úvodník „*s uznanlivosťou a s holdom ocenil síce zásluhy Hviezdoslavove, ale vytýkal mu, že nie je realitický, populárny, ľudu slovenskému nepoňatný a že pre jeho hlboké lyrické reflexie básnikom slovenského ľudu nikdy nebude. Ale to sú náhľady mýlne...*“

še výšivky totižto vzbudily úľubu vo svete i upotrebujú ich na ozdobu rozličných luxusných predmetov, čím otvorila sa im cesta k obchodnému odbytu a ony môžu sa stať zdrojom značného zárobku pre naše ženy-vyšivačky, menovite cez zimné mesiace, kde iných zárobkov niet. Tu, hľa, k ich národopisnej a umeleckej vzácnosti druží sa hodnota národo-hospodárska a my boli by sme hriešno nevšímaví, keď by sme túto stranu vecí úplne prenechali cudzím, ktorí chápu sa jej nie preto, aby prácu ľudu zvelebili (veď taja jej pravý pôvod!) ale jedine preto, aby ňou seba obohatili. [...] I súkromní špekulanti (...) zmajetneli a majetnejú odpredajom našich výšiviek, po ktorých poptávka ešte vždy rastie. Toto všetko nakladá nám povinnosť, aby sme sa veci my sami na jej vlastnom koreni, v jej vlastnom mene zaujali, a čím skôr, tým lepšie, lebo malo sa to už dávno stať.“

Ženský element E. Maróthy-Šoltésová akcentovala týmto konštatovaním:

„A táto povinnosť týka sa nás slovenských žien na samom prvom mieste, lebo výšivky sú dielom ženským. Vytvorila ich ženská k okrášľovaniu všetkých vecí namerená myseľ; v skutok previedly ich dovedné a pilné ruky ženské, nuž i ďalší záujem za ne má ísť z podnetu žien, ačpráve i pomoc mužských bude nám nevyhnutne potrebná a veľmi vítaná.“

Záverečnú časť úvodného vydania periodika tvoril základ budúcich pravidelných rubriík – *Zo spolku Živeny* (informácie o činnosti prvého spolku slov. žien), *Pre domácnosť* (rubrika „navdžovala“ na praktické rubriky *Dennice – Pre kuchyňu* a *Rady pre domácnosť*; v č. 1/1910 sa redakcia venovala témam *Niečo o pečení chleba*, *Staré vajcia* a *Ku čisteniu fliaš*, s. 20 – 22), *Naše obrázky* (textové informácie k reprodukciám obrazov odtlačeným vnútri čísla; v č. 1/1910 to boli texty k obrazom *Hviezda betlémska* čes. maliara Františka Bohumila Doubeka zo s. 9, a *Na poľovku* čes. maliara Jaroslava Věšina zo s. 19), *Literatúra a umenie* (v č. 1/1910 redakcia venovala pozornosť ďalšiemu novému slov. časopisu, mesačníku *Prúdy* s podtitulom „Revue mladého Slovenska“, ktorý začal vychádzať koncom r. 1909⁴⁹, s. 22), ďalej rubrika *Všeličo* (krátke zvesti o dianí z domova a najmä zo sveta; v č. 1/1910 to boli sprá-

⁴⁹ Popri slovách uznania a podpory tvorcovia *Živeny* adresovali mladým tvorcom avantgardných *Prúdov* aj výčitku: „Avšak redakčný úvod mal byť hodne skromnejšie písaný, bez frás a bez bombastu. Taká reč mládeži nepristane...“ a prostredníctvom slov poeta („Uctíte otcov mozole krvavé, uctíte, čo tí životom dobyli.“) ich upozornili na nedostatok úcty k „starším zaslúžilým mužom v národnej práci“. V tejto súvislosti pripomínáme, že jedným z hlavných prispievateľov *Prúdov* bol F. Votruba, ktorý (aj) pre aktivity na tomto novom projekte zanebával časopis *Dennica*, čo napokon viedlo k ročnému prerušeniu jeho vydávania.

vy *Výstavka českých výšiviek a čipiek, Tajnosti starobylého maurského paláca a Vianočné obyčaje v Anglii*, s. 22 a 23)⁵⁰, *Listáreň redakcie a Hádanky* (v č. 1/1910 to boli *Číslovka a Štvorcovka*; s. 23). V septembri 1910 (č. 9, s. 212 a 213) pribudla rubrika *Zo ženského sveta* (redakčne ju pripravovala Ľ. Podjavorinská⁵¹) a v novembri 1910 (č. 11, s. 263, resp. 264) rubriky *Smiechoty* (vtipy, žarty, anekdoty) a *Spolkové zprávy* (nahradila rubriku *Zo spolku Živeny* a informovala nielen o spolku slov. žien Živena, ale aj o činnosti novovytvorenej účastinárskej spoločnosti Lipa). Pre tieto pravidelné publicistické rubriky boli vyčlenené posledné strany jednotlivých vydaní (zvyčajne to bolo tri až šesť strán).

Posledná strana úvodného čísla *Živeny* (č. 1/1910, s. 24) patrila „prospektu“ (propagačnému oznámeniu) o založení účastinnej (akciovej) spoločnosti „pre napomáhanie ľudového domášneho priemyslu“, ktorej vznik avizovala Elena Maróthy-Šoltésová v už spomínanom článku o predaji výšiviek (*Slovo k slovenským ženám*, s. 17 – 20). Zo zverejneného prospektu vyplýva, že novozriadená obchodná spoločnosť, ktorá „bude sprostredkovať kúpu a predaj všetkých výrobkov domáceho ľudového priemyslu, ako: výšivkárske, čipkových, tkaných, drevených, hlinených, drótených atď.“, prisľúbila upísať 1 000 účastín (akcií) na meno po 25 korún ako základné imanie spoločnosti vo výške 25-tis. korún. Ustanovujúce valné zhromaždenie Lipy, účastinnej spoločnosti pre napomáhanie ľudového priemyslu (neskôr Lipa – ľudový priemysel, účastinárska spoločnosť), ktorá predajom ručných prác pomáhala slov. ženám získať finančnú nezávislosť, sa uskutočnilo 3. augusta 1910 v Martine.

⁵⁰ Netradičný príspevok, jeden z prvých, ktorý na našom území informoval o súťažiach ženskej (dievčenskej) krásy, bol zverejnený v aprílovom vydaní (č. 4/1910, s. 96) rubriky *Všeličo*. Článok s názvom *Najkrajšia Američanka* oboznámil slov. čitateľskú verejnosť s tým, že „v *Chikagu usporiadali* »národnú« konkurenciu krások, aby sa zistil národný americký typ krásy“. Víťazkou sa stala 17-ročná študentka Genevieve Lyonová, ktorá získala – z dnešného pohľadu – nezvyčajnú cenu: „bolo uzavreto zvečniť jej pôvab v mramore“. Dielo mal vytvoriť sochár Jozef Korbel, ktorý svoj model opísal takto: „Dievča je ideálny typ dokonale krásnej hlavy, všetky jej rysy sú klassické a spojujú sa v jeden celkový obraz, ktorý telesnú krásu plemien starého sveta pretvoruje v nový typ krásy.“ Autor, resp. autorka príspevku (článok nie je označený menom ani značkou autora) dodáva: „Dľa novinárskych opisov slečna Lyonová má divno-krásne oči barnavej (tmavohnedej; pozn. M. G.) farby, vlnivé barnavé vlasy, nos ani grécka bohyňa a ústa ani dečko. Jej socha bude postavená na verejnom mieste.“

⁵¹ V prvom diele priniesla články *Ženy – silnejším pohľadím*, v ktorom komentovala zistenie anglického časopisu *Health and Strength* o fyzickom, ale aj duševnom raste žien (a stagnácii mužov), *Typy žien, Najvyššie vyznačenie* (o ocenení vedkyne Marie Curiovej) a článok *Hlasovanie právo žien* – o jeho odmietnutí anglickým parlamentom.

Z obsahu tiráže⁵² sa môžeme dozvedieť – popri už známych faktoch (periodicita, redakcia, tlač a náklad) –, že predplatná cena mesačníka *Živena* pre Rakúsko-Uhorsko bola 5 korún ročne (predplatné bolo možné uhradiť aj na polrok – 2 koruny 50 halierov, resp. na štvrťrok – 1 koruna 30 halierov), pre Ameriku to bol 1 dolár 30 centov, pre Nemecko 5 mariek, pre Rusko 3 ruble a pre ostatné štáty Európy predplatné činilo 7 frankov. Súčasťou tiráže bola aj novinka – upozornenie na skutočnosť, že „*patisk* (t. j. nedovolená reprodukcia; pozn. M. G.) *všetkých článkov a obrazov »Živeny« je zakázaný a zákonite chránený*“. Zatiaľ čo vydavatel *Dennice* ochranu autorských a vlastníckych práv ešte neriešili, vydavateľ *Živeny* – martinský Kníhtlačiarsky účastníarsky spolok – sa na ochranu práv autoriek a autorov textových a obrazových zložiek časopisu a svojich práv sústredil hneď od prvého čísla.

Z technického hľadiska sa časopis *Živena* výraznejšie nevymykal z dobových konvencií – spočiatku vychádzal vo formáte 24 x 30 cm (ten sa neskôr niekoľkokrát menil: 15 x 23 cm, 1912 – 1915; 20 x 28 cm, 1916 – 1918; 21 x 29 cm, 1919 – 1944; 22 x 29 cm, 1945 – 1949), text bol zalomený do dvoch stĺpcov. Podtitul periodika – „*Illustrovaný časopis*“ – korešpondoval so zámerom vydavateľa prinášať slov. čitateľskej verejnosti popri kvalitnej textovej (slovesnej a publicistickej) zložke aj hodnotnú vizuálnu, obrázkovú zložku – v podobe kresieb, fotografií a iných výtvarných prvkov. V prvom ročníku (1910) bolo v *Živene* odtlačených 68 obrázkov – čiernobiele reprodukcie ilustračných snímok, portrétov a umeleckých diel boli v priemere približne na každej štvrtej strane. K najcennejším patrili odtlačky diel maliarov F. B. Doubeka, J. Věšina, C. B. Lebedeva, G. Jakobidesa, A. Lonzu, N. Orlova, E. von Blasa, R. H. Schrama, E. Friedrichsena, A. Dieffenbachera, V. Brožíka, I. J. Repina a ďalších (redakčne najpopulárnejší bol J. Věšín až so štyrmi reprodukciami jeho obrazov: *Na polovku*, s. 19, *Kúpa koní*, s. 133, *Veselý ranný pozdrav*, s. 157, a *Pred konským trhom*, s. 181), ale aj podobizne osobností, uverejňované na titulných stranách jednotlivých vydaní (napr. portréty T. Vansovej, s. 1, S. Czambla, s. 25, K. Ruppeldta, s. 49, J. Vlčeka, s. 73, B. Bjørnsona, s. 98, M. Kukučina, s. 121 a ďalších) či fotodokumentácia a ilustračné snímky k zverejneným publicistickým príspevkom (majolika z nitrián-

⁵² Tiráž (al. impressum, resp. impresum) je zoznam povinných technických a vydavateľských údajov, ktorý musí byť uverejnený (spravidla) na konci každého vydania periodickej tlače (novín a časopisov). Podrobnejšie pozri napr. Osvaldová – Halada et al., 2007, s. 215 a 216 al. Jacz et al., 1982, s. 344 a 345 (heslo *povinné údaje*).

skej stolice, s. 15, výšivka, tkanivo a čipka na plachte z nitr. stol., s. 16, črπάky z detvianskych salašov, s. 16, Trenčiansky hrad, s. 35, budova bulharského snemu v Sofii, s. 137, korunovácia čiernohorského kráľa Nikolu a kráľovnej Mileny 28. 8. 1910 v Cetinje, s. 205, svetová výstava v Bruseli, s. 209 a 211, pohľad na Lisabon, s. 231, pomník ruského cára Alexandra II. v Sofii a i.). V 2. ročníku (1911) sa počet ilustrácií znížil na 51 (na 272 stranách periodika) a na jeho konci bolo oznámené, že vydávanie mesačníka *Živena* prevzal spolok slov. žien *Živena* a že od nového ročníka (1912) ho bude ďalej vydávať „v zmenšenom formáte a bez ilustrácií“; dôvody boli najmä ekonomické, čo potvrdzuje zvyšná časť *Oznámenia* (roč. 2, č. 12/1911, s. 272):

„*Obraciamе sa teda s úctivou a snažnou prosbou k nášmu obecenstvu, v samom prvom rade však k členom Živeny, aby nás v tomto podniku všemožne podporovali, že by sme si všetci spolu nemuseli vydať svedectvo chudoby, keby sme si nemohli so zdarom udržiavať tento skromný spolkový mesačník.*“

Vedenie spolku slov. žien žiadalo v tejto súvislosti „obecenstvo“ o hmotnú podporu a na členov *Živeny* apelovalo, aby si „dali záležať získať čím viac predplatiteľov svojmu spolkovému orgánu“. V snahe čo najefektívnejšie naplniť tento zámer pristúpilo aj k vlastnej iniciatíve (známej už z *Dennice*, ale aj z iných slov. periodík):

„*Prvé číslo Živenou vydávanej »Živeny« (...) rozpošle sa na všetky známe adresy na ukážku. Kto sa nemieni predplatiť, nech nám to číslo, po prezretí ho, pošle nazpät'; kto sa chce predplatiť, nech sa predplatí čím skôr, aby sme mohli náklad ustáliť. Ďalšie čísla budeme posielat' iba skutočným predplatiteľom.*“ (ibid.).

Menší formát časopisu – už bez ilustrácií – mal od tretieho ročníka (1912) sčasti kompenzovať vyšší počet strán periodika („každé číslo bude obsahovať dva hárky veľkého oktávneho formátu (32 strany)“) a taktiež jeho nižšia cena („predplatná cena je 4 kor. na rok“; ibid.). Ak sme v úvodnej časti tejto kapitoly konštatovali, že novovytvorená *Živena* nadviazala na koncepciu a formát *Dennice*, na konci druhého ročníka (o ňom podrobnejšie v nasledujúcej časti tejto kapitoly) je možné uviesť, že po spomínaných formálnych (a, pravdaže, aj obsahových) modifikáciách sa od *Dennice* definitívne „odpútala“.

Vráťme sa však ešte na okamih k úvodnému ročníku *Živeny* – z hľadiska kompozičnej výstavby časopiseckého celku v ňom zreteľne dominovala slovesná umelecká tvorba: poézia („básne“ – najmä od slov. autorov: Hviezdoslav, F. Urbánek, M. Braxatoris-Sládkovičov, P. D. Bella pod pseud. Horal, P.

P. Zgúth pod pseud. Janko Rozmarín, R. Uram-Podtatranský, O. Bella, J. Jesenský, M. Pauliny-Tóthová pod pseud. Grétka z Martina či L. Podjavorinská pod pseud. Nevädza; z prekladovej poézie to boli básne poľského autora K. Przerwu-Tetmajera v preklade P. D. Bellu-Horala; v r. 1910 vyšlo celkovo 28 básní), próza a dráma („*krásna prósa*“ – tu prevažovala prekladová tvorba od B. Nušića – prel. V. Mičátek, H. Ch. Andersena – prel. C. Gallay, G. de Maupassanta – prel. J. Slávik pod pseud. Neresnický, A. P. Čechova – prel. J. Maro, K. Przerwu-Tetmajera – prel. P. D. Bella-Horal, G. de Téraonda – prel. P. Socháň pod pseud. Dušan Lipeň, a ďalších; zo slov. autorov svoje prozaické útvary publikovali napr. L. Podjavorinská, J. Čajak, P. Socháň pod pseud. Zvonický, T. Vansová pod pseud. Milka Žartovnická alebo A. Martiš; v r. 1910 vyšlo spolu 35 prozaických textov).

Ďalšou časťou bola publicistická zložka, tvorcami *Živeny* označovaná ako „*poučné články*“ – väčšinou išlo o „*životopisy*“ významných domácich a cudzokrajných osobností (T. Vansovej, s. 6 – 7 a 33 – 36, S. Czambla, s. 25 – 26, K. Ruppeldta, s. 50 – 51, J. Vlčeka, s. 74 – 75, M. Kukučina, s. 97 – 98, J. Věšina, s. 141, A. P. Čechova, s. 145 – 146, a E. Hodžovej, s. 163 – 164), ale aj komentáre (napr. už spomínaný článok E. Maróthy-Šoltésovej *Slovo k slovenským ženám*, s. 17 – 20) či príspevky dokumentujúce slov. ľudové tradície (*Z nášho dedictva*, s. 14 – 17, *Umelecký priemysel nášho ľudu*, s. 42 – 44, *Niečo z dejín výšivkárskej akcie*, s. 88 – 92). V r. 1910 vyšlo spolu 20 publicistických textov, pričom najproduktívnejším autorom bol P. Socháň (10 príspevkov).

Rozumie sa, že aj pri tematizácii jednotlivých publicistických príspevkov tvorcovia *Živeny* uplatňovali feminínny prístup – príkladom môže byť článok *Výchova dieťaťa v Amerike* (roč. 1, č. 3/1910, s. 65 – 66) o koedukačnom⁵³ vzdelávaní v Spojených štátoch amerických, ktorý pri porovnaní so staršou požiadavkou spolku *Živena* na zriadenie vyššej slov. dievčenskej školy môže pôsobiť do istej miery paradoxne:

„*Spoluvýchova (koedukácia) je pre Severnú Ameriku typická. Len touto, v Amerike jedine možnou a k tomu veľmi ekonomickou metódou mohla sa ženám otvoriť cesta k vzdelávaniu. A tým žena stala sa s mužom rovnopráv-*

⁵³ Koedukácia je spoločné vzdelávanie žiakov oboch pohlaví (chlapcov aj dievčat) v spoločných triedach jednej školy. U nás bola zavedená po vzniku ČSR tzv. malým školským zákonom (č. 226/1922 Zb.), a to na všetkých stupňoch škôl. Porov. Průcha – Walterová – Mareš, 2003, s. 101.

nou. Amerikán, dobrocitný a praktický, s bystrým pohľadom do budúcnosti, už v školskej lavici učí sa vo svojej spolužiačke vážiť si ženu ako nielen hodnú a cennú, ale i nezbytnú potrebnú spoločnicu v hospodárstve. Muž žene otvára široké dvere vzdelanosti. Dievča chodí s ním osem rokov do elementárnej školy. Potom prechádza do »high-school«, kde zakončuje po štyroch rokoch – ovšem dlhá spôsobilosť, potreba a okolnosti – svoju vzdelanosť, a tak vstúpi ako »graduta« do sveta. Jestli sa chce posvätiť niektorému vyššiemu vzdelávaniu, zapíše sa po zakončení »high-school« na »college« alebo na univerzitu, kde učí sa 3–4 roky. Po ukončených štúdiách obdrží diplom i odmenu. Niet tu ťažkých, často i ponižujúcich bojov, akým je vystavená európejská žena. V Spojených Štátoch panuje všeobecný náhľad, že univerzita je ústav, ktorý udržiava daň platiaci občania a preto bez prekážok musí sa dovoliť prístup na ňu i devám.“ (ibid., s. 65).

Článok však súčasne dodáva aj skutočnosť, že popri „obojetných“ (obojakých, dvojakých) existujú aj štyri veľké „výlučne ženské university »women college«: Vassar, Bryn, Mawr, Smith a Wellesley v krajinách New York, Pennsylvania a Massachusetts“ a spresňuje, že ide o súkromné školy:

„Tieto ústavy majú veľké fondy a vydržiavajú sa len privátnymi prostriedkami. Vystrojenie a komfort v týchto ústavoch ďaleko prevyšuje všetky európejské pochopy.“ (ibid.). Autor článku ďalej detailne opisuje jednotlivé typy škôl aj s možnosťami uplatnenia dievčat a mladých žien po ich skončení.

Rozsiahly rozbor J. Botta *Typy slovenských žien v poezii Hviezdoslavovej*, ktorý vyšiel na pokračovanie v šiestich číslach prvého ročníka *Živeny*, sme už spomínali. Podobne obsierna bola aj na pokračovanie uverejňovaná súkromná korešpondencia Oľgy Hurbanovej-Šmidtovej (1879, Martin – 1903, Ščerbinovskij Rudnik, Ruské impérium), dcéry S. Hurbana-Vajanského, z r. 1892 – 1898, keď študovala na petrohradskom inštitúte cárovnej Márie (Mariinskom inštitúte v Petrohrade), publikovaná pod názvom *Úryvky z listov nebohej Oľgy Hurbanovej z Ruska* (s. 82 – 84, 104 – 105, 134 – 136, 152 – 154, 201 – 203, 223 – 224 a 252). Z úvodnej poznámky E. Maróthy-Šoltésovej (na s. 82) vyplýva, že sa rozhodla zaradiť fragmenty z listov Oľgy rodičom a súrodencom v presvedčení, že poskytnú čitateľstvu „milý, jemný pôžitok“. Popri ňom korešpondencia O. Hurbanovej podáva obraz o spôsobe života a o metódach vzdelávania mladých žien v cárskom Rusku na konci 19. stor., vďaka čomu vhodne zapadla (tematicky, ale aj štylisticky) do koncepcie nového ženského

periodika. – Pravda, netreba zabúdať, že škola bola určená najmä pre mladé šľachtické, a teda že reflektovala len istý výsek reality vtedajšieho Ruska.

Za poroznosť stojí ešte jeden drobný detail, ktorý nemôže ujst' pozornému oku súčasného čitateľa: romantické pripodobnenie Oľgy Hurbanovej k známej rozprávkovej bytosti v úvodnej poznámke E. Maróthy-Šoltésovej (ibid.) pôsobí preexponovane formalisticky:

„Ona, slovenská Popeluška, svojím nadaním, bystrou chápacosťou i vôbec peknotou duše čosi-kamsi vydobyla si vynikajúce miesto medzi vysokorodými dcérami ruskej šľachty a intelligencie v Mariiňskom inštitúte a pritom nena-rušeno zachovala svoju dobrú myseľ, beznáročnosť v oči vlastnému osudu, chuť do práce a vrelú žiadosť, aby svojou prácou mohla pomáhať rodičom milovaným. V týchto listoch ona nechtiac-netušiac podala seba samú; predčasne dokonavšia svoj mladý, mnohosľubný život, v nich zachovala nám svoj spanilý verný obraz. Keď ich písavala, netušila, že v milom jej Rusku, nad ktoré väčšmi ľúbila iba svoje drahé Slovensko, najde pozdejšie i svoj veľmi predčasný hrob...“⁵⁴

Pri hodnotení úvodnej časopiseckej jednotky⁵⁵ (roč. 1) môžeme konštatovať, že tvorcovia *Živeny* zadarmo naplnili zámer deklarovaný v premiérovom vydaní časopisu (č. 1/1910) – priniesť slov. čitateľskej verejnosti nový beletristický ilustrovaný časopis s cieľom vzdelávať, poučiť, informovať aj zabaviť. Ako sme už uviedli – a ako v tejto súvislosti rekapitulujú aj D. Serafínová a J. Vatrál (2010) –, na dosiahnutie tohto cieľa tvorcovia periodika využívali rôzne literárne a žurnalistické žánre, pričom uverejnené príspevky plnili popri estetickej aj ďalšie dôležité funkcie: výchovno-vzdelávaciu (a to tak na poli duchovnom, ako aj na poli vedenia domácnosti), informačnú, zábavnú, relaxačnú či servisnú funkciu.

⁵⁴ O. Hurbanová sa 14. 9. 1901 v Turč. Sv. Martine vydala za podnikateľa Branislava Šmidta. Mladomanželia sa vzápätí usadili v Ščerbinovskom Rudniku v Jekaterinoslavskej gubernii cárskeho Ruska, kde Šmidtovci vlastnili továreň a ďalšie majetky. O necelé dva roky – 15. 6. 1903 – tam Oľga náhle zomrela na ťažký zápal pľúc (vo veku nedožitých 24 rokov). Priebeh choroby musel byť veľmi rýchly, ako dokumentuje list Svetozára Hurbana-Vajanského švagrinej Emílii Jurkovičovej-Boorovej: „Dnes ráno zomrela naša dcéra Oľga Šmidtová v Ščerbinovskom Rudniku na zapálenie pľúc. 8-ho nám písala veselý list, dostali sme ho 14. predobedom. Po obede 14-ho prišiel telegram o ťažkej chorobe, 15. 6. o smrti. Ísť ta nemožno, nemáme pasy a cesta trvá 4 dni samými rýchlikami.“ Porov. Vajanský, 1972, list 190.

⁵⁵ Časopisecká jednotka je knižničný termín označujúci uzavretý ročník časopisu.

K. Hollý (2019, s. 95) však upozorňuje na skutočnosť, že samotná E. Maróthy-Šoltésová nebola s prvým ročníkom *Živeny* úplne spokojná, keďže sa jej pri P. Socháňovi nedarilo presadiť svoju koncepciu. V liste, ktorý napísala V. Sokolovej v máji 1910, sa svojej českej priateľke ponosovala⁵⁶ (azda neoprávnene; pozn. M. G., viac na s. 104), že časopisu chýba ženský charakter:

„Akže si so ‚Živenou‘ (časopisom) ozaj obstojne spokojná, som tomu veľmi rada. No nemá ona ženského rázu – badať, že hlavne rediguje ju p. Socháň, a nie ja.“

Z uvedeného vyplýva, že „tvorivé napätie“ a „rôznosť pohľadov“ na koncepcné riešenie časopisu poznačilo nielen spoluprácu T. Vansovej a F. Votrubu pri redigovaní *Dennice*, ale aj súčinnosť E. Maróthy-Šoltésovej a P. Socháňa pri tvorbe a vedení *Živeny*.

„Socháňov ročník“ (1911)

Zároveň to bol jeden z hlavných dôvodov, pre ktoré 2. ročník *Živeny* redigoval sám P. Socháň – na konci 1. čísla (s. 22) to vydavateľ ohlásil krátkym oznámením s odkazom na Šoltésovej súkromné ťažkosti (v tom čase mala vážne rodinné problémy, pozri s. 85): *„S ľútosťou dávame našim cteným čitateľom na známosť, že slovná pani ELENA MARÓTHY-SOLTÉSZOVÁ pre trdné okolnosti vo svojej domácnosti vzdala sa spoluredaktorstva tohoto časopisu.“* Od 3. roč., t. j. od r. 1912, viedla *Živenu* E. Maróthy-Šoltésová, už bez P. Socháňa (podrobnejšie v nasledujúcej časti tejto kapitoly).

Keďže koncepciu prvého ročníka určoval najmä P. Socháň, nie je prekvapením, že v tomto koncepte *Živena* pokračovala aj v rámci druhého ročníka, ktorý sme pracovne označili ako „Socháňov ročník“.

Zatiaľ čo v r. 1910 vyšlo dvanásť vydaní mesačníka na celkovo 288 stranách, v r. 1911 to bolo desať vydaní na 272 stranách, vrátane dvoch dvojčísel – „prázdninového“ č. 7 a 8, resp. „jesenného“ č. 10 a 11 (rozsah „bežného“ čísla bol opäť 24 strán, dvojčísla mali po 40 strán).

Rovnako ako v úvodnom ročníku, aj v druhom dominovala umelecká lektúra – „zábavná próza“ (prozaické a dramatické texty) a „básne“. Pokiaľ ide o publikovanú prózu (spolu 41 textov), k „favoritom“ P. Socháňa patrili mla-

⁵⁶ E. Maróthy-Šoltésová vyjadrila v uvedenom liste nespokojnosť aj s prístupom slov. ženských autoriek: *„I vcelku nám ženské sily málo prispievajú, len sľubujú. Píšu radšej do amerických slov. časopisov, tam práce slušne honorujú.“* Porov. Hollý, 2019, s. 95.

dopoľský⁵⁷ básnik, prozaik a dramatik Kazimierz Przerwa-Tetmajer, ktorý dostal relatívne široký priestor už v prvom ročníku (štyri prozaické texty a štyri básne) – v druhom ročníku mu v *Živeny* vyšlo až trinásť próz, opäť v preklade Horala (P. D. Bellu). Celkovo dominovala prekladová prozaická tvorba (André Theuriet, Stevan Sremac, Washington Irving, Bohumil Brodský, Auguste de Villiers de L'Isle-Adam, Arkadij Averčenko, Maxim Gorkij a iní); z domácej produkcie sa na stránky *Živeny* dostali napr. „úryvok z rodného románu“ Ferka Urbánka *Macocha* (s. 26 – 30, 50 – 55 a 73 – 77), „historické dráma v 5. dejstvách“ Františky Svobodovej-Goldmannovej *Jánošík* (s. 60 – 67, 82 – 88, 104 – 112 a 128 – 130), próza Jozefa Matušoviča z dedinského prostredia *Moderný sedliak* (s. 91 – 95 a 116 – 118), *Vítazstvo* Boženy Slančíkovej-Timravy (s. 97 – 103, 121 – 127 a 146 – 150) a ďalšie.

V básnickej zložke (spolu 37 publikovaných textov) dostal najväčší priestor Rehor Uram-Podtatranský – ako autor aj ako prekladateľ. Jeho verše vyšli v piatich z desiatich vydaní (č. 3, s. 55 a 56; č. 5, s. 103, 115, 118; č. 7 a 8, s. 156, 160; č. 9, s. 195 a 196; č. 10 a 11, s. 213 a 214), spolu to bolo jedenásť básní. Ludmila Podjavorinská uverejnila (pod pseud. Nevädza) svoju kratučkú báseň *Ani neviem* v č. 2/1911 (s. 39) a Peter Pavol Zgúth (pod pseud. Vrbický) v č. 4/1911 na s. 88 a 89 báseň v desiatich osemveršových strofách *Na cintéri*. Básnička Andreja Bellu *Orgován voňavý* vyšla v č. 5/1911 na s. 103 a Horalova (Peter Dobroslov Bella) báseň *Dumka* v č. 9/1911 na s. 186. Domácu poéziu reprezentovali aj ukážky z tvorby Vladimíra Roya, publikované pod pseud. Aeneas Phyllon v dvojčísle 10 a 11/1911 – na s. 235 bola odtlačená jeho *Jesenná pieseňka* a na s. 239 tri Royove sonety *Angelus*, *Nočný stesk* a *Poludný stesk*. Prekladovú poéziu zastupoval maďarský básnik slov. pôvodu Sándor Petőfi (Alexander Petrovič). Výber z jeho tvorby, v preklade R. U. Podtatranského, môžeme nájsť rovnako v piatich vydaniach druhého ročníka *Živeny* (č. 1, s. 14 a 15; č. 4, s. 77; č. 6, s. 142 a 143; č. 7 a 8, s. 170; č. 12, s. 254) – spolu až 17 básní. Dopĺňa ich básnická skladba významného ruského osvietenského autora Gavrila Deržavina *Boh* (č. 1, s. 1 a 2; prel. Horal).

⁵⁷ Mladé Poľsko bolo umelecké hnutie na prelome 19. a 20. stor. (1890 – 1918) blízke modernizmu. Stavalo sa proti pozitivizmu – v tom čase prevažujúcemu poľ. literárnemu smeru – a propagovalo (najmä francúzsky) symbolizmus. Tvorilo dôležitú súčasť európskej moderny. K vrcholným dielam patria dramatická trilógia Stanisława Wyspiańskiego *Svadba*, *Oslobodenie* a *Akropolis*, štvordielna románová kronika Władysława Stanisława Reymonta *Sedliaci*, historický román Stefana Żeromského *Popoly* či básnická tvorba Jana Kasprowicza (Pavelka – Pospíšil, 1993, s. 114 a 115).

Publicistická časť („poučné články“) ponúkla 14 príspevkov (v r. 1910 to bolo 20 publicistických textov). „*Spanilomyseľným čitateľkám a menej spanilomyseľným čitateľom*“ bola určená humorná potrénna črta *Niečo o Kukučino-vi* (č. 1, s. 2 – 8) vystavaná na vtipných spomienkach a úryvkoch z Kukučino-vých listov. Na titulnej strane č. 2/1911 (s. 25) *Živena* priniesla nekrológ za obchodníkom a podnikateľom Petrom Makovickým, ktorý skončil 8. februára 1911 v Ružomberku. Autor smútočného príspevku (pravdepodobne P. Sochán, text je nepodpísaný) charakterizoval nebohého ako „*patriarchu rozvetvenej a váženej rodiny*“ a s pátosom – ako bolo v tom čase novinárskym zvykom – ho označil za „*stĺp mesta, cirkvi i národa slovenského*“ a „*muža vznešenej mysle, šlachetných citov a blahodarných činov*“, ktorý bol pre Slovákov „*stredobodom, okolo ktorého točila sa široká spoločnosť, z ktorého vychádzaly praktické myšlienky a užitočné skutky*“.⁵⁸

Aj titulný list *Živeny* č. 3/1911 (s. 49) patril nekrológu, ktorý bol venovaný Gustávovi Kordošovi, pedagógovi a autorovi viacerých učebníc, napr. fyziky, matematiky či prírodopisu. Kým nekrológ za P. Makovickým bol publicisticky aktuálny (čo potvrdzuje symbol † pred menom zosnulého), text venovaný G. Kordošovi hodnotíme ako spomienkový, keďže od jeho úmrtia (22. decembra 1908 v Levoči) uplynulo 26 mesiacov. Zaujímavým postrehom je, že v oboch prípadoch sa autor dopustil chyby v dátume úmrtia osobnosti, ktorej venoval nekrológ – v prípade P. Makovického uviedol ako dátum jeho úmrtia 9. február 1911, v skutočnosti to však bolo 8. februára (porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 104), v prípade G. Kordoša uviedol 23. december 1908, ale aj v tomto prípade to bolo v skutočnosti o deň skôr (porov. *Biografický lexikón Slovenska V*, 2013, s. 162).

Kým v prvom ročníku *Živeny* tvorili dôležitú súčasť publicistickej zložky „*životopisy*“ významných osobností (bolo ich osem), v r. 1911 vyšiel jediný – na titulnej strane septembrového vydania (č. 9, s. 185, s pokračovaním na s. 186) pri príležitosti stého výročia narodenia národného buditeľa a jazykoved-

⁵⁸ Peter Makovický (31. 1. 1824 Liptovský Mikuláš – 8. 2. 1911 Ružomberok) bol zakladateľ podnikateľskej vetvy rodu, ktorý úspešne podnikal v papierenskom priemysle. Zaslúžil sa o vznik prvého slov. peňažného ústavu nesporiteľného typu. Bol účastníkom slov. národného hnutia, spolupracovníkom L. Štúra, M. M. Hodžu, J. M. Hurbana a ďalších štúrovcov a zakladajúcim členom Matice slovenskej či spolku *Živena*. Finančne podporoval slov. kultúru a umenie. Mal tri dcéry a osem synov, z nich verejne najznámejší boli bankár, podnikateľ a politik Vladimír Makovický a lekár, publicista, spisovateľ a prekladateľ Dušan Makovický, osobný lekár L. N. Tolstého. Porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 104.

ca Michala Miloslava Hodžu (22. 9. 1811 – 26. 3. 1870). Autor, opäť pravdepodobne P. Sochán (text nie je podpísaný), vyzdvihol Hodžovu prácu na poli politickom, vedeckom aj cirkevnom. „*On bol jeden z hlavných budovateľov spisovnej slovenčiny a bol neohrozeným borcom a konečne i hrdinským trpiteľom za svobodu a práva svojho ľudu.*“

Čitateľky a čitatelia *Živeny* sa mohli dozvedieť zaujímavé fakty aj z článkov *O kokosovníku* (č. 1, s. 17 – 18), *Albánci* (č. 5, s. 118 – 119), *Alojz Jirásek* (č. 9, s. 204) či *Mona Lisa* (č. 9, s. 204 – 205). V príspevku *Gazdinský kurs sl. Eleny Sollárikovej v Komeríži* (č. 9, s. 205) si mohli prečítať o tom, že chovanky z Oravy, Liptova, Trenčína, Prešporka a Turca absolvovali mesačné školenie, v rámci ktorého mali v kroměřížskej „*zemskej hospodyňskej škole*“ predmety ako kuchárstvo a cukrárstvo, zdravoteda, slovenčina či ručné práce a že s prednáškou vystúpila o. i. aj „*sl. dr. Masaryková z Prahy*“ – najstaršia dcéra budúceho českoslov. prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka Alice Masaryková.⁵⁹

Na nasledujúcej strane, v článku *Služky v Amerike* (č. 9, s. 206), aj dnešných čitateľov akiste zaujme konštatovanie, že „*u nás panie nariekajú, že je ťažko o služby, a sotvaže nejakú dostanú, už im utečie, a ktorá zostane, nie je s ňou na vydržanie*“. Nepodpísaný autor (štylizácia textu naznačuje, že pisateľom bol asi muž) to porovnáva so situáciou v USA, kde vraj domáce dievča vôbec nejde do služby:

„*Radšej sa drie za 25 korún týždenne v továrni, alebo ide za predavačku do krámu, tak že úbohé americké paničky sú odkázané na to, čo lode privezú z Europy. Privádzajú však toho vždy menej, lebo samé americké úrady prísťahovalectvo chudobných ľudí všemožne obťažujú. Následkom toho panie v Amerike musia platiť služkam hrozitánske peniaze.*“

Autor konkretizuje, že v závislosti od skúseností a rozsahu vykonávaných činností to činí mesačne 16 až 60 dolárov (80 až 300 korún). A keďže problémom boli aj chýbajúce referencie („*úbohá americká pani musí brať a nevie koho*“), vznikla v Bostone „*prípravná škola pre »domáce pomocnice*«, do

⁵⁹ PhDr. Alice Masaryková (3. 5. 1879 Viedeň – 29. 11. 1966 Chicago, USA) bola charitatívna, osvetová a sociálna pracovníčka, slovakofilka, predstaviteľka ženského hnutia, bojovníčka za zlepšenie sociálnej situácie a vzdelávanie žien. Patrila k progresívnym, vzdelaným a rozhladeným ženám. Mala blízky vzťah k slov. kultúre a slov. jazyku, aktívne spolupracovala so spolkom *Živena*, bola jeho čestnou predsedníčkou – zasadzovala sa za lepšie postavenie slov. žien a ich zrovnoprávnenie v oblasti vzdelávania, práce, politickej angažovanosti a za ochranu matky a dieťaťa. Porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 245.

ktorej mohli byť prijaté len dievčatá „dobre vychované“. Škola bola bezplatná a hneď po úspešnom „absolvovaní kursu“ dievča získalo službu za 10 dolárov (50 korún) týždenne. Sociálny rozmer príspevku akcentuje nasledujúca pasáž textu:

„Avšak – a teraz príjde to najhlavnejšie – absolventky nestávajú sa slúžkami, ale úradničkami, ktoré bývajú i naďalej v ústave na strave a byte (za čo platia 4 dolláre týždenne) a na výpomoc do rodín dávajú sa objednať – na hodiny. Dľa toho, aká práca žiada sa od nich v rodinách, dostávajú plácu: 75 halierov až 5 korún za hodinu.“

Ludmila Podjavorinská na úvod svojho rozsiahleho príspevku pod názvom *Vzdelanie našich dievčat* (č. 7 a 8, s. 170 – 174; č. 9, s. 186 – 191)⁶⁰ upozornila, že nie je „agentkou feminizmu, ani spolubojovnicou sūfrazetiek“, ale že chce hovoriť o ženskej výchove, teda „o ženskej otázke, tak, ako je ona u nás na Slovensku aktuálna a potrebná“ – napriek tomu je však „ešte vždy zmrtvilým bodom“:

„Iné národy hľadajú už svoje ženy umiestiť v úradoch, postaviť na pole politické, povýšiť na úroveň muža. A u nás ešte vždy platí, stredoveký názor: »Žene varecha!« Ešte vždy považované sme intelektuálne za nižšieho tvora. Neschopného širších záujmov, vyšších citov, hlbšieho duchovného života. »Dlhé vlasy – krátky rozum; ženský rozum – slepačí rozum« – toto sú bežné príslovia. No akokoľvek sú nelichotivé, dokazujú jednu pravdu: že naša výchova je zanedbaná, že náš um nie je vzdelávaný. Je to chyba, ktorá sa pomstí: národ, nemajúci vzdelaných matiek, nemôže vzdelanostne napredovať tak, ako národy vychovávané od kolísky! Lebo nie školy, matky kladú základ vzdelania.“ (ibid., s. 171; zvýraznené v origináli).

Autorka v tejto súvislosti upozornila na nutnosť „emancipácie ducha“:

„Ved' či úkol nevzdelanej, takrečeno bezdušnej žieny-matky je taký vznešený, ako sa všeobecne myslí? Či vznešenosť materstva je v tom, že porodí dieťa, nachová, chráni a ošetruje? Iste nie! To všetko s péčou a opatrnosťou koná i zver. Vznešenosť úkolu matky ja vidím v tom, čo ona schopná je netelesného, duchovného vštepiť dieťaťu zo svojich vlastností. (...) A túto povinnosť konať môžu len umné ženy, vzdelané matky.“ (ibid.; zvýraznené v origináli).

⁶⁰ Tento text L. Podjavorinskej vznikol ako prednáška určená pre Čítací spolok v Brezovej pod Bradlom. Autorka ho osobne predniesla 29. júna 1911. Porov. *Živena*, roč. 2, č. 7 a 8, s. 170, pozn. pod čiarou.

L. Podjavorinská ďalej poukázala na potrebu „umového“ vzdelania a vedomostí, ktoré môže žena získať jedine systematickým vzdelávaním – to však na území Slovenska v tom období absentovalo. Na rozdiel od predstaviteľiek tzv. *radikálneho feminizmu*, známeho zo zahraničia, reprezentantky domáceho, *umierneného feminizmu* (K. Hollý hovorí o „konzervatívnom feminizme“ – porov. Hollý, 2019, s. 98) videli problém skôr v postoji predstaviteľov (politickej) moci ako v prístupe mužov. Potvrdzujú to aj vyjadrenia L. Podjavorinskej v spomínanom článku:

„Nemáme jedinej dievčenskej školy! *Ženy iných národov už učia sa a vyučujú na univerzitách, a my vždy ešte márne prosíme o školu gazdinskú! Takto hatené sme v duševnom vývine. Nie mužmi, ako žalujú sa inde, ale mocou, ktorá nás Slovákov vôbec hamuje v pokroku.*“ (s. 186; zvýraznené v origináli). Autorka preto vyzvala rodičov, aby svoje dcéry posielali do českých škôl, ktoré „*sú nám otvorené a, čo hlavné: i srdcu blízke*“ (s. 187; zvýraznené v origináli). Problémom však bola finančná náročnosť takéhoto štúdia, ale aj tu L. Podjavorinská upriamila pozornosť percipientov (poslucháčov prednášky v Brezovej pod Bradlom aj čitateľov časopisu *Živena*) na otázku rodovej rovnosti:

„*Pravda, je to nákladné – ale keď staráme sa o výchovu synov, nebuďme ani k dcéram nespravedliví. Sú ony našej starostlivosti práve tak potrebné, ako synovia. Mnohý rodič si azda pomyslí, že peniaze, čo mal by dať za školy, radšej uloží do sporiteľne – nech má väčšie veno. Ale o veľa správnejšie počtuje, kto zgazduje o pár sto korún menej, ale zato do duše dcéry vloží poklady, ktoré obohacujú stonásobne. Zdravie a dobrá výchova je najlepšie veno. Veľmi chudobne vystrojená je nevesta, ktorá nesie ženíchovi tisíce, ale neprienesie ku novému ohnisku jej stavu a pomerom primerané vzdelanie.*“ (ibid.).

Aj v otázke „vyšších škôl“ si vzala za príklad situáciu v českých krajinách: „*Mnohí si azda pomyslia, že vyššie školy sú len pre panské dievčatá, roľníckej, remeselníckej deve že by to nepristalo. Naši bratia Česi sú už iného náhľadu. Takzvaní »sedláci«, čili majetnejší roľníci držia za cele prirodzené poslať syna do reálky a na hospodárske školy. Napriek tomu, že z neho nebude pán, ale časom prevezme hospodárstvo – bude sedliakom, ako otec. Práve tak pošlú i dcéru do školy, hoci naskrze nechcú z nej mať slečnu. (...) Z takejto devy potom vyrastie oná pravá česká hospodyňa, o ktorej môže sa riečiť, že je pilná ako Marta, bystroumná ako Mária, vtipná ako Ruth a rýchla ako Ráchel.*“ (ibid.).

Autorka článku (prednášky) *Vzdelanie našich dievčat* ďalej spomenula situáciu v Nemecku, kde bola ministerstvu výučby predložená „*prosba*“ (petícia s desaťtisíc podpismi) o koedukáciu – „*čili spoločné vyučovanie chlapcov s dievčatmi na vyšších školách*“. L. Podjavorinská vyzdvihla, že tí, čo ju podpísali (úradníci, lekári, mešťania, vojenský dôstojníci), žiadali spoločné školy preto, lebo chcú svoje dcéry „*primerane vzdelat*“, a následne konštatovala, že „*najlepšie veno je dobrá výchova – najcennejšie statky sú vzdelanie*“ (ibid.).

Mimochodom, za „*ideál ženy z ľudu*“ (s. 190) označila literárnu postavu – Hanku Čajkovú z Hviezdoslavovej *Hájnikovej ženy*, ktorej vlastnosti by podľa autorky príspevku zdobili aj dámu z vyššej spoločnosti: v jej zjave je totiž „*lahoda, súlad, vkus, strojnosc*“ bez všetkých rušivých prídavkov, jej správanie je ušľachtilé, spôsob jej reči – ale aj prekárania sa s manželom – má náter „*slušnosti vtipu, srdečnej čistoty*“ a najmä „*ďľa brillantného opisu Hviezdoslavovho Hanka je svojho stavu vzdelaná žienka*“ (ibid.; zvýraznené v origináli).

V „*Socháňovom ročníku*“ *Živeny* mala zastúpenie aj prekladová publicistika. Išlo o rozsiahly príspevok na pokračovanie s názvom *O Márii Baškircevej a Soni Kovalevskej* (č. 2, s. 40 – 42; č. 3, s. 67 – 68; č. 4, s. 89 – 91 a č. 7 a 8, s. 156 – 160) od chorvátskeho spisovateľa a publicistu Ksavera Šandora Gjalskeho (v preklade Eržiky Mičátkovej⁶¹) o tragických osudoch ukrajinsko-francúzskej maliarky, sochárky, spisovateľky a feministky M. Baškircevej a ruskej matematicky S. Kovalevskej, prvej ženy, ktorá získala doktorát z matematiky a bola vymenovaná za riadnu profesorku.

Systém pravidelných rubriek kopíroval úvodný ročník *Živeny* – najčastejšie sa objavovali rubriky *Pre domácnosť, Všeličo, Literatúra a umenie, Spolkové zprávy a Zo ženského sveta*; rubliky *Hádanky* (č. 1, s. 23 a 24) a *Smiechoty* (č. 9, s. 208) vyšli len v dvoch vydaniach druhého ročníka. K obľúbeným patrila aj rubrika *K našim obrázkom* – prinášala zaujímavé (kon)textové informácie k vybraným reprodukciám obrazov a fotografií, ktoré boli zverejnené v rámci jednotlivých čísel časopisu.

⁶¹ Eržika Mičátková (18. 11. 1872 Kysáč, Vojvodina – 29. 12. 1951 tamže) bola dolnozemská spisovateľka, prekladateľka (najmä z/do srbochorvátčiny), publicistka a aktivistka ženského hnutia. Venovala sa národnej a osvetovo-buditeľskej činnosti a ochotníckemu divadlu. Ako spisovateľka reflektovala život dolnozemských Slovákov, prevažne z hľadiska ženského hnutia, so zameraním na sociálne práva žien. Spolupracovala s časopismi *Dennica, Živena, Dolnozemský Slováč, Slovenské pohľady* a i. Porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 395 – 396.

Socháňova koncepcia ilustrovaného časopisu (súvisiaca so zámerom prinášať čitateľskej obci popri kvalitnej textovej aj hodnotnú obrázkovú zložku) sa na konci druhého ročníka skončila spolu s P. Socháňom ako šéfredaktorom *Živeny*. Zatiaľ čo v prvom ročníku bolo odtlačených 68 obrázkov (čiernobielych reprodukcii ilustračných fotografií, portrétov a umeleckých diel), v druhom ročníku sa počet ilustrácií znížil na 51⁶² a na jeho konci (*Oznámenie*, roč. 2, č. 12/1911, s. 272) bola ohlásená nielen zmena koncepcie, ale aj vydavateľa a hlavného redaktora periodika: „*Oznamujeme ctenému slovenskému obecnstvu, že dľa výborového uzavretia od 10. t. m. spolok Živena prevzala vydavateľstvo časopisu »Živeny«, ako svojho orgánu, a ide ho v zmenšenom formáte a bez ilustrácií (zvýraznené v origináli; pozn. M. G.) ďalej vydávať pod redakciou Eleny Maróthy-Soltészovej.*“

Zmenšenie formátu časopisu (z dovtedajších 23 x 30 cm na 15 x 23 cm) malo vykompenzovať zvýšenie počtu strán (z 24 na 32) – „*Každé číslo bude obsahovať dva hárky veľkého oktávneho formátu*⁶³ (32 strany).“ – a tiež nižšia cena časopisu: „*Predplatná cena je 4 kor. na rok.*“ (zvýraznené v origináli; dovtedy bolo predplatné pre Rakúsko-Uhorsko 5 korún ročne).

Dôvody prijatých opatrení boli hlavne ekonomické – potvrdzujú to jednak publikované závery historikov (porov. napr. Rosenbaum et al., 1984, s. 510: „*Šoltésová zmenila koncepciu časopisu, zriekla sa nákladnej úpravy a ilustrácií, zdôraznila jeho zameranie na ženské hnutie...*“), ale problémy – dokonca až existenčné ohrozenie, najmä pre neuspokojivý záujem zo strany čitateľskej verejnosti – priznávali aj vydavateľ a tvorcovia *Živeny*: na výborovom zasad-

⁶² Popri podobizniach (P. Makovický, G. Kordoš, P. J. Šafárik, M. M. Hodža) a reprodukciami obrazov (E. Kurzbauer, I. I. Šiškin, A. Viniegra, L. du Nouÿ, J. Věšín a i.) zaujali fotografie z Tatier, Olomouca, U. Hradišťa, Luhačovic, Ríma, Turína, Drážďan, Tripolisu, Carrihradu (Istanbulu) a i. miest, ale aj zábery z korunovácie britského kráľa Juraja V., obrázok najnovšieho výstrelku módy – „*jupe-culotte*“ (nohavicovej sukne), či fotografia „*najvyššieho domu na svete*“ – Woolworth Building v New Yorku, ktorá bola v tom čase ešte vo výstavbe (dokončená bola v r. 1913) a titul najvyššej budovy sveta si udržala až do r. 1930.

V sprievodnom texte k tomuto obrázku nachádzame aj jednu jazykovú zaujímavosť. Keďže v tom čase neexistoval slov. ekvivalent anglického slova *skyscraper* (mrakodrap) na označenie výškovej budovy, neznámy autor (text nie je podpísaný ani šifrovaný) ho pretransponoval ako „*oblakoškrabač*“: „*Vo veľkých mestách Ameriky pozemky náramne stúpajú v cene, preto priestor využívajú tak, že stavajú do výšky. Avšak slávobažnosť amerických staviteľov ženie ich do stavania domov zázračnej výšky. Takú výšavu »oblakoškrabača«, ako ich tam nazývali, prvý postavil r. 1883 Jenney. Teraz stavia Woolworth...*“ (*Najvyšší dom na svete*, roč. 2, č. 10 a 11/1911, s. 245).

⁶³ Oktávový formát (resp. oktáva či osmorka) vzniká trojitým zložením hárka papiera, vďaka čomu sa vytvorí osem obojstranne potlačených listov, teda 16 strán na hárak papiera.

nutí spolku Živena 10. decembra 1911 bola jedným z hlavných bodov rokovania „otázka časopisu Živena“. Závery zasadnutia zhrnula rubrika *Spolkové zprávy* v ostatnom, decembrovom vydaní periodika v r. 1911 (roč. 2, č. 12, s. 271 a 272):

„V poslednom čísle Živeny oznamuje nakladateľstvo (Knihtlačiarsky účastinársky spolok), že pre nedostatočnú zaujatosť obecnstva nútené je aspoň dočasne pristaviť vydávanie tohoto nákladného ilustrovaného časopisu. Toto bolo pre mnohých nemilé prekvapenie, čo už len z tej príčiny, že zaniknutie takého časopisu u nás (...) znamená ozaj ztratu. Vyvádza zdanie úpadku a vôbec vydáva nám nedobré svedectvo. I došla žiadosť pred výbor Živeny, že keďže časopis »Živena« bol i orgánom spolku Živeny, tomuto poslednejšiemu prichodí nedať zaniknúť svojmu orgánu, ale zachrániť i všemožne podporovať ho.“

Výbor spolku slov. žien Živena preto jednomyselne rozhodol, že prevezme časopis Živena a od nového roku ho bude vydávať vo vlastnom náklade. Pochopiteľne, v redukovanej podobe, lacnejšie, bez finančne nákladnej vizuálnej (grafickej) úpravy a ilustrácií, čo značne predražovalo vydávanie časopisu, ako napokon potvrdzovali skúsenosti dovtedajšieho nakladateľa („vydávať u nás pekne vystrojený väčšieho formátu ilustrovaný časopis ide temer naisto so značnou škodou“).

„A keďže na škodu pracovať neprichodí ani Živene, výbor uzavrel vydávať časopis »Živenu« v lacnejšom vystrojení, bez ilustrácií a v značne zmenšenom formáte (zvýraznené v origináli; pozn. M. G.). Dal si predostrieť rozpočet nákladu s dopodrobna uvážil, ustálil, pokiaľ sa smieme pustiť – a táto redukcia dokázala sa nutnou.“ (ibid., s. 272).

So zmenou formy a nakladateľa prišla aj zmena na čele redakcie. Vedením časopisu výbor poveril predsedníčku Živeny Elenu Maróthy-Šoltésovú, správu finančných náležitostí – predplatného, administratívnych, tlačových a ostatných výdavkov – prevzala členka výboru Želmíra Kucháriková. Želateľný výsledok si však žiadal aj väčšiu participáciu čitateľskej verejnosti:

„Výbor správne pokračoval, keď takto riešil záležitosť »Živeny« – teraz je len na našom obecnstve dopomôcť jej k potešiteľnému zdaru. Menovite výborničkam vo všetkých krajoch, ba i všetkým členom Živeny podáva sa príležitosť dokázať svoju zaujatosť za spolok. A síce nielen tým, že samy ony sa predplatia na spolkový časopis, ale i horlivým získavaním ďalších predplatiťov.“ (ibid.).

Spolkový časopis: Živenou vydávaná Živena

Zmena formátu časopisu priniesla aj zásadnú technickú zmenu – text už nebol zalomený do dvoch stĺpcov (ako počas prvých dvoch ročníkov), ale len do jedného stĺpca. Podtitul periodika sa zmenil z „Illustrovaný časopis“ na „Zábavno-poučný časopis“, periodicita (mesačník) aj miesto vydávania (Turčiansky Svätý Martin) ostali zachované. Tlač časopisu naďalej zabezpečoval martinský Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, ktorý bol prvé dva roky aj vydavateľom (nakladateľom) *Živeny*.

V úvodníku⁶⁴ prvého čísla (*Nášmu ctenému obecnstvu*, roč. 3/1912, č. 1, s. 1 – 3) E. Maróthy-Šoltésová⁶⁵ zrekapitulovala známe fakty: po dvojročnej skúsenosti sa predošlý nakladateľ rozhodol zastaviť vydávanie časopisu, ktorý „po tie dva roky vychádzal v skvostnom a teda veľmi nákladnom vystrojení“. Trudnú situáciu sanoval spolok Živena, ktorý súhlasil s prevzatím vydávania periodika, pravda, pri výrazne znížených nákladoch, a preto bolo nevyhnutné pristúpiť k eliminácii pridrahej formálnej úpravy vrátane vynechania ilustrácií a zmeny formátu na „poručnejší“ (vhodnejší, šikovnejší – „k ruke“):

„Tak sa stalo, že týmto prvým číslom tretieho ročníka »Živena« v zmenšenej a jednoduchej podobe prichádza do rúk nášho obecnstva.“

⁶⁴ Úvodník (resp. editoriál, príp. redakčný príhovor) je žurnalistický žáner publicistiky racionálneho typu so špecifickou funkciou a postavením – býva umiestnený na prvej strane novín, resp. časopisu, teda na najexponovanejšom a čitateľsky najatraktívnejšom mieste, a orientuje sa na aktuálne témy s celospoločenským významom al. na zhrnutie obsahu periodika. Porov. napr. Gladiš, 2015, s. 51.

⁶⁵ Elena Maróthy-Šoltésová (6. 1. 1855 Krupina – 11. 2. 1939 Martin) bola významná slov. spisovateľka, publicistka a redaktorka, organizátorka emancipačného, kultúrneho a sociálneho hnutia slov. žien, dievčenského školstva a časopisectva pre ženy (*Dennica*, *Živena*), vďaka čomu sa stala vedúcou osobnosťou slov. ženského hnutia konca 19. a prvých dekád 20. stor. Od r. 1880 bola členkou výboru spolku slov. žien Živena a v r. 1894 – 1927 predsedníčkou Živeny (najdlhšie pôsobiacou v dejinách spolku; zaujímavý je aj fakt, že v auguste 1869 – len ako štrnásťročná – navštívila zakladajúce zhromaždenie spolku Živena). V r. 1910 dala podnet na založenie účastinárskej spoločnosti Lipa, ktorá pomáhala Slovenkám predajom ich ručných prác, a v rovnakom roku založila časopis *Živena*, ktorý potom redakčne viedla v r. 1912 – 1922. Po dlhoročnom úsilí sa jej v r. 1919 podarilo založiť vyššiu dievčenskú školu v Martine. V r. 1922 bol na jej podnet položený základný kameň budovy Ústavu M. R. Štefánika v Martine (ústav otvorili v r. 1926 a sprvu mal dve dievčenské školy – pre vzdelávanie učiteľiek dievčenských škôl a pre sociálnu a zdravotnú starostlivosť, ku ktorým neskôr pribudla ošetrovateľská škola). V r. 1930 ju nemecká publicistka Elga Kern zaradila **medzi 25 významných žien** vo svojej knihe *Popredné ženy v Európe* (Kern, Elga: *Führende Frauen Europas. Neue Folge in fünfundzwanzig Selbstschilderungen*. München: Verlag Ernst Reinhardt 1930). Porov. Cviková, 2006, s. 301 – 305 a Maťovčík et al., 1999, s. 321.

Čo stratila *Živena* na vonkajšej, formálnej kvalite, mala podľa prísľubu redaktorky získať na vnútornej, obsahovej hodnote – okrem spolkových informácií *Živeny* a *Lipy* sľúbila pestovať hlavne „peknú prózu v pôvodine i prekladoch“, vzápätí však pripustila, že „pre známe nám naše ťažkosti“ to môže byť náročná úloha (ako sme uviedli už skôr, E. M. Šoltésová sa ešte v r. 1910 sťažovala, že domáce autorky a autori „málo prispievajú, len sľubujú“). Pokiaľ ide o prekladovú tvorbu, je nutné zdôrazniť, že to boli preklady priamo z originálov („podávali sme i dobré preklady dobrých prác z anglickej, francúzskej, nemeckej, poľskej, srbskej i horvatskej literatúry, a všetky priamo z pôvodiny, nie z tretej ruky“ – E. M. Šoltésová v zhodnotení na konci 3. roč., č. 12, s. 384), čo poukazuje nielen na kvalitnú literárnu, ale aj jazykovú vybavenosť slov. autoriek a autorov (viaceré/viacerí ovládali niekoľko jazykov, napr. prekladateľka a spisovateľka Margita Pauliny-Tóthová angličtinu, nemčinu, francúzštinu a, pochopiteľne, maďarčinu).

„Okrem belletrie budeme podávať kratšie články pre poučenie a rozhľad vo svete našskom a, nakoľko nás môže zaujímať, i cudzom. K veľkým sľubom sa neodvažujeme, ale urobíme, čo sa dá, aby »*Živena*« bola dobrým, i obživujúcim i užitočným časopisom a vydobila si svoje pevné miesto v našej literárnej obci.“ (Nášmu ctenému obecnstvu, roč. 3, č. 1, s. 2).

Toto predsavzatie sa s pribúdajúcimi vydaniami a ročníkmi darilo „novej“, spolkovéj *Živene* čoraz väčšími naplňovať.

V úvodnom čísle dominovala prekladová beletria (Florence Montgomery: *Neporozumený*, prel. M. Pauliny-Tóthová, s. 4 – 14, s pokračovaniami v č. 2, s. 33 – 46, č. 3, s. 65 – 75, č. 4, s. 109 – 120, č. 5, s. 142 – 152, č. 6, s. 172 – 179, č. 7, s. 200 – 207, č. 8, s. 234 – 248, č. 9, s. 266 – 278, č. 10, s. 302 – 315 a č. 11, s. 330 – 340; a ukážky z *Príbehov prírody* Julesa Renarda – *Páva, Koza, Ropucha, Svrček a Zmoka niet viac*, s. 14 – 19) a prednáška spisovateľky, publicistky a bojovníčky za ženské práva Hany Gregorovej na tému „ženská otázka“, ktorú predniesla na *Živeninom* večierku⁶⁶ 21. januára 1912 (s. 19 – 25):

„Po celom svete je táto otázka aktuálna. Zaujímajú všetky vzdelané národy, je predmetom premýšľania vážnych, vedeckých ľudí, len u nás, na Slovensku,

⁶⁶ „Večierky *Živeny* bývajú dostaveničkom peknoduchej mládeže zblízka, zďaleka. Tieto večierky majú istú pritažlivú silu, ba toho roku i spojujúcu silu, lebo zabudlo sa na všelijaké nedorozumenia a na heslo: bude večierok *Živeny*, oživilo všetko.“ (Spolkové zprávy – *Živenin* večierok dňa 21. januára 1912, roč. 3, č. 1, s. 25 – 27).

ženy málo vedia o **pohybe žien, túžiacich po práci a vzdelaní** (zvýr. M. G.). Ba často i s odporom odvracajú pozornosť od nich, alebo s posmechom sa hovori o ženách, ktorým sa dostáva svetového uznania.

U nás je ženská otázka známa len z výčinov anglických suffražetiek. A nemali by sme ani ich činnosť zľahčovať; sú medzi nimi vážne pracovníčky, a so súcitom by sme mali sprevádzať, ako neľudsky, barbarsky s nimi zachodia vo väzeniach.

A bolo by to také hrozné, nebezpečné, keby si ženy vymohly občianske práva?“

H. Gregorová ďalej vo svojom príspevku (prednáške) akcentovala skutočnosť, že plnohodnotné a šťastné môže byť iba manželstvo, ktorého súčasťou je vzdelaná žena.

„Vzdelaná žena je vôbec pevnejšieho stanoviska. Vie ľahšie obstať v mnohých bojoch; vie si muža ctiť pre jeho prácu a vzdelanie, nežiada od neho sentimentality; vie mu zodpovedať, podporovať ho. Aké krásne je manželstvo, kde je žena mužovi nielen ženou, ale priateľom, spolubojovníkom, zodpovedajúcim spoločníkom. Nevzdelaná žena si ani nežiada, nechce týchto práv. Ona sa chce ľúbiť, byť zábavkou a je kedykoľvek nešťastná pre nič za nič.“ (ibid., s. 21).

Autorka sa zamyslela aj nad poslaním a obsahom časopisu **Živena**. Podľa jej názoru by to mal byť „mesačník čisto pre **prebúdzanie a vzdelanie** (zvýraznil M. G.) žien, roľníčiek-robotníčiek“ a zároveň upozornila na potrebu obsahovo (a teda aj z hľadiska cieľovej skupiny) diferencovať medzi existujúcimi ženskými časopismi – **Živenou** a **Dennicou**:

„Na takýto časopis by mohla zmeniť terajšiu »Živenu«, a nie ako to zamýšľala. Práce, ktoré by pre ľud boli privysoké, máme kde uverejňovať: tu sú »Slovenské Pohľady«. Alebo pretvorme »Dennicu« na taký časopis, že by si ju oblúbila každá intelligentná Slovenka, že by repräsentovala náš vzdelanostný stav, a »Živenu« nechajme pre ľud. Tak bude mať praktický význam, praktickú úlohu, ktorá pre spolok »Živenu« môže priniesť hojné ovocie. Ved' bola by to ohromná výhra, keby široké vrstvy porozumely, že tiež môžu niečo konať v službe národa.“ (ibid., s. 22).

Na túto pasáž reagovala redaktorka **Živeny** E. M. Šoltéssová poznámkou na dolnom margu strany. Myšlienku H. Gregorovej „primeraným čítaním vzdelávať ženy z ľudu, budiť ich k národnému povedomiu“ označila za veľmi dobrú, opätovne však upozornila na deficit autoriek a autorov, ktorí by zásobova-

li časopis vhodnými prácami: „*Vieme, že spisba pre ľud musí byť výtečná, jestli sa má ujať. Vec je na každý spôsob hodná uváženia, aby keď nie hneď, časom prišla k uskutočneniu.*“

Svoju nespokojnosť so stavom vzdelanosti slov. dievčat a žien H. Gregorová vo svojom príspevku ďalej expresívne gradovala – poukazujúc napr. na to, že pre ne „*darmo žili*“ velikáni ruskej, anglickej či nemeckej literatúry, dokonca aj naši domáci („*Priznajte sa, dievčatá, že nemáte prečítaných: ani Vajanského, ani Kukučina, o Hviezdoslavovi ani nehovorím. Neznáme ani našu vlastnú spisbu, neznáme jej dejiny.*“), ale aj na to, že slov. ženy nemajú vzťah k maliarskemu umeniu, k sochárstvu ani k hudbe („*Keď sa dievča vydá, klavír v mnohom prípade zostáva len ozdobou izby.*“).

Autorka prednášky odmietla, že by so vzdelaním ženy prišla „*zkaza mravov*“, a to so zdôvodnením, že „*s kultúrou ducha súvisí kultúra srdca*“. Vyzvala otcov, aby sa nebáli vzdelanosti žien, lebo „*tým len dobro prinesú vašim deťom i vám*“. Ako prekonané odmietla stanovisko, že žene patrí len vareška, a tiež názor, že v manželstve jej právom je mlčať. Pripustila však, že vina za tento stav nie je „*úplne na mužovi*“:

„*Žena má mužovi zodpovedať vo vzdelaní, má si získať jeho úctu a tak on bude rátať so ženiným náhľadom, jej slovo bude mať vážnosť, bude s ňou nakladané, ako so vzdelaným tvorom.*

Vzdelajme sa, a tak naše jestvovanie bude mať hlbší význam v živote muža a i samým nám sa bude krajšie žiť, plnšie čas tráviť.“ (ibid., s. 25).

Na záver príspevku H. Gregorová konštatovala, že „*ženská otázka*“ prestala byť iba ženskou, ale je aj otázkou sociálnou, národnou a problémom manželstva, a vyzvala slov. ženy, aby sa aktívne zapájali do verejného a národného života.

Tak ako v prvých dvoch ročníkoch, záverečná časť časopisu patrila pravidelným rubrikám, osobitne rubrike *Spolkové zprávy* (o činnosti spolku Živena a spoločnosti Lipa). V č. 1/1912 v nej bola popri správe zo Živeninho večierka (s. 25 – 27) zverejnená informácia o upisovaní nových účastníkov Lipy (s. 27 – 30): k pôvodnej tisícke účastníkov (akcií) z r. 1910 bolo vydaných tisíc nových akcií, vďaka čomu sa účastinná istina (základné imanie) spoločnosti zvýšila z pôvodných 25-tis. na 50-tis. korún, aby „*so zdvojnásobným účastinným kapitálom prevádzať mohla obchod svoj vo zväčšených rozmeroch*“.

V novej rubrike *Rôzne zprávy* (bola venovaná spravodajským postrehom zo sveta žien) zaujala súhrnná informácia o úspechoch ženského hnutia v čes.

krajinách (s. 30 – 32), kde sa ženské spolky rozhodli spojiť do jedného združenia – Svazu českých spolků ženských, a tiež správa o tom, že v Švédsku počas otvorenia nového snemu „*král' v trónnej reči* (t. j. slávnostnom prejave; pozn. M. G.) *priznal potrebu, aby sa i ženám, pod tými istými podmienkami, ako mužom, udelilo aktívne i passívne volebné právo (aby volily i mohly byť volené)*“ (s. 32).

Doslovne prelomovou však bola informácia o kandidatúre spisovateľky Boženy Vikovej-Kunětickej do Českého zemského snemu, uverejnená v tejto rubrike v aprílovom vydaní *Živeny* (č. 4/1912, s. 128). V júnových doplňujúcich voľbách (B. Viková-Kunětická kandidovala na uprázdnený mandát po zosnulom poslancovi Václavovi Škardovi) napokon uspela a stala sa tak historicky prvou ženou zvolenou za poslankyňu („*vyslankyňu*“) čes. parlamentu. V *Živene* však o tom priniesli správu, prekvapujúco, až v novembrovom vydaní (č. 11/1912, s. 351 a 352) – zvolenie B. Vikovej-Kunětickej označili za „*nebyvalý, v svojom spôsobe ojedinelý prípad*“, ktorý vyvolal „*velké překvapenie a údiv nielen v Rakúsko-Uhorsku, ale, možno povedať, v celej Europe, menovite v kruhoch o ženské volebné právo pro et contra sa zaujímajúcich – a nadvrch v ženských organizáciach, ktoré už dávno bojujú zaň*“. Pripojili informáciu, že novozvolená česká poslankyňa sa v septembri zúčastnila ako „*rečnica*“ na kongrese za volebné právo žien v Mníchove, ale obdobnú pozvánku z Budapešti odmietla z dôvodu, že „*Slováci od Maďarov musia znášať kruté potlačovania, ktoré Česi cítia, ako by sa na nich samých prevádzaly*“, a s dodatkom, že „*keby uhorská vláda prestala prenasledovať Slovákov, až vtedy mohla by sa zúčastniť kongressu*“.

V ďalších číslach tretieho ročníka *Živeny* (1912) pribudla k prekladovej próze aj pôvodná slov. prozaická tvorba – J. Jesenský: *Nešťastník* a *Strašidlo*, I. Lilge-Lysecký: *V sylvestrovskú noc*, H. Gregorová: *Vo vlaku* a *Učený syn*, B. Slančíková-Timrava: *Strašný koniec*, P. Bella-Horal: *Stará pieseň*, M. Maliaková-Zdychavská: *V druhej triede*. Básnická tvorba bola zastúpená predovšetkým domácimi autormi (P. D. Bella-Horal: *K Veľkej noci*, *Rozpomienka* a *Vianočný večer*, J. Jesenský: *K meninám*, *Je sobota*, *K zasnúbeniu* a *Vám lustry*, M. Rázus: *Na Vyšehrade*, *Večer*, *V zátiší krypty*, *Jasenná pieseň*, *Bár by tak dokonal!* a *Na holi*), prekladovú poéziu zastupoval úryvok z básnického eposu A. Mickiewicza *Pán Tadeáš* s názvom *Rok 1812* (prel. Horal); dramatická tvorba mala zastúpenie vďaka prekladu diela srbského spisovateľa, dramatika a novinára B. Nušića *Daň krvi* (prel. V. Mičátek).

Publicistickú zložku tvorili osvetovo-popularizačné príspevky E. M. Šoltésovej venované významným osobnostiam slov. a čes. kultúry (*Božena Němcová*, č. 2, s. 59 – 61, a *Daniel Lichard, Jonáš Záborský a Samo Chalupka*, s. 61 – 63). Zo zahraničných osobností *Živena* predstavila „*najslávnejšieho romanciera* (románopisca; pozn. M. G.) *dnešnej francúzskej literatúry*“ (*Anatole France*, č. 10, s. 315 – 318), objavil sa článok o „*šatôčkach*“ (*Vreckovka*, č. 7, s. 216 – 220) či Šoltésovej príspevok o protialkoholickom hnutí (*Proti alkoholu*, č. 9, s. 282 – 284). Dôležitú súčasť publicistiky tvorili náučné články, napr. o „*najväčšom nepriateľovi človečenstva*“ – suchotách (č. 5, s. 158 – 160, s dokončením v č. 7, s. 213 – 216; na tuberkulózu zomreli obe Šoltésovej deti, dcéra Elenka aj syn Ivan – pozri ďalej), ale aj nekrológy k úmrtiam významných žien, napr. dlhoročnej členky výboru *Živeny* Františky Minichovej, rod. Royovej (č. 4, s. 120 – 122), zakladajúcej členky *Živeny* Agnesy Cochiusovej (č. 6, s. 186 – 188), narodovkyne Augusty Záturreckej (č. 9, s. 288), zakladajúcej členky *Živeny* a predsedníčky Dobročinného spolku ev. žien v Budapešti Ireny Wagnerovej, rod. Dohnányiovej (č. 12, s. 380) a čes. spisovateľky, šéfredaktorky časopisu *Ženský svět* a predstaviteľky ženského hnutia Terézy Novákovej (ibid., s. 380 – 382), ale aj čes. básnika Jaroslava Vrchlického (č. 9, s. 284 a 285 – aj s ukázkami z jeho básnickej tvorby: *Své ženě, Píseň nad hlubinou, Pro vždy, Láska a smrt, Adagio*, s. 285 – 288).

Novou rubrikou, ktorá pribudla v treťom čísle 3. ročníka, bola aj *Literárna besiedka*. Pripravovala ju E. M. Šoltésová a venovala sa v nej literárnym novinkám.⁶⁷ V premiérovej časti (s. 89 – 93) ponúkla recenziu knižného debutu H. Gregorovej, zbierky krátkych próz *Ženy*, ktorá vyšla v r. 1912 vo vydavateľstve F. Klimeša v L. Mikuláši. Aj keď to spočiatku robila „*len celkom beznáročne, nie odbornícky*“, lebo sa „*k exaktnej kritike*“ necítila povolaná, túto rubriku môžeme pokladať za základ budúcej literárnej kritiky *Živeny*.

⁶⁷ „*V našej Literárnej besiedke – doslovne zodpovedajúc tomuto nadpisu, – chceme si zavše pobesedovať o naskytujúcich sa u nás literárnych veciach, lebo nie je to dobre, keď zachováme voči nim takú mŕtvu mlčanlivosť, ako by sme ani nečítali to nemnoho, čo sa v našej literatúre produkuje, ani si ho vôbec nevšimli. K exaktnej kritike necítime sa povolanými; chceme len celkom beznáročne, nie odbornícky, ale so stanoviska čítajúceho obecenstva porozprávať si trochu o, bohužiaľ, dosť zriedkavých nových javoch v našej spisbe; posvietiť na ne, aby ich bolo lepšie vidno; uvedomiť si ich cenu aspoň v zbežnom, pre všeobecnosť platnom odhadnutí. S potešením prijali by sme dobré príspevky do tejto rubriky od čitateľov pre čitateľov, lebo takými úvahami budí sa zmysel a záujem za veci spisby, výmenou úsudkov tríbi a brúsi sa vkus a konečne i vypestuje sa odborná kritika, prepotrebná každej spisbe.*“ (č. 4/1912, s. 122).

Napriek tomu, že nové vedenie redakcie na začiatku ročníka avizovalo časopis v „jednoduchej podobe“ a „bez ilustrácií“, predsa sa napokon aj v treťom ročníku *Živeny* vyskytlo niekoľko obrázkov – konkrétne v č. 7 na s. 217, 219 a 221, spolu päť fotografií ručných výrobkov (keramiky, dečiek, výšiviek a detských čepčiek) z ponuky spoločnosti Lipa – ľudový priemysel. Zverejnenie týchto snímok vnímame ako prirodzenú súčasť marketingovej podpory predaja produktov, s ktorými obchodovala Lipa, a zároveň ako súčasť propagácie upisovania nových cenných papierov (účastín) Lipy – so zámerom získať nových účastinárov (akcionárov) a utvrdiť dovtedajších o správnosti ich investície.

Stavu časopisu *Živena* sa na svojich rokovaníach pravidelne venoval výbor spolku *Živena*. Na zasadnutí, ktoré sa konalo 3. júla 1912, konštatoval, že „zmenšením formátu, vynechaním ilustrácií i ešte iných niektorých rubrik“ došlo síce k **zmene z nutnosti**, ale „v očiach obecnstva **podobá sa úpadku**“ a „na každom kroku **znovu si musí vydobývať priazeň a podporu obecnstva**“ (*Spolkové zprávy*, č. 7/1912, s. 222; zvýraznil M. G.). Vychádzajúc z premisy, že forma by nemala ísť proti obsahu – a vice versa⁶⁸ –, treba objektívne konštatovať, že prijaté zmeny formy mali vplyv aj na obsah časopisu a znížili jeho celkovú kvalitu oproti stavu z prvých dvoch ročníkov. Obhajoba zo strany spolku *Živena*, že len vďaka tomu ostal časopis uchránený pred zánikom, je síce relevantná a akceptabilná, ale v konečnom dôsledku išlo o krok späť, a to aj v porovnaní s „konkurenčným“, paralelne vychádzajúcim časopisom *Dennica*. Jedným z možných riešení bolo výraznejšie posilnenie abonencie, čoho si boli dobre vedomé aj čelné predstaviteľky spolkového časopisu:

„Menovite žiadalo by sa, aby sa na »*Živenu*« predplatily tie početné naše dámy, ktoré prvé a druhé číslo ani neposlaly nazpäť, ani posiaľ na časopis sa nepredplatily.“ (ibid.).⁶⁹

⁶⁸ Úsilím vydavateľa periodickej tlače by mala byť snaha o zachovanie dynamickej funkčnej rovnováhy (homeostázy) medzi formou a obsahom, resp. snaha o dosiahnutie jednoty formy a obsahu. Forma aj obsah sú aktívne činitele, ktoré sa vzájomne ovplyvňujú – vzťah medzi nimi je teda reverzibilný (obojsmerný – môže prebiehať oboma smermi).

⁶⁹ Administrátorka Ž. Kucháriková v tejto veci na júlovom výbore referovala, že „predplatiteľstvo vzrástlo síce na veľmi slušný počet, ale predsa nie na dostatočný, aby sa všetky nákladky, s vydávaním a udržiavaním takého časopisu spojené, mohly z predplatkov a iných jeho dôchodkov zaoкрыť“ (*Spolkové zprávy*, č. 8/1912, s. 251). Potvrdila, že problémom bolo najmä množstvo ukážkových výtlačkov (č. 1/1912 a č. 2/1912), ktoré sa vydavateľstvu, spolku *Živena*, nevrátilo a ani si ich čitateľky, ktorým boli poslané na ukážku (s prosbou o vrátenie v prípade nezájmu), nepredplatili.

Situáciou v časopise sa zaoberalo aj valné zhromaždenie Živeny 7. augusta 1912 v Martine. Vyslovilo spokojnosť s „*mravným úspechom*“ periodika a vyzvalo čitateľskú verejnosť na jeho hmotnú, finančnú podporu:

„Ved' naše ženské čitateľstvo má iba dva, i to nevelké časopisy prevažno zábavného obsahu: Dennicu a Živenu. (...) Oba svedomite sa snažia plniť svoju úlohu, každý v svojom spôsobe. Dennica, milá každej Slovenke, už od svojej obetivej a oddanej zakladateľky dostala charakter a teplotu rodinného časopisu, preto ihneď stala sa obľúbenou. Ku nej teraz druží sa Živena, ako prosto zábavno-poučný časopis, ktorý je však pritom i orgánom spolkov Živeny a Lipy.“ (Spolkové zprávy, č. 8/1912, s. 252).

Živeniarky zdôraznili, že oba časopisy vystupujú družne, neprekážajú si – práve naopak, navzájom sa dopĺňajú a v rámci možností spolupracujú:

„Obe (Dennica a Živena; pozn. M. G.) platne zastávajú svoje miesta, i obe zasluhujú si priazne nášho obecnstva – a k tomu i obe sú také lacné, že ich predplatnú cenu polahky unesie každá našská domácnosť, v ktorej sa vôbec číta niečo. Preto nijako nemôže byť považované za prepíatu a neskromnú žiadosť, keď pri tejto príležitosti vyslovujeme a prosíme, aby naše slovenské ženy oba tieto časopisy považovali za svoje a na ne sa valne predplácaly, čím poslúžia i sebe, i slovenskej spisbe.“ (ibid., s. 252 a 253).

Vyjadrili sa aj k názoru, že **dve ženské periodiká sú pre malý a limitovaný slovenský trh priveľký a zbytočný luxus**, že dostačujúci by bol jeden časopis, ktorý by sa bez námahy (ekonomicky) udržal. Na prvý pohľad azda racionálnu a logickú myšlienku kategoricky – treba dodať, že správne – **odmietli** so zdôvodnením, že zdravá, čestná a slušná konkurencia (teda súperenie o priazeň čitateľskej verejnosti) je základnou a nevyhnutnou podmienkou napredovania – a to na oboch póloch komunikačného reťazca, teda tak na strane expedienta (autorov, tvorcov – „*tvoriacich síl*“), ako aj na strane percipienta (príjemcov, čitateľiek a čitateľov – „*troviacich síl*“):

„Zkúsenosť učí, že pri takomto sporivom a pohodlnom obmedzovaní sa krnejú (zaostávajú, krpatejú; pozn. M. G.) a zaspávajú i tvoriace i troviace sily, lebo ľudská myseľ i v tomto vyžaduje rozmanitosť, a najlepšie roznečuje, obživuje sa v dostihoch, v ušľachtilom zápole. (...) Rozumie sa, že z miery vypadnúť nesmie ani zakladanie nových časopisov, ináč by v rozdrobenosti všetko prepadlo. Ale že u nás dva nevelké zábavné časopisy sú skôr primálo, ako primoc, to určite tvrdím, ved' i vedľa nich ako často siahame ešte za inorečovou lektúrou...“ (ibid., s. 253).

V záverečnej „rekapitulácii“ na konci 3. roč. E. M. Šoltésová avizovala, že *Živena* bude aj v ďalšom roku vychádzať „v spôsobe, rozmere i formáte tohto končiaceho sa ročníka, i pod tou samou redakciou“ (Nášmu ctenému obecnstvu, roč. 3, č. 12/1912, s. 384). Zachovaná ostala aj výška predplatného (4 koruny ročne pre Rakúsko-Uhorsko, 1 dolár 50 centov⁷⁰ pre USA a 6 kor. pre ostatné zahraničie), a tak jedinou, zato však dôležitou zmenou bola informácia o dohode *Živeny* a *Lipy* na **spoločnom vydávaní časopisu**: „*Budúci ročník »Živeny« bude teda vychádzať nákladom oboch spolkov, čo mu zaiste len k upevneniu poslúži.*“ (Spolkové zprávy, roč. 3, č. 12, s. 383). Ž. Kuchárikovú na poste administrátorky⁷¹ nahradil správca *Lipy* Fedor Jesenský.

Živena Živeny a Lipy

Štvrtý ročník (1913) *Živeny* pokračoval v koncepcii nastavenej na začiatku 3. ročníka. Prirodzene, z hľadiska obsahu dominovala umelecká spisba – básnickú reprezentoval najmä mladý, v tom čase 25-ročný M. Rázus, ktorému v rámci ročníka vyšlo 19 básní (z ďalších autorov to boli J. Jesenský, P. Bella-Horal, O. Bella, M. Braxatoris-Sládkovičov a N. A. Nekrasov); väčší priestor, tak ako v uplynulých ročníkoch, ale dostala „zábavná próza“ domácich aj cudzojazyčných autoriek a autorov, napr. T. Vansovej (pod pseud. Anonyma) vyšli krátke poviedky *Matky* a *Meniny*, J. Jesenskému *Hríby*, M. Rázusovi *Cestou na Parnas* a na pokračovanie vychádzali Kiplingova *Kniha džunglí* (v origináli *The Jungle Book*), v *Živene* však pod názvom *Z indických chrastí* (v preklade M. Pauliny-Tóthovej), Šoltésovej memoárová próza *Môj syn* a Timravina „poveš“ (poviedka; pozn. M. G.) *Príde čas*. Kiplingovo a Šoltésovej⁷² diela mali presah aj do ďalšieho ročníka (roč. 5, 1914; *Môj syn*

⁷⁰ Teda 7,50 rakúsko-uhorských korún podľa v tom čase aktuálneho kurzu (1 U\$ = 5 Kr).

⁷¹ Funkciu vykonávala bez nároku na odmenu, ako jediná v časopise *Živena*; porov. *Spolkové zprávy*, roč. 3, č. 8/1912, s. 250, resp. č. 12/1912, s. 383.

⁷² E. Maróthy-Šoltésová prežila obe svoje deti – dcéra Elenka zomrela 19. 12. 1884 len ako osemročná, o dva roky mladší syn Ivan zomrel 17. 2. 1911 vo veku 32 rokov, obaja na tuberkulózu. Memoárové zápisky o svojich deťoch, pôvodne určené „len pre rodinný kruh“, po smrti detí spracovala na zverejnenie – výňatok z nich prvýkrát uverejnila po Elenkinej smrti pod názvom *Umierajúce dieťa* s podtitulom *Úryvky z matkinho denníka* (In: *Živena. Národní almanach*, 1885, s. 197 – 229; Elenka je v texte Boženkou a Ivan Jankom). Po smrti Ivana sa k zápisom vrátila a pod názvom *Môj syn* ich v r. 1913 až 1917 uverejňovala v *Živene*. Tieto texty sa následne stali základom knihy *Moje deti* s podtitulom *Dva životy od kolisky po hrob*.

vychádzal v *Živene* dokonca až päť rokov – do konca r. 1917), a preto na konci ročníka E. M. Šoltésová, ako hlavná redaktorka, zauvažovala nad opätovným rozšírením časopisu, keďže bol pre rozsiahlejšie texty „trochu pritesný“ (myšlienku sa podarilo realizovať až od 7. ročníka – od r. 1916):

„*Belletristické práce – ktorým prevažne venovaný je náš časopis – podali sme i v tomto ročníku dlhšie i kratšie, aby sme vyhovelí vkusu milovníkov či jedných, či druhých, či obojakých. Ale pri tých dlhších ukazuje sa, že náš časopis je pre ne trochu pritesný, tak že ich musíme preniesť ešte i do nasledujúceho ročníka, i prosíme láskavých odberateľov nepripočítať nám to za chybu. Tejto by sme zaiste vyhli, keby sme si mohli časopis dlá potreby zväčšiť. Vtedy by sme mohli tiež viac poučných článkov podávať, ako by sa to i žiadalo.*“ (*Nášmu ctenému obecnstvu*, roč. 4, 1913, č. 12, s. 391).

Šoltésovej poznámka k deficitu „*poučných článkov*“ bola nanajvýš relevantná – počas celého 4. ročníka boli totiž uverejnené iba tri: recenzia Jána Kvačalu na knihu Kristíny Royovej *Za presvedčenie čili z Mezopotámie do Kanaánu*, zverejnená v rubrike *Literárna besiedka* (č. 1, s. 24 – 27), a dva Šoltésovej články – o výnimočnom úspechu Heleny Turcerovej (č. 5, s. 150 – 153), prvej Slovenky s vedeckou hodnosťou *docteur ès lettres* (philosophiae doctor, PhD.) zo Sorbonny,⁷³ a príspevok – pôvodne prednáška, ktorá zaznela na májovom poučno-zábavnom večierku v Martine – s názvom *Ženská otázka a mravnosť* (č. 6, s. 168 – 174, s dokončením v č. 7, s. 198 – 208).

Najsilnejšou rubrikou ročníka boli *Rôzne zprávy* s 25 príspevkami – štvrtinu z nich tvorili nekrológy (Ľ. Peniažteková, A. Halaša, C. Gallay, Ľ. Rizner, K. Kunayová, Z. Kyčková), zvyšok bol zameraný na informácie zo sveta žien (aktívne a pasívne volebné právo pre ženy, medzinárodný kongres za volebné právo žien, pražský predkongresový zjazd žien a pod.), ale aj na spomienkové texty (pri príležitosti stého výročia úmrtia A. Bernoláka a storočnice narodenia S. Tomášika), na informácie o výstavách (ľudových výšiviek, obrazov) a pod. Nechýbal pozdrav k životnému jubileu – šesťdesiatinám J. Škultétyho.

K doterajšej rubrike *Spolkové zprávy* pribudla nová rubrika *Lipa* – nazdávame sa, že impulzom na jej vznik mohlo byť zverejnenie piatich fotografií

Zápisky a rozpravy – vrcholného diela E. M. Šoltésovej, ktoré bolo preložené do viacerých jazykov. Podrobnejšie pozri napr. Mikulová, 2010, s. 14 – 27.

⁷³ Helena Turcerová bola promovaná za doktorku filozofie 12. apríla 1913 po úspešnej obhajobe dizertačnej práce *Louis Stur et l'idée de l'indépendance slovaque* (Ľudovit Štúr a myšlienka slovenskej nezávislosti), ako zdôraznila E. M. Šoltésová: „*s veľmi čestnou pochvalou, totižto s vyznamenaním*“ (*Dr. Helena Turcerová*, roč. 4, 1913, č. 5, s. 151).

ručných výrobkov z ponuky spoločnosti Lipa, ľudový priemysel v č. 7/1912, o ktorom sme písali vyššie: na úvod novej rubriky (*Lipa*, roč. 4, 1913, č. 1, s. 30) totiž tvorcovia uviedli, že v nej budú prinášať „niektoré vyobrazenia slovenských ľudových výšiviek a iných výrobkov nášho domáceho priemyslu, nakoľko ich vyhotovovaním, predajom a dodávaním zaoberá sa LIPA ľudový priemysel úč. sp. v Turčianskom Sv. Martine“. Ak sme pred niekoľkými stranami uvažovali o tom, že zverejnenie snímok v r. 1912 bolo súčasťou marketingovej podpory predaja produktov, s ktorými obchodovala Lipa, nová rubrika nám tento predpoklad potvrdila – jej súčasťou totiž bola aj cena jednotlivých produktov, aj keď s poznámkou, že „*koliše, raz môže byť väčšia, inokedy zase nižšia, dľa obdobia, v ktorom sa predmet hotuje*“. Komerčný charakter rubriky podčiarkuje informácia, že uvedené ceny sú „*bez obalu, ktorý sa ráta*“, a o dôsledne premyslenej stratégii svedčí aj avizovaný katalógový spôsob predaja produktov Lipy („*Vyobrazenia predbežne budú opatrené bežnými číslami, dľa nich možno i objednávať. Pozdejšie označené budú číslami vzorov.*“), ktorý sa realizoval už od č. 3/1913.

V rámci 4. ročníka sa po prvý raz objavuje **inzercia** aj vnútri jednotlivých čísel časopisu.⁷⁴ Čitateľkám – „*matkám nemluvniatok*“ – odporúčala na kúpu prípravok Galegol na podporu tvorby materského mlieka, pričom sľubovala až 50-percentné zvýšenie jeho množstva a výživnosti, takže „*sa kojenci rýchle zotavujú a na váhe pribierajú*“; v súlade s dobovým zvykom – odvolávať sa v inzercii na uznávaných znalcov a odborníkov – bolo tvrdenie, že „*prof. dr. Scherer, správca krajinského nalezínca*, (ústavu pre nájdených, resp. opuste-

⁷⁴ Dovtedy bola reklama, resp. inzercia len súčasťou obálky mesačníka *Živena*. D. Serafinová a J. Vatrál v súvislosti s tým pripomínajú (2010, s. 228), že jednotlivé čísla časopisu sa vkladali do kartónovej obálky, ako bolo v tom čase v prípade *ZÁUJMOVEJ TLAČE* zvykom. Titulnej strane obálky *Živeny* vizuálne dominoval obraz krojovanej ženy-žnice umiestnený v ľavej časti strany (žena držala v pravej ruke kosák, cez ľavú mala prehodený snop skoseného obilja), v pravej časti titulnej strany obálky boli všetky dôležité vydavateľské údaje (titul a podtitul časopisu, jeho periodicita, ročník, číslo, obsah, meno nakladateľa). Na vnútorných stranách obálky boli oznamy redakcie a inzercia, na zadnej strane obálky zvyčajne reklama slov. a čes. inzerentov. „*Podobne ako texty Živeny, aj samotná inzercia je zaujímavým svedectvom toho, akú ponuku dostávala dobová slovenská spoločnosť zo stredných vrstiev. Popri textile, ponuke semien a zrnkovej kávy išlo spravidla o knižnú inzerciu.*“ (Serafinová – Vatrál, 2010, s. 229).

ZÁUJMOVÁ TLAČ – periodiká, ktoré vydávajú spoločenské organizácie, spolky, kultúrne inštitúcie al. hospodárske organizácie a ktoré sa zameriavajú na určitú sociálnu skupinu čitateľov a na ich záujmovú oblasť. J. Vatrál člení (1980, s. 608) záujmovú tlač na odborársku, *ženskú tlač*, detskú a mládežnícku, športovú a telovýchovnú, *kultúrnu a umeleckú tlač*, humoristickú, vedeckú a odbornú, pedagogickú, pôdohospodársku a hospodársku tlač.

ných novorodencov s neznámymi rodičmi; pozn. M. G.) a celý rad prakt. lekárov chvália jeho účinok“. Predajca ponúkal aj zľavu z ceny tovaru, a to už pri kúpe dvoch balení: za jedno balenie, ktoré vystačilo na 20 dní, žiadal 3,70 rakúsko-uhorských korún (na porovnanie, ročné predplatné *Živeny* bolo 4 koruny), za dve škatule účtoval 6,72 korún, tri balenia stáli 9,72 a za štyri balenia prípravku fakturoval 12 korún. Reklama na Galegol (s veľkosťou tretiny strany) bola – v textovo mierne modifikovanej podobe – uverejnená v každom vydaní *Živeny* v rámci 4. ročníka. V č. 4/1913 pribudla reklama na výroby čes. továrne na priadzu a bavlnky Zlatník a Tlapák a v júnovom vydaní inzercia po prvý raz zabrala celú zadnú, poslednú stranu periodika – *Živena* dala priestor piatim inzerentom z Martina, Viedne a čes. mesta Dvůr Králové nad Labem, a to na dámske kozmetické prípravky, potreby na pletenie, háčkovanie a vyšívanie, knihy, detskú múčku (sušenú stravu pre dojčatá – „dózu na próbu zdarma“) a dokonca na maliarske a dekoračné práce („*Ján Hruška v Turč. Sv. Martine prevádza malby izieb [...]. Práca vkusná. Ceny mierne.*“). V ďalších číslach pribudla inzercia na žitnú kávu „výtečnej chuti za K 4-50, od zrnkovej na nerozoznanie“ (predajca, čes. firma Vodnařík a Beck, núkal aj bonus – „*zdarma na blízku pravofarebné látky*“ pri nákupe nad 5 kg kávy), na vymetaný med⁷⁵ zo srbskej, vojvodinskej Starej Pazovy (v tom čase v Srijemskej župe Chorvátsko-slavónskeho kráľovstva v rámci Rakúsko-Uhorska, čo potvrdzuje aj samotný inzerát: „*Mil. Kamenár, učitel' a včelár v Starej Pazove, Horvatsko – Srijem*“) či inzerát v češtine na „motivačnú knihu“ *Tajemství úspěchu* sľubujúci osobný rozvoj vskutku nebývalých rozmerov, zrejme však len pre pánov, keďže text bol formulovaný v mužskom rode:

„*Vaše celá osobnost se změní; během několika dnů seznáte, že se ve Vás probudily nové síly, o nichž jste dosud nevědel, síly, jež utvořily jedinou velikou moc, již sám ovládáte. Pomůžete si a budete moci i jiným pomoci. Vaše osoba nabude téměř kouzla! Budete mít takový vliv na své okolí, jaký dosud jste neočekával.*“ (č. 7, s. 221; zvýraznil M. G.).

Zaradenie inzercie a reklamy dovnútra časopisu je potrebné vnímať a hodnotiť ako pozitívny krok, aj keď bol realizovaný na úkor textovej – slovesnej

⁷⁵ Vymetaný med je tekutý med získaný z včelích plástov pôsobením odstredivej sily medometu (bubnovitého zariadenia na vytáčanie medu). Známý je od r. 1865, keď František Hruška (Franz von Hruschka), major rakúsko-uhorskej armády vo výslužbe, pôvodom Moravan, zostrojil a na zjazde rakúskych a nemeckých včelárov v Brne predstavil prvý medomet. Porov. Wohnout, 1909, s. 441, 444 a 776.

a publicistickej – zložky. Predstavoval totiž navýšenie príjmovej časti rozpočtu vydavateľa, dovedty saturovanej v podstate iba z uhradeného predplatného, čo v nasledujúcich obdobiach umožnilo rozvoj a napredovanie časopisu. Prirodzene, príjem od abonentov tvoril aj naďalej jadro tržieb nakladateľa – aj preto E. M. Šoltésová na konci 4. ročníka „s radostou“ zverejnila informáciu o „veľmi značnom“ prírastku predplatiteľstva, údaj však nijako nekonkretizovala, a to ani vo vzťahu k počtu nových predplatiteľov a ani k ich celkovému počtu (porov. *Nášmu ctenému obecenstvu*, roč. 4, 1913, č. 12, s. 391 a 392).

Dôležitou súčasťou *Živeny* – ako spolkového časopisu *Živeny a Lipy* – boli pravidelné informácie o činnosti oboch spolkov (uverejňované najmä prostredníctvom rubriky *Spolkové zprávy*). Vďaka tomu máme aj dnes pomerne dobrý prehľad o dianí v *Živene a Lipe*, o strategických rozhodnutiach vedení oboch spolkov či o veľkosti členskej základne *Živeny* a štruktúre účastinárov *Lipy*. Zo správ uverejnených v augustovom vydaní *Živeny* (č. 8/1913, s. 248 – 252; po 33. valnom zhromaždení *Živeny* a 3. riadnom valnom zhromaždení *Lipy*, ktoré sa uskutočnili 6. 8. 1913 v Martine) napr. vieme, že *Živena* bola najväčším akcionárom *Lipy* (v účastinách mala vložených 5 500 korún) a že *Lipe* sa komerčne darilo, čo potvrdzuje aj diskusia o tom, či má alebo nemá vyplatiť účastinárom dividendy, teda podiel na čistom zisku. *Živena* a vedenie *Lipy* prezentovali stanovisko, že *Lipa* ako „mladý, neupevnený ešte spolk“ musí najprv zmocniť a zisk treba použiť na posilnenie spoločnosti, proti tomu však vystúpil účastinár Viliam Pauliny, bankový úradník z Martina a „prvý iniciátor i činný účastník pri zakladaní spolku *Lipy*“, ktorý požadoval vyplatenie 4-percentnej dividendy. Pri hlasovaní o tomto bode (bod č. 3 programu valného zhromaždenia *Lipy*) bolo proti vyplateniu dividend 289 hlasov, z ktorých 200 prislúchalo *Živene*; 180 účastinárov hlasovalo za návrh V. Paulinyho, ktorý sa po neúspechu vzdal členstva vo výbore *Lipy* a odmietol doň opätovne – na nové 3-ročné obdobie – kandidovať, čo v *Živene* hodnotili ako „citeľnú ztratu pre *Lipu*“.⁷⁶

Vďaka rubrike *Spolkové zprávy* tiež vieme, že *Živena* – keďže jej bolo „znemožnené vydržiavať vlastnú dievčenskú školu“ – finančne podporovala chudobné dievčatá, ktoré „chcely by nejaké pokračovacie alebo gazdinské

⁷⁶ Zaujímavá situácia nastala o päť rokov – 17. 7. 1918 sa konalo 8. riadne valné zhromaždenie *Lipy*; V. Pauliny pri bode o rozdelení čistého zisku tentoraz odporúčal „neplatiť dividendy“ – jeho návrh bol prijatý jednomyselne (porov. *Spolkové zprávy, Lipa*, č. 8/1918, s. 127).

školy navštevovať, ale pre nedostatok hmotných prostriedkov k tomu sa nedostanú“ (ibid., s. 248). Sama pritom nedisponovala veľkým majetkom – podľa zverejnenej pokladničnej správy mala ku koncu r. 1912 na „sporiteľničných“ vkladoch iba necelých 23 400 korún, pričom evidovala dlh vo výške takmer 2 000 korún na „členovských“ príspevkoch – „veľký to súčet v pomere k malému počtu členov“, ktorých bolo ku koncu r. 1912 len 287 (ibid., s. 249).

Piaty ročník (1914) Živeny pokračoval „v tom istom spôsobe“ ako uplynulé dva ročníky, a to tak vo vzťahu k forme, obsahu i k výške predplatného. Pozície „dvorných autorov“ potvrdili M. Rázus, ktorému vyšlo 21 básní a na pokračovanie próza *Laura* (v r. 1913 to bolo 19 básní a jeden prozaický text), J. Jesenský s 12 básňami (v 4. roč. mu vyšlo 6 básní a 1 próza) a trojica prozaičiek B. S. Timrava (novela *Ľapákovci*), T. Vansová (poviedka *Biela ruža*) a E. M. Šoltésová (pokračovanie memoárových zápiskov *Môj syn*); z prekladovej literárnej tvorby zaujalo najmä dokončenie Kiplingovej *Knihy džunglí* pod názvom *Z indických chrastí*.

Spravodajsko-publicistické texty boli sústredené v rubrikách *Rôzne zprávy* a *Všeličo* (revitalizovanej rubrike známej z prvých dvoch, tzv. Socháňových ročníkov časopisu; čitateľky a čitatelia si v nej mohli nájsť aj rôzne užitočné a praktické odporúčania a rady, napr. ako „odpomôcť“ problému s chladnými nohami⁷⁷). Rovnako ako doposiaľ, dôležitou súčasťou rubriky *Rôzne zprávy* boli informácie o úmrtiach čelných živeniarok a významných slov. (J. Markovič, V. Hurban, J. Krafta, Z. Šimková, A. Rolková, J. Petrikovich, Ľ. Markovičová, M. Pietor, F. Sasinek) aj celosvetových osobností (pápež Pius X.); samostatné nekrológy mali P. Mudroň (č. 3/1914, s. 83 – 85) a následník trónu František Ferdinand s manželkou Žofiou (na titulnej strane júlového vydania – č. 7/1914, s. 197; atentátnik G. Princip bol v texte nekrológu označený za „strešteného vraha“).

Vojnový konflikt, ktorý následne vypukol, mal v rámci 5. ročníka ohlas najmä v rubrike *Lipa* – vyzývala Slovenky, aby robili „čo srdce káže a rozum odobrí; z rozkazu srdca s poradou rozumu pomáhajme, kde pomáhať treba“

⁷⁷ Časopis radí gymnastiku, masáže, prechádzky, ale aj „premieňavé“ kúpele nôh – striedavo v nádobách s teplou a studenou vodou. Dnešného čitateľa akiste zaujme skutočnosť, že teplota vody je v príspevku vyjadrená v Réaumurovej stupnici (°R), hoci v tom čase sa už používala Celziova teplotná stupnica (°C): „K tomu potrebujeme dve nádoby: jednu naplnenú 34° R-ovou vodou a druhú 18° R-ovou.“ (*Chladné nohy*, roč. 5, 1914, č. 1, s. 27). Teplota tuhnutia vody v Réaumurovej stupnici bola 0 °R a teplota varu vody 80 °R (Gauvin, 2012), z čoho vyplýva, že v článku spomínaná teplota studenej vody bola 22,5 °C a teplej vody 42,5 °C.

(č. 9/1914, s. 292). V augustovom vydaní bola publikovaná krátka správa, že valné zhromaždenia Živeny a Lipy, plánované na 5. augusta 1914, boli odložené na neurčito „pre náhle nariadenú vojenskú mobilizáciu a s ňou spojené výnimečné poriadky“ (č. 8/1914, s. 257); náznak vojny zaznel z úvodu nekrológu za historikom, národným dejateľom, publicistom a kňazom F. Sasinkom („V pohnutú dobu, kde trnieme o životy našich mladých bratov a synov, došla nás nečakaná zvesť...“; č. 11 a 12/1914, s. 378) a nasledujúci príspevok, rovnako v rámci rubriky *Rôzne zprávy*, bol venovaný úlohám žien vo vojnových časoch (*Ošetrovanie ranených a chorých vojakov*, ibid., s. 379 – 381). Hrôzy vojny umelecky reflektoval M. Rázus v básni *Žiaľ* (ibid., s. 359):

M. Rázus:

Žiaľ.

Už smrek červeneje,
jedľa potemnieva,
na tej našej dolinôčke
nikto nezaspieva.

Prečo nenapíšu
svojím ani riadka?
Na otcov sa vypytujú
deti-nebožiatka.

Zpoza Tatier nocou
zázračný vták vstáva,
letí – letí jasná hviezda
letkom zlatohláva.

Lež vták nepostojí,
priponáhlo mu je,
nesie zprávy veľkým pánom,
lebo nepočuje.

Postoj, vtáku, postoj,
napiješ sa vody,
a nám povieš, jak sa našim
na bojišti vodí?

Sklamane zrie žena,
sklamanejšie deva,
v našej tichej dedinôčke
nikto nezaspieva.

Nikto nezaspieva,
nik sa neusmeje,
a nie – lebo jedľa temnie
a smrek červeneje...

Občasnou bola rubrika *Literatúra* (v r. 1914 sa v *Živene* vyskytla trikrát – v č. 1 na s. 32, č. 3 na s. 91 – 93 a č. 8 na s. 257 a 258). Redakcia v nej pred-

stavovala nové slov. publikácie a periodiká, spravidla z produkcie Kníhtlačárskeho účastinárskeho spolku, napr. *Kupecké, priemyselné a hospodárske noviny* (roč. V, č. 1), XII. zväzok *Sobraných diel Svetozára Hurbana Vajanského*, III. diel Sasinkovho *Stručného dejepisu Uhorska*, Jesenského *Malomestské rozprávky*, Podjavorinskej prózu *Otrok* atď.

V rámci 5. ročníka sa *Živena* venovala – v rubrike *Lipa* – aj téme módy. Rozhodla sa však nekopírovať zaužívané spôsoby písania o tejto téme, známe z inojazyčných periodík, ale zvolila si kritický prístup, ktorý korešpondoval s konzervatívnym charakterom slov. ženského hnutia:

„*Písať o móde, ach, či je to teraz neprijemná vec! Lebo keď kto opisuje módu, je i povinnosťou ju chváliť, predstaviť čitateľkám ako niečo pekného. Teraz však, čo by som ako chcela, nie, nemožno výstrednosti dnešnej módy odporúčať.*“ (č. 3/1914, s. 94). Výstrednosťami najnovšej módy autorka rozumela tie „*dľa parížskeho predpisu*“, ktoré „*nielen vnady hrdla, ale i nôžky odhaľujú*“ – teda hlboký výstrih a rázporok („*šlic*“). „*Zvlášte mladým dámam (lebo mamičky toho veru nepotrebuju), radíme: nie všetko je slušné, čo pani móda káže!*“ (ibid.). Za hlavnú módnu jarnú látku označila gabardén a prevládajúcu farbu pepitu, tmavomodrú a odtienky sivej.

Už v aprílovom vydaní však svoje konštatovania koriguje, keď uvádza, že „*farby jarných kostýmov sú už nie, ako sme písali, hlavne tmavo-modré, ale najobľúbenejšie sú hnedé, zelené a čerešňovo-červené*“ (*Pár drobností o móde*, č. 4/1914, s. 127); tmavomodrá ostala „*vzorom športovnej a vychádzkovej sukne*“. Do módy prišli ľahké a mäkké látky, ako napr. serž, dovedy preferované hrubé látky ustúpili do úzadia.

Na novú tému sa redakcii podarilo flexibilne napojiť aj inzerciu – na poslednej strane májového vydania *Živeny* (č. 5/1914, s. 160) vyšiel celostránkový inzerát *Dámske módne látky na leto 1914* zasielateľskej firmy popredného pražského obchodníka s látkami a textilným tovarom Josefa Barhoňa, ktorý sa v redukovanej podobe, ako polstránkový inzerát *Letné módne látky*, dostal aj do júnového vydania *Živeny*⁷⁸ (č. 6/1914, s. 183).

Po vypuknutí vojny sa téma módy stala mimoriadne citlivá – chúlостivý charakter tejto otázky vhodne demonštruje úvodná pasáž príspevku publikovaného v augustovom vydaní rubriky *Lipa* (č. 8/1914, s. 259):

⁷⁸ V júnovom čísle *Živeny* vyšlo najviac inzercie počas dovedajšej existencie periodika – popri vyššie spomenutom polstránkovom inzeráte (s. 183) boli na inzerciu vyčlenené ďalšie 3 celé strany (s. 194 – 196). Všeobecne však *Živena* v tomto ohľade za *Dennicou* zaostávala.

„Móda – v dnešné časy každú ľudskú dušu urazí už i len to slovo, nie aby naše Slovenky čítať mohly o móde, myslieť na okrašľovanie seba, svojej osoby, keď tolko slíz v našej drahej krajine, ba na celom svete. Módou našim statným junákom, mužom, synom, bratom je teraz čákov (čapica príslušníkov rakúsko-uhorskej armády podobná prilbe; pozn. M. G.) a puška, a nám ženám ostáva modlitba a viera v Bohu, že sa nám všetci navrátia.“

K téme sa napokon vrátila – aj keď len „druhoplánovo“ – v septembrovom a októbrovom vydaní. V č. 9/1914 autorka nadviazala na svoj predchádzajúci text lakonickým vyjadrením „už minule nepísala som Vám o móde, a teraz nemožno zase“ – už aj preto, ako dodala, že „Viedeň i Pešť idú tvoriť vlastnú módu, odtrhnúť sa celkom od Paríža a Londýna i v móde“ (s. 291). Vzápätí potvrdila konzervatívny prístup k tejto otázke: „Teda vyčkajme, čo vymyslia, a úfajme, že budúca naša móda viac nám zodpovie a nebudeme musieť podliehať často prehnaným bláznovstvám parížskym.“

V októbrovom vydaní sa zamerala na detskú módu, ktorá je „ako by prešivačkám k vôli prispôsobená“ (č. 10/1914, s. 323). Uviedla niekoľko jednoduchých užitočných rád, ako prešíť krátku sukničku, zmodernizovať staré či ušiť nové šatočky do školy, čo robiť, ak sú deravé rukávy a na záplaty niet látky a pod. Napokon sa dostala aj k móde pre dospelých („dorastlých“), ktorá je vraj – v porovnaní s detskou – „menej praktická“: stráni sa krikľavých farieb a jej základom je čierna – „čierne šaty sú pre salony i pre ulicu“ (ibid., s. 324), do spoločnosti z tylu, zamatu alebo taftu a na ulicu z čierneho súkna. Ďalej konštatuje, že tzv. princesové šaty „nadobúdajú čím diaľ, tým väčšiu obľubu“ – autorka pripojila ich detailný, až minuciózný opis, takže aj po vyše storočí si dokážeme verne predstaviť ich podobu.

Novembrové a decembrové vydanie 5. ročníka *Živeny* vyšlo ako dvojčíslo (č. 11 – 12/1914) s rozsahom 60 strán (s. 325 – 384). Na záver ročníka – v už tradičnom príhovore k čitateľkám a čitateľom s názvom *Nášmu ctenému obecnstvu* (roč. 5, 1914, s. 381) – vyjadrila redaktorka E. M. Šoltésová nádej, že ak to „mimoriadne pomery neznemožnia, chceme »Živenu« v doterajšom spôsobe i za doterajšie predplatné ďalej vydávať“. Toto želanie nebolo vyslovené samoúčelne: v lete 1914, po vypuknutí vojny, zanikol po 16 rokoch existencie prvý slov. ženský časopis *Dennica* a počas vojnového obdobia (1914 – 1918) dočasne prestali vychádzať či definitívne skončili mnohé ďalšie slo-

venské periodiká⁷⁹ – v r. 1916 aj *Slovenské pohľady*, a tak *Živena* ostala až do konca vojny jediným slovenským literárnym periodikom. (Literárni historici v súvislosti s tým vyzdvihujú, že kým *Pohľady* boli skôr zborníkmi starších literárnych materiálov a historických štúdií ako živým literárnym časopisom, *Živena* „sa neuspokojila len s udržiavaním dosiahnutých hodnôt“, ale dbala aj o podnecovanie nových diel; Rosenbaum et al., 1984, s. 510.)

Na začiatku **6. ročníka (1915)** musí zaujať pozornosť, aj po vyše storočí, hneď prvý, otvárací materiál – úvodník E. M. Šoltésovej s názvom *Nový rok 1915*. Zodpovedná redaktorka *Živeny* sa v ňom zamýšľala nad útrapami plynúcej vojny a uvažovala nad tým, aký bude svet po skončení konfliktu, v ktorom si každá bojujúca strana „*pri pozdvihovaní zbrane volala Boha za svedka*“. Mrazivo vizionársky pôsobí najmä pasáž, v ktorej E. M. Šoltésová anticipuje budúcu druhú svetovú vojnu:

„*Po ukončení vojny ukáže sa, ktorej [strane] išlo o pravdu, podľa toho, ako ktorá bude vynakladať vnovevydobytý pokoj. Do zúfania by bolo, akby i potom, na pôde presiaknutej krvou státisícich nevinných obetí, malo znovu prísť k moci sebeckto, stranníctvo, násilníctvo, potláčanie a vykorisťovanie slabších – vôbec každá nepravosť, sejúca nešťastie po svete, aby sama z neho mocnela. To by doviadlo národy k novej, iného tvaru svetovej vojne.*“ (č. 1/1915, s. 1 a 2; zvýraznil M. G.).

Z technického hľadiska *Živena* pokračovala v dovtedajšej podobe, ale namiesto mesačného vydávania prešla na dvojmesačnú periodicitu, čím nadviazala na posledné vydanie 5. ročníka, dvojčíslo 11 – 12/1914. V rámci 6. ročníka teda vyšlo šesť dvojčísel na celkovo 380 stranách (január – február, č. 1 – 2/1915; marec – apríl, č. 3 – 4/1915; máj – jún, č. 5 – 6/1915; júl – august, č. 7 – 8/1915; september – október, č. 9 – 10/1915; a november – december, č. 11 – 12/1915; v tiráži však bolo počas celého ročníka uvedené, že *Živena* vychádza „*raz za mesiac*“: možným vysvetlením tejto diferencie je, že redak-

⁷⁹ Vydávanie viacerých slov. novín a časopisov zastavila uhorská vláda, v prípade niektorých sa tak stalo z iniciatívy samotných vydavateľov – spravidla pre zhoršené finančné, cenzúrne a politické podmienky. F. Ruttkay (1980, s. 581) pripomína, že mnohí redaktori a vydavatelia museli narukovať, viacerí sa dostali do internačného tábora a pod policajný dozor: „Ťažko sa predávali najmä záujmové časopisy, lebo čitatelia dávali vtedy prednosť politickým novinám. Okrem toho pre vojnovú drahotu sa museli zvýšiť ceny slov. periodík [*Živena* v 7., 8. aj 9. roč.; pozn. M. G.], čo nepriaznivo ovplyvňovalo finančnú situáciu vydavateľov.“ Spresňuje, že ak v prvej polovici r. 1914 vychádzalo 77 slov. novín a časopisov, po vypuknutí vojny sa ich počet v druhej pol. r. 1914 prepadol o viac ako polovicu – na 31; úbytok potom pokračoval až do konca r. 1918, keď vychádzalo už len 28 po slov. písaných periodík.

cia na začiatku ročníka nemala, pre konfúziu spôsobenú vojnou, pevne stanovenú periodicitu a dúfala, že v priebehu roka sa vráti k mesačnej pravidelnosti vydávania časopisu, čo sa však napokon nestalo).

Aj z hľadiska obsahu *Živena* v r. 1915 pokračovala v trende z uplynulých troch ročníkov. V básnickej tvorbe opätovne dominoval M. Rázus (vyšlo mu 13 básní, viaceré z nich niesli protivojnové poslanstvo), ktorého doplnil J. Slávik-Neresnický (pod pseud. N-ý mu vyšlo päť protivojnovy ladených básní: *Vojačik*,⁸⁰ *Návrat*, *Už zas len plúšť*, *Sloky zpoza fronty* a *Soničke do pamätníka*). Aj sekcia „Zábavno-poučné“ (próza a publicistika) reagovala na vojnový požiar: popri pokračovaní Šoltésovej diela *Môj syn* priniesla na pokračovanie aj *Rozpomienky z vojny* spisovateľa a novinára Jána Hrušovského (pod pseud. Arctur), ktorý bojoval na východnom fronte; o osobné, farbisto podané skúsenosti z opatrovania ranených vojakov v zemskej (krajinskej) nemocnici sv. Anny v Brne sa podelila „vynikajúca a obľúbená herečka Národného divadla v Prahe“ Marie Laudová-Hořicová v príspevku *Dojmy z vojenského lazaretu* (pôvodne vyšiel v čes. časopise *Ženský svět – Živena* priniesla jeho podstatnú časť v č. 1 – 2/1915 na s. 50 – 59) a v podobnom duchu bol ladený aj príspevok Oľgy Stodolovej *Z vojenskej nemocnice sv. Alžbety vo Viedni* (č. 3 – 4, s. 122 – 123 a č. 5 – 6, s. 178 – 180; s ukončením až v ďalšom roku, v č. 1/1916 na s. 12 a 13 pod názvom *Z vojenských nemocníc vo Viedni*); článok *Niektoré pokyny pri ošetrovaní chorých* (č. 7 – 8, s. 245 – 251), ako signalizuje jeho názov, mal za cieľ priniesť praktické informácie v danej oblasti.

Z prozaickej spisby upútali najmä preklady: románu Arthura Conana Doylea *Mimo mesta* (v origináli *Beyond the City*; prel. M. Pauliny-Tóthová), ktorý vychádzal na pokračovanie v druhom polroku, od č. 7 – 8/1915 (s presahom do ďalšieho ročníka a zavŕšením v č. 4/1916); krátkych próz ruského spisovateľa, tolstojovca⁸¹ Ivana Naživina *Deti a Stretnutie* (v č. 1 – 2 a č. 5 – 6; prel. H. Gregorová); a biblického textu francúzskeho spisovateľa, historika umenia a literárneho kritika Émila Gebharta *Judášova posledná noc* (v orig. *La der-*

⁸⁰ Báseň *Vojačik* zverejnil aj Hodžov *Slovenský denník*, vychádzajúci v Budapešti v r. 1910 – 1915 (jeho vydávanie zastavila uhorská vláda; obnovený bol po vzniku ČSR), a to v nedeľňajšom vydaní z 28. februára 1915 (roč. 6, č. 40, s. 1) – s redakčnou pozn. pod čiarou: „Zo *Živeny*. Ročník VI., č. 1–2. Red.“.

⁸¹ „Ivan Naživin, jeden z mladších ruských spisovateľov, vynikajúci stúpenec L. N. Tolstého, ktorý nielen svojimi spismi, ale i svojimi skutkami a celým životom slúži ideám jasnopoljanského mysliteľa.“ – H. Gregorová v redakčno-prekladateľskej poznámke na úvod prózy *Deti*, č. 1 – 2/1915, s. 21.

nière nuit de Judas; prel. J. H.) v č. 3 – 4/1915. Rovnako ako po minulé roky (1913 a 1914), opätovne zaujal aj cestopis Márie Poppeovej, tentoraz zo severu Talianska (*Z cestovného zápisníčka*, č. 5 – 6, č. 7 – 8 a č. 9 – 10/1915).

Prvýkrát od vzniku periodika sa *Živena* dôkladnejšie venovala lingvistikým otázkam, a to v rozsiahlom príspevku E. M. Šoltésovej s názvom *K druhému vydaniu dr. S. Czambelovej »Rukováti spisovnej reči slovenskej«*⁸² (č. 3 – 4/1915, s. 117 – 122, s dokončením v č. 5 – 6/1915 na s. 181 – 188). Formálne sa síce začínal ako recenzia novovydanej publikácie [„*Táto dôležitá kniha vyšla nedávno nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine (cena brož. výtisku kor. 4; viazaného kor. 5.20) v druhom vydaní, čoho zriedka sa u nás dožije literárne dielo.*“], po krátkom, umelecky ladenom rozjímaní o vzťahu k rodnej reči však ponúkla čitateľskej verejnosti prehľad najvýznamnejších zmien v spisovnom jazyku oproti prvému vydaniu Czamblovej *Rukováti* z r. 1902 (druhé vyšlo začiatkom r. 1915, päť rokov po smrti S. Czambla, a redakčne ho pripravil J. Škultéty – „*zodpovedajúc pokroku, aký sa od prvého vydania ukázal i vo vývoji spisovnej slovenčiny, pozmieňal, opravil i doplnil mnohé veci*“; *ibid.*, s. 119). Z pohľadu súčasného používateľa jazyka pôsobí zaujímavo informácia, že aj po vyše storočí robíme rovnaké chyby, na ktoré poukazovala E. M. Šoltésová v r. 1915, napr. z nemčiny prevzaté (preložené) väzby *akonáhle, a síce, behom niečoho* atď.⁸³

⁸² Czamblova *Rukováť spisovnej reči slovenskej* vyšla prvýkrát v r. 1902 v Turč. Sv. Martine (digitalizovaná podoba je prístupná na webovej stránke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV: <https://www.juls.savba.sk/ediela/rsrs1902/rsrs1902.pdf>). Druhé vydanie, ktoré je predmetom Šoltésovej príspevku, vyšlo v r. 1915; o štyri roky (1919) vyšlo tretie vydanie knihy. Samuel Czambel (24. 8. 1856 Slovenská Ľupča – 18. 12. 1909 Csillaghegy, Budapešť) bol jazykovedec – kodifikátor novodobého spisovného slov. jazyka. J. Mistrík zdôrazňuje (2002, s. 24), že „Czambel významne prispel k dotvoreniu modernej spisovnej slovenčiny“: k ustáleniu písania *i/y, á, ľ*, k úprave rozkolísanej kvantity, upevneniu zákona o rytmickej krátení (aj formulovaniu výnimiek z tohto zákona), k osvojeniu zásad písania predložiek *s* a *z*, slov s príponami *-ský* a *-stvo*, k pravopisu cudzích a zložených slov a písania veľkých písmen – „problematiku pravopisu čiastočne revidoval a otázky kodifikácie spisovnej slovenčiny doplnil z gramatického a lexikálneho hľadiska v príručke *Rukováť spisovnej reči slovenskej*“; dodáva, že zásluhou redakčno-vydavateľskej aktivity Jozefa Škultétyho sa Czamblova kodifikácia stala východiskom tzv. matičného úzu a tvorí základ súčasnej kodifikácie spisovného slov. jazyka.

S. Czambel zomrel krátko pred vznikom (začiatkom vydávania) mesačníka *Živena* – časopis zverejnil smútočnú správu o jeho úmrtí vo svojom premiérovom čísle (roč. 1, 1910, č. 1, s. 7) a hneď v ďalšom vydaní (č. 2, s. 25 – 26) publikoval na titulnej a nasledujúcej strane Czamblov životopis.

⁸³ V súvislosti s tým pôsobí zaujímavo aj spomienka E. M. Šoltésovej, ako po návrate domov „*z nemeckej výchovy*“ (študovala v nem. dievčenskom ústave – školu ukončila ako 12-ročná)

Kým Šoltésovej príspevok mal jazykovo-osvetový charakter (jej lingvistický jemnocit sa prejavil najmä v druhej časti, resp. v dokončení príspevku v č. 5 – 6/1915, napr. pri hodnotení slova *trebárs* alebo pri sémantickej diferenciácii častíc *azda – vari a len – iba* a pod.), článok H. Gregorovej *Čítajme!* (č. 9 – 10/1915, s. 309 – 313) mal – ako napovedá už jeho názov – apelatívnu povahu. Autorka v úvode príspevku vyčlenila dve kategórie ľudí: „z *nevedomosti nepriateľov kníh a spisby vôbec*“ – tých, ktorí význam a úžitok čítania nepoznajú („*patriaci hlavne k triede robotného ľudu, majú čítanie len za neúžitočné zabíjanie času, za ujmu užitočnej práce, preto si ho ani sebe nedoprajú, ani svojim domácim, žene, deťom, čeladi čítať nedovolia*“), a tých, čo majú „*lahšie živobytie a viac slobodného času*“, preto čítanie zneužívajú („*mnohí tým sa prehrešujú, že čítanie považujú za púhy prostriedok ukrátenia toho svojho zbytočného času, za pohodlnú zábavu, a preto radi čítajú len ľahké veci, i z dobrých diel iba to prečítajú, čo ich okamžite zabaví, nechajúc stranou všetko, nad čím by museli vážne premýšľať*“; s. 309). H. Gregorová sa ďalej zamýšľala nad dôležitosťou kvalitnej spisby pre plnohodnotný život človeka – s odôvodnením, že pri čítaní dobrej knihy ožíva akási lepšia bytosť v nás, cítime vôľu a schopnosť k dobrým, obetavým skutkom: „*Vy, čo nečítavate, neviete o čo ste pripravení. Vezmite knižku do ruky, keď nemáte práce, čítajte, a poznáte, aké je to zvláštne blaho. Budete celkom inými ľuďmi, všednosť života zmení sa vám v sviatok a celý váš život bude mať viac smyslu, viac kúzla. Ovšem, naučíte sa hlbšie precítiť i smútok, ale život tým neutratí na cene; ved' to je to pravé vedieť precítiť všetky pocity do krajnosti. Keď nevieme úplne smútiť, nevieme byť ani blaženými v pravom smysle.*“ (s. 311).

Za príklad dala „*robotného človeka, gazdu*“, ktorý si čítanie obľúbil natoľko, že si vybudoval veľkú knižnicu a „*bez kníh by ho svet už netešil*“; na inom gazdovi, ktorý si kupoval a čítal cestopisy, vraj bolo vďaka tomu „*ba-dať vzdelanie*“; a „*náš bývalý domový v N,*⁸⁴ *sedliak, mal rád poučné, trebárs*

písala slov. list: „*Najprv som si ho nemecky osnovala a potom doslovne preložila do slovenčiny. Pravopis, rozumie sa, nebol lepší od výrazov a slovosledu. I ešte o roky pozdejšie, už ako celkom dospelá, som sa na tom dočítavala, že som si v mysli najprv nemecky osnovala niečo, čo som slovensky chcela napísať.*“ (č. 3 – 4/1915, s. 121).

⁸⁴ V Nadlaku (v dnešnom Rumunsku), kde H. Gregorová žila a pôsobila po vydaji za spisovateľa Jozefa Gregora-Tajovského v r. 1907 – 1910 (J. G. Tajovský tam pracoval ako účtovník Ľudovej banky v r. 1904 – 1910; porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska III*, 2007, s. 197 a 200); Nadlak osídlili začiatkom 19. stor. Slováci a dodnes tvoria najpočetnejšiu skupinu obyvateľov tohto prihraničného mesta.

vedecké knižky“, pričom čítal „popri svojej gazdovskej práci veľmi mnoho, menovite cez zimu – to bolo zaujímavé: taký robotný človek, kožka na rukách tvrdá, a taký vedochtivý“ (túžiaci po vedomostiach; pozn. M. G.) – autorka na týchto príkladoch z vlastného života ilustrovala zásadu, že kto naozaj chce – žena alebo muž, vzdelaný či bez vzdelania –, čas na čítanie si nájde aj popri všedných starostiach a povinnostiach: „Kto knihy miluje, nebude sa vyhovárať, že nemá kedy čítať. Hádám nebude môcť toľko čítať, ako by si žiadal, ale trochu času si môže každý nájsť, keď chce.“ (s. 312). Svoj príspevok zavŕšila v národnoemancipačnom duchu: „Čítavajme, či každý o sebe, či v rodinnom kruhu, a či v širších schôdkach, aké by mali bývať po mestečkách i po dedinách – a presvedčíme sa, že nám to prinesie mnoho pôžitku i vyššieho úžitku. Keď čím viacerí jednotlivci takto seba pozdvihneme, tým prispejeme k pozdvihnutiu celého národa.“ (s. 312 – 313).

V rovnakom čísle (č. 9 – 10/1915) v *Živene* nachádzame aj základ epištolárnej publicistiky⁸⁵ – *Dopis z Radmeru* (s. 313 – 315), ktorý napísala Elena Cipková „povzbudená nedávňajším vyzvaním v novinách, aby sme my ženské dopisovali do našich časopisov, keďže mužskí i v tom sú vojnou hatení“. Autorka listu predstavila ostatným čitateľkám a čitateľom malebnú rakúsku – „štýrsku“ (štajerskú) – obec Radmer s „900 číro nemeckými obyvateľmi (jediný Čech, čo tu bol, umrel vraj minulej jari)“. Dôvodom, pre ktorý sa zamerala práve na túto horskú, „od vojenného hluku vzdialenú“ obec, bol pobyt arcivojvodského páru Františka Salvatora a jeho manželky Márie Valérie, najmladšej dcéry cisára Františka Jozefa I. a cisárovnjej Alžbety, zvanej Sissi, ktorý v Radmere oslávil koncom júla 1915 striebornú svadbu.

„Len čo minuly dojmy z tejto slávnosti, prišla druhá: 18. august, narodeniny Jeho Veličenstva, ktoré sa tohoto roku okázalejšie svätily, než inokedy.⁸⁶ V predvečer bola illuminácia (slávnostné osvetlenie objektov; pozn. M. G.), pekný pohľad bol najmä na roztratené po kopcoch osvetlené domy – a najkrajší na ohne po vrchoch navatrené, ako keď u nás Vajana pália.“ (s. 313 – 314). Autorka uverejneného listu ďalej vyzdvihla dobročinný charakter poby-

⁸⁵ Epištolárna publicistika (z gréc. *epistolé*, resp. z lat. *epistola*, *epistula* – list) je kontaktný typ publicistiky. Patria sem *ohlas* (publikovaná reakcia čitateľky/čitateľa na zverejnené mediálne obsahy; je to teda špecifický typ čitateľskej spätnej väzby), anketa, diskusia, otvorený list a žurnalistický list. Podrobnejšie napr. Gladiš, 2015, s. 62 – 63.

⁸⁶ V monarchii sa 18. augusta 1915 oslavovali 85. narodeniny cisára Františka Jozefa I. (narodil sa 18. 8. 1830 vo Viedni – zomrel 21. 11. 1916 tamže; porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska II*, 2004, s. 640).

tu arcikniežacieho páru a osobitne láskavý prístup arcikňažnej Márie Valérie („bola ku každému milá ako ona, tak i jej dcéry“, „dala svačinu – kávu a koláč – pre asi 80 detí, ktoré pri pomoci svojej dvornej dámy za stoly usádzala“, „na radmerských chudobných pamätala 500 korunami“, „na tombolu prispela väčšími darmi“; s. 314). Detailne opísala odev arcikňažnej, jej dcér aj jej manžela so sprievodom a Máriu Valériu zobrazila ako vzor ženy-matky bez veľkopanských manierov, aj keď pochádzala z panovníckeho rodu:

„Že sú dobre vychované (deti arcikniežacieho páru; pozn. M. G.), o to má vraj najväčšiu zásluhu ich matka, ktorá sa čím viac s nimi zaoberá a 2 – 3 hodiny denne ich i sama vyučuje náboženstvu a literature, v ktorej je vraj neobyčajne rozhladená. Dvaja najmladší princovia, Theodor a Klemens, navštevujú teraz verejné gymnázium vo Feldkirchen, kde sú len tak držaní, ako ktorikoľvek iní žiaci, nič výnimečného sa im nepovoľuje. Ak sa v niečom previnila, musia si tak pretrpieť svoj trest, ako iní. (...) V obcovaní s ľuďmi je celá arcikniežacia rodina veľmi milá, nenútená, ich najmenšie deti bavia sa s deťmi tunajších lepších domov, ako so seberovnými. I stravujú sa veľmi skromne, koláč iba raz do týždňa jedia, chlieb si dajú piecť u tunajšieho pekára. Jedlopis (jedálny lístok; pozn. M. G.) zostavuje vždy sama arcikňažná so svojou kuchárkou. Menšie deti dostávajú na večeru zväčša len zeleninu.“ (s. 314 – 315).

Zakončenie svojho listu (príspevku) E. Cipková invenčne spojila s vydavateľom *Živeny*, keď uviedla, že prítomnosť členov panovníckej rodiny lákala do Radmera mnoho „výletníkov“, najviac z Viedne, ktorým jej sestra „odpredala už i hodne vyšívanych blúz aj iných výšiviek z našej martinskej »Lipy«*. Mne, rozumie sa, je to zvláštnou príhodou, že mi je poprajené takto z blízka môcť denne vídavať túto vysokú rodinu z nášho panovníckeho domu, a dúfam, že som sa i nášmu čítajúcemu obecenstvu privďačila, keď som mu tu zdelila, čo som sama zkusila.“* (s. 315). Príspevok sa končí – ako každý list – zdvorilostnou formulkou „S pozdravom z pekného Štýrska Elena Cipková“.

Zloženie a obsah rubriek nadväzovali na uplynulé tri ročníky (rubrika *Všeličo* však vyšla iba v prvom dvojčíslu, v č. 1 – 2/1915 na s. 59 – 61: *Dobry mrav u zverov, Z dejín zrkadla, Kol'ko človek všeličoho narozpráva, Sliedky na liahnutie rýb a Čo je methylalkohol?*). Problémom ale boli – ako vyplývalo z koncoročného príhovoru k „čitateľom, predplatiteľom i reštantom (dlžníkom z radov subskribentov, ktorí mali voči administrácii periodika *rešt*, teda

nedoplatok, dlh na predplatnom; pozn. M. G.)“ – nezaplatené poplatky veľkej časti abonentov, ktorých administrácia nepriamo označila za „nevďačníkov“:

„Nevďačnosti dopustili sa nám naši tí odberatelia, ktorí ani po viacnásobnom pripomenutí ich povinnosti, predplatné nezaplatili. **A takýchto je dobrá tretina pp. odberateľov!**“ (Naším cteným čitateľom!, č. 11 – 12/1915, s. 377; zvýraznené v origináli; pozn. M. G.).

Výrazný výpadok z príjmu spôsobil vydavateľovi veľké problémy a negatívne ovplyvnil finančnú situáciu celej Lipy – dokonca do takej miery, že administrácia Živeny otvorene hovorila o ohrození existencie periodika a reálne uvažovala o jeho zániku ku koncu r. 1915. Kritickú situáciu napokon sanoval spolok Živena:

„Prišlo nám tedy vážne rozmýšľať, či za príkladom iných už zaniknuvších časopisov, i my máme složiť zbraň a dopustiť sa toho, že **naše slovenské občestvo ostane bez jedinkého-jedného výhradne belletristického časopisu!** (Tučným písmom zvýraznené v origináli; pozn. M. G.)

V kritických okamžikoch, keď už isté bolo, že časopis s novým rokom zanikne, dostalo sa nám od slávneho spolku Živeny takého vážneho osvedčenia, ktoré je v stave do istej miery ulaviť našim ťažkostiam. Dúfame, že ani naša Knihotlačiareň⁸⁷ neostane uzavretá pred našimi skromnými nárokmi a tak spoločné sily pomôžu nám prekonať prekážky a my s novou chuťou pustíme sa do nového, už VII. ročníka Živeny.“ (ibid.).

Pred jeho začiatkom administrácia dokonca sľúbila zmeny k lepšiemu – väčší formát, pestrejší obsah, nové rubriky a opäť aj ilustrácie. Nedokázala však už dlhšie udržať nízke predplatné a podobne ako iné slovenské periodiká, ktoré neprerušili svoju činnosť a vychádzali aj počas vojny, bola i Živena nútená pristúpiť k zvýšeniu ceny. Najvýraznejšie stúplo domáce ročné predplatné, teda pre Rakúsko-Uhorsko, a to až o 50 percent – zo 4 na 6 korún⁸⁸; pre Slovenky a Slovákov v Amerike Živena zdražela o tretinu – z 1,50 na 2 doláre – a rovnako o tretinu sa abonmán zvýšil aj pre ostatné zahraničie, a to zo 6 na 8 korún. Rast ceny predplatného administrácia zdôvodnila stúpajúcimi cenami novinového papiera aj tlačiarenských služieb, súvislosť s ohlásenými formálno-obsahovými zmenami jednoznačne vylúčila (s. 378):

⁸⁷ Knihotlačiarsky účastinársky spolok v Turčianskom Svätom Martine – pôvodný nakladateľ a vydavateľ Živeny, ktorý od 3. roč. (od r. 1912) zabezpečoval tlač časopisu.

⁸⁸ „... nemajetným a študujúcim hotoví sme dať časopis i za 4 koruny, keď získajú nám aspoň jedného nového predplatiteľa a pošlú predplatok ešte v januári.“ (č. 11 – 12/1915, s. 380).

„... i pri starom spôsobe vydávania Živeny boli by sme museli horejšiu cenu určiť. Preto vyzdvuhujeme, že všetko to, čo dáme na vyše starého spôsobu, ide na účet našich spolkov, dá Boh, i tlačiarenskému podniku a tých niekoľko znamenitých horlivcov, ktorí, uznajúc potrebu nášho časopisu, svojimi príspevkami usilovat' sa budú pomôcť nám vydržať!“ (tučným písmom zvýraznené v origináli; pozn. M. G.).

Opäť (aj) obrázkový časopis

V zhode s avizovanými zmenami začal **7. ročník Živeny (1916)** vychádzať s novým podtitulom „Obrázkový časopis, orgán spolkov Živeny a Lipy“. Ak po vynútenej zmene na začiatku 3. ročníka, keď Živene hrozil prvýkrát zánik, redakcia konštatovala, že „v očiach obecnstva podobá sa úpadku“, cieľom aktuálnych zmien, prichádzajúcich opäť v čase hroziaceho zániku, bolo časopis zatraktívniť nielen po obsahovej, ale predovšetkým po formálnej stránke. Väčší formát, po ktorom Elena Maróthy-Šoltésiová volala už koncom 4. ročníka (keďže vtedajší bol pre rozsiahle literárne texty „trochu pritesný“), však priniesol zníženie počtu strán z 32 na 24 v jednom čísle, ako mala Živena počas prvých dvoch ročníkov.

To ale nebol jediný návrat k stavu z r. 1910 a 1911: časopis sa vrátil k zalamovaniu textu do dvoch stĺpcov a k najvýraznejšiemu graficko-vizuálnemu identifikátoru Živeny – k pôvodnej, ikonickej ornamentálnej hlavičke s alegorickým figurálnym motívom krojovanej mladej ženy/devy sediacej na stolčeku a čítajúcej ilustrovaný časopis v ľavej časti a so scenérickou kresbou starobylého Trenčianskeho hradu na brale nad riekou Váh v pravej časti hlavičky (záhlavia) časopisu:

V rámci ročníka vyšlo 8 čísel periodika, z toho 4 ako dvojčíslo (február – marec, č. 2 – 3/1916; máj – jún, č. 5 – 6/1916; júl – august, č. 7 – 8/1916; október – november, č. 10 – 11/1916), na celkovo 252 stranách; decembrové vydanie (roč. 7, č. 12) bolo v záhlaví nesprávne označené ako „Január 1917“ a s nesprávnym číslovaním posledných dvoch strán (s. „255“ a „256“).

Z hľadiska obsahu boli najdôležitejšou zmenou nové rubriky. Už na konci 6. roč. (*Každému!*, č. 11 – 12/1915, s. 380) redakcia sľúbila zaviesť „*detský kútik*“, aby „*aj naše milé malé detváky mohli Živenu ziať do ruky a samie alebo s rodičmi prečítať si môcť veršiček, detský rozumček, pozrieť a zasmiať sa obrázku, alebo rozlúštiť hádanku*“. Rubrika pre deti vznikla vlastne ako spoločenská objednávka, keďže po zániku *Dennice* s rubrikou „Detský kútik“ (predtým „Detská besiedka“) zanikol pre vojnu aj jediný detský časopis *Noviny malých*.⁸⁹ Prvýkrát sa rubrika s názvom „Detský kútik“, identickým ako v *Dennici* (na obr. vľavo; roč. 16, č. 6 a 7, s. 154), objavila v úvodnom čísle nového ročníka *Živeny* (roč. 7, č. 1, s. 23; na obr. vpravo):

⁸⁹ Mesačník *Noviny malých* (1899 – 1914) bol ilustrovaný časopis pre deti a školskú mládež, počas silnejšej maďarizácie udržoval na ľudových školách kontakt s tlačovým slovom. Prinášal náučné články, cestopisné črty, rébusy a hádanky, v beletristickej časti najmä pôvodné básne, preklady a spracovania námetov z cudzojazyčnej literatúry pre deti a mládež. Príspevky mali nenáročnú didaktickú úroveň. Časopis založil a vydával Ján Bežo (pseud. Strýčko Ján) a po jeho smrti v r. 1905 Daniel Kopa (Strýčko Danko). Od r. 1907 do zániku *Noviny malých* redigoval syn Andreja Sládkoviča Martin Braxatoris (Strýčko Martin) – počas jeho redakcie získali v časopise väčší priestor humor a zábava (Rosenbaum et al., 1984, s. 375).

Rubriku „Detský kútik“ pripravovali bývalý redaktor časopisu *Noviny malých* Martin Braxatoris (pseud. M. B.), ktorý bol autorom väčšiny príspevkov, a Ľudmila Podjavorinská (Teta Ľudmila). Detský čitateľ tu našiel vyčítanky, básničky, rozprávky, návody na detské hry (na schovávanku, na klepačky, na slepého Macíka, na nožničky, na pasáčku, na remeselníkov, na čierneho Petra či hru o trúbelku),⁹⁰ vtipy, povesti, bájky a žartovné texty. Pre rubriku boli vyčlenené spravidla dve strany, minimálne však jedna strana na konci každého čísla pred poslednou stranou, ktorá patrila ďalšej novinke – rubrike „Hádanky“ s rôznymi krížovkami, doplňovačkami, skrývačkami, vyplňovačkami, štvorcovkami, číslovkami (hádankami, v ktorých treba nahradiť číslice hláskami príslušných slov), zemepisnými hádankami, šarádami (slabikovými hádankami), rodovkami (slovnými hádankami, v ktorých je potrebné vytvoriť dve slová s rovnakým základom, ale s odlišným rodom a významom) a pod.

Novou rubrikou bola aj „Miešaná beseda“, ktorá ponúkala (ako napovedá názov) pestrú zmes aktuálnych informácií z domova a zo sveta, pričom integrovala niektoré dovtedajšie „okienka“ s novoutvorenými – „Rôzne zprávy“, „Naši zosnulí“, „Otázky a odpovede“, „Kuchyňa“, „Rady a pokyny“ a príležitostne „Detské zdravotníctvo“ a „Kvetinárstvo“. Vďaka návratu fotografií⁹¹ sa

⁹⁰ Látku k detským hrám tvorcovia čerpali najmä z prvého slov. časopisu pre školskú mládež *Včelka* (1878 – 1883). Porov. *Detský kútik*, č. 4/1916, s. 87, pozn. pod čiarou.

⁹¹ Počas 7. ročníka (1916) bolo v *Živene* uverejnených 68 fotografií – presne ako v 1. ročníku (1910), avšak tentoraz v omnoho vyššej kvalite. Zaujali predovšetkým celostránkové snímky krojovaných žien a dievčat z Piešťan (s. 29), Selenče (slov. obce vo Vojvodine; s. 45), Lešti (zaniknutej obce v okrese Zvolen; s. 69), Dačolómu (dnes obce Dačov Lom v okrese Veľký Krtíš; s. 93), Čičmian (s. 133), Východnej (s. 197) a Trnavy (s. 229), ktoré majú aj v súčasnosti mimoriadny národopisný – etnografický a folkloristický – význam a hodnotu (fotosériu *Slovenské kroje* zabezpečila spoločnosť Lipa, ľudový priemysel).

Redakčných fotografův *Živena* ešte nemala – fotografie získavala najmä z agentúr („*Budeme potrebovať nielen obrázky, ktoré ilustrovaným časopisom zvyknú dodávať veľké firmy...*“; *Každému!*, č. 11 – 12/1915, s. 380), ale aj od čitateľiek a čitateľov, ktorých vyzývala na zasielanie „*obrázok z našich krajov*“ – z významnejších výletov, zvláštnych príležitostí a pod. („*A tu by nám veľmi dobre padlo, aby kto má, posielal nám fotografické snímky, ovšem len dobré, bezvadné, dosiaľ nikde neuverejnené. My – čo za dobré uznáme – uverejníme.*“; *ibid.*). Takto sa na stránky *Živeny* dostali rôzne „*hórne partie*“ turistov (s. 33, 41 a 73), fotografia zo strihania oviec (s. 37), obrázok poľovníkov s trofejou – skoleným jeleňom (s. 49), niekoľko scenérických záberov z Tatier a Liptova, ale aj skupinová fotografia žien z Vojvodiny pomenovaná *Naše predplatiteľky z Kysáči* (s. 77), ktorá vznikla na podnet dolnozemskej spisovateľky, prekladateľky a publicistky Eržiky Mičátkovej (porov. *K našim obrázkom – Kysáčské odberateľky a čitateľky »Živeny«*, roč. 7, 1916, č. 4, s. 85) a ktorá mala – popri dokumentačnom – aj výrazný propagačno-podporný charakter, s latentným zámerom zvýšiť počet predplatiteľiek a predplatiteľov v tých častiach Rakúsko-Uhorska, kde žili Slovenky a Slováci.

na stránky časopisu vrátila rubrika „K našim obrázkom“. S čitateľkami a čitateľmi *Živena* komunikovala, popri obľúbenom okienku *Otázky a odpovede*,⁹² aj prostredníctvom dvoch odkazových rubriek – „Od redakcie“ a „Z administrácie“, v ktorých sa venovala najmä organizačno-technickým a administratívnym záležitostiam.

Pokiaľ ide o osvedčené rubriky, „Lipa“ začala opätovne tematizovať módu, ktorej sa prestala venovať po vypuknutí vojny. Článkom *Nemecká móda* (č. 1/1916, s. 21) nadviazala na príspevok zo septembra 1914, v ktorom informovala, že Viedeň a Budapešť sa chcú v móde odtrhnúť od Paríža a Londýna. V rovnakom duchu teraz konštatovala, že „*nemecké ženy nechcú viac francúzskej a anglickej módy; umienily si celkom sa emancipovať od Paríža i Londýna a utvoriť si svoju vlastnú, nemeckú módu*“. Berúc do úvahy aktuálnu medzinárodnopolitickú situáciu, nie je prekvapením, že sa strany bojujúce vo veľkej vojne chceli vzájomne vymedziť vo viacerých oblastiach, nevynímajúc z toho na prvý pohľad „triviálnu“, ale pritom spoločensky mimoriadne dôležitú a citlivú oblasť módy; tomu sa však tvorcovia rubriky akoby snažili vyhnúť a zotrvali na svojom konzervatívnom prístupe⁹³ k tejto otázke, zná-

⁹² Vďaka okienku *Otázky a odpovede* sa na stránkach *Živeny* rozpútala diskusia aj o samotnej *podstate ženského časopisu*. Zaujímavá je najmä pri konfrontácii so skorším postojom E. M. Šoltésovej (ktorý sme sprístupnili na s. 68 tejto monografie), keď nebola spokojná s 1. ročníkom *Živeny* a namietala, že jej chýba ženský charakter („... nemá ona ženského rázu – badať, že hlavne rediguje ju p. Socháň, a nie ja“). Po šiestich rokoch rovnaká kritika, teraz zo strany čitateľskej verejnosti, mierila voči *Živene* pod Šoltésovej vedením: „*Niektoré kruhy čitateľiek nie sú s ňou spokojné, že primálo je v nej vyrazený charakter ženského časopisu, hoci sa za taký vydáva a pri svojich nejakých, či mravných, či hmotných požiadavkách vždy hlavne na ženské odberateľstvo appelluje. A už najmä ženskej otázke, feminizmu, venuje celkom málo pozornosti.*“ (porov. *Miešaná beseda – Otázky a odpovede – Niektoré vývody o »Živene«*, č. 5 – 6/1916, s. 119; zvýraznené v origináli). Šoltésová vo svojej reakcii pripustila, že *Živena* „*nie je výlučne ženským časopisom*“, ale toto sa jej má vraj pripočítať k dobrým, nie k zlým stránkam, pretože to ju chráni pred jednostrannosťou. „*Ohľadom vytýkaného nedostatočného záujmu za ženskú otázku a diela feminizmu môžeme iba tolko povedať, že ženský ruch, jeho zdravé snahy a účinkovanie vždy so záujmom sledujeme, jeho zdarné výdobytky s radosťou vítame – no šermovať tu o niečo, čo je už pred nami i pre nás vybojované, rečniť to, čo inde už dávno odznelo, tým by sme sotva vykonali niečo dobrého.*“ (ibid., s. 120). S vyjadreniami zodpovednej redaktorky nie je možné nesúhlasiť; žiada sa však zároveň upozorniť, že analogická situácia bola aj v čase, keď E. M. Šoltésová podrobila P. Socháňa kritike za absenciu „*ženského rázu*“ časopisu, čo do istej miery problematizuje objektivitu a úprimnosť Šoltésovej postoja k tejto otázke v r. 1910.

⁹³ Konzervatívny prístup tvorcovia explicitne prezentovali aj vo vzťahu k literatúre. Modernú beletriu označili za telesnú, hraničiacu s pornografiou: „*Nuž takéhoto rázu moderná belletria ani nesmie najst' miesta v Živene, lebo my sme, chvalabohu, národ mladý, potrebujúci zdravej látky ku zdarnému vzrastu, a nie hnilobu nadkultúry.*“ (ibid.).

mom z nedávnej minulosti: „Všade mohol by sa pod umeleckým vedením uplatniť národný vkus a svojráz, čo do oblasti zaodevu voviedlo by istú solídnu, rázovitú rozmanitosť a podvrátilo by samovládu svetovej módy, ktorá (...) býva nielen nepríhodná a nevkusná, ale javieva i zrejmu náklonnosť vybočiť z medzí slušnosti, čoho pri národných, najmä ľudových krojoch nikdy nebývalo. (...) Ale to je hudba budúcnosti, v ktorej azda nepríde viac k platnosti taký internacionalizmus, čo by chcel všetky národné odlišnosti smiešať a zahľadiť, lež taký, ktorý by ich všetky uznal a do ohľadu bral.“

V literárnej zložke časopisu aj v tomto ročníku kvantitatívne dominovala básnická tvorba M. Rázusa (26 zverejnených básní), pokračovanie Šoltésovej memoárovej prózy *Môj syn* a dokončenie prekladu románu A. C. Doylea *Mimo mesta*.⁹⁴ Správy zo spoločenského života výrazne ovplyvnili úmrtia dvoch významných osobností – Svetozára Hurbana-Vajanského (17. 8. 1916 v Martine) a cisára Františka Jozefa I. (21. 11. 1916 vo Viedni). Rozsiahly materiál v č. 9/1916 bol venovaný Vajanského životu a dielu – s portrétom zosnulého na titulnej strane (s. 169), smútočným textom E. M. Šoltésovej (s. 170 – 172) a viacerými interiérovými a exteriérovými fotografiami z pohrebu Vajanského (s. 173, 175, 179, 183, 187 a 189), ktoré majú dodnes vysokú dokumentárnu hodnotu. Nekrológ o úmrtí monarchu, s detailmi jeho posledných chvíľ na schönbrunnskom zámku, bol publikovaný v decembrovom vydaní (*† Kráľ Franc-Jozef I.*, č. 12/1916, s. 234 – 236); časopis zároveň textovo aj fotograficky predstavil nový panovnícky pár, cisára Karola I. (uhorského kráľa Karola IV.) s cisárovnou a kráľovnou Zitou (*Náš mladý kráľovský pár*, s. 236 – 237), a ich najstaršieho syna, v tom čase štvorročného korunného princa Otta (s fotografiou na s. 241). Tradičný príhovor k čitateľkám a čitateľom na záver ročníka sa v r. 1916 na stránky *Živeny* nedostal; vôbec, celé decembrové číslo

⁹⁴ Uverejňovanie rozsiahlych literárnych textov s presahom do ďalších ročníkov čelilo kritike zo strany nových abonentov, keďže nemali prístup k úvodným častiam/kapitolám týchto diel zverejneným v minulom ročníku, v prípade Šoltésovej diela *Môj syn* dokonca v predchádzajúcich troch ročníkoch. *Živena* na to reagovala v rubrike „Od redakcie“ (č. 2 – 3/1916, s. 60), vari nie celkom vhodne, bez náležitej miery ústretovosti a empatie: „... ešte raz prosíme naše v tak hojnom počte pristúpivšie nové predplatiteľky a čitateľky *Živeny*, aby sa prestali pohoršovať, že až dve rozprávky (vo význame „rozprávania, príbehy“; pozn. M. G.) dostaly sa do tohoto ročníka, ako pokračovanie z ročníka minulého. My uznávame, že je to istá ujma pre tých, ktorí minulého roku náš časopis neodberali, ale odčiniť túto chybu je už nie v našej moci; my môžeme iba toľko urobiť, že na budúce novej takej dlhej práce neprijmeme, ktorá by nemohla byť v jednom ročníku popri iných umiestená. (...) Prosíme teda tiež o trochu uznania, a vec bude vyrovnaná.“

pôsobilo rozpačito, bolo v ňom viacero nedostatkov: okrem už spomínaného nesprávneho označenia „*Január 1917*“ v záhlaví a chybnéj paginácie na konci čísla (s. „255“ a „256“ miesto s. 251 a 252; administrácia sa za tieto chyby tlače ospravedlnila v č. 1/1917, s. 21) to bolo mnoho ďalších tlačových chýb, resp. chýb v sadzbe (akoby signálny výtláčok,⁹⁵ resp. obťah⁹⁶ neprešiel záverečnou kontrolou), ale aj faktických chýb, napr. v popisoch pod fotografiami nového kráľovského páru (s. 235) al. panovníckeho koča, ktorý viezol nového vládára s manželkou a malým následníkom trónu do korunovačného kostola (s. 247); redakcia to v nasledujúcom vydaní (*Oprava*, č. 1/1917, s. 21) vysvetlila tak, že číslo bolo pripravené vopred – vysádzané, ale nevytlačené – a „*vkĺzlo sa potom pri náhlivejšom dohotovaní viac chýb (...) – ony tak nepozorovane vľudzujú sa do tlače, ako zloděj do dvora a domu, ak je gazda nie ustavične bdely*“.⁹⁷

Ôsmy ročník *Živeny* (1917) priniesol novinku v podobe „trojčísle“, teda troch čísel časopisu zostavených do jedného čísla: ako mesačník *Živena* vyšla iba v januári (č. 1/1917, s rozsahom 24 strán; napriek tomu bolo v tiráži všetkých ostatných vydaní uvedené, že „*vychádza raz za mesiac*“), následne vyšla ako dvojčíslo (február – marec, č. 2 – 3/1917, 40 s.) a potom, až do konca roka, vychádzala každé tri mesiace, posledné trojčíslo dokonca s nižším počtom strán ako prvé dve (apríl – jún, č. 4 – 6/1917, 60 s.; júl – september, č. 7 – 9/1917, 60 s.; október – december, č. 10 – 12/1917, 44 s.); spolu teda vyšlo päť čísel na celkovo 228 stranách. Tieto reštrikcie je nutné pripísať vojnovým obmedzeniam (ich prejavom bol aj nedostatok typografov a ďalších odborníkov, ktorí museli narukovať na front) a stúpajúcim nákladom najmä vo vzťahu k cenám novinového papiera a služieb súvisiacich s tlačou a distribúciou periodickej tlače. To sa prejavilo aj na ďalšom raste ceny predplatného, ktoré sa zvýšilo, rovnako ako pred rokom, opäť o 2 koruny – zo 6 na 8 korún pre Rakúsko-Uhorsko a z 8 na 10 korún pre zahraničie (predplatné pre USA ostalo zachované vo výške 2 dolárov) –; už koncom r. 1917 administrácia *Živeny* ohlásila zdraženie predplatného o ďalšie 4 koruny (na 12 korún pre Rakúsko-Uhorsko a 14 korún pre zahraničie) a o dolár pre USA (na 3 doláre).

⁹⁵ Signálny výtláčok je prvý exemplár novín al. časopisu, kt. tlačiareň predkladá redakcii na kontrolu (porov. Jacz et al., 1982, s. 531).

⁹⁶ Obťah bol skúšobný odtlačok sadzby, kt. slúžil na kontrolu správnosti sadzby a vykonanie korektúr (ibid., s. 307).

⁹⁷ V tejto súvislosti mohla redakcia využiť aj príslovie „práca chvatná – málo platná“.

Obsahová štruktúra sa nevymykala skladbe z uplynulých ročníkov. Dominovala umelecká lektúra, z ktorej najviac zaujalo dokončenie Šoltésovej prózy *Môj syn* (publikovanej na pokračovanie od r. 1913, teda celých 5 rokov)⁹⁸ a básnická tvorba M. Rázusa (počas 8. roč. uverejnil ďalších 21 básní; tematicky sa opäť zameril najmä na vojnové bolesti). Pokiaľ ide o poéziu, väčšie zastúpenie mal ešte Ján Valaštan (pod pseud. J. V. Dolinský; v *Živene* debutoval v predošlom roku) a svoje prvotiny tu publikovali osemnásťročný Ján Smrek a o rok mladšia Anna Domková (pod pseud. Zora; neskôr, po vydaji, Lacková; *Národné noviny* v hodnotení publikovaných juvenílií autorky ocenili jej „zvláštny lyrický talent: každé jej slovo má rytmus a zazreje nám takým zvukom, že ho nemôžeme prepustiť nebadane“ – porov. *Umenie, veda a literatúra: Živena*, in: *Národné noviny*, 8. 1. 1918, roč. 49, č. 3, s. 3); prozaickú tvorbu zastupovali kratšie pôvodné aj prekladové texty štandardnej umeleckej kvality.

Publicistická zložka reflektovala najmä aktuálny vojnový konflikt: priniesla napr. úvahu čes. spisovateľky, publicistky a prekladateľky Pavly Moudrej *V čom je spása?* (č. 1/1917, s. 12 – 14; v origináli bola uverejnená v časopise *Ženský svět*), spomienkovú črtu spisovateľky a publicistky Františky Svobodovej-Goldmannovej *Pred päťdesiatimi rokmi* (č. 2 – 3/1917, s. 34 – 38; autorka v nej tematizovala rakúsko-pruskú vojnu z r. 1866, pričom sprostredkovala svoju „živú spomienku na [...] predstavu prvého strachu, ktorý som prežila v živote“), či jej tri causerie pod spoločným názvom *Do tretice. Časové drobnôstky* (č. 4 – 6/1917, s. 95), v ktorých na aktuálnu vojnovú konfrontáciu reagovala vtípnymi postrehmi z bežného života:

„I. Všade a vo všetkom javí sa doba, ktorú prežívame: doba vojny. Všetko je samý boj, ako u tvorov nižších, tak u človeka. Či to prvej tiež tak bolo, či som si toho nepovšimla? Neviem. Ale teraz je to tak. Jediný deň. Vyjdem na dvor, tam stoja moji traja mladí kohútici rozpajedení proti sebe a bijú sa, až

⁹⁸ Posledný diel vyšiel v trojčísle 10 – 12/1917 (na s. 195 – 211). Aktualizačným prvkom bol *Dodatok* uverejnený na záver pôvodného memoárového textu – E. Maróthy-Šoltésová v ňom oslovila ženy-matky, ktoré počas práve prebiehajúceho vojnového konfliktu prišli o synov:

„Po prečítaní tejto mojej rozpravy, ako som si svojho syna vychovala a ako som potom o neho prišla, nejedna matka sa trudno zamyslí a teraz, keď zúri vojna, akej svet ešte nepamätá, nejedna mi temer so závisťou bude bláhať, že môjmu synovi bolo poprajené umrieť doma na pokoji, u svojich milých. A ja jej musím v tom prisvedčiť. Ako zúri táto vojna, matky prichádzajú do pochybnosti ohľadom svojej najvznešenejšej úlohy: namáhavého vychovávaní detí v zdarných nových členov ľudskej spoločnosti.“ (s. 210; text pokračuje kritikou vojny; pozn. M. G.).

im oheň z očí srší. A bijú sa tak, že ani jeden z nich nedrží druhému stranu, nemá spojencov, ale každý z nich má dvoch nepriateľov. Ach, aké je to smiešné! Hľadím, hľadím, či je to ozaj smiešné? Ba nie, to veru je nie smiešné – veď im strieka krv z hrebeňov! Zaplieskam náhlo dlaniami. Kohútici sa poľakali a rozbehli sa. Škoda, že tejto metódy nedá sa použiť – u ľudí. Bolo by veru treba zaplieskať!“

Živena siahla aj po motivačnej knihe priekopníka „filozofie nového myslenia“ Orisona Swetta Mardena *Peace, Power, and Plenty* (Pokoj, sila a blahobyť), z ktorej priniesla úryvok s explicitným názvom *Zázraky samodôvery* (č. 4 – 6/1917, s. 98 – 102):

„Ničoho niet na svete, čo by ti mohlo dať toľko sily k vyvedeniu najväčších diel, ako je viera vo vlastnú silu a schopnosť. Človeka, ktorý podvracia tvoju samodôveru, ktorý ti chce nahovoriť, že nemôžeš vykonať to, čo si si umienil, pokladaj za svojho nepriateľa...“

K O. S. Mardenovi sa časopis vrátil aj v ďalšom vydaní, v príspevku *Proti nespaniu* (č. 7 – 9/1917, s. 167 – 168), v ktorom akcentoval dôležitosť pokojného spánku pre zdravý duševný aj telesný vývin človeka (*„Mnohí ľudia si tým veľmi skracujú život, že všetky možné trápenia a nepríjemnosti dňa si aj na noc so sebou berú.“*). Na záver čitateľstvu odporúča: *„Daj si záležať na tom, aby sa duch tvoj pri zaspávaní zaoberal iba myšlienkami, ktoré naprávajú a zdokonalujú človeka.“*

Zaujímavý prekladový článok, pôvodne publikovaný v čes. časopise *Ženský svět*, uverejnila Živena aj v trojčísle 7 – 9/1917 (*Po zlatej stope*, s. 135 – 137). Spisovateľka a novinárka Zdenka Hásková v ňom priblížila životné a ľúbostné osudy v tom čase menej známej, takmer zabudutej čes. vlastenky, spisovateľky a učiteľky – zakladateľky prvého dievčenského ústavu vzdelávajúceho v češtine – Bohuslavy Rajskej (vlastným menom Antonie Reissovej), o ktorej priazeň sa uchádzal aj slov. básnik, jazykovedec, filozof, náboženský mystik a jeden z najvýraznejších predstaviteľov slov. romantického mesianizmu Samo Bohdan Hroboň. B. Rajska napokon uprednostnila – aj na základe odporúčania blízkej priateľky Boženy Němcovej, ktorá jej vyhovорила plánovanú svadbu so S. B. Hroboňom – vzťah s ovdoveným, o 18 rokov starším čes. národnoobrodeneckým básnikom Františkom Ladislavom Čelakovským. Zomrela mladá, vo veku nedožitých 35 rokov, po siedmich rokoch manželstva – autorka v závere svojho príspevku konštatovala, že A. Reissova-Čelakovská bola v manželstve *„nevýslovne nešťastná“*.

V rovnakom čísle však „zaujalo“ aj rozsiahle nepotlačené miesto začínajúce sa na konci prvého stĺpca na s. 177 a končiace sa na vhodnom mieste na s. 179. Išlo o cenzúrny zásah (v čase prvej svetovej vojny bežný najmä v politických novinách), čo nepriamo potvrdila redakcia na konci ďalšieho čísla:

„Politikou sa Živena nezaobrá. Ani tam nebolo o nej čoby len slovíčka, kde sú tie biele »obloky« v Miešanej besede posledného trojčísla. Tam bola reč iba o školských veciach a o mierových prejavoch českých žien. Viac nič!“ (Odkazy redakcie, č. 10 – 12/1917, s. 221). Predpokladáme, že to boli práve informácie o mierových postojoch čes. žien, ktoré spôsobili „vybielenie“ štyroch stĺpcov pravidelnej rubriky *Živeny* – prejavy, ktoré boli v rozpore s oficiálnou rakúsko-uhorskou propagandou zameranou na udržiavanie (príp. zvyšovanie) podpory verejnej mienky v prospech vojnových akcií, boli totiž nežiaduce.

Pokiaľ ide o obrazovo-vizuálnu zložku, ak v r. 1916 upútali predovšetkým celostránkové fotografie krojovaných žien a dievčat z rôznych slov. regiónov (séria *Slovenské kroje*), počas 8. ročníka (1917) zaujali najmä umelecké etnograficko-folkloristické snímky Pavla Socháňa⁹⁹ – *Mladá nevesta vo Važci* (č. 1, s. 5), *Vyznanie lásky v Slatine* (č. 2 – 3, s. 29), *Dobrá muzikantka v Polomke* (č. 2 – 3, s. 53), *Slovenský sklár* (č. 4 – 6, s. 85), *Práčky na potoku v Polomke* (č. 4 – 6, s. 101), *Mladá žena vo Važci* (č. 7 – 9, s. 129) a *Posledná čipkárka v Ponikách* (č. 7 – 9, s. 139); pokračovala aj fotoséria *Slovenské kroje* – s tromi snímkami *Rodina z Trlinku* (s. 69), *Poničania* (s. 161) a *Dievča z Kopčian* (s. 189) – a značnú dávku exotickosti priniesla na stránky *Živeny* séria *Typy balkánskych národov* (deväť fotografií žien a mužov v národných krojoch).

Napriek vojnovjej realite, priamo či nepriamo (najmä ekonomicky) vplývajúcej aj na existenciu periodickej tlače – osobitne na časopisectvo v jazykoch malých národov, akým bola v rámci monarchie aj slovenčina –, zavrhla redakcia *Živeny* ôsmy rok svojej činnosti mierne optimisticky. Zatiaľ čo v priebehu ročníka vystríhala pred hrozbou ukončenia činnosti jediného ženského – a beletristického – periodika, na jeho konci so zadost'učinením oznámila:

⁹⁹ P. Socháň zaznamenal „veľký návrat“ na stránky *Živeny* po rozchode s časopisom koncom r. 1911 – tentoraz ako znamenitý fotograf. Jeho snímky patria do zlatého fondu slov. fotografického a národopisného umenia. Redakcia získala sériu Socháňových fotografií sprostredkovane, priamy kontakt chýbal („Škoda, že vojna potrhala i styky s našim Socháňom a podarené fotografie tieto nemôžu byť v tej miere rozšírené, ako by to zaslužily.“ – porov. *K našim obrázkom*, č. 1/1917, s. 21).

„Zaujatost', aká sa v poslednú chvíľu a po našom výstražnom upozornení, o udržanie časopisu *Živeny* prejavila, zahladzuje trpké zkušnosti nakladateľstva a administrácie, ba i samému spolku *Živeny*, a dáva nám nových síl, nových nádejí. Keď pozremo na rad našich miest a mestečiek, na summy, ktoré jednotlivci na udržanie *Živeny* dobrovoľne venovali, jasní sa nám čelo, a my iskrennú vďaku vyslovujeme každému: všetkým sberateľkám i všetkým našim domom, ktoré tak spontánne potvrdily svoju žiadosť, udržať *Živenu* i na ďalej. Srdečne ďakujeme i našim peňažným ústavom!“ (*Naším vzácnym priateľom!*, č. 10 – 12/1917, s. 222).

„Daňou“ za udržanie časopisu pri živote bolo, ako sme už uviedli, ďalšie zdraženie predplatného, tretie za ostatné tri roky – kým na konci r. 1915 bolo ročné predplatné pre Rakúsko-Uhorsko 4 koruny, na začiatku r. 1918 to bolo už 12 korún, čo znamenalo trojnásobný nárast ceny preplatného. O to väčšmi potešila – a príjemne prekvapila – skutočnosť, že popri zvýšenom abonmáne boli čitateľky a čitatelia ochotní finančne prispieť aj na základinu a na udržanie *Živeny* – prvá zbierka na konci r. 1917 prevýšila sumu 3 000 korún, druhá dosiahla bezmála 2 700 rakúsko-uhorských korún (porov. *Základina časopisu Živeny. Na udržanie Živeny*, č. 10 – 12/1917, s. 223 – 224).

Hlavná (zodpovedná) redaktorka *Živeny* E. Maróthy-Šoltésová v úvodníku nového, **deviateho ročníka (1918)** priznala, že najpohodlnejšie by bolo bývalo zastaviť vydávanie časopisu – poznajúc „*nedvižnú ľahostajnosť značnej časti nášho obecnstva*“¹⁰⁰ –, ale napokon zvíťazil pocit zodpovednosti: „*nedopustilo nám svedomie pre nedvižnosť* (nečinnosť, pasivitu; pozn. M. G.) *niektorých vydať tým celému nášmu obecnstvu také vysvedčenie úbohosti, akoby nebolo schopné udržať si potrebný časopis*“ (*Nášmu veľactenému obecnstvu*, roč. 9, č. 1/1918, s. 1).

Zakladateľka *Živeny* vzápätí ocenila aktivitu samotných čitateľiek, ktoré iniciatívne „*sosbieraly za niekoľko týždňov vyše polpiata tisíc korún na udržanie Živeny, okrem toho získaly pekný počet nových predplatiteľiek i predplatiteľov, i mnohú zaostalost'* (nezaplatené al. meškajúce predplatné; pozn. M. G.) *nám zinkasovaly*“.

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že najväčšiu zásluhu na záchrane *Živeny* majú samotné Slovenky – ženy a devy, predovšetkým zo stredného

¹⁰⁰ E. M. Šoltésová sa vo svojich publicistických textoch (ale aj v súkromnej korešpondencii) pomerne často ponosovala na ľahostajnosť, nezájem, pasívnosť a nečinnosť – tieto negatívne javy vnímala ako celonárodný problém, keďže sa týkali väčšej časti obyvateľstva.

a západného Slovenska, z Budapešti a z Vojvodiny, ktoré na naliehavé volanie o pomoc zo strany redakcie a administratívy zareagovali nielen veľmi pružne, ale aj mimoriadne efektívne. Nebyť ich úsilia, obetavosti, agilnosti a akcieschopnosti, *Živena* by po ôsmich rokoch existencie s vysokou pravdepodobnosťou prestala vychádzať, pričom reálne hrozila aj najhoršia eventualita – (definitívny) zánik periodika.

Vďaka čiastočnej stabilizácii pomerov mohla E. M. Šoltésová na začiatku 9. ročníka prisľúbiť čitateľkám a čitateľom, že *Živena* bude vychádzať „riadne“, teda každý mesiac, s rozsahom aspoň 16 strán (dva hárky – čo však bolo menej ako po minulé ročníky), a bez obálky, ktorá stála nakladateľa až 2-tis. korún ročne:

„Ak sa skutočných predplatiteľov sosbiera toľko, koľko ich právom môžeme očakávať, pousilujeme sa k povinným dvom hárkom do čísla pridať časom i niečo navyše – to je snahou ako redakcie, tak vydavateľstva.“ (ibid.).

Tento sľub sa začalo dariť naplňať už od februára (č. 2/1918), keď k šiestim stranám textu redakcia pridala štvorstránkovú (nepaginovanú) prílohu pod názvom „Detský kútik a Obrázková príloha *Živeny*“. V druhej polovici roka mala „pevný úmysel“ zväčšiť *Živenu* o jeden hárok (al. aspoň o pol hárika, teda o osem, resp. o štyri strany), ale „hoc ako neradi, museli sme sa toho vzdať pre neslýchane rastúce draženie tlačiarenskej výroby“ (porov. *Odkazy redakcie*, č. 7/1918, s. 112).

Redukovaný rozsah časopisu ovplyvnil štruktúru aj podobu rubriík – viaceré boli zrušené (*Rôzne články, Rôzne zprávy, Kuchyňa, Rady a pokyny, Lipa, K našim obrázkom*), niektoré – napr. *Otázky a odpovede* alebo *Naši zosnulí* – boli pre nedostatok miesta obmedzené „na najmenšiu mieru“ (porov. *Miešaná beseda*, č. 3/1918, s. 46, pozn. pod čiarou), niektoré boli čiastočne obnovené (*Rozličné, Literatúra, Spolkové zprávy*).

Namiesto inzercie, ktorá sa po vypuknutí vojny zo *Živeny* takmer úplne vytratila, pribudli v rámci 9. ročníka apelácie na podporu časopisu vo forme graficky zvyrazneného imperatívneho textu, spravidla umiestneného na spodnom okraji vybraných strán periodika – *Predplácajte si Živenu!, Rozširujte Živenu!*, alebo dokonca *Kto nemieniš Živenu odoberať, vráť obdržané prvé a druhé ukážkové číslo!* –, resp. vo forme informatívneho textu s menej ofenzívnym a viac zdvorilostným charakterom, napr. *Predplatné na Živenu na rok 1918 je 12 korún. Prosíme všetkých, aby si ho čím skorej obnovili. či Poslali ste už predplatok?* a pod.

Pokiaľ ide o obsah, opätovne dominovala Rázusova¹⁰¹ básnická produkcia (18 básní), ktorú dopĺňali pozitívnu kritikou povzbudená Zora (A. Domková-Lacková, 12 publikovaných básní), J. V. Dolinský (J. Valašťan, 17 básní), J. Smrek (štyri básne), Š. Krčméry¹⁰² (dve básne), J. Slávik-Neresnický (pod pseud. N-ý, dve básne) a P. P. Zgúth (pod pseud. Vrbický, dve básne); novými autormi boli I. Grebáč-Orlov (štyri uverejnené básne) a M. M. Vesnín (dve krátke básničky).

Čo sa týka prózy, vydavateľstvo *Živeny* sa rozhodlo zabezpečiť „*zdokonalenie, oživenie a rozšírenie jemu svereného časopisu*“ prostredníctvom nových, výhradne pre *Živenu* napísaných textov – hneď v prvom, januárovom vydaní preto vyhlásilo literárnu súťaž o pôvodné epické prozaické útvary (*Súbeh*, č. 1/1918, s. 12), a to v troch kategóriách – „*novella zo slovenského života v objeme okolo 40 tlačенých strán*“ s odmenou 400 korún, „*novella zo slovenského života v objeme okolo 20 tlačенých strán*“ s peňažnou odmenou 200 korún a „*novellka zo slovenského života v objeme okolo 10 tlačенých strán*“ s finančnou prémieou 100 korún. Popritom vydavateľstvo vypísalo 10 až 15 odmien po 10 až 20 korún za pôvodné jedno- až trojstranové beletristické práce rôzneho druhu (rozprávky, náčrty, náladové kresby atď.), pričom pri všetkých prácach ponechalo autorkám a autorom „*úplnú voľnosť ohľadom voľby tématu, žiadame len, aby bolo vzaté zo slovenského života či mestského, či dedinského*“ (ibid); výsledky sľúbilo zverejniť v aprílovom, májovom a júnovom čísle *Živeny*.

Kratšie beletristické práce bolo treba posilať do 15. 3. 1918. Hodnotiaca komisia z doručených textov vybrala a finančne ohodnotila dve práce – *Lásku* od Eleny Ivankovej (vyšla v č. 4/1918, s. 50 – 53) a *Fašiangovú historku* s podtitulom *Po nitke rozprávky pána V.* (meno autora nebolo zverejnené,

¹⁰¹ Š. Krčméry nazval M. Rázusa „*najpopulárnejším básnikom posledných rokov – a najplodnejším*“, ktorý „*priehrstím sypal medzi nás perly vylovené z hlbín duše*“; na konci r. 1917 vyšla Rázusovi prvá básnická zbierka *Z tichých i búrných chvíľ*, do ktorej bolo zaradených viacero básní uverejnených v uplynulých ročníkoch *Živeny*; Krčméryho recenzia tejto zbierky vyšla vo februárovom čísle *Živeny* (porov. *Miešaná beseda, Literatúra*, roč. 9, č. 2/1918, s. 29 – 30).

¹⁰² Krčméry spolupracoval so *Živenou* ako autor-básnik [prvé básne ale publikoval v „konkurenčnej“ *Dennici* v r. 1913: *V novej pôde* (č. 11, s. 268 – 270) – v tejto rozsiahlej, bohato štruktúrovanej básni spracoval tému vyst'ahovalecva; *Štedrý večer* (č. 12, s. 285) – bol podpísaný iba iniciálami Š. K.], ako literárny kritik a na žiadosť hlavnej redaktorky spolupracoval aj pri redigovaní poézie, kde sa E. Šoltéssová necítila dostatočne pripravená (porov. napr. Rosenbaum et al., 1984, s. 510).

v oznámení o výsledku súťaže boli uvedené len iniciály F. J. – porov. *Oznámenie*, č. 4/1918, s. 61), ktorá vyšla v č. 5/1918 na s. 67 – 69. Vydavateľstvo zároveň vypísalo nový súbeh na „neurčitý počet drobných, jednu-dve, najviac štyri tlačene strany Živeny zaplňujúcich pôvodných belletristických prác“, tentoraz však ponechalo autorkám a autorom „úplnú voľnosť ohľadom voľby tématu“ (*Oznámenie*, č. 4/1918, s. 61) – odmenu získali Ján Hrušovský (pod pseud. Ivan Štefanovič, *Heddy a Teddy*), Elena Petrovská (*Anka*; uverejnené v č. 8/1918, s. 113 – 114 s dokončením v č. 9/1918, s. 136 – 138) a J. Slávik-Neresnický (pod pseud. N-ý, *V zajatí*; porov. *Oznámenie*, č. 7/1918, s. 110).

Z rozsiahlejších prác získala najvyššiu vypísanú odmenu (400 korún) protivojnová novela Boženy Slančíkovej-Timravy *Hrdinovia*, ktorá vychádzala v *Živene* na pokračovanie od júna do konca r. 1918 – spravidla so začiatkom nadväzujúceho textu na titulnej strane nasledujúceho čísla (č. 6, s. 81 – 84; č. 7, s. 98 – 101; č. 8, s. 115 – 121; č. 9, s. 129 – 135; č. 10 – 11, s. 145 – 158; a č. 12, s. 177 – 182). Ako iné umelecké a publicistické texty zamerané proti vojne, ani *Hrdinovia* sa nevyhli zásahom cenzúry – dôkaz v podobe vybieleného „okna“ nachádzame napr. v júlovom vydaní *Živeny* (č. 7/1918, s. 99), kde cenzor odstránil celú druhú kapitolu novely. Timravini *Hrdinovia* sú spolu s *Krvavými sonetmi* P. O. Hviezdoslava (1914) považovaní za najvýznamnejšie slov. literárne diela s protivojnovým posolstvom – dokonca podľa *ESS* sú *Hrdinovia* „prozaickým pendantom Hviezdoslavových Krvavých sonetov“ (Rosenbaum et al., 1984, s. 195); podľa D. Hučkovej (2014, s. 40) patrí Timravina novela „popri Rázusových básňach k tomu literárne najhodnotnejšiemu, čo bolo v *Živene* v období vojny publikované“.¹⁰³

V rámci 9. ročníka sa presadili aj ďalšie ženské autorky: Terézii Vansovej *Živena* publikovala na pokračovanie jej poviedku *Milku dajú na edukáciu*¹⁰⁴ (v č. 5 až 10 – 11/1918), Blanke Maliakovej-Fábryovej (pod pseud. Miriana) *Smutnú dedinu* (č. 6/1918, s. 90 – 92) a z prekladovej prózy zaujal *Vysnívaný kvet* poľskej spisovateľky Heleny Pajzderskej (pod pseud. Hajota), ktorý *Živena* uverejnila v č. 12/1918 (s. 184 – 186).

¹⁰³ D. Hučková akcentuje, že Timravina novela *Hrdinovia* je „totálnym popretím oficiálnej ideológie nadšenia“, odmietnutím vojny a kritikou náboženstva, ktoré je schopné vojnu ospravedlňovať „vôľou Božou“; Timravina dedina je vo vnímaní vojnového konfliktu rozdelená – na jednej strane je to „vojna ako hrdinstvo v plamenných, ale prázdnych vlasteneckých rečiach pánov“, na druhej strane je to „vojna ako nešťastie pre prostých ľudí“ (2014, s. 40).

¹⁰⁴ Digitalizovaná podoba diela je prístupná na webovej stránke projektu *Zlatý fond denníka SME*: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/316/Vansova_Milku-daju-na-edukaciju/1.

Publicistickú zložku reprezentovali predovšetkým na pokračovanie uverejňované Halašove *Zápisky z vojny*, Rázusove *Zápisky*, ale aj prednáška Anny Gašparíkovej *Múzea a národopis*, ktorá pôvodne odznela na literárnych večierkoch mládeže v Martine koncom apríla 1918 (v *Živene* bola vytlačená v č. 7/1918 na s. 107 – 109 s dokončením v č. 8/1918, s. 124 – 125). V rámci „zastrešujúcej“ rubriky *Miešaná beseda* to boli aj z čes. časopisu *Ženská revue* preberané príspevky publikované v pôvodnom jazyku (*Dokumenty k přítomným dnům* od Ludmily Konečnej, na pokračovanie) alebo článok Štefánie Mičátkovej o výstave slov. výšiviek v Petrovaradíne v máji 1918 (č. 7/1918, s. 110 – 111); v dvojčíisle 10 – 11/1918 v rubrike vyšiel príspevok *České učitelky na Moravě ženám slovenským* (s. 174) z 1. novembra 1918, v ktorom sa o. i. uvádzalo:

„Drahým sesrám slovenským! Jako ženy vychovatelky sledovaly jsme již před válkou s úzkostí hrozné poměry, kterými trpěla mládež slovenská, jež již od útlého věku odcizována matkám, aby ztratila lásku a úctu k rodnému jazyku, aby pozbyla citu pro právo a čest svého rodného lidu, aby naučila se pro výhody hmotné jednati proti vlastnímu přesvědčení a ničiti tak svůj charakter. Všemi způsoby tlumena v duši každá jiskra svatého plamene touhy po svobodě, pravdě, právu a spravedlnosti. (...) V dějinné chvíli vytouženého převratu děkujeme všem, kdo udržovali a pěstovali vzájemné poznání, důvěru a nutnost spolupráce na velikém díle obrození česko-slovenského kmene v rodině osvobozených národů. Děkujeme ve vroucím zanícení těm, kdo oběti přinesli, aby nám nový domov zajistili. My české učitelky na Moravě neseme svým sestřím slovenským vstříc nejen bezmeznou radost z vítězství pravdy a práva, ale i touhu po práci, po spoluúčasti při výchově ve školách i v životě společenském. Jsme připraveny a věříme, že společný zájem a láska vytvoří dílo dobré.“

Na prejav učiteľky Antonie Gebauerovej z Kroměříža, ktorý predniesla na zasadnutí zastupiteľstva Ústredného spolku jednôt učiteľských v Brne a ktorý bol „učitelkami a celým shromážděním nadšeně přijat“, reagovala v decembrovom čísle *Živeny* E. Šoltésová¹⁰⁵ (*Drahým sestřím, českým učitelkám na Morave*, č. 12/1918, s. 187) – pozornosť sústredila najmä na prejav vďaky za to, že slov. dievčatá mohli študovať na čes. dievčenských školách:

¹⁰⁵ Priezvisko hlavnej (zodpovednej) redaktorky, podpísanej pod reakciou na pozdrav moravských učiteľiek, sa tu po prvý raz objavilo v poslovenčenej podobe „Šoltésová“ – dovedty sa v *Živene* uvádzalo v podobe „Soltészová“ (resp. Elena Maróthy-Soltészová).

„Hlboko dojaté krásnym prejavom predchádzavej sesterskej lásky (...) slovenské ženy vyslovujú sestrám moravským učiteľkám za tento prejav svoju najúprimnejšiu vďaku. A nielen za tento zo srdca idúci prejav slovný, lež i za skutočné dobrodenia našim dcéram-žiacikam rok po roku na moravských českých školách preukazované, – keď ony, doma vydedené, svojských škôl neznajúce, tam bývaly privádzané k pravej svojskej vzdelanosti, k vernosti národnej i k ušľachteniu duše vôbec. I za to vďaka Sloveniek patrí šľachetným, matersky verným učiteľkám na Morave a v Čechách.“

E. Šoltésová ďalej vyzdvihla česko-slovenskú vzájomnosť, pričom použila veľmi podobné formulácie ako A. Gebauerová (napr. *„v tejto dejinnej chvíli vytúženého prievratu i slovenské ženy ďakujú všetkým, čo udržovali a pestovali vzájomné poznanie, oživovali dôveru a kázali potrebu spolupráce na veľkom diele obrodenia česko-slovenského kmene v rodine oslobodených národov“*, *„i my slovenské ženy, spoločne s našimi sestrami na Morave, zdieľame nekonečnú radosť z víťazstva našej spoločnej pravdy a práva“* a pod.), aby sa napokon vrátila k myšlienke slov. dievčenských škôl, keď požiadala české a moravské učiteľky o *„pomoc pri nastávajúcich nám nových úlohách, v ktorých ešte nemáme dostatočného rozhladu a zbehlosti, najmä pri sriadovaní našich dievčenských škôl“* (ibid.).

Nová politická situácia, súvisiaca so vznikom čes.-slov. štátu, sa v posledných dvoch číslach 9. roč. *Živeny* prejavila v článku pod názvom *28. október v Prahe* (č. 10 – 11/1918, s. 174 – 175), ktorý sa začínal správou, že *„o 10. hodine predpoludním rozniesol sa Prahou bleskom chýr, že gróf Andrassy, rak.-uh. minister zahraničný, uznal česko-slovenský štát a že chce vyjednávať o mier“*, pokračoval chronologickým, z hľadiska spôsobu až dokumentačným opisom udalostí „dňa D“; príspevok *O národných farbách* (s. 176) koštatoval, že *„teraz nám je porebné znáť národné farby našich spojencov; ved' ich víťazné vojská o krátky čas azda prídu i k nám, bude nám treba k ich uvítaniu vyvesiť aj ich zástavy popri našich slovenských, bielo-belaso-červených, a českých bielo-červených“*,¹⁰⁶ v obrázkovej prílohe dominovali fotoportréty

¹⁰⁶ Zaujímavé historické reálie poskytuje deskripcia vlajok jednotlivých štátov: *„Na českej zástave je biela farba na vrchu, červená niže nej; zástava amerických Spojených Štátov je červeno-biela pásavá, v hornom rohu od týčky je 36 bielych hviezd v belasom poli – alebo len červený, biely a belasý pás. Francúzska zástava je farby belasobielo-červenej, ale farbisté pruhy idú nie po zdlžine, lež priekom, rovnobežne so žrdou, tak popri samej žrdi je pruh belasý, v prostriedku biely a na spodnom kraji červený. Anglická zástava je červeno-žltó-*

prezidenta USA W. Wilsona a predstaviteľov nového čes.-slov. štátu – T. G. Masaryka, E. Beneša, M. R. Štefánika, K. Kramára, V. Šrobára, M. Dulu a ďalších – a fotografie zachytávajúce atmosféru v Prahe a v Liptovskom Sv. Mikuláši (*Obrázková príloha Živeny*, č. 10 – 11/1918 a č. 12/1918).¹⁰⁷

Z hľadiska „ženskej otázky“, a osobitne pôsobenia slov. žien vo verejnom priestore, upútal pozornosť *Otvorený list slovenským ženám*, ktorého autoritou bola L. Podjavorinská a *Živena* ho uverejnila na záver svojho 9. ročníka (č. 12/1918, s. 188) – v mene slov. žien žiadala, aby aj ony „*prijaté byly za členov Národnej Rady*“:

„*Slávna udalosť založenia česko-slovenského štátu vyniesla na povrch súrné povinnosti pre každého. Je tých povinností tolko, že nevelký počet našich mužov nezvládne ani najsúrnejšie. Už samé administratívne zariadenie je obrovská, všetky sily vyžadujúca úloha. A popri tejto jesto mnoho súrných úloh, ktoré už teraz treba konať. Drobné potreby denného života, založenie jeho národného charakteru na celej čiare, otázka humanity, hatenie vykorisťovania a úžery, sriadovanie spoločenských stykov atd. atd.*

Toto sú všetko otázky, ku ktorým sme i my ženy povolane – menovite do tých čias, kým nedostatok síl bude u nás citeľný. Prosím Vás tedy, milé Sestry, sduzte sa po svojich okoliach, podajte k miestnej Národnej Rade prosbu, aby ste byly prijaté za jej členov. Zároveň vyvolte si zpomedi seba ženy, ktoré by Vás repräsentovaly a ochotné by byly pracovať. Aby repräsentácia bola čestná, volte národne spoľahlivé, intelligentné a mravné ženy! Pracuj každá s chutí usilovnou na národa roli dědičné!“¹⁰⁸

belasá, srbská a černohorská červeno-belaso-biela, horvatská červeno-bielo-belasá.“ (porov. *O národných farbách*, č. 10 – 11/1918, s. 176).

¹⁰⁷ Fotografie boli v rámci 9. ročníka uverejňované už len v *Obrázkovej prílohe Živeny*. Napriek tomu, že sa v nej vyskytlo niekoľko zaujímavých snímok, z hľadiska celkovej umelecko-estetickkej kvality nedosahovali úroveň predchádzajúcich dvoch ročníkov, v ktorých dominovali snímky spektakulárnej fotosérie *Slovenské kroje* a celostránkové umelecké fotografie Pavla Socháňa – niekoľko jeho záberov bolo zaradených aj do tohto ročníka, bolo ale na škodu, že mali menšie rozmery (dostali menší priestor), ako by si v skutočnosti zaslúžili.

¹⁰⁸ Posledná veta je rodovou modifikáciou Kollárového „*Pracuj každý s chutí usilovnou na národu roli dědičné, cesty mohou býti rozličné, jenom vůli všickni měgme rovnou*“ (*Pracuj každý s chutí usilovnou na národu roli dědičné, cesty mohou býti rozličné, jenom vůli všickni měgme rovnou*; J. Kollár: *Slávy dcera...*, 1824, s. 76). Podjavorinská mala tieto Kollárove verše v obľube – rada sa k nim vracala nielen vo svojich publicistických príspevkoch, ale aj vo verejných prednáškach, napr. *O blaženosti*, ktorú predniesla 26. 4. 1914 na večierku myjavského spevokolu, ako o tom informoval *Slovenský denník* (roč. 5, č. 83, 3. 5. 1914, s. 4): „*Končím jako Podjavorinská svoju prednášku Kollárovským napomenutím: Pracuj každý...*“.

Podjavorinskej výzva padla na „úrodnú roľu“ – slov. ženy začali aktívne vplývať na dianie v spoločnosti a stali sa pevnou súčasťou nielen občianskej, ale aj politickej scény novovzniknutého štátu.

Živena po skončení vojny a vzniku ČSR (1919 – 1923)

Popri všetkých negatívach, ktoré so sebou prináša každý ozbrojený konflikt, mala „veľká“ (prvá svetová) vojna – dovedy najstrašnejšia a najtragickejšia zo všetkých vojen – aj jedno dôležité pozitívum: ženy počas nej dokázali úspešne vyvrátiť hlboko zakorenené konzervatívne názory na svoje inferiórne postavenie v spoločnosti a plnohodnotne zastúpiť mužov bojujúcich na frontoch prakticky vo všetkých oblastiach života (vrátane verejného). Vznik nových štátov, medzi nimi aj Československej republiky (ČSR), emancipačné úsilie ešte viac urýchlil a zintenzívnil proces zrovnoprávňovania žien s mužmi – so zánikom „starej“ monarchie začal postupne ustupovať aj „starý“ pohľad na ženu len ako strážkyňu rodinného kozuba, odovzdanú mužovu spoločnicu a obetavú matku detí; popri tradičných rolách matky, manželky, opatrovatelky a vychovávateľky žena začala byť vnímaná ako ekvipolentná partnerka a priateľka svojho muža, ktorá je „zárobkovo sebestačná“ a „od muža finančne nezávislá“ (Hajdučeková, 2019a, s. 240).

Nie je preto prekvapením, že „nový“ pohľad na ženu začali uplatňovať aj tvorkyne a tvorcovia povojnových ročníkov *Živeny* – ako konštatuje literárna vedkyňa Ivica Hajdučeková, ktorá sa venovala výskumu časopisu po vzniku ČSR,¹⁰⁹ *Živena* propagovala „vzory nasledovaniahodných žien, či už predstaviteľiek kultúrneho a aktivistiek verejno-politického života, alebo prvých vysokoškolsky vzdelaných odborníčov, ktoré postupne obsadzovali rôznorodé profesie, dovedy ženám nedostupné“ (ibid.).

„Poprevratové“ (ako sa zvyklo označovať obdobie po vzniku ČSR) pomery v periodiku sa zásadne nezmenili – časopis *Živena* naďalej redakčne viedla predsedníčka spolku Živena E. Maróthy-Šoltésová, ktorá bola zodpovednou (hlavnou) redaktorkou až do konca 13. roč., teda do konca r. 1922 (v r. 1923

¹⁰⁹ I. Hajdučeková sa pri svojom výskume sústredila – podobne ako autor tejto monografie – predovšetkým na ženskú otázku, jej miesto v *Živene* a na propagáciu činnosti spolku Živena; vzhľadom na zmeny po r. 1918 si všimla aj problematiku formovania „modernej, vzdelanej a kultúrne rozhladenej ženy pod vplyvom spoločenských zmien a zmien v rodových stereotypoch“ (Hajdučeková, 2019a, s. 195).

– 1942 bola zodpovednou redaktorkou Anna Škultétyová,¹¹⁰ v r. 1935 – 1939 s Leou Mrázovou¹¹¹ a v r. 1939 – 1942 so Zorou Jesenskou,¹¹² ktorá potom viedla *Živenu* až do zániku časopisu v r. 1949).

Prvé číslo **desiateho ročníka *Živeny*** vyšlo s omeškaním až v lete 1919.¹¹³ Pre problémy s tlačiarňou a novinovým papierom v chaose zániku monarchie a vzniku nového štátu sa tak stalo až v auguste 1919, čo malo potom vplyv na celý 10. ročník časopisu, ktorý sa končil až v lete 1920 – obsahoval šesť mesačných vydaní a tri dvojčísla (s celkovým rozsahom 240 strán):

- č. 1: august 1919 (s. 1 – s. 20);
- č. 2: september 1919 (s. 21 – 40);
- č. 3: október 1919 (s. 41 – 60);
- č. 4: november 1919 (s. 61 – 80);
- č. 5: december 1919 (s. 81 – 100);

¹¹⁰ Anna Škultétyová (14. 8. 1893 Martin – 17. 6. 1987 tamže) bola dcérou literárneho historika a kritika, jazykovedca, publicistu a redaktora Jozefa Škultétyho. V r. 1916 – 1918 pomáhala otcovi pri redigovaní *Národných novín* a v r. 1920 – 1922 bola ich riadnou redakčnou pracovníčkou. Ako korektorka pomáhala aj E. Maróthy-Šoltésovej pri redigovaní *Živeny*, po ktorej v r. 1923 prevzala vedenie redakcie (redaktorskej práce sa zriekla v r. 1943, aby mohla opatrovať otca) – ako redaktorka sa zaslúžila o vysokú jazykovú úroveň *Živeny*. V r. 1969 bola vyznamenaná za zásluhy o rozvoj *ženskej tlače* (porov. *Slovenský biografický slovník V*, 1992, s. 476).

¹¹¹ Lea Mrázová (3. 11. 1906 Moštenica – 10. 1. 1995 Bratislava) bola maliarka, publicistka a prekladateľka. V r. 1930 – 1934 pôsobila ako pomocná a v r. 1935 – 1939 ako zodpovedná redaktorka *Živeny*. Maliarstvu sa venovala od r. 1937, keď v *Živene* začala uverejňovať portréty umelcov a fejtóny z ich života spojené s ich podobizňami. Po skončení druhej svetovej vojny spoluzakladala ženský časopis *Nová cesta* (1945 – 1946). Spolupracovala aj s periodikami *Elán*, *Slniečko*, *Slovenské pohľady* a *Národné noviny* (porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 593 – 594).

¹¹² Prekladateľka, spisovateľka a redaktorka Zora Jesenská (3. 5. 1909 Martin – 21. 12. 1972 Bratislava, poch. v Martine) bola dcérou predsedu Lipy, funkcionára spolku *Živena* a administrátora *Živeny* Fedora Jesenského – od r. 1929 riaditeľka a spoluredaktorka *Živeny*, ktorý ju pretransformoval na prevažne literárnu revue (v r. 1923 – 1928 bol F. Jesenský aj predsedom Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku). Z. Jesenská viedla *Živenu* v r. 1939 – 1949; od 30. rokov 20. stor. publikovala vo viacerých slov. periodikách príležitostné články, štúdie a glosy, v ktorých sa venovala literatúre, výtvarnému umeniu či folklóru. V r. 1943 – 1949 bola podpredsedníčkou spolku *Živena* (*Biografický lexikón Slovenska IV*, 2010, s. 253 – 256).

¹¹³ Administrácia *Živeny* avizovala možné problémy už koncom 9. ročníka: „*Pre nastúpivšie ďaleko siahajúce zmeny v našom štátnom prislušenstve, prechodne odrezaní sme od našej kníhtlačiarne, v ktorej hotuje sa prvý sväzok **Sobraných spisov Timravy**. Následkom toho vydanie tohoto sväzku sa opozdí. Z tej istej príčiny časopis *Živena* ostal bez papiera a vyjde tiež opozdene. **Predplatné na budúci ročník oznámime až v prvom čísle, keď papier budeme mať už zabezpečený. Prosíme každého o trpelivosť a uznanie!**“* (Oznámenie, č. 12/1918, s. 188; zvýraznené v origináli).

- č. 6: január 1920 (s. 101 – 120);
- č. 7 – 8: február – marec 1920 (s. 121 – 160);
- č. 9 – 10: apríl – máj 1920 (s. 161 – 200);
- č. 11 – 12: jún – júl 1920 (s. 201 – 240).

Živenu po novom tlačil Tatran, nakladateľský účastinný spolok v Turčianskom Svätom Martine, ktorý sa neskôr, v lete 1923, zlúčil s Kníhtlačiarskym účastinárskym spolkom (KÚS – vedeným F. Jesenským), a tak sa od č. 6 – 7/1923 *Živena* vrátila pod „tlačiarenské krídla“ KÚS.

Pokiaľ ide o predplatné, rakúsko-uhorskú korunu (Kr) nahradila nová mena – Koruna československá (Kčs). Počiatočná výška ročného predplatného bola stanovená na 16 Kčs pre domácich abonentov (dovtedy 12 Kr) a 20 Kčs pre predplatiteľky a predplatiteľov v zahraničí (dovtedy 14 Kr; pre čitateľky a čitateľov v USA predplatné kleslo, z dovtedajších 3 na 2 doláre). Už v priebehu ročníka sa však predplatné *Živeny* dvakrát zvyšovalo: prvý raz mierne – v decembri (od č. 5/1919) na 20, resp. 24 Kčs; druhýkrát výraznejšie – vo februári (od č. 7 – 8/1920) na 30, resp. 34 Kčs (pre USA sa výška predplatného nemenila); administrácia časopisu to odôvodnila nárastom výrobných cien (porov. *Oznámenie*, č. 5/1919, s. 100). Do konca nami skúmaného obdobia (t. j. do konca r. 1923) sa predplatné zvyšovalo už len raz, ale výrazne – v r. 1921 na 50 Kčs (resp. 56 Kčs pre zahraničie; pre USA sa cena ani tentoraz nemenila) – s novou možnosťou polročného predplatného pre ČSR vo výške 26 Kčs.¹¹⁴

Kým na Slovensku pôsobil krátko po vzniku ČSR **jediný ženský časopis**, v českej časti spoločného štátu vychádzala pomerne široká škála ženských periodík – ich parciálne prehľady môžeme nájsť v podobe informácií o tituloch novín a časopisov zasielaných redakcii, ktoré boli publikované v rámci rubriky „Miešaná beseda“, napr. *Nová síla* (Týdeník československých žien národně demokratických), *Zvěstování* (List ženy československé), *Ženské*

¹¹⁴ Problémom bola (aj) počiatočná nestabilita novej meny – ako všetky meny štátov strednej Európy, aj čes.-slov. koruna prekonala v prvých povojnových rokoch značné kurzové zmeny, keďže išlo o peňažnú jednotku nového štátu, ktorý zápasil s mnohými povojnovými ťažkosťami (ako nedostatok surovín, nestabilné politické pomery, nebezpečná zahraničná situácia, falšovanie čes.-slov. bankovkových kolkov atď.) – Kčs si preto musela získať dôveru najprv za hranicami. Jej kurzový vývoj mal štyri hlavné etapy: prvá (do začiatku r. 1920) znamenala kurzový pokles; druhá etapa (do novembra 1921) bola obdobím priemernej menovej stability pri pomerne značných mesačných aj ročných kurzových variáciách; tretia etapa (do konca r. 1922) priniesla značný vzostup kurzu Kčs; a posledná etapa (do r. 1928) bola stabilizačným obdobím. Porov. napr. *Deset let...*, 1928, s. 31 – 32.

noviny (Politický a hospodářský týdeník pro výchovu žen), *Ženský svět* (List paní a dívek českých), *Dívčí práce* (Časopis pro výchovu vkusu), *Ženská revue*, *Ženské listy*, *Věstník učitelek ručních prací* a mnohé ďalšie.¹¹⁵ MEŽ v tejto súvislosti konštatuje, že v období prvej, predmníchovskej ČSR (1918 – 1938) došlo k masívnemu rozvoju čes. ženskej tlače, pričom vychádzali desiatky titulov určených ženám, viaceré vo vysokých nákladoch, napr. *Hvězda* s vyše pol miliónom výtlačkov (porov. Jacz et al., 1982, s. 548).¹¹⁶

Ak sme na začiatku tejto časti konštatovali, že „poprevratové“ pomery sa v časopise *Živena* zásadnejšie nezmenili, platí to nielen o personálnej,¹¹⁷ ale aj o formálno-obsahovej stránke. Pokus s prílohou *Detský kútik a Obrázková príloha Živeny* z 9. ročníka bol ukončený (*Detský kútik* zanikol; fotografie sa vrátili dovnútra čísla – na jednotlivé strany, ako tomu bolo štandardne počas predchádzajúcich ročníkov). Z „tradičných“ rubriík ostali len *Miešaná beseda* a *Spolkové zprávy* (druhá sa však počas 10. ročníka ako samostatná rubrika vyskytla iba raz, a to v č. 11 – 12/1920; jej obsah tvorili dva dokumenty – *Stanovy „Živeny, spolku slovenských žien“*, s. 232 – 236, a *Výročná zpráva škôl Živeny*, s. 236 – 240; priebežné správy o činnosti spolkov *Živena* a *Lipa* boli počas ročníka uverejňované v rámci „zastrešujúcej“ rubriiky *Miešaná beseda*).

Desiaty ročník *Živeny* otvorili príležitostné básne Š. Krčméryho *Národe!* (s. 1) a P. O. Hviezdoslava *Zvrhla doba!* (s. 2), po ktorých nasledovala portrétno-spomienková črta E. Maróthy-Šoltésovej *Masaryk* (s. 4 a 5) a Rázusova príležitostná báseň *Októbrová revolúcia* (s. 6); tematicky ich spájala oslava národa, oslava novonadobudutej slobody a novej štátnosti, v ktorej mali byť Slováci rovnocennou a plnohodnotnou súčasťou.

¹¹⁵ Téma čes. ženských periodík sa venovala Marie Štechová v samostatnom príspevku *Ženské časopisy* (č. 3/1919, s. 59) zverejnenom v rámci „stáleho literárneho referátu“ s názvom *Literárna kronika* (autorka – „známa literárna posudzovateľka viacerých českých časopisov“ – v nej referovala o literárnych prúdoch v Čechách): „Prvú kapitolu venujem ženským časopisom. Je ich pekný rad a majú svoje buditel'ské poslanie. S rozvojom politického sociálneho života v Čechách množily sa i ženské časopisy a rozširovaly svoj záujem o rôzne otázky verejného života. Väčšina z nich má ráz politický a sú i vydržiavané veľkými politickými stranami, ktoré si takto zaisťujú svoj volebný vliv.“

¹¹⁶ Na Slovensku to bola v rovnakom období približne desiatka titulov – pozri *Chronologický zoznam slovenskej ženskej tlače* v tejto monografii.

¹¹⁷ Novinkou bol päťčlenný „redakčný krúžok“ (porov. *Veľactenému obecnstvu!*, č. 1/1919, s. 14) – jeho úlohou bolo pomáhať zodpovednej redaktorky E. M. Šoltésovej pri tvorbe časopisu, menoslov členiek/členov krúžku však v tiráži ani na inom mieste nebol zverejnený.

Nasledovala kratšia prozaická práca J. Slávika-Neresnického, publikovaná pod pseud. N-ý, s názvom *V zajatí* (s. 6 – 9), ktorá bola ocenená v rámci literárneho súbehu z minulého roka, a výrazne beletristicky koncipovaný nekrológ *Za ě dr. Milanom Štefánikom*¹¹⁸ (s. 11 a 12; zahynul pri leteckej nehode 4. mája 1919), ktorého autorkou bola šéfredaktorka E. Maróthy-Šoltésová.

Z príhovoru k čitateľskej verejnosti (*Veľactenému obecenstvu!*, č. 1/1919, s. 14) vyplýva, že vydavateľstvo a administrácia *Živeny* vnímali ako nanajvýš naliehavú otázku zvyšovania počtu predplatiteľiek a predplatiteľov časopisu – to síce nebolo nič nezvyčajné, keďže výzvy na aktivity smerujúce k získavaniu nových predplatiteľiek uverejňovala *Živena* pravidelne od svojho vzniku, v prvom „poprevratovom“ ročníku však argumentovala inak, ako tomu bolo v nedávnej minulosti:

„... **obraciame sa na každého jedného z vás, hlavne na vás, slovenské ženy a devy, ktoré ste i v minulosti, za dôb utrpenia, za nás toľko vykonaly, aby ste sa o rozširovanie všemožne pričiňovali! Priložte ruky pilné! Dnes nieto starej prekážky, dnes ste **voľné** a ako **voľné** pomôžte tam, kde od administrátorského stola my ešte nemáme prístupu!**“ (Boldom zvýraznené v origináli, farebne zvýraznil autor monografie; pozn. M. G.) Na záver prívetu zazneli ešte vzletné slová: „Posielame *Živenu* **voľným**¹¹⁹ Slovenskom: daj, Bože, aby jej vzrast teraz už podľa zásluhy stúpala.“

Aj v desiatom ročníku *Živena* pokračovala vo svojich literárnych súbehoch, s ktorými začala v januári 1918. Hneď v prvom čísle (na s. 15) vypísala súťaž na pôvodné literárne práce „zo slovenského života“ v troch kategóriách – s rozsahom cca 50 tlačených strán „*Živeninho formátu*“ (s jednou odmenou vo výške 1 000 korún), – s rozsahom cca 25 strán (a jednou odmenou vo výške 500 korún), – s rozsahom cca 12 strán (a štyrmi odmenami po 250 korún); ďalších 10 až 15 peňažných odmien (po 20 až 100 korún) bolo určených pre autorky a autorov ocenených prác s maximálnym rozsahom 5 strán. Súťažné príspevky posudzoval redakčný krúžok *Živeny*.

¹¹⁸ Ukážka: „A tu, vo chvíli, keď doletel Si nad rodnú zem – – ten úžas nevysloviteľný!... Prečo, prečo nsmela vysoko vzkypieť blahá radosť darcu s blahom vďakou obdarovaných – prečo...? Či v tom víchre, čo prevrhol Tvoje lietadlo, zúrili vari nejakí Ďasi a Besi, ničitelia všetkého veľkého a šľachetného? A či tá tvrdá pôda Tvojej milovanej rodnej zeme bola vari tiež s nimi v porozumení, že neustlala sa mäkko a pružno pod Tvoj pád?“

¹¹⁹ Atribút „voľnosti“ sa ako červená niť vinul – explicitne aj implicitne – celým úvodným číslom 10. ročníka *Živeny*.

Zaujímavú diskusiu v prvom čísle desiateho ročníka vyvolali *Dva ohlasy za slovenskú módu* (s. 18 – 20, v rámci rubriky *Miešaná beseda*). Prvý, pod ktorým bola podpísaná čitateľka O. N., žiadal, aby sa „*Slovenky neozeraly za svetskou módou*“, ale aby si pre seba „*ustanovily istú slovenskú módu podľa vzoru takých našich národných krojov, ktoré by boli k tomu príhodné*“; zároveň nastolila otázku, prečo si „*náš časopis Živena nevezme za úlohu pracovať na tom, aby sme sa my Slovenky slovensky odievaly, že by nás svet už po odeve poznal, že sme Slovenky*“ (ibid., s. 18). Druhý „ohlas“ – od prispievateľky s iniciálami E. P. – radil Slovenkám, aby všelijaké ženské módy zamenili za svoje: „*Nie sme už viacej otrokyne Maďarov, Boh nám sám pomohol; nebudme teda ani otrokyňami módy, vymyslov všakových. Obliekajme si náš krásny slovenský kroj!*“ (ibid., s. 19); pisateľka súčasne konštatovala, že by sa zišiel odbor zložený zo žien s dobrým vkusom, aby zostavil „*obleky harmonické, ktoré by sa iste všetkým jednomyselne zalúbily*“. Zo súčasnej perspektívy pôsobia „ohlasy“, najmä druhý, pomerne naivne, čo do istej miery potvrdzuje aj rozsiahla reakcia redakcie (pod príspevkom je miesto podpisu autorky redakčná skratka *Red.*), ktorá upozorňuje, že „*dosavádne zkusenosti svedčia, že takéto podujatia, oduševnením dvíhané, niekedy i dostanú sa k uskutočneniu, ale neudržia sa dlho, – nevytrvajú pri nich ani samé tie, čo sa za ne zasadzovaly*“, a dodáva, že takmer v každom národe, ktorý vyrástol zo svojho národného kroja, diali sa v dobách národného vzplanutia pokusy navrátiť sa k nemu „*alebo aspoň prispôbiť si ho nejako k popanštenému vkusu a predsa nikde nebadáť, že by triedy, pokladajúce sa vyše sedliactva, pridržaly sa svojho národného kroja, lež všade usilujú sa za bežnou svetskou módou*“ (ibid.). Pripúšťa, že to možno nie je na pochválenie, ale je to pochopiteľné...

V literárnej časti 10. roč. opäť dominovala poézia – k už „etablovaným“ autorkám a autorom (Zora, M. Rázus, Š. Krčméry, J. Smrek či Vrbický) pribudli „nové mená“ – Ján Janák (pod pseud. Janko Tajný mu v rámci 10. roč. vyšlo až desať básní), Vladimír Roy (v *Živene* publikoval už v r. 1911, v tom čase pod pseud. Aeneas Phyllon) alebo devätnásťročný Emil Boleslav Lukáč. V časti „Zábavné“ (próza a dráma) bola uverejnená aj posledná odmenená práca z vlnajšieho literárneho súbehu – Hrušovského „*romanca*“ s názvom *Heddy a Teddy* (č. 2/1919, s. 27 – 33). Ďalšej z odmenených autoriek Božene Okruckej, ktorá tvorila pod pseud. Elena Petrovská, vyšli – po lanskej *Anke* – ďalšie dve krátke prózy: *V žatve* (č. 2/1919, s. 34 – 37) a *Kamaráti* (č. 7 – 8/1920, s. 127 – 132). „Novými“ slov. autormi v *Živene* boli Ján Smetanay

(pod pseud. Ondrej Kalina mu vyšla poviedka *Mátoha*; č. 3/1919, s. 54 – 56) a Jozef Gregor-Tajovský (poviedka *Náš Ježiško*; č. 5/1919, s. 81 – 84).¹²⁰

Z prekladovej prózy zaujali poviedky Françoisa Coppéeho *Kus chleba* (č. 7 – 8/1920, s. 135 – 137; prel. F. Jesenský ml.), *Tridsaťpäť minút* od Alfreda Capusa (č. 9 – 10/1920, s. 185 – 187; prel. F. Jesenský) a najmä *Slávik a ruža* od Oscara Wildea (č. 7 – 8/1920, s. 139 – 141). Dramatickú tvorbu zastupovala adaptácia lyricko-epickej skladby Andreja Sládkoviča *Detvan*, ktorú do podoby divadelnej hry upravila Oľga Paulinyová (č. 7 – 8/1920, s. 147 – 154 s pokračovaním v č. 9 – 10/1920, s. 164 – 168 a s dokončením v č. 11 – 12/1920, s. 203 – 210).

Pokiaľ ide o publicistickú zložku *Živeny* („*Prednášky, rozpravy, články*“), v rámci 10. roč. bola najaktívnejšia Elena Maróthy-Šoltésová, ktorá popri už spomínaných príspevkoch (portrétno-spomienkovej črte *Masaryk*, č. 1/1919, s. 4 a 5, a beletristickom nekrológu *Za ě dr. Milanom Štefánikom*, ibid., s. 11 a 12) priniesla aj úvahu *Nové úlohy*¹²¹ (č. 3/1919, s. 50 – 52) a životopis Michala Miloslava Hodžu „*k 50-ročnej pamäti jeho smrti*“ (č. 9 – 10/1920, s. 169). Na Slovensku pôsobiaca čes. profesorka pedagogiky, publicistka a spisovateľka Františka Vlčková (neskôr vydatá Kolářová) sa zamyslela nad obsahom pojmu *Demokracia* (č. 6/1920, s. 105 – 108) a Marienka Lacková napísala reportážnu črtu *Legie Mladých v Dolnom Smokovci* (ibid., s. 108 – 112). V *Živene* boli uverejňované aj prednášky, napr. *Pod Poľanou* od Fedora Ruppeldta (č. 7 – 8/1920, s. 123 – 127), ktorá zaznela na večierku *Živeny* v Turčianskom Svätom Martine 1. februára 1920, alebo *Prednáška dr. Alice Masarykovej v Martine* (ibid., s. 132 – 135) z rovnakého podujatia, v ktorej sa autorka venovala „*sociálnej pečlivosti*“. Z prekladovej tvorby zaujali naj-

¹²⁰ J. G. Tajovský ju napísal ako legionár na konci vojny a pôvodne vyšla v týždenníku *Slovenské hlasy* (1917 – 1920), ktorý vychádzal ako orgán čes.-slov. odboja v Rusku (Tajovský bol v r. 1918 a 1919 redaktorom periodika; Rosenbaum et al., 1984, s. 428). Poviedka vyšla vo vianočnom vydaní *Slov. hlasov* 25. 12. 1918 (porov. *Živena*, č. 5/1919, s. 81, pozn. pod čiarou); v digitalizovanej podobe je prístupná na stránke projektu *Zlatý fond denníka SME*: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1944/GregorTajovsky_Rozpravky-o-ceskoslovenskych-legiach-v-Rusku/7.

¹²¹ E. M. Šoltésová sa v nej zamýšľala nad novými úlohami, ktoré stáli pred slov. ženami po skončení vojny, zmene režimu a vzniku nového štátu a po zmene sociálnych pomerov, ktoré s tým súviseli: „*Nik nemôže o nás povedať, že by sme boly do roboty lenivé, – ved' v domácnosti mnohé sa ňou až umárame – ale vystupovať na pole nejakej sústavnej verejnej činnosti, konať sa majúcej s napínaním síl a pod tiažou zodpovednosti i verejnej kritiky – do toho sa ešte vždy neodvažujeme, čo je na ujmu nielen nám samým, lež i rozvoju životných pomerov u nás vôbec.*“ (č. 3/1919, s. 50).

mä na pokračovanie uverejňované literárnokritické *Črty zo slovenskej literatúry* od čes. profesora Dr. Jana Menšíka (č. 7 – 8/1920, s. 142 – 146; č. 9 – 10/1920, s. 170 – 184; č. 11 – 12/1920, s. 219 – 230), prevzaté z čes. ženského periodika *Zvěstování*;¹²² ale aj úvaha čes. spisovateľky, publicistky a prekladateľky Pavly Moudrej *Úsilie k zduchovneniu* (č. 4/1919, s. 68; v origináli publikovaná v týždenníku *Zvěstování*) a tiež príspevok francúzskeho prozaika a literárneho kritika Romaina Rollanda pod názvom *Prebudenie ženskej literatúry* (č. 7 – 8/1920, s. 146 – 147; pôvodne vyšiel v *Tribune* 5. marca 1920), v ktorom autor vzdáva hold ženám:

„*Pre ducha ženy nadišla nová doba. Nejde tu len o ženské hnutie, ktoré, keď prešlo cez mnohé preháňanie a mnohé smiešnosti, zdá sa byť celkom ospravedlneným. Osvobodzovací boj, o ktorom chcem hovoriť, je rýdže duševný a je nameraný proti panstvu mužského myslenia nad ženským...*“ (ibid., s. 146).

Jednou z najväčších udalostí, ktorá si našla adekvátnu odozvu aj na stránkach časopisu *Živena* – celkom prirodzene, veď išlo o zavŕšenie dlhoročného úsilia spolku *Živena* –, bolo **otvorenie prvej slovenskej dievčenskej školy *Živeny*** v Turčianskom Svätom Martine. Stalo sa tak 18. septembra 1919, teda 50 rokov po vzniku spolku, ako pripomína I. Hajdučeková (2019a, s. 196). Rozsiahly príspevok o tom prinieslo už septembrové vydanie *Živeny* v rubrike *Miešaná beseda* (č. 2/1919, s. 39 – 40): autor/-ka (s iniciálami A. G.) konštatoval/-a, že až po zmene pomerov po skončení vojny bolo umožnené *Živene* konečne realizovať jej pôvodný cieľ – založiť školu („*Ktorá maďarská vláda bola by jej dala k tomu svolenia?*“), na čo sa podujali mladšie členky spolku, ktoré si uvedomili, že sú povolané uskutočniť „*dávnu túžbu zakladateľiek*“. Nasledujúce udalosti mali pomerne rýchly priebeh: mimoriadne valné zhromaždenie *Živeny*, ktoré sa konalo 2. februára 1919, upravilo stanovy spolku (o. i. zriadilo školský výbor) a jednomyseľne odhlasovalo, aby *Živena* založila v Martine vyššiu dievčenskú školu „*dľa vzoru škôl Vesny v Brne*“. Novozriadený školský výbor vyslal Margitu Pauliny-Tóthovú a Máriu Pietrovú do Prahy a brnianskej Vesny, kde im sľúbili pomoc a podporu pri

¹²² Časť o Hviezdoslavovi bola písaná špeciálne pre časopis *Živena* – v periodiku *Zvěstování* nebola odtlačená (porov. pozn. pod čiarou, č. 9 – 10/1920, s. 170). *Živena* sa rozhodla publikovať Menšíkove *Črty* s ponosou, že „*u nás tak málo sa uvažuje a píše o slovenskej literatúre, že to až zle vplýva na ňu samú – uspáva ju*“ (porov. pozn. pod čiarou, č. 7 – 8/1920, s. 142).

založení školy. Riaditeľ Vesniných škôl v Brne, školský radca František Mareš¹²³ vzápätí prišiel do Martina – počas rokovania v Živene sa rozhodlo, že od nového školského roka sa otvorí prvý ročník Vyššej dievčenskej školy pre ženské povolania („*má poskytnúť žiačkam v prvom rade všeobecného vzdelania a prípravy pre život rodinný, súčasne však má ich uspôsobiť aj pre rôzne povolania hospodársko-administratívne, ku samostatnému vedeniu rôznych ústavov, závodov atď.*“) a päťmesačný gazdinský kurz („*dľa vzoru osvedčenej českej hospodynskej školy je nato, aby sa dievčatá v teorii obznámili s celou podstatou gazdinskej úlohy, a v praxi aby si nadobudli schopnosť a zručnosť potrebnú ku vedeniu väčších-menších domácností*“). F. Mareš vypracoval podrobný plán školy, získal kvalifikované učiteľské sily a postaral sa o zariadenie školských miestností („*o nábytok i vôbec o všetky jej potreby*“). Riadne valné zhromaždenie Živeny, ktoré sa konalo 5. augusta 1919, stálo pred „*hotovým dielom*“: o mesiac, 18. septembra, bola slávnostne otvorená prvá dievčenská škola Živeny. Predsedníčka spolku Elena Maróthy-Šoltésová v prejave o. i. zdôraznila, že „*po slovenských školách bolestne sme túžili v dobe našej poroby, ku slovenským školám obracia sa naša snaha a starosť teraz, keď sme slobodní*“. Následne predstavila vedenie novej školy – prvou riaditeľkou bola Marie Štechová¹²⁴ a učiteľský zbor tvorili Gabriela Beranová a Antonie Horneková.

¹²³ František Mareš (30. 9. 1862 Křetín – 11. 9. 1941 Brno) bol čes. pedagóg, školský a kultúrny pracovník, spoluorganizátor dievčenského školstva na Slovensku. V r. 1884 – 1888 bol suplujúci učiteľ v štátnom ústave pre výchovu učiteliek a v r. 1888 – 1918 riaditeľ školy pre ženské povolania spolku Vesna v Brne; od r. 1905 bol školský radca. Od r. 1919 pôsobil na Slovensku – spolupracoval so spolkom Živena, s ktorým vybudoval Ústav M. R. Štefánika na prípravu učiteliek pre ženské povolania a školu pre sociálne pracovníčky v Martine (1924 – 1938 riaditeľ ústavu). Porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 169.

¹²⁴ Marie Štechová (18. 6. 1890 Slaný – 29. 7. 1970 Strančice) bola čes. pedagogička, spisovateľka, prekladateľka a publicistka. Absolventka školy pre ženské povolania spolku Vesna v Brne (1904 – 1907) a Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe (1908 – 1913), kde získala kvalifikáciu učiteľky dejepisu a zemepisu. Ako učiteľka pôsobila v Prahe, od r. 1919 na Slovensku (v Martine, Levoči a Zlatých Moravciach). Porov. *Slovenský biografický slovník V*, 1992, s. 517.

Spolupracovala s čes. ženskými periodikami *Ženská revue* a *Ženský svět*, počas pôsobenia na Slovensku aj s časopisom *Živena* (a najmä so *Slovenskými pohľadmi*). V rámci 10. roč. *Živeny* jej vyšli viaceré „narodeninové“ publicistické príspevky, ako napr. *Karol Kálal 60-ročný* (č. 5/1919, s. 100; podpísaná iniciálami M. Š.), *Dr. Jaroslav Vlček 60-ročný* (č. 6/1920, s. 117), *Prázidient Masaryk 70-ročný* (č. 7 – 8/1920, s. 121 – 122) či *Niekoľko slov k storočným narodeninám Jozefa Mánesa* (č. 11 – 12/1920, s. 212), poviedka *Zlý deň* (č. 11 – 12/1920, s. 215 – 219; prel. Oľga Paulinyová), prednáška *Božena Němcová* (č. 6/1920, s. 117 s pokračovaním v č. 7 – 8/1920, s. 155 – 157) a ďalšie príspevky.

Prvá slov. dievčenská škola bola v ďalšom období pravidelnou témou príspevkov v *Živene* – už v nasledujúcom vydaní to bola farbistá reportáž *Otvorenie školy Živeny* (č. 3/1919, s. 57 a 58), v ktorej autor – podpísaný iniciálami F. R. (Fedor Ruppeldt?) – podal osobné svedectvo o tejto dôležitej udalosti, pričom sa sústredil na opis atmosféry umocňujúcej slávnostný okamih historickej chvíle; v č. 4/1919 (s. 78) bola v rubrike *Miešaná beseda* publikovaná informácia, že od 1. januára 1920 „naše riadne učiteľské sily platené budú štátom a i trovy zariadenia školy budú nám z veľkej časti nahradené, čo všetko vzalo sa v známosť s radosťou hlasne prejavenou, lebo Živene pri jej veľmi nedostatočnej hmotnej možnosti je to pravým dobrodením a najlepším obodrením k ďalšej práci“; v č. 6/1920 bola odtlačená séria fotografií dokumentujúca pomery v Živeninej škole v Turč. Sv. Martine (*Učebňa. Riaditeľka M. Štechová so žiačkami*, s. 103; *Jedáleň. Správkyňa s niektorými chovankami hospodyňskej školy*, s. 107; *Predsedníčka Živeny E. Šoltésová s poradcom F. Marešom a s učiteľským sborom: A. Hornekovou, M. Bednářovou, M. Štechovou a G. Beranovou*, s. 109) a ďalšie príspevky. Na konci 10. roč. *Živena* uverejnila *Výročnú zprávu škôl Živeny* (č. 11 – 12/1920, s. 236 – 240), ktorú zostavila ich riaditeľka M. Štechová a detailne v nej referovala o prvom školskom roku (1919/1920) trojročnej *Vyššej školy pre ženské povolania hospodársko-administratívne* a polročnej *Gazdinskej školy* (v januári 1920 k nim pribudla dvojročná *Štátna dievčenská učňovská škola priemyslová* a v druhom polroku školského roka boli pri *Gazdinskej škole* zriadené dva trojmesačné *kurzy varenia pre robotníčky*). Tieto školy mali „*zvyšovať úroveň domáceho vzdelania dievčenského, pripraviť ženu pre život rodinný a budiť v nej porozumenie pre verejné a sociálne otázky*“ a učiť názoru na povolanie ženy v rodine (žena si mala uvedomiť, že jej práca v domácnosti má širší význam a že je dôležitou národnou a spoločenskou zložkou) a prispôsobovať ju pomerom doby.

Vyššia škola pre ženské povolania hospodársko-administratívne mala na začiatku školského roka 27 žiačok s vekom nad 14 rokov (počas roka jedna pristúpila a šesť žiačok vystúpilo, a to „*pre drahotné bytové pomery a neznalosť jazyka*“, s. 238), *Gazdinská škola* mala 59 žiačok (20 v prvom období, 16 v druhom období a 23 v *kurze pre robotníčky*) a do *Štátnej dievčenskej priemyselnej školy učňovskej* nastúpilo 24 žiačok, z ktorých štyri štúdium predčasne ukončili. Zaujímavou skutočnosťou je, že miestnosti školy boli zariadené podľa návrhov významného slovenského architekta Dušana Jurkoviča.

Atypické rozloženie 10. ročníka *Živeny*, ktorý vychádzal od augusta 1919 (č. 1) do júla 1920 (č. 11 – 12), malo vplyv aj na začiatok nasledujúceho ročníka. Časopis v druhom polroku – teda od augusta 1920 – nevychádzal, a tak **jedenásty ročník *Živeny* (1921)** začal vychádzať opäť od januára, ako boli čitateľky a čitatelia navyknutí z prvých deviatich ročníkov periodika. Redakcia sa vrátila aj k pravidelnému mesačnému cyklu vydávania časopisu; časopiseckú jednotku tak tvorilo 12 čísel so štandardizovaným rozsahom 20 strán, čo pri priebežnom paginovaní uplatňovanom v rámci jedného ročníka predstavovalo celkovo 240 strán periodika.

Z hľadiska štruktúry časopiseckého celku došlo k zrušeniu „zastrešujúcej“ rubriky *Miešaná beseda* – aktuálne publicistické príspevky boli v rámci 11. roč. uverejňované v rubrikách *Spolkové zprávy*, *Kronika* (jubileá, nekrológy), *Literatúra*, *Časopisy a knihy redakcii zaslané* a *Odkazy redakcie*; samostatne vychádzali „poučné články“ a úvahy – najaktívnejšou autorkou bola opätovne E. Maróthy-Šoltésová, ktorá sa na úvod ročníka zamyslela nad tým, prečo ani dva roky po vzniku ČSR „ešte vždy nebadáme v sebe to pevné povznesenie ducha, k akému mal dospieť celý národ, keď z poroby prešiel do samostatnosti, z otroctva do svobody, vydobytej mu jeho vlastnými synmi“ (*Časová úvaha*, č. 1/1921, s. 1 a 2); opakovane sa venovala protialkolickej tematike¹²⁵ (*Proti liehovinám*, č. 2/1921, s. 28 – 30; č. 10/1921, s. 196; č. 11/1921, s. 217 – 218; a č. 12/1921, s. 238 a 239), téme dievčenských škôl (*Naše gazdinské školy*, č. 10/1921, s. 198 a 199) či *Československému Červenému krížu*

¹²⁵ Boj proti alkoholizmu bola „stará“ téma, systematickejšie sa jej začal venovať už L. Štúr vo svojich *Slovenských národných novinách* (1845 – 1848). V aktuálnom ročníku sa k nej *Živena* vrátila napr. aj prostredníctvom článku *Slovenky proti „úradnej“ pijatike* (č. 9/1921, s. 178 a 179), v ktorom informovala o tom, že „rozhorčenie na Slovensku pre dovážanie rumu je veľké – jednotlivé obce i odmietly pridelené množstvo – ale čože si pomôžu jednotlivci, keď zapláva ide s hora?!“. V máji 1921 *Živena* vyslala do Prahy 38 žien zo všetkých slov. žúp, aby si osvojili rôzne vedomosti z odboru sociálnej starostlivosti („pečlivosti“). E. Podjavorinská na tomto kurze predniesla rezortnému ministrovi otázku, ako môžu soc. pracovníčky na Slovensku „pracovať proti opilstvu, keď úradne sa opilstvo v ľude šíri a vstępuje“ a 1. júna 1921 ministromi predložila protest proti dovážaniu „úradného“ rumu na Slovensko, pod ktorý sa podpísalo všetkých 38 účastníčok kurzu. Z ministerstva sociálnej starostlivosti dostala *Živena* odpoveď o mesiac – vyplýva z nej, že protest bol odstúpený ministerstvom s plnou mocou pre správu Slovenska a „inštruktora v Bratislavě, jehož jsme poukázali, aby této otázce věnoval plnou pozornost“. Autor/-ka (článok nie je označený menom) sklamané uzatvára: „Takto stojí posiaľ antialkoholná akcia Slovienek – ale ony ju neberú na žart a neustanú, kým nevyjde na javo, kde, kto sú tí priatelia slovenského ľudu, ktorí sa takto usilujú vohnať ho do hmotnej i mravnej zkazy, Podjavorinskej vďaka, že akciu započala!“ (ibid., s. 179).

(č. 4/1921, s. 76); na titulnú stranu novembrového vydania napísala nekrológ *Za Hviezdoslavom* (č. 11/1921, s. 201 a 202).

Záujem čitateľiek vzbudila prednáška Ľudmily Podjavorinskej *Vývin ženskej otázky*, v ktorej autorka syntetizovala dovtedajšie poznatky o tzv. ženskej otázke, resp. feminizme (Ľ. Podjavorinská ju pôvodne predniesla v Ľudovej škole reálneho gymnázia v Novom Meste nad Váhom, v *Živene* vychádzala na pokračovanie: č. 4/1921, s. 76 a 77; č. 5/1921, s. 96 a 97; č. 6/1921, s. 116 a 117; č. 7/1921, s. 137; č. 8/1921, s. 157; a č. 9/1921, s. 177 a 178). F. Vlčková sa venovala téme *Sociálna pečlivosť a žena* (v č. 9/1921, s. 170 – 172 s dokončením v č. 10/1921, s. 189 – 193) a A. Prokeš sa pozrel na *Odborové organizácie amerických žien* (č. 1/1921, s. 10 a 11; príspevok bol prevzatý z čes. periodika *Zvěstování*) so záverom, aké „značné praktické výsledky môžu mať organizácie žien – a núkajú nás nasledovať dobrý príklad“.

Pokiaľ ide o literárnu zložku periodika, dominovala poetická tvorba E. B. Lukáča a J. Janáka (pod pseud. Janko Tajný), „predprevratový dvorný autor“ M. Rázus sa zo *Živeny* vytratil; z prozaickej tvorby zaujali na pokračovanie vychádzajúce lektúry *Rozpomienky z doby vojny* od O. Textorisovej a Timravina poviedka *Skon Paľa Ročku*, B. Okruckej (pod pseud. E. Petrovská) vyšla črta *Maliarova žena*; prekladovú prózu zastupovali najmä texty ruských klasikov – *Makar Čudra* a *Povesti o Rusku* od Maxima Gorkého, Čechovov *Jonýč* a *Zápisky bláznove* od Nikolaja Vasilieviča Gogol’a.

Dvanásty ročník *Živeny* (1922) bol posledným pod vedením Eleny Maróthy-Šoltésovej. Rovnako ako minulý rok, ani teraz nedošlo k žiadnym výraznejším ruptúram – *Živena* vychádzala v pravidelných mesačných intervaloch od januára do decembra a stabilný bol aj rozsah periodika (vyšlo teda 12 čísel na celkovo 240 stranách; v č. 4 bolo v záhlaví nesprávne uvedené „*Marec 1922*“ – sadzači pravdepodobne pozabudli zmeniť údaj z predchádzajúceho mesiaca).

V úvodnom príspevku 12. roč. – v editoriáli *Ťažké svitanie* (č. 1/1922, s. 1 a 2) – E. M. Šoltésová vyjadrila sklamanie z vývoja po „prevrate“ koncom r. 1918 a kriticky hodnotila sebestvo (v protiklade k podriaďovaniu vlastných záujmov záujmom celku) a nastupujúci partokratický¹²⁶ systém v Československej republike:

¹²⁶ Partokracia je vláda, v ktorej chce jedna al. viac strán mocensky dominovať v politickom živote. Porov. napr. Chovanec – Hotár, 2019, s. 232.

„... miesto úprimnej snahy a statočnej práce za blaho celku ukryté usilovanie jednotlivcov predovšetkým o svoje súkromné výhody proti záujmom celku i proti záujmom bližného, ktorému vždy radšej sa nežičí, než dožičí. I vo veľkom verejný život rozpadnutý v strany, bezohľadne bojujúce proti sebe za svoje záujmy hoci proti záujmom celku.“ (zvýraznené sklonom písma v origináli; pozn. M. G.).

Hlavná redaktorka pokračovala aj v téme z predošlého ročníka – *Proti liehovinám* (č. 1/1922, s. 17; č. 3/1922, s. 56 a 57; a č. 7/1922, s. 134 – 136); v publicistickej zložke *Živeny* zaujali aj na pokračovanie vychádzajúce *Poznámky o ľuďoch a veciach* z pera Marie Štechovej, prednáška A. Masarykovej *Za zdravie národa* (č. 2/1922, s. 26 – 28; dcéra prezidenta ČSR T. G. Masaryka ju pôvodne predniesla 13. 12. 1921 v dvorane župného domu v Turč. Sv. Martine), ale aj prednáška o Obrodnom hnutí československého študentstva (*Niečo z O. H. Č. S.*, č. 1/1922, s. 2 – 5), literárnohistorická prednáška Flory Kleinschnitzovej¹²⁷ *Sládkovičova „Marína“* (č. 6/1922, s. 102 – 106; zaznela na valnom zhromaždení Odboru *Živeny* v Bratislave 26. 4. 1922) či príspevok *Ženské spolky v Bratislave* (č. 6/1922, s. 117 – 119) o troch združeníach pôsobiacich v hlavnom meste Slovenska – o Ženskom dobročinnom spolku Bratislava, Obrodnom hnutí mladých žien v Bratislave (Y. W. C. A.) a Odbore *Živeny* v Bratislave –, na ktorý nadväzoval článok *Dievčenské školstvo* (ibid., s. 119 a 120), z ktorého sa môžeme dozvedieť, že k prvej dievčenskej škole v Turč. Sv. Martine, otvorenej v septembri 1919, pribudli v nasledujúcom školskom roku rodinné školy *Živeny* v jedenástich mestách Slovenska:

„*Živena vo svojom školskom podnikaní vzala si za vzor školstvo brnenského spolku Vesna, ktorá na Morave vychovala nový typ ženy, vzdelanej intelektuálne i citove, nezanedbávajúcej pre vedomosti teoretické ani vedomosti praktických, ktoré každodenný život od ženy vyžaduje. Živena usilovala sa svojimi školami vychovať slovenskú ženu tak, aby sa mohla v rodinnom živote uplatniť aj ako vzdelaná žena-družka i matka, ktorá samostatne myslí a správne podľa vlastného rozumu posudzuje, ale aj ako praktická gazdiná,*

¹²⁷ Doc. PhDr. Flora Kleinschnitzová (16. 3. 1891 Brumov-Bylnice – 16. 9. 1946 Praha) bola čes. literárna historička, knihovníčka, prekladateľka a vysokoškolská učiteľka. Venovala sa aj výskumu slov. literárnych dejín, najmä obdobiu romantizmu. Bola členkou *Živeny*, Literárneho odboru Matice slovenskej či Učenej spoločnosti Šafárikovej. Porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska IV*, 2010, s. 546.

ktorá bez ťažkostí vedie si vlastnú domácnosť. Ak nedostane sa jej možnosti žiť vo vlastnej rodine, aby si vedela prostriedky k živobytiu sama zadovážiť a stať sa platným členom ľudskej spoločnosti.“ (ibid., s. 119).

Pochopiteľne, nie všetko bolo ideálne, o čom svedčí napr. článok *Únava zo vzdelania* (č. 7/1922, s. 131 a 132), prevzatý z čes. periodika *Zvěstování*, v ktorom sa autorka – B. Novotná – pozrela na (ne)záujem čes. spoločnosti o verejné prednášky „kritickým okom“:

„Pätnásť alebo šestnásť sišlo sa nás na prednáške. Na prednáške, na ktorú bola vypýtaná univerzitná sieň a ktorú mal univerzitný profesor. Prednáška patrila do cyklu ľudových prednášok univerzitných. O téme ‚Základy sociálnej pečlivosti‘ hovoril tu odborník poučne a pritom zaujímave a srozumiteľne, že v tej chvíli myslela som úprimne: ‚Malo by tu byť pol Prahy.‘ – No, bolo nás len pätnásť...“ (ibid., s. 131).

Naopak, veľkú pozornosť si zaslúžila informácia o prvej Slovenke promovanej za doktorku lekárstva „na slovenskej univerzite“ – stala sa ňou slečna Marta Križanová z Trenčína, ktorá 23. mája 1922 úspešne ukončila štúdium na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (*Promócia Slovenky*, č. 6/1922, s. 116); preto prekvapuje, že *Živena* túto mimoriadnu udalosť „odbavila“ krátkym textom v rámci rubriky *Kronika*, v ktorom ešte spresnila, že „promovaná nastávajúca slovenská lekárka vychovaná je v Amerike, odkiaľ po prevrate so svojimi starej vlasti vernosť zachovavšími rodičmi navrátila sa sem a skončila štúdium medicíny“.

Úspechom spolku *Živena* v oblastiach dievčenského vzdelávania a sociálnej práce v prvých rokoch ČSR bol venovaný *Referát Anny Gašparíkovej na schôdzke osvetových pracovníkov v Prešove dňa 3. júna 1922*,¹²⁸ zverejnený v septembrovom vydaní *Živeny* (č. 9/1922, s. 168 – 171). Aj po storočí pôsobí čitateľsky príťažlivo príspevok Fedora Ruppeldta *Diškurs o automobiloch, aeroplánoch a o filme o Jánošíkovi* (č. 2/1922, s. 31 – 34), v ktorom sa autor

¹²⁸ PhDr. Anna Gašparíková, neskôr vydatá Horáková (28. 10. 1896 Martin – 23. 2. 1987 tamže), bola jedna z prvých slov. profesionálnych historičiek – najstaršia dcéra spisovateľa, vydavateľa, kníhkupca a divadelníka Jozefa Gašparíka (-Leštinského). Vyštudovala históriu a filológiu na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (1924 – 1928). Do roku 1924 pracovala v otcovom kníhkupectve v Martine, po absolvovaní univerzity bola správkynou osobného archívu T. G. Masaryka a literárnou tajomníčkou prvého prezidenta ČSR (1929 – 1936). Autorka niekoľkých desiatok recenzií, článkov a štúdií – kratšie príspevky uverejňovala najmä v *Slovenských pohľadoch*, *Slovenskom týždenníku*, *Národných novinách*, *Živene* a ďalších periodikách. Podrobnejšie pozri napr. *Biografický lexikón Slovenska III*, 2007, s. 558 a 559.

zameral – v kontexte „troch najmodernejších vynálezov“ z konca 19. storočia (automobilu, lietadla a filmu) – na prvý slov. hraný film *Jánošík* z r. 1921.¹²⁹

V literárnej zložke opäť dominovala poetická tvorba J. Janáka (pod pseud. Janko Tajný); v časti „Zábavné“ (prozaické a dramatické texty) bol prvýkrát zverejnený text J. Cígera-Hronského, krátka próza *Štyri krajiari* (č. 5/1922, s. 90 – 92), Petrovi Kompišovi ml. vyšli, popri troch básňach, aj dva kratšie prozaické texty – *Spisovateľský pár* (č. 7/1922, s. 127 – 130) a črta *Prvý honorár* (č. 12/1922, s. 229 – 231) a I. Laciakovej (pod pseud. P. či Poľanská) vychádzali na pokračovanie črty z dediny *Na súmraku*, ktoré *Živena* začala uverejňovať ešte v 10. roč. (v č. 9 – 10/1920), a divadelná hra *Nie roveň* (č. 8/1922, s. 141 – 144 s dokončením v č. 9/1922, s. 161 – 164). M. Kukučínovi, ktorý sa po 29 rokoch vrátil z ďalekého zahraničia na Slovensko (*Martin Kukučín doma*, č. 10/1922, s. 195), *Živena* publikovala cestopisnú črtu z Patagónie s názvom *Úryvok z jednej práce* (č. 11/1922, s. 205 – 208 s dokončením v č. 12/1922, s. 224 – 227).

K pravidelným rubrikám z uplynulého ročníka pribudli dve nové – *Sociálna pečlivosť* a *Z Československého Červeného Kríža*. Mimoriadnu pozornosť však vzbudila rubrika *Kronika*, v ktorej bola na konci 12. ročníka zverejnená prekvapujúca správa – v článku *Zmena v redakcii Živeny* (č. 12/1922, s. 238) Elena Maróthy-Šoltésová oznámila čitateľskej verejnosti, že končí redigovať časopis *Živena* a „prvým číslom najbližšieho ročníka nastúpi na moje miesto redaktorka nová: slečna Anna Škultéty. Mladá sila zamení starú, ako je to v poriadku vecí“¹³⁰ (zvýraznené sklonom písma v origináli; pozn. M. G.). Na vysvetlenie svojho rozhodnutia uviedla, že byť redaktorkou časopisu je ťažká a nevďačná úloha:

¹²⁹ Film *Jánošík* mal slov. premiéru 3. 1. 1922 v Žiline, kde F. Ruppeldt pôsobil (predtým boli premiéry v Prahe a Chicagu, USA, kde žili a pracovali tvorcovia filmu – Jaroslav a Daniel Siakeľovci – a producent filmu Ján Závodný). V texte je niekoľko nepresností, ako napr. „*Jánošíka predstavuje vo filmovej hre Pištelák, kino-herec, ...*“ (s. 32; rolu stvárnil čes. filmový herec Theodor Pištěk); resp. neúplných informácií, napr. „*Švárna Marienka F. z Martina predstavuje Jánošíkovu Aničku...*“ (ibid.) – úlohu Aničky hrala v tom čase 20-ročná Mária Fábryová (neskôr vydatá Nováková), prvá slov. filmová herečka, predstaviteľka jedinej filmovej úlohy – práve v snímke *Jánošík*. Po skončení filmovania sa vrátila k učiteľskému povolaniu; bola členkou spolku *Živena* (porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 775 a 776).

¹³⁰ E. Maróthy-Šoltésová mala v čase svojho rozhodnutia úctyhodných 67 rokov, A. Škultétyová 29 rokov.

„Nielen pre nedostatočnú hmotnú odmenu – veď naši obetiví starí konali ju zdarma, ba často ešte i doplácali na svoju prácu – ale pre iné ťažkosti. Pripomeniem len stály nedostatok dobrých literárnych príspevkov, za čo v očiach obecenstva vina padá na redaktora. Pritom ustavičná potreba rečových opráv, ba i slohových prepracovaní, keďže sme nemali škôl, v ktorých by sa slovenčine bolo jednotne vyučovalo a teda okrem zachovávania niektorých pravidiel písal každý podľa svojho dobrozdania a vždy na redaktora pripadalo urovnávať tú rozličnosť do jednotného, toho času uzákoneného spôsobu. Pre tú istú príčinu (neslovenskú výučbu v školách) i sadzači u nás viac chýb robili pri sádzaní najmä nezreteľne písaných rukopisov (a také sú ony z veľkej časti), z čoho zas len – kde nebolo vyškolených korektorov – redaktori mali najväčšiu ťažkosť. A keď ku všetkej tej námahe príde ešte nepochopiteľná ľahostajnosť ku svojej spisbe veľkej časti slovenského obecenstva, neochotnej predplácať svoje časopisy, tak uveríme, že povolanie slovenského redaktora nie je na závidenie. Ja plnila som ho za posledných 10 – 12 rokov, ako zo mňa vystalo, kým pre pokročilý vek a slabnúci zrak nestalo sa mi priobľažným a pomaly i nemožným.“

Od **trinásteho ročníka (1923)** mala teda *Živena* novú hlavnú (zodpovednú) redaktorku – I. Hajdučeková v tejto súvislosti konštatuje (2019a, s. 207), že pod redakčným vedením A. Škultétyovej „výrazne stúpila tematická pestrosť a aktuálny charakter príspevkov“, čo sa pozitívne podpísalo na zvýšenej kvalite celého 13. roč. časopisu.

V rámci neho vyšlo desať čísel, osem mesačných (od januára do mája a od augusta do októbra) a dve dvojčísla (jún – júl a november – december 1923); celkový rozsah časopiseckej jednotky ostal zachovaný na 240 stranách (rozsah bežných čísel bol 20 strán, dvojčísla vyšli na 40 stranách), A. Škultétyová však pristúpila k parciálnej modifikácii štruktúry časopisu: sekcia *Básne* ostala zachovaná, pôvodnú čiastku „*Zábavné*“ nahradila sekcia *Novely, rozprávky* a k rubrikám z uplynulých ročníkov pribudla jedna staronová – *Všeličo*.

V literárnej zložke sa k Jánovi Janákovi (pod pseud. Janko Tajný) pridali svojou poetickou tvorbou najmä Janko Jesenský, ktorému počas ročníka vyšlo sedem básní, a Jarko Elen so štyrmi publikovanými básňami (z ďalších autorov to boli Otto Lehmann, Ján Rataj, Michal Lúčanský či ruský básnik Leonid Trefolev v preklade Ľ. Podjavorinskej); z prozaickej tvorby upúťali diela Anny Domkovej-Lackovej (pod pseud. Zora) *Za cieľom života*, Boženy Okruckej (pod pseud. Elena Petrovská) *Macocha* a *Spoločnosť*, Jozefa Cíge-

ra-Hronského *Oči a Vianoce* či Janka Jesenského (pod pseud. Nechtík) *Princ a Princesa*, ale aj prekladová próza zahraničnej, predovšetkým ruskej, francúzskej a poľskej proveniencie (napr. Pjotr Krasnov, Ignatij Potapenko, Charles Monselet, Eliza Orzeszkowa, Gabriela Zapolska, Stefan Żeromski, Rabíndranáth Thákur a ďalší).

Z náučných príspevkov zaujali najmä spomienkový článok k 50-ročnej pamiatke prvého almanachu *Živeny* z roku 1872 (*Päťdesiat rokov*, č. 1/1923, s. 17 a 18) a dva príspevky Jozefa Škultétyho – prednáška *Terezia Vansová* (č. 6 – 7/1923, s. 101 – 105; na večierku *Živeny* organizovanom na počesť spisovateľky 25. mája 1923 v Turč. Sv. Martine ju predniesla organizátorka ženského hnutia Elza Vančová) a literárnohistorická štúdia *Matúš Trenčiansky v slovenskej literatúre* (č. 10/1923, s. 181 – 188); ale aj literárnokritická prednáška Jána Úlehlu *Elena Maróthy-Šoltésová a jej dielo Moje deti* (č. 11 – 12/1923, s. 211 – 214), ktorá zaznela 6. novembra 1923 na valnom zhromaždení *Živeny* v Bratislave. Dva zaujímavé príspevky z južnoslovanského ženského prostredia napísala Štefánia Mičátková:¹³¹ v jednom sa venovala prvej Juhoslovanke, ktorú „*kráľovná Mária prijala na zvláštnom výsluchu, zaujímajúc sa o jej národnú a literárnu prácu*“ (*Zorka Sime Lazičová*, č. 9/1923, s. 166 – 168), v druhom predstavila čitateľkám a čitateľom *Živeny* „*najmarkantnejšiu osobnosť medzi horvatskými ženami*“ (*Ženka Frangešová*, č. 11 – 12/1923, s. 227). Napriek odchodu z postu hlavnej redaktorky ostala v časopise naďalej činná aj E. Maróthy-Šoltésová. V rámci 13. roč. jej vyšli tri publicistické príspevky: na titulnej strane marcového vydania *Živeny* článok *Ústav Milana Rastislava Štefánika a výchova slovenských žien* (č. 3/1923, s. 41 – 43), v letnom dvojčísle reportáž *V Trenčianskych Tepliaciach* (č. 6 – 7/1923, s. 132 – 135), kam sa vybrala „*do kúpeľa*“ so sestrou Izabelou, a v zimnom dvojčísle príležitostný príspevok *Dr. Jozef Škultéty sedemdesiatročný* (č. 11 – 12/1923, s. 224 a 225).

V rubrike *Všeličo* sa mohla súveká čitateľská verejnosť začítať aj do listov Boženy Němcovej Gustávovi Kazimírovi Zechenterovi z r. 1858 (č. 5/1923,

¹³¹ Štefánia Mičátková (19. 8. 1887 Trenčín – 13. 2. 1980 tamže) – organizátorka ženského hnutia, kultúrno-osvetová pracovníčka, publicistka a učiteľka. V r. 1905 – 1912 pôsobila ako učiteľka na ľud. škole v Starej Pazove, v r. 1912 – 1928 v Novom Sade a od r. 1928 v Trenčíne. Písala články o ženskom hnutí, ale zameriavala sa aj na politické udalosti, pedagogické otázky, aktuálne spravodajstvo, biografické a jubilejné portréty. Spolupracovala s periodikami *Dolnozemský Slovák*, *Domácnosť a škola*, *Slovenské pohľady*, *Živena* a i. Porov. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 396.

s. 91 – 92 a č. 9/1923, s. 176 – 177), v ktorých sa zrkadlil o. i. aj vzťah známej čes. spisovateľky ku Slovensku, či o spoločnej činnosti Červeného kríža, Matice slovenskej a Živeny (č. 10/1923, s. 198 – 199), ale aj o živote Slovákov v Juhoslávii – prostredníctvom listu Š. Mičátkovej „sl. T., učiteľke v B.“ (č. 11 – 12/1923, s. 231 – 232). Rubrika *Kronika* priniesla viacero aktuálnych informácií – popri správach o úmrtiach a jubileách významných osobností to boli napr. aj novinky o činnosti Vesny (najstaršieho ženského spolku na Morave), o večierku na počesť T. Vansovej v B. Bystrici, o novoutvorenom zväze žien štátov tzv. Malej dohody – ČSR, Rumunska a Juhoslávie – s názvom *Malá ženská dohoda* (Petite Entente Feminine), o piatom výročí ČSR atď.

Konklúzia

Druhý slovenský ženský časopis *Živena* nadviazal na všetko pozitívne, čo vybudovali priekopníčky slovenskej ženskej periodickej tlače okolo Terézie Vansovej a jej *Dennice* na prelome 19. a 20. storočia. Dnes môžeme už len „špekulovať“ nad tým, či by *Živena* vôbec začala vychádzať, nebyť prerušenia vydávania *Dennice* v roku 1909 – práve na tento moment (a neistotu, či prvý slovenský ženský časopis vychádzajúci od roku 1898 obnoví svoju činnosť) zareagoval martinský Kníhtlačiarsky účastinársky spolok a v januári 1910 začal vydávať nové ženské periodikum – mesačník *Živena*.

Súbežne s tým však došlo – využívajúc lekársku dikciu – k obnove „základných životných funkcií“ časopisu *Dennica*, ktorý prekonal štádium „klinickej smrti“.¹³² Až do leta 1914 tak vychádzali paralelne obe ženské periodiká – *Živena* aj *Dennica*, ktoré sa vzájomne dopĺňali a vytvárali platformu na šírenie národne, kresťansky a feministicky¹³³ zameranej lektúry. Význam *Živeny* ešte viac vzrástol po odmlke *Slovenských pohľadov* v roku 1916 – až do konca „veľkej“ (prvej svetovej) vojny bola totiž jediným slovenským literárnym periodikom, s ktorým sa popri ženách-čitateľkách bez problémov dokázali identifikovať aj muži-čitelia (najmä vďaka bohatej žánrovej a tematickej pestrosti literárnej aj publicistickej textovej zložky časopisu) – mesačník *Ži-*

¹³² Túto analógiu sme použili zámerne – pri klinickej smrti totiž dochádza k zastaveniu základných vitálnych funkcií organizmu; ide však o stav do istej miery reverzibilný, lebo včasnou a primeranou resuscitáciou je možné vitálne funkcie plnohodnotne obnoviť (porov. napr. Bobrov et al., 2016, s. 7), čo sa stalo aj v prípade časopisu *Dennica*.

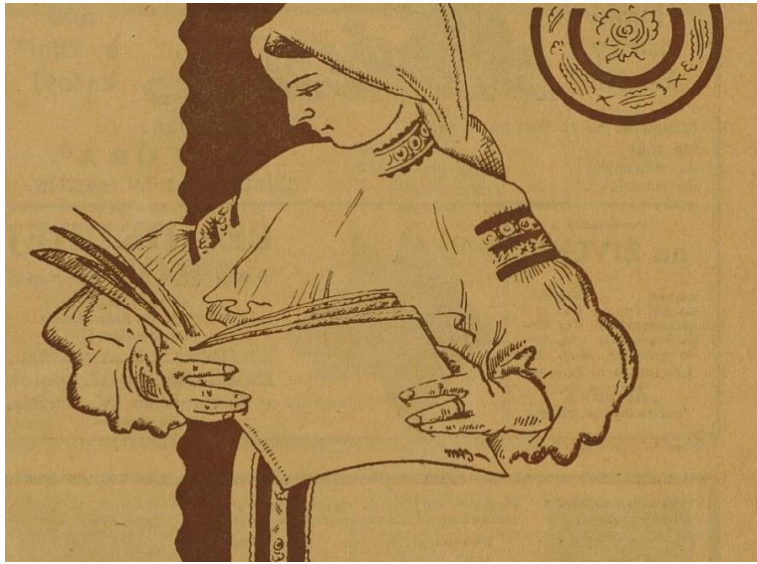
¹³³ Feministicky – ergo v duchu teórie o egalite (rovnakých právach a rovnakom postavení) žien a mužov v spoločnosti.

vena tak môžeme bez pátosu označiť za prostriedok vzájomného porozumenia a rodového aj názorového zblíženia slovenských žien a mužov.

Pravda, netreba pritom zabúdať na spoločenský prerod, ku ktorému u nás prišlo na začiatku 20. storočia, a na dôležitý prínos Vansovej *Dennice* k tomuto prerodu: Elena Maróthy-Šoltésová mala na konci prvej dekády 20. storočia pri zakladaní a následnom vedení *Živeny* o poznanie jednoduchšiu úlohu ako Terézia Vansová na konci 19. storočia; E. Maróthy-Šoltésová už totiž nebola cielene stigmatizovaná, tak ako T. Vansová, a už nemusela čeliť agresívnym prejavom nepriazne martinských autorít (a s nimi spojenému sociálnemu ostrakizmu), ako tomu bolo v prípade T. Vansovej len o dvanásť rokov skôr, keď zakladala prvý slovenský ženský časopis *Dennica*.

Výhodou *Živeny* bolo aj silné zázemie, ktoré časopisu poskytovali ženské spolky Živena a Lipa, bez ktorých pomoci by sa periodikum pravdepodobne nedožilo konca vojny; ale najväčšiu oporu v ťažkých vojnových časoch (keď *Živene* reálne hrozil rovnaký osud ako zaniknutej *Dennici*) našla vo „vlastných radoch“ – stovky slovenských žien a dievčat sa zaktivizovali a „svoj“ časopis udržali pri živote. *Živena* sa vyformovala na moderné, formálne aj obsahovo zaujímavé ženské periodikum, zamerané predovšetkým na čitateľky zo strednej vrstvy, do ktorého sa však radi začítali aj (ich) muži.

Živena prežila vojnu, rakúsko-uhorskú monarchiu, prežila prvú Československú republiku, druhú svetovú vojnu aj totalitný režim vojnového slovenského štátu. Prežila svoju matku-zakladateľku E. Maróthy-Šoltésovú, ktorá skonala 11. februára 1939 v Turčianskom Svätom Martine vo veku úctyhodných 84 rokov. Neprežila však nástup komunistov k moci v Československu v roku 1948 – nová totalitná moc rozhodla o „zlúčení“ *Živeny* s novovytvoreným ženským časopisom *Slovenka*, ktorý začal vychádzať 20. februára 1948 a existuje doteraz; viaceré autorky a autori (porov. napr. Tvarožková, 2009; Dudeková Kováčová, 2019 a i.) však v tejto súvislosti akcentujú, že o „zlúčení“ („spojení“, „fúzii“) nemôže byť reč, pretože išlo o autoritatívne rozhodnutie moci: kým *Živena* bola apolitickým literárno-kultúrnym časopisom, *Slovenka* vznikla ako prostriedok na presadzovanie politických cieľov novej nedemokratickej moci. *Živena* zanikla koncom roku 1949 zavŕšením svojho 39. ročníka.

SLOVENSKÁ ŽENA

SLOVENSKÁ ŽENA

ČASOPIS POLITICKO-VÝCHOVNÝ A VZDELÁVAJÚCI.

Sredakčnou radou riadi zodpovedná redaktorka Terezia Vansová.
Vydavateľ: Vydavateľské družstvo.
Tlačou O. Žabku v Baňskej Bystrici.
Redakcia, administrácia a expedícia
V BAŇSKEJ BYSTRICI.

Vychodí dvakrát za mesiac.

Predplatné na celý rok . . . K 30.—
Do cudzozemska na celý rok K 56.—
Jednotlivé čísla K 1-20

Časopis sa posielala len
skutočne zaplateným.

Obsah: E. Marothy-Soltésová: Slovenská Žena. — F. Vlčková: President Masaryk, vychovateľ národa. — Vlada Jiroušková: Sociálna pečovnosť a ženy. — Dr. Fr. Sýkora: Slovenská žena a jej pôsobenie vo verejnom živote. — Ant. Jiroušek: Božena Nemcová, prvá československá spisovateľka. — Doslov z Čítanky čs. Červeného Križa. — Karol Šorner: O pôvode Slovanov. — T. Vansová: Aké sme to mali školy. — M. Turzová: Z listu slovenskej studentky v Prahe. — I. Vansa: Dobré rady pre hospodárstvo a dom. — K. Kolesárová: Detský kútik. — Z redakcie.

„Slovenská žena.“

Elena Marothy Šoltésová.

Všeobecne známa vec, že od žien v terajšom svete o veľa viac sa vyžaduje, než žiadalo sa od ich matiek ešte len v dosť nedávnej dobe. Žiada sa od nich akási aj čarodéjná mnohostrannosť, priberajúca ešte vždy nových stránok, ktorá má nameranie rozvíjať a vybrúsiť všetky ich duševné schopnosti, čo v nich ukryté dremalo. A nielen vybrúsiť, lež i prehĺbiť ich, aby to nebol len povrchný ligot.

A ku tomu i sama pôvodná, prirodzená úloha žien, ktorá tkvie v rodine a domácnosti, stáva sa mnohostrannejšou a spletitejšou, než bývala za našich starých matiek, ktoré pracovali ťažšie, s hrubšou silou, ale i jednotvárnejšie. Výjimky, pravda, boli i vtedy. Nervozitý však iste nebývalo toľko pri tých prostých, hoci ťažkých úlohach, než jej je pri dnešných mnohostranných a spletitých, hoci sa od boku zdajú byť ľahšími od tamtých.

A prečo si my ženy takto obťažujeme svoju úlohu?

Mnohí najmä mužskí odpovedali by: „Preto, že vymýšľate si svoju akási ženskú otázku, bojujete za akási svoje práva a chcete násilu dokázať, že ste schopné konať všetky tie úlohy vo verejnom živote, ktoré sme dotiaľ konávali iba my, a tým neúžitečne prepínate a maríte svoje sily.“

No táto námietka je už prekonaná i v zásade i v praxi; počína sa všeobecne uznávať, že ženské spoluúčinkovanie pri spravovaní ľudského spoločenstva je nevyhnutné a musí časom napraviť krivé, z jednostrannosti samej mužskej správy pošlé pomery v ňom. Sama ženská otázka je takým upravovaním krivého pomeru, zavládnuvšieho pod výlučnou mužskou správou medzi mužom a ženou vo všeobecnosti. Samé prvé, čo si ženy vydobývaly, bola možnosť vzdelávať sa. O to im išlo predovšetkým, lebo bez vzdelanosti nemôžu konať úloh, ktoré na ne čakajú. A možnosť ku vzdelaniu, i všeobecnému i odbornému, pripravujúcemu ich ku určitým povolaniam, i dosiahly v nepomerne krátkom čase, — a tá možnosť sa ešte vždy rozširuje, a ženy budú musieť zaviesť dobrý poriadok do pomeru medzi svojimi silami a prevzatými novými úlohami, aby neutrpely škodu ani úlohy, ani ich vykonávateľky.

A ku tomu všetkému potrebná je zas a zas vzdelanosť. Tá nadobúda sa hlavne v školách, a o školy bude v našej republike iste dobre postarané. Ale vzdelávať sa treba i tým, čo nemali škôl, alebo čo školy už vychodili, ak nechcú duševne zakrnieť a za inými zaostať. Ku takému ďalšiemu samovzdelávaniu hlavne treba čítať dobré knihy a časopisy. Ale iba dobré, z ktorých sa naozaj vzdeláme. Marit' čas daromným, neúžitečným čítaním je veľká škoda.

SLOVENSKÁ ŽENA (1920 – 1923)

Tretím, najkratšie vychádzajúcim slovenským ženským periodikom bola *Slovenská žena* s podtitulom *Časopis politicko-výchovný a vzdelávajúci*, ktorý explicitne determinoval zameranie, poslanie a ciele periodika. O vydávaní časopisu (po vzore českých ženských „politických“ periodík¹³⁴) sa rozhodlo na pracovnej porade „sociálnej pečlivosti“ spolku Živena¹³⁵ v Turčianskom Svätom Martine, ktorá sa uskutočnila v pondelok 2. februára 1920 v malej dvorane župného domu a v priestoroch Živeninej školy v Martine; poradu viedla čestná predsedníčka spolku Živena a predsedníčka Československého Červeného kríža Alice Masaryková a popri inom sa na nej dohodlo, že nový slovenský ženský časopis sa bude volať *Slovenská žena*¹³⁶ a bude vychádzať v Banskej Bystrici, kde sa „ukazuje najviac chtvivých i súcích pracovných síl preň“ – o priebehu a záveroch porady obsírne informovalo aktuálne vydanie mesačníka *Živena* v príspevku pod názvom *Pracovná porada sociálnej pečlivosti Živeny v Turč. Sv. Martine* (roč. 10, č. 6, s. 118 – 120):

„... pri ňom (predobedňajšom občerstvení v Živeninej škole; pozn. M. G.) predložila sa i otázka nového ženského časopisu (keďže v župnom dome už nezbudlo času na ňu), ktorý mal by slúžiť národnému upovedomeniu, kultúrnemu povzneseniu a politickej výchove slovenských žien všetkých vrstiev. Že podobného časopisu, akých sestry Češky majú už niekoľko, potrebujeme i my Slovenky, v tom bola úplná jednomyselnosť; rokovanie išlo len

¹³⁴ Podrobnejšie v predchádzajúcej kapitole spomínanom príspevku Marie Štechovej *Ženské časopisy* (in *Živena*, 1919, roč. 10, č. 3, s. 59).

¹³⁵ Podľa návrhu, ktorý na valnom zhromaždení Živeny 5. 8. 1919 predložil prednosta ministerstva sociálnej starostlivosti v Prahe Antonín Tůma, *Živena* rozšírila svoju činnosť o sociálnu starostlivosť. Uznesením z 27. 12. 1919 ministerstvo poskytlo Živeně subvenciu vo výške 40-tis. Kčs na organizovanie sociálnej starostlivosti na Slovensku; porov. *Pracovná porada sociálnej pečlivosti Živeny v Turč. Sv. Martine* (in *Živena*, 1920, roč. 10, č. 6, s. 118).

¹³⁶ Zvažovalo sa aj pomenovanie *Nová žena*, ale „nová žena u nás najprv ešte musí sa dokázať, aby sa jej dôverovalo, tak ustálila sa porada na spoľahlivejšom ‚Slovenská žena‘“ (*Pracovná porada sociálnej pečlivosti Živeny...*, in *Živena*, 1920, roč. 10, č. 6, s. 120).

o presnejšie ustálenie jeho charakteru. Dr. Janoška¹³⁷ z Trenčína dôvodil proti tomu, že by časopis mal naše ženy do politiky vovádzať, lebo obáva sa jej zlého vplyvu na ne (niektorí iní zas obávajú sa ich zlého vplyvu na ňu!) – ale bol zo všetkých strán zavracovaný nielen od žien, lež i od mužov pre také starosvetské smýšľanie. **Keď je ženám dané volebné právo, nesmú ani nemôžu zostať nevedomými vo veciach politiky, lež čím lepšie majú byť rozhladené v nej, aby pre nevedomosť neslúžily škodným smerom, ale aby nimi očisťujúci živel bol do nej vovedený.**“ (ibid., s. 120; zvýraznil M. G.).

Následný vývoj udalostí bol nezvyčajne rýchly. Prvé číslo *Slovenskej ženy* vyšlo už o šesť týždňov, 15. marca („brezna“; pozri ďalej) 1920, a to na dvadsiatich stranách; vydavateľom periodika bolo Vydavateľské družstvo v Banskej Bystrici, ktoré do funkcie zodpovednej redaktorky ustanovilo **Teréziu Vansovú** – zakladateľku a dlhoročnú redaktorku prvého slov. časopisu pre ženy *Dennica* (od r. 1911 pôsobila a žila v B. Bystrici). Úvodník – tak ako pri začiatkoch vydávania *Dennice* i *Živeny*¹³⁸ – pochádzal opäť z pera Eleny Maróthy-Šoltésovej: v príspevku s identickým názvom ako pomenovanie periodika – „*Slovenská žena*“ (in *Slovenská žena*, 1920, roč. 1, č. 1, s. 1 a 2) – sa najprv zamýšľala nad poslaním ženy v spoločnosti „kedysi a dnes“:

„Všeobecne známa vec, že od žien v terajšom svete o veľa viac sa vyžaduje, než žiadalo sa od ich matiek ešte len v dosť nedávnej dobe. Žiada sa od nich akási aj čarodejná mnohostrannosť, priberajúca ešte vždy nových stránok, ktorá má nameranie rozvíť a vybrúsiť všetky ich duševné schopnosti, čo v nich ukryté driemaly. A nielen vybrúsiť, lež i prehĺbiť ich, aby to nebol len povrchný ligot.“ (ibid., s. 1).

K tomu bolo treba prirátať povinnosti v rodine a domácnosti, a preto si autorka položila otázku, prečo si samy ženy takto sťažujú svoju úlohu. „*Mnohí najmä mužskí odpovedali by: Preto, že vymýšľate si svoju akási ženskú otázku, bojujete za akési svoje práva a chcete nasilu dokázať, že ste schopné konať všetky tie úlohy vo verejnom živote, ktoré sme dotiaľ konávali iba my, a tým neúčitočne prepínate a maríte svoje sily.*“ (ibid.).

¹³⁷ Juraj Janoška (1882 – 1945) bol právnik a politik, v r. 1925 – 1929 predseda SNS, propagátor jej politiky. Pobrebnejšie pozri napr. *Biografický lexikón Slovenska IV*, 2010, s. 195.

¹³⁸ E. Maróthy-Šoltésová sformulovala základný „programový dokument“ *Dennice* s názvom *Načo sú tie ženské časopisy?* (in *Dennica*, 1898, roč. 1, č. 2, s. 17 – 19) a bola spoluautorkou úvodníka aj v druhom slov. časopise pre ženy s názvom *Prívet k nášmu obecnstvu* (in *Živena*, 1910, roč. 1, č. 1, s. 2).

Elena Maróthy-Šoltéssová, ktorá sa s takto formulovanou replikou (nielen) mužov stretla neraz vo svojom živote, reagovala opäť v duchu umierneného, konzervatívneho feminizmu:

„No táto námietka je už prekonaná i v zásade i v praxi; počína sa všeobecne uznávať, že ženské spoluúčinkovanie pri spravovaní ľudského spoločenstva je nevyhnutné a musí časom napraviť krivé, z jednostrannosti samej mužskej správy pošlé pomery v ňom. Sama ženská otázka je takým upravovaním krivého pomeru, zavládnuvšieho pod výlučnou mužskou správou medzi mužom a ženou vo všeobecnosti. Samé prvé, čo si ženy vydobývaly, bola možnosť vzdelávať sa. O to im išlo predovšetkým, lebo bez vzdelanosti nemôžu konať úloh, ktoré na ne čakajú.“ (ibid.).

Ak človek nechce duševne zakrpatieť a za druhými zaostávať, okrem škôl sa musí samovzdelávať, najmä čítaním kvalitných kníh a časopisov. A takým mala byť aj novovydávaná *Slovenská žena*. *„Ona chce slúžiť dobrým čítaním všetkým slovenským ženám, nižším i vyšším, prostejším i vzdelanejším; bude donášať i zvesti zo sveta, i dobré rady a upozornenia ku všetkému, čomu ženy majú venovať svoju pozornosť. Vôbec bude ich poučovať o všetkom potrebnom. Teraz na príklad: o ich volebnom práve, o ktorom ešte nevedia, načo im je. Poučí ich, ako najlepšie prospejú ním svojej vlasti, svojmu národu, ktorý už môže si slobodne voliť svojich poslancov do Národného Shromaždenia.“* (ibid., s. 2).

Nový slov. ženský časopis začal vychádzať ako dvojtýždenník, periodicita sa však zanedlho zmenila na mesačník (podrobnejšie v ďalšej časti tejto kapitoly). Tlač *Slovenskej ženy* zabezpečovala tlačiareň Ondreja Žabku v Banskej Bystrici. Ročné predplatné pre čitateľky a čitateľov v ČSR bolo 30 Kčs (od 2. roč. [1921] kleslo na 24 Kčs), pre abonentov v cudzozemsku 56 Kčs a v USA 1 dolár – súčasťou hlavičky bola aj graficky zvýraznená informácia o tom, že *„časopis sa posiela len skutočne predplateným“*; oproti *Dennici* a *Živene* pribudla možnosť kúpy jednotlivých čísel – počiatočná cena výtlačku bola stanovená na 1,20 Kčs, od 3. čísla klesla o polovicu na 60 halierov, od 8. čísla vzrástla na 0,90 Kčs a od 2. roč. (1921) na 2 Kčs. Kurzová nestabilita novej meny (pozri poznámku pod čiarou na s. 119) spôsobovala vydavateľovi vážne problémy, ktoré prispeli k predčasnému koncu periodika (viac ďalej).

Formálno-grafická úprava *Slovenskej ženy* výraznejšie zaostávala za časopismi *Dennica* aj *Živena* – v porovnaní s prvými dvomi ženskými periodikami pôsobila až príliš jednoducho a stroho, vzhľadom na charakter časopisu je

to ale do istej miery akceptovateľné; kriticky však treba hodnotiť neopodstatnenú kontamináciu publikovaných textov českými jazykovými prvkami, čo sa najvýraznejšie prejavovalo v hlavičke časopisu *Slovenská žena*, kde sa na označenie dátumu jednotlivých vydaní z nepochopiteľných príčin využívali slovakizované podoby bohemizmov ako *brezen*, *duben*, *kveten*, *červen*, *červenec*, *září*, *říjen*, *listopad*, *prosinec* atď., a to miesto kodifikovaných názvov jednotlivých mesiacov; od 2. roč. ich redakcia uvádzala v kombinovanej (alternatívnej) podobe, napr. *1. ledna (januára) 1921*, *1. februára (února) 1921*, *1. marca (brezna) 1921* atď., pričom štandardizovaný a v bežnej jazykovej (aj mediálnej) praxi uplatňovaný spôsob označovania mesiacov začala používať až v poslednom, 4. roč. existencie periodika (v roku 1923); na porovnanie uvádzame hlavičky *Slovenskej ženy* a *Živeny* z rovnakého obdobia:

Ročník I. 1. října 1920. Číslo 10.

SLOVENSKÁ ŽENA

ČASOPIS POLITICKO-VÝCHOVNÝ A VZDELÁVJÚCI.

Sredakčnou radou riadi zodpovedná redaktorka Terezia Vansová. Vydavateľ: Vydavateľské družstvo. Tlačou O. Žabku v Baňskej Bystrici. Redakcia, administrácia a expedícia V BAŇSKEJ BYSTRICI.

Vychodí dvakrát za mesiac.

Predplatné na celý rok . . K 30—
Do cudzozemska na celý rok K 56—
Jednotlivé čísla—90 hal.

Časopis sa posiela len skutočne predplateným.

Ročník X. Jún—Júl 1920. Číslo 11—12.

ŽIVENA

Zábavno-poučný časopis, orgán spolkov Živeny a Lipy.

Premiérový ročník *Slovenskej ženy* (1920) obsahoval dvanásť čísel, ktorých rozsah kolísal od 8 do 16 strán: prvých sedem čísel vychádzalo v dvojtýždňových intervaloch (15. marca – 12 s., 31. marca – 16 s., 15. apríla – 8 s., 1. mája – 8 s., 15. mája – 12 s., 1. júna – 8 s. a 15. júna – 8 s.), ôsme a deviate vyšlo ako dvojčíslo, ale s rozsahom štandardného čísla (1. a 15. júla – 12 s.), a od ďalšieho čísla *Slovenská žena* vychádzala ako mesačník (č. 10, 1. októbra – 16 s.; č. 11, 1. novembra – 12 s.; a č. 12, 1. decembra – 12 s.).

Úvodné číslo vyšlo týždeň po okrúhlym životnom jubileu prezidenta ČSR T. G. Masaryka,¹³⁹ preto po už spomínanom úvodníku E. Maróthy-Šoltésovej („*Slovenská žena*“, s. 1 a 2) nasledoval príspevok Františky Vlčkovéj *Prezident Masaryk vychovateľ národa* (s. 2 – 4). Vladana Jiroušková priniesla článok *Sociálna pečlivosť a ženy* (s. 4 – 6) a František Sýkora vo svojom príspevku *Slovenská žena a jej pôsobenie vo verejnom živote* (s. 6) konštatoval, že slov. ženy majú nielen právo, ale dokonca povinnosť zúčastňovať sa na verejnom živote:

„*A tu v prvej rade nesmie jej zostať politická práca neznámou pevninou. Slovenská žena musí sa zaujímať o politické otázky, musí sa politicky vzdelávať. Ona, ako dúfame, ukáže raz mužom, že politika je vec veľmi vážna, že na politickú prácu musíme pozeráť z vyšších hľadísk, že ku politickej práci nestačí len dobrý hlasový orgán, ale že politikovia musia byť ľudia v každom ohľade vzdelaní, mravní a že k vedeniu národa nestačia len sľuby a heslá, ale neunavná a poctivá práca, práca a opäť práca.*“ (ibid.).

F. Sýkora ďalej akcentoval, že slov. žena musí v záujme celku pracovať spolu s mužmi v politických stranách, pričom by mala „stáť na stráži“, aby „*ktokoľvek a z jakýchkoľvek záujmov nevyužítkoval politického vplyvu či pre svoju osobu alebo pre určitú triedu národa, ale aby politická práca strán smerovala ku prospechu všetkých pracujúcich vrstiev národa. Chceme tedy, aby sa slovenské ženy organizovali v politických stranách, ale s tým povedomím, že nechcú byť len hlasovacím materiálom, ale svojho postavenia a svojej moci si vedomým politickým činiteľom.*“ (ibid.).

Na záver príspevku autor dodal, že po prvý raz sa slov. žena zúčastní politického života 18. a 25. apríla 1920, keď „*bude voliť a bude volená do Národného Shromaždenia a do senátu. Pre tieto volby, ktorých sa musí každá 21*

¹³⁹ Prof. PhDr. Tomáš Garrigue Masaryk sa narodil 7. 3. 1850 v Hodoníne na „Moravskom Slovensku“ (zomrel 14. 9. 1937 v obci Lány) – porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska VI*, 2017, s. 242.

ročná slovenská žena súčasťou, chceme len na to poukázať, že je jej povinnosťou národnou a mravnou, aby volila len s tou politickou stranou, ktorej kandidáti boli a sú roduvernými Slováckmi, ktorým nebude nado všetko šťastie a rozkvet ich politických strán, ale ktorým bude nado všetko šťastie celého národa. Slovenská žena, ktorá najviac trpela za jarma maďarského, ktorá najviac vyliala slzu za svetovej vojny, ktorá tvorí viac ako polovicu národa, bude voliť len tých, ktorí nechcú mať šťastnou len jednu triedu národa, ale tých, ktorí chcú pracovať za šťastie všetkých.“ (ibid.).

Z popularizačnej lektúry bol ako prvý do časopisu *Slovenská žena* zaradený rozsiahly historický príspevok Karla Šornera *O pôvode Slovanov* (s. 8 a 9, s pokračovaním v č. 3 až č. 6/1920) a hneď v úvodnom vydaní sa objavili aj základy pravidelných rukriek, napr. *Dobré rady pre hospodárstvo a dom* (spôčiatku ju viedol Vansovej manžel Ján Vansa; v č. 2/1920 vyšla ako *Gazdinská hlička*, ale od č. 3/1920 sa názov rubriky ustálil v podobe *Dobré rady pre dom a hospodárstvo*), *Detský kútik* (zostavovali ho Karolína Kolesárová a Vilma Jahodová) alebo *Z redakcie* – v premiérovom čísle s výzvou, v ktorej redakcia žiadala „všetkých, ktorým záleží na uvedomení a výchove slovenskej ženy a chcú svojimi silami prispieť, aby posielali redakcii tohoto časopisu svoje príspevky a účastnili sa tak osvobodzovacej práce, ktorej jejž strediskom chce byť tento list“ (s. 12).¹⁴⁰

Posledná strana periodika bola určená na inzerciu – v prvom čísle boli odlačené plošné inzeráty Ústredného učiteľského kníhkupectva v Banskej Bystrici, reklama na elektrotechnickú a strojárenskú firmu Jána Žabku v B. Bystrici a riadkový inzerát, v ktorom „pilná“ slečna ovládajúca tri jazyky hľadala miesto v obchode, predajni spotrebného družstva, príp. pri hospodárstve.

Druhé číslo *Slovenskej ženy* vyšlo pri príležitosti 100. výročia narodenia Andreja Sládkoviča,¹⁴¹ čomu bola prispôbená aj štruktúra vydania: začínala sa podobizňou básnika na titulnej strane, pokračovala biografickým príspev-

¹⁴⁰ K rubrikám *Dobré rady pre dom a hospodárstvo* a *Detský kútik* postupne pribúdali ďalšie rubriky: od č. 4/1920 *Zdravotníctvo* (resp. *Zdravoveda*), *Všeličo* a *Časopisy redakcii poslané* (resp. *Knihy a časopisy*); od č. 5/1920 *Chýrnik* (rubrika drobných zvestí a správ) a *Listáreň* (resp. *Dopisy*); od č. 6/1920 *Politický prehľad*; od č. 10/1920 *Humor*; od č. 11/1920 rubrika *Spolkové zprávy*, známa aj z časopisu *Živena* (referovala o činnosti miestnych odborov spolku slov. žien *Živena*); a od č. 12/1920 rubrika *Rôzne zprávy*.

¹⁴¹ Andrej Braxatoris (Sládkovič) sa narodil 30. 3. 1820 v Krupine – porov. napr. *Slovenský biografický slovník V*, 1992, s. 279.

kom *Andrej Sládkovič* (č. 2/1920, s. 2¹⁴²) a rozsiahlou básnickou skladbou Rehora Urama-Podtatranského *Sládkovičov Detvan čo vzor slovenského šuhaja* (s. 3 – 8), úryvkami zo súkromného života básnika, ktoré napísal jeho syn Cyril Braxatoris (s. 8), či „skutočnými anekdotami“ zo života veľikána, z ktorých sa mohla čitateľská verejnosť dozvedieť, že kým bol A. Sládkovič „mladší a zdravý, rád žartoval a vďačne zniesol dobrý žart aj od druhých“ (s. 9).¹⁴³

Kým otváracie číslo *Slovenskej ženy* bolo viac-menej úplne publicistické (jedinou výnimkou bola literárna črta Terézie Vansovej *Aké sme to mali školy?*; č. 1, s. 10), druhé číslo – aj vzhľadom na obsahovú tematizáciu Sládkovičovej storočnice – malo väčšie zastúpenie literárnych textov, popri už spomenutých to bol aj úryvok z knihy ruskej autorky Tatiany Ščepkiny-Kupernik *Neposlané listy* (v orig. *Неотправленные письма*, prel. Helena Devečková; s. 10 – 12). Súčasťou publicistickej zložky druhého čísla bol aj článok Eleny Sollarikovej *Hospodyňské vzdelanie na Slovensku* (s. 12 a 13) a publikovaná prednáška čes. pedagogičky Pavly Kričkovej *Hra a hry* (s. 13 – 15), v ktorej autorka poukázala na význam hier a hračiek v procese sociálnej starostlivosti o deti v útulkoch, sirotincoch, nemocniciach a pod.

Ako sme už uviedli, *Slovenská žena* začala vychádzať krátko pred historicky prvými voľbami do *Národného zhromaždenia republiky Československej*, ktoré sa konali osemnásť mesiacov po vzniku ČSR – 18. apríla (voľby do poslaneckej snemovne) a 25. apríla 1920 (voľby do senátu) – a v ktorých mohli po prvý raz voliť a byť volené aj slovenské ženy; tretie číslo periodika, ktoré vyšlo 15. apríla 1920, teda len tri dni pred prvým kolom volieb, sa preto, celkom pochopiteľne, venovalo tejto dejinnej udalosti: uviedla ho beletristicky spracovaná reminiscencia Vavra Šrobára z čias jeho lekárskej praxe pod názvom *Voľby na Slovensku* (s. 29 a 30), v ktorej spomínal na príhodu s istým roľníkom a na vzťah toho človeka k voľbám (– „nuž a čo my máme z tej

¹⁴² Aj časopis *Slovenská žena* (rovnako ako *Dennica a Živena*) uplatňoval priebežné číslovanie strán v rámci jedného ročníka. Pri druhom vydaní prvého ročníka však došlo, pravdepodobne vinou sadzača v tlačiarňi, k chybe číslovania strán a vydanie sa začínalo opäť stranou s číslom 1, rovnako ako úvodné vydanie, aj keď malo pokračovať stranou 13. Tretie vydanie periodika už vyšlo so správnym číslovaním, začínalo sa teda stranou 29 (č. 1/1920 totiž malo 12 strán a č. 2/1920 vyšlo na 16 stranách).

¹⁴³ K A. Sládkovičovi sa tvorkyne a tvorcovia *Slovenskej ženy* „vrátili“ aj v ďalších dvoch vydaniach – v príspevkoch *Drobnosti zo života Sládkovičovho* (č. 4/1920, s. 41 a 42) a *Prečo máme čítať básne Sládkovičove?* (č. 5/1920, s. 50 a 51).

voľby, ak sa aspoň nespijeme raz poriadne a zadarmo“; – „pokúsil som sa túto mrzkú zásadu odsúdiť a presvedčiť ho o význame poslanckej voľby pre ľud slovenský“; *ibid.*, s. 29). Nasledoval príspevok Antonína Filipa *Politické strany na Slovensku* (s. 30 – 32), v ktorom autor predstavil štyri politické subjekty pôsobiace v tej dobe na Slovensku: *Stranu národnú a roľnícku*, ktorú predstaviteľom bol aj V. Šrobár a ktorá sa zasadzovala za silnú a jednotnú ČSR, súkromné vlastníctvo a rovnosť pred zákonom pre všetky cirkvi („*Náboženstvo vôbec je najsvätejší majetok ľudstva, preto nesmie byť zaťahované do politiky.*“; *ibid.*, s. 30); *Stranu ľudovú*, ktorá obhajovala záujmy katolíckeho kňazstva – na jej čele stáli Andrej Hlinka, František Jehlička („*za hranicami ešte teraz hucká proti našej republike, a za maďarské peniaze agituje pre návrat Slovenska do maďarského kráľovstva*“) a Viktor Dvorcsák („*pri prevrate vyhlásil východoslovenskú republiku*“), pričom podľa autora táto strana žiadala, aby sa „*Slovensko čím najviac oddelilo od Česka, tak aby malo samostatný snem, čo by bol prvý krok k odtrhnutiu od Čs. republiky a ku spojeniu s Maďarskom*“, a vo vzťahu k náboženstvu zastávala opačný názor ako národno-roľnícka strana („*cirkev katolícka má byť štátna, iné náboženstvá môžu byť v republike len trpené; cirkev katolícku nech platí štát, ostatné cirkve nech si platia svoje potreby samy*“; *ibid.*); a dva socialistické¹⁴⁴ politické subjekty, a to *Stranu sociálne demokratickú* („*všetko má patriť všetkým spoločne (kommunismus), teda majetok súkromný má celkom prestať; všetko bude náležať štátu a štát spravodlivo pridelí každému toľko, koľko mu je treba k životu a práci*“; *ibid.*, s. 31) a *Stranu národne sociálnu*, ktorá na rozdiel od sociálnych demokratov (komunistov) odmietala triedny boj, revolúciu a diktatúru proletariátu, ale „*pokojným vývinom chce dôjsť socialisovania; každý bude predovšetkým pracovať pre svoj národ; spojuje teda myšlienku socializmu s myšlienkou vlasteneckou*“ (*ibid.*). Percepčnú náročnosť politickej lektúry zmiernila poviedka T. Vansovej *Božie súdy* (s. 33 – 35) a príspevok *Domáca záhradka* (s. 35 a 36) s praktickými radami pre domácich hospodárov.

¹⁴⁴ A. Filip sa najprv pokúsil o charakteristiku pojmu *socializmus*, ktorý opísal ako „*nauku, že len ten má právo, aby sa mu dobre vodilo, kto usilovne pracuje a tým podporuje ľudskú spoločnosť*“ – a na to potrebuje výrobné prostriedky: „*treba, aby prostriedky výrobné (ako sú továrne, stroje, bane atď.) patrily tomu, kto nimi pracuje; potom on bude môcť nimi zarábať pre seba a nik ho nebude ‚vykorisťovať‘; teda prostriedky výrobné treba vyvlastniť a dať do majetku ľudu pracujúcemu*“ (*Politické strany na Slovensku*, in *Slovenská žena*, 1920, roč. 1, č. 3, s. 30 a 31).

T. Vansová – o. i. predsedníčka miestneho odboru Živeny v B. Bystrici – prispievala do *Slovenskej ženy* popri beletristických aj publicistickými komunikátmi najmä úvahového, reflexívneho charakteru, ako tomu bolo aj v prípade úvodného článku v prvomájovom vydaní (č. 4/1920, s. 37 a 38), v ktorom sa zamyslela na tému *Neláska*. „Odvrátenú tvár“ vzniku *Slovenskej ženy* poodhalila tajomníčka Živeny v B. Bystrici Blanka Fábryová¹⁴⁵ (ako Blanca Fábry) v nasledujúcom príspevku s názvom *Čo chceme so Slovenskou ženou?* (s. 39 a 40) – kriticky v ňom hodnotila prístup slovenských žien k veciam verejným, pričom sa vrátila do roku 1919, keď prišla na Slovensko a „čudne účinkovala na mňa ľahostajnosť slovenského ženského sveta voči veľkým veciam, ktoré sa v našej Republike dejú“ (ibid., s. 39). Práve preto vznikla myšlienka založiť a vydávať *Slovenskú ženu*, ale aj tu sa autorka ponosovala na nevšímavosť Sloveniek, ba dokonca na ich aktívny odpor: „*Preto borila som sa v Turč. Sv. Martine za utvorenie nového ženského časopisu (zvláštne Slovenky mi len prekážky robily a páni ešte viac. Podporovaly moju ideu len sestry Česky a bratia Česi, vďaka im!) preto vzala na seba ťažký úkol redaktorstva naša zaslužilá spisovateľka a redaktorka p. T. Vansová aby sme Vám drahé sestry poskytly všetko to čoho ste dosiaľ postrádaly, nemajúc slobodného duševného života.*“ (ibid., s. 40).

Popri už osvedčených slovenských – a najmä českých – autorkách a autoroch, *Slovenská žena* poskytovala publikačný priestor aj začínajúcim pisateľkám a pisateľom, dokonca aj študentom; dôkaz nachádzame v podobe článku Mateja Styka, študenta tretieho ročníka obchodnej školy v B. Bystrici, s názvom *Jako som si zachoval slovenské povedomie* (č. 4/1920, s. 40 a 41).¹⁴⁶

Piate číslo časopisu – vyšlo 15. mája 1920 – bolo venované pamiatke Milana Rastislava Štefánika, od ktorého tragickej smrti uplynul práve rok; Terézia Vansová (pod titulkom bolo chybne uvedené J. Vansová¹⁴⁷) priniesla roz-

¹⁴⁵ Blanka Fábryová (27. 3. 1893 Ilok – 25. 7. 1964 Bojnice) bola publicistka a prekladateľka, dcéra historika a učiteľa Jozefa Maliaka, ktorý počas pôsobenia v Iloku (dnes v Chorvátsku) založil, vydával a redigoval pedagogický časopis *Domácnosť a škola* (1911 až 1914) – B. Fábryová v ňom začínala ako pomocná redaktorka; neskôr publikovala aj v *Slovenských pohľadoch*, *Dennici*, *Ženskom svijete* (vydávanom v Záhrebe) a i. periodikách. Porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska II*, 2004, s. 481.

¹⁴⁶ Išlo o úvahu, ktorá vznikla v rámci súťaže miestneho odboru Matice slovenskej v B. Bystrici vypísanej pre žiačky a žiakov všetkých škôl v meste pri príležitosti 100. výročia narodenia A. Sládkoviča (porov. pozn. pod čiarou, č. 4/1920, s. 40).

¹⁴⁷ S administráciou a redigovaním *Slovenskej ženy* T. Vansovej pomáhal manžel Ján Vansa, ktorý viedol aj niektoré rubriky (napr. *Dobré rady pre dom a hospodárstvo* al. *Zdravoveda*).

siahly, beletristicky ladený životopis „našho národného héroša“, ktorý sa po rokoch v cudzine vracal na rodnú zem, k svojej matke, ale „miesto aby sa bol vrhnúť mohol do jej náručia, klesol na hrud' zeme slovenskej oslobodenej – ale tvrdej“ (Dr. Milan Rastislav Štefánik, č. 5/1920, s. 45 – 47); ako nedostatok vnímame chýbajúci portrét politika – v súvislosti s tým však treba poznamenať, že počas celého prvého ročníka *Slovenská žena* uverejnila jedinú ilustráciu, a to už spomínanú podobizeň Andreja Sládkoviča na titulnej strane č. 2/1920.

Mimoriadnou spoločenskou udalosťou novoutvoreného štátu bol v roku 1920 – popri prvých parlamentných voľbách – aj všesokolský zlet, ktorý sa konal koncom júna v Prahe. Bol to siedmy zlet (predošlý sa uskutočnil ešte pred vojnou, v roku 1912), ale prvý v podmienkach „oslobodeného národa“, preto sa tejto udalosti so záujmom venovali všetky vtedajšie noviny a časopisy nevynímajúc *Slovenskú ženu* – v č. 5/1920 priniesla informačný príspevok o histórii a význame podujatia a o prípravách na aktuálny zlet (*Lud československý!*, s. 48 a 49) a po jeho skončení napísala článok o dôležitosti a zmysle účasti slov. žien na „tomto veľkolepom, utešenom diele národnom“ účastníčka zletu Karla Skopalová z Banskej Bystrice – *O slete všesokolskom* (č. 8 a 9/1920, s. 73 a 74), ktorá na záver svojho príspevku mierne pateticky konštatovala:

„Bol tedy VII. slet sokolský víťazným vstupom slovenskej ženy do služieb národa, lebo význam sletu pre náš štát a národ je patrný nielen doma, ale aj za hraniciami. Nuž ktorá roduverná Slovenka nevedela by ešte kde je jej miesto? No, ufám sa, že na budúcom slete budeš i ty, milá čitateľka v našich radoch. Na zdar!“ (ibid., s. 74).

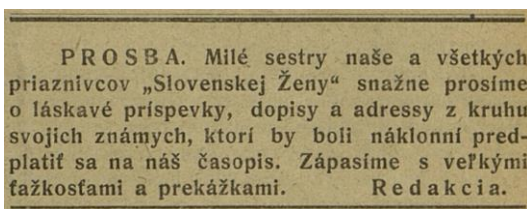
Podobne ako časopis *Živena*, aj *Slovenská žena* kládla dôraz na tému vzdelávania žien a dievčat – venoval sa jej napr. Štefan Sobolovský v príspevku *Výchova slovenských dievčienec* (č. 5/1920, s. 49 a 50, s pokračovaním v č. 7, s. 67 a 68 a s dokončením v č. 8 a 9/1920, s. 79); a o svoje prvé skúsenosti z pôsobenia na Slovensku sa podelila čes. učiteľka Anna Dusilová (*V slovenskej škole*, č. 5/1920, s. 51 – 53).

V novozavedenej rubrike *Chýrnik* sa čitateľky a čitatelia mohli dozvedieť o postupnom návrate sibírskych legionárov do vlasti, o poslednom zasadnutí *Revolučného národného zhromaždenia* a o následnej demisii vlády 15. apríla 1920, teda tri dni pred prvými voľbami do parlamentu; ale tiež o tom, že vo voľbách bolo do *Národného zhromaždenia republiky Československej* zvolen-

ných dvanásť žien (vrátane čes. učiteľky Anny Sychravovej, ktorá v tom čase pôsobila na Slovensku vo Vrútkach) – *Slovenská žena* sklamane uviedla, že „to je ešte málo a nezodpovedá to počtu voličiek“ a že ženské spolky „marne žiadaly, aby na druhé miesto každej kandidatnej listiny bola menovaná žena; politické organizácie im nevyhovely“ (porov. *Ženy v novom Národnom Shromaždení*, č. 5/1920, s. 54).

V siedmom čísle sa redakčná rada¹⁴⁸ *Slovenskej ženy* – prostredníctvom príspevku Eleny Sollarikovej pod názvom *Či je potrebný na Slovensku nový ženský časopis „Slovenská žena“* (s. 65) – rozhodla reagovať na noticku uverejnenú v *Národných novinách*, konkrétne na formuláciu „*Sme toho náhľadu, že je časopis Slovenská žena zbytočným podniknutím.*“; autorka tvrdenie martinských novín odmietla a položila si rečnícku otázku, či je za ich výrokom o zbytočnosti nového ženského periodika straníkosť,¹⁴⁹ slabosť, žiarlivosť alebo obava z konkurencie. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že práve martinské *Národné noviny* boli najhlasnejším odporcom ženskej emancipácie a „špeciellne ženských časopisov“, čo sa naplno preukázalo už pri vzniku prvého periodika určeného pre slovenské ženy koncom 19. storočia; obsírnejšie v kapitole *Dennica (1898 – 1914)*.

V rovnakom vydaní (v č. 7 z 15. júna 1920), teda len tri mesiace po vzniku časopisu *Slovenská žena*, sa však – celkom neočakávane – objavil aj prvý náznak možných problémov nového periodika, ktorý ako keby potvrdzoval (čiastočnú) oprávnenosť názoru martinských *Národných novín*, že bansko-bystrický časopis je „zbytočným podniknutím“. Hneď na titulnej strane, priamo za reakciou („odpoveďou“) Eleny Sollarikovej (na s. 65), redakcia uverejnila tento graficky zvýraznený text odkazujúci na „veľké ťažkosti a prekážky“ časopisu:

PROSBA. Milé sestry naše a všetkých priaznivcov „Slovenskej Ženy“ snažne prosíme o láskavé príspevky, dopisy a adressy z kruhu svojich známych, ktorí by boli náklonní predplatiť sa na náš časopis. Zápasíme s veľkými ťažkosťami a prekážkami. Redakcia.

¹⁴⁸ V záhlaví *Slovenskej ženy* bolo uvedené, že ju „s redakčnou radou riadi zodpovedná redaktorka Terezia Vansová“, menoslov členiek a členov redakčnej rady však v časopise nebol zverejnený.

¹⁴⁹ *Národné noviny* boli tlačovým orgánom Slovenskej národnej strany.

Z dvojtýždenníka mesačník

Ťažkosti periodika sa potvrdili hneď v nasledujúcom vydaní, ktoré vyšlo ako dvojičíslo (č. 8 a 9) s dátumom „1. a 15. červenec 1920“, ale s rozsahom dvojtýždňového čísla (12 s.). Ďalšie vydanie, č. 10 z 1. októbra 1920, otvoril *Oznam čitateľom* (s. 85), v ktorom redakcia informovala verejnosť, že „pre nové povýšenie tlačových trôv a neporiadne zasielanie predplatkov vychodí toto číslo iba teraz“, a na konci čísla redaktorka T. Vansová a K. Kálal¹⁵⁰ v článku s názvom *Slovenská Žena* (s. 96) explicitne pomenovali fundamentálny problém nového časopisu:

„Povieme svoju žiadosť krátko. Náš časopis ‚Slov. Žena‘ má málo čitateľiek, najmä z vrstvi roľníckych, priemyselných a obchodných. Medzi ľuďmi je toľko peňazí, a na časopis niet 15 k.? 15 vajec je 15 k.; toho by si roľnícka žena alebo dcéra nemohla dožičiť? Odoprite si jedno pero na klobúk a máte na časopis, i na dva! Nemohla by to urobiť meštianska žena? Pridrúžili sme sa k takým vzdelaným zemiám ako Čechy, Morava a Sliezsko – treba sa nám usilovať, aby sme ich chytro dohonili, nesmieme zaostať. Dnes nesmie byť ani jedna rodina bez časopisu a kde je matka s dcérami, tam musí byť i ženský časopis. Aspoň sto kolportérok by sme potrebovali medzi našimi dievčencami.“¹⁵¹

Vhod preto prišla verejná zbierka na podporu *Slovenskej ženy* – prvými darcami boli „pani Berta Ruttkayová K 200.–, Páni Kolman a Randuška z Brezna K 446.50, Ján Čaják ml. z Petrovca (Jugoslavia) K 50.– a 5 dinárov = K 10.50, Pani Milina Čipková z Tisovca K 20.–, Pani Adelka Klementisová z Tisovca K 10.–“ (porov. *Na podporu Slovenskej Ženy*, č. 10/1920, s. 99). Po poďakovaní štedrým darcom vydavateľstvo oznámilo, že „pre hmotný nedostatok, pre veľiké množstvo závislých predplatkov prerušilo sa pravidelné (t. j. dvojtýždenné; pozn. M. G.) vydávanie tohoto časopisu“.

¹⁵⁰ Spoluautorom príspevku bol iniciátor vzniku prvého slov. časopisu pre ženy Karel Kálal (podrobnejšie v kapitole *Dennica (1898 – 1914)* v tejto monografii), ktorý po r. 1918 pôsobil ako tajomník ministerstva školstva a národnej osvety v Banskej Bystrici (porov. napr. *Každú nedeľu*, in *Slovenská žena*, 1920, roč. 1, č. 10, s. 94).

¹⁵¹ Myšlienku „kolportérok“ redakcia rozvinula v nasledujúcom čísle časopisu, keď spresnila, že hľadá „100 sberateľiek prípadne sberateľov, ochotné, svoj národ činnou láskou milujúce duše, ktoré by sa zaujali v svojom okolí za rozšírenie *Slovenskej Ženy*; posberali a poslali nám predplatky a tak zabezpečili ďalšie vydávanie tohoto pre najširšie vrstvy našich žien tak prepotrebného časopisu“ – ako bonus ponúkla „po každých 7 nasbieraných predplatkov jeden čestný výtisk“ (porov. *V záujme ‚Slovenskej Ženy‘*, č. 11/1920, s. 111).

Prudko rastúce ceny novinového papiera, tlačiarenských služieb a poštových poplatkov, malý počet predplatiteľiek a veľmi zlá platobná disciplína¹⁵² tých, čo si časopis objednali, ale zaň nezaplatili, resp. uhradili iba časť predplatného – to boli hlavné dôvody, pre ktoré bol vydavateľ *Slovenskej ženy* nútený zmeniť pravidelnosť vydávania časopisu z dvojtyždňovej na mesačnú periodicitu; ako mesačník de facto vyšlo už 10. číslo (1. októbra 1920), ale ešte aj v 11. čísle (1. novembra 1920) bolo v hlavičke *Slovenskej ženy* uvedené, že „vychodí dvakrát za mesiac“ – až posledné, 12. číslo prvého ročníka *Slovenskej ženy* (1. decembra 1920) vyšlo aj oficiálne ako mesačník („vychodí jedenkrát za mesiac“). Z úvodného, redakčného článku s názvom *Slovenským ženám a všetkým tým, ktorí sa zaujímajú o ženskú otázku* (č. 12/1920, s. 113) bolo cítiť jednak neskrývané sklamanie tvorcov periodika, ale – žiaľ – aj ich naivnosť (osobitne pri očakávaní, že nebude jedinej slov. ženy, ktorá by sa nestala predplatiteľkou časopisu): „V Baňskej Bystrici vychodí od brezna 1920 časopis pre vzdelávanie slovenských žien, ‚Slovenská Žena‘, ktorý prináša dobré rady, poučenia a upozornenia ku všetkému, čomu majú slovenské ženy venovať svoju pozornosť. Vydavateľstvo časopisu bolo pri zakladaní tej mienky, že nebude jedinej slovenskej ženy, ktorá by sa nestala predplatiteľkou a čitateľkou tohoto ženského časopisu, ale zklamalo sa. Len nepatrné percento slovenských žien si uvedomilo svoju povinnosť. Vydavateľstvo však nechce, aby teraz jediný¹⁵³ ženský slovenský časopis zanikol, a preto zriaďuje Družstvo pre vydávanie periodického časopisu ‚Slovenská Žena‘ v Baňskej Bystrici, a vyzýva široké slovenské obecnstvo, aby sa za tento podnik z ideálnych dôvodov zaujalo a stalo sa jeho členmi.“

Pod príspevkom boli podpísaní ministerský tajomník Karel Kálal, jeho syn Miroslav Kálal (filológ, ktorý v tom čase pôsobil ako stredoškolský profesor v B. Bystrici), Marie Roubalová (manželka riaditeľa dievčenského gymnázia v B. Bystrici Jana Roubala), továrnik P. Ruttkay, riaditeľ František Sýkora, stredoškolský profesor Karel Šorner, stredoškolská profesorka Františka Vlčková, Ján Vansa, Terézia Vansová a jej neter Mária Turzová;¹⁵⁴ *Družstvo pre*

¹⁵² Potvrďuje to údaj zverejnený na konci 1. roč. *Slovenskej ženy*, podľa ktorého až „2 tretiny odberajúcich sú nám dlžní“ (porov. *Na známosť!*, č. 12/1920, s. 123).

¹⁵³ Táto informácia nezodpovedala skutočnosti; *Slovenská žena* nebola „teraz jediný“ slov. ženský časopis, ale druhý aktuálne vydávaný – popri *Živene*, ktorá vychádzala od r. 1910.

¹⁵⁴ Pravdepodobne išlo o členov redakčnej rady, explicitná informácia o tom však v časopise absentovala – usudzujeme tak na základe spomienok T. Vansovej: „[v red. rade] boli ľudia zvučného mena, samí akademicky vzdelaní páni a dámy“ (pozri s. 162).

vydávanie periodického časopisu „Slovenská Žena“ v Banskej Bystrici malo podľa informácií zverejnených v článku upisovať 100-korunové členské podiely, pričom upisovanie sa malo skončiť už 31. decembra 1920 a 8. januára 1921 bolo plánované valné zhromaždenie *Družstva* v štátnej obchodnej škole v B. Bystrici (roč. 1, č. 12/1920, s. 113); tieto termíny boli extrémne krátke, a preto neprekvapilo, že v nasledujúcom vydaní (roč. 2, č. 1/1921, s. 1) došlo k ich predĺženiu – upisovanie podielov sa však malo končiť už 25. januára 1921, termín zamýšľaného valného zhromaždenia bol preložený na 28. januára 1921. Tento zámer vydavateľa sa však s veľkou pravdepodobnosťou nepodarilo realizovať, zrejme pre nízky záujem verejnosti o kúpu členských podielov – v žiadnom z nasledujúcich vydaní totiž nebola zverejnená správa o organizovaní valného zhromaždenia *Družstva* či o jeho záveroch.

Ženská otázka bola v *Slovenskej žene* prezentovaná prostredníctvom rôznych tém, napr. *Má sa žena zaujímať o verejné pomery?* (č. 8 a 9/1920, s. 76 – 78), *Slovenčina a slovenská žena* (č. 10/1920, s. 89 a 90), *Kongres „Medzinárodnej alliance pre volebné právo žien“* (ibid., s. 93 a 94), *Gazdinská škola spolku Živeny v T. Sv. Martine* (ibid., s. 98 a 99) a pod.; aj v nepočítanej beletristickej tvorbe dominovala tematizácia ženy (napr. J. Vansa: *Na hrobe matky*, č. 11/1920, s. 102; resp. R. U. Podtatranský: *Manželka-matka*, č. 12/1920, s. 116 a 117) atď.

Druhý ročník *Slovenskej ženy* (1921) otvoril príhovor k čitateľkám s prísľubom, že časopis bude informovať o všetkom, čo „*môže zaujímať Slovenku zo sveta aj čo jej osoží v rodine a gazdovstve*“ (*Čitateľkám*, č. 1/1921, s. 1) – ako vyplynulo z nasledujúceho textu, obsah sa oproti prvému ročníku nemal zásadnejšie meniť: „*Prinesieme zprávy o tom, čo je nového v svete, u nás aj v cudzích krajinách; ďalej o tom, čo robia naši poslanci v sneme, či sa už môžeme úfať lepším poriadkom a ako im máme sami napomáhať; prinesieme aj rozprávky a poviestky pre veľkých a pre deti, krátke články o gazdovstve a o kuchyni, o tom, ako si máme zdravie chrániť, ako deti opatrovať a ich vychovávať; tiež niečo veselého na zasmianie.*“ (ibid.).

Redakcia opätovne vyzvala Slovenky – treba poznamenať, že s neskrývanou výčitkou –, aby si predplatili časopis, aktívne ho propagovali a „*dobrovoľne rozsievali*“, a tak prispeli k nárastu nízkeho počtu predplatiteľiek: „*Keby každá odberateľka našla aspoň ešte jednu novú, bude časopis zabezpečený. Najmilšie by nám bolo, keby sa niektorá usilovná čitateľka (alebo pán učiteľ či študent) zaujala za ‚Slovenskú Ženu‘, našla niekoľko odberateľiek vo*

svojej obci a ohlásila nám ich počet [...]. Takýchto dobrovoľných rozsievateľok majú novinky na tisíce. Len o slovenských ženách sa povedá, že veľmi málo čítajú a že sa nezdávajú, a predsa ony vychovávajú našu mládež a také sú ony, také budú aj naše deti, nádej Slovenska.“ (ibid.).¹⁵⁵

Zatiaľ čo obsah a štruktúra periodika sa oproti prvému ročníku nezmenili, zásadnejšia zmena sa udiala na poste zodpovednej redaktorky – od tretieho, marcového čísla druhého ročníka *Slovenskej ženy* (č. 3/1921) pomáhala Terézii Vansovej na poste redaktorky **Anna Miloslava Čajaková**¹⁵⁶ – v súvislosti s tým sa realizovala aj úprava údajov v hlavičke časopisu z pôvodnej formulácie „S redakčnou radou vedie zodpovedná redaktorka Terezia Vansová.“ na modifikovanú „Redaktorky: Terezia Vansová a Anna M. Čajaková.“ (k ďalšej zmene v záhlaví došlo od č. 6/1921, keď z nej bola odstránená formulka „Časopis sa posielal len skutočne predplateným.“).

Pokiaľ ide o politickovýchovné poslanie *Slovenskej ženy*, ktoré vydavateľ a tvorcovia deklarovali priamo v podtitule periodika, dôležitým autorom bol Antonín Filip – už sme spomenuli jeho príspevok *Politické strany na Slovensku* publikovaný krátko pred prvými parlamentnými voľbami v ČSR v apríli 1920 (roč. 1, č. 3, s. 30 – 32); v rámci druhého ročníka sa zamerával na objasnenie základných politicko-ekonomických systémov (*Kapitál a kapitalizmus*, 1921, roč. 2, č. 1, s. 6 a 7; *Čo žiada socializmus?*, 1921, roč. 2, č. 3, s. 25 a 26), ale venoval sa aj politickopropagačným témam, ako napr. pri príležitosti tretieho výročia vzniku Československa (*Dvadsiaty ôsmy október*, 1921, roč. 2, č. 11, s. 121 a 122). Na prvé verejne prezentované požiadavky na politickú autonómiu Slovenska reagovala učiteľka Antonie Gebauerová z Kroměříža v článku *Demokratizmom k československej vzájomnosti* (č. 6/1921, s. 61 – 64) a téme autonómie sa venovala aj v príspevku s názvom *Autonomia du-*

¹⁵⁵ Kritika, že slov. ženy málo čítajú, sa na stránkach *Slovenskej ženy* objavovala pomerne často, dokonca aj v textoch, ktoré priamo nesúviseli so slov. prostredím, ako napr. v príspevku *Ako ženy čítajú* (roč. 2, č. 3/1921, s. 31): „Anglické aj americké časopisy ponosujú sa na ženy, že čítajú len povrchné sentimentálne romány a podobné práce plytkého obsahu. Menovite teraz po vojne vyhýbajú sa hlbším dielam. A čo povedať o čítaní našich žien? Hádám, že doktorá nečíta ani toľko!“

¹⁵⁶ Anna Miloslava Čajaková, rod. Švehlová (1. 7. 1888 Turčiansky Sv. Martin – 16. 8. 1981 Banská Bystrica) bola osvetová pracovníčka, spolumajiteľka kina a učiteľka angličtiny. V r. 1905 – 1919 pôsobila v Chicagu (USA), v r. 1919 sa s manželom Jánom Miloslavom Čajakom presťahovali do B. Bystrice. Bola blízkou priateľkou T. Vansovej, s ktorou v r. 1921 – 1923 redigovali časopis *Slovenská žena* (porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska II*, 2004, s. 85).

chovej osvetu (č. 9/1921, s. 97 – 99, s dokončením v č. 10/1921). O aktuálnej medzinárodnopolitickej a vnútro politickej situácii referovali rubriky *Politický prehľad* a *Rôzne zprávy* – priniesli napr. správy o vzniku *Malej dohody* (vojensko-politického spojenectva ČSR, Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov a Rumunského kráľovstva), o pokusoch o prevraty v Nemecku a Maďarsku a pod., ale široký priestor bol v nich venovaný najmä prezidentovi republiky T. G. Masarykovi, a to nielen jeho pracovným a reprezentačným povinnostiam, ale aj jeho krehkému zdravotnému stavu.

Z hľadiska sociálnych problémov bol významnou témou boj proti konzumácii alkoholických nápojov a proti alkoholizmu na Slovensku – pravda, toto bola „stála“ téma slov. periodík už od čias Štúrových *Slovenských národných novín*, teda od polovice 19. stor. (porov. s. 11); podobne ako *Dennica* či *Živena* (pozri s. 127), aj *Slovenská žena* sa jej venovala v pravidelných intervaloch – priekopník liečby závislostí a organizovaného protialkoholického hnutia v Čechách Jan Šimsa¹⁵⁷ zhrnul hlavné zásady boja proti tomuto neduhu v príspevku pod názvom *Čo má žena a matka vedieť o pive, víne a pálenke?* (roč. 1, č. 11/1920, s. 107 a 108); v r. 1921 časopis informoval, že *Československý abstinentný zväz* inicioval petíciu, v ktorej žiadal Národné zhromaždenie o vydanie „*prísneho zákona proti alkoholizmu, menovite proti pálenke*“ (*Boj proti alkoholu*, roč. 2, č. 1/1921, s. 10) a čelná osobnosť boja proti alkoholizmu na Slovensku po vzniku ČSR Karol Lányi¹⁵⁸ napísal článok s apelačným názvom *Slováci, nepite alkohol!* (roč. 2, č. 11/1921, s. 122 – 124), v ktorom ozrejmil škodlivosť a nebezpečenstvo konzumácie alkoholických nápojov – liehovín, vína aj piva –, a to pomerne komplexne, z hľadiska fyzického a duševného zdravia, rodinnej dis/harmónie, sociálneho aj hospodárskeho hľadiska.

Od tretieho čísla druhého ročníka sa časopis *Slovenská žena* začal dôkladnejšie venovať aj lingvistickým otázkam – v pravidelnej rubrike („jazykovom okienku“) s názvom *Slovenská reč* pertraktoval najmä ortografické pravidlá

¹⁵⁷ MUDr. Jan Šimsa (1865 – 1945) bol významný čes. lekár – psychiater a psychoterapeut, odborník na liečbu závislostí, najmä alkoholizmu a morfinizmu (bližšie pozri Popov, 2017).

¹⁵⁸ ThDr. Karol Lányi (v literatúre uvádzaný aj ako Karel/Karol Lány; 1870 – 1949) bol čes. osvetový pracovník, publicista, učiteľ a kňaz, ktorý v r. 1919 – 1933 pôsobil na Slovensku. Organizačne aj publikačne sa venoval osvetovej a osobitne abstinentnej činnosti – napísal viac ako 70 prác o škodlivosti alkoholu a fajčenia. V r. 1922 – 1933 bol predsedom *Krajinského ústredia Československého abstinentného zväzu pre Slovensko*. Porov. napr. *Biografický lexikón Slovenska V*, 2013, s. 639.

(„*Ale či my aj vieme dobre po slovensky? Horkýže nie, hovoriť predsa vieme! – ale či aj písať? To ide ťažšie...*“ – porov. *Slovenská reč*, č. 3/1921, s. 33). Rubrika vychádzala do konca druhého ročníka.

Z hľadiska tzv. ženskej otázky zaujal najmä prekladový príspevok chorvátskeho autora Milana Grubera *Norvéžska žena* (č. 3/1921, s. 26 a 27; prel. B. Fábryová), ktorého zaradenie do štruktúry slov. ženského periodika môžeme vnímať ako dobový pokus o komparáciu dvoch typov žien – severskej (nórskej) a slovanskej (slov.) ženy. Článok sa začínal netradične, fyzickým opisom nórskej ženy, ktorá je „*telesne dobre vyvinutá, zdravá, ohebná žena, lebo jej spôsob života dáva veľkú prednosť zdravovede a telesnému cvičeniu; ona svojou vlastnou bytnosťou tvrdí, že to nenie len fráza, keď sa hovorí o ženskej sile*“, a pokračuje tým, že Nórka je prirodzená, nepretvaruje sa, neklame, neklebetí, vystupovaním na verejnosti budí sympatie, úctu a dôveru, do manželstva vstupuje rozvážne, muža si volí podľa srdca a citov, ale najmä podľa rozumu. „*Norvéžska žena veľmi vysoko si cení svoju osobnú česť a v tomto práve leží ten pevný základ mravnosti. V Norvéžsku už od dávnejšie vydobyly si ženy čestné a vysoké miesta nie len v spoločenskom ale aj vo verejnom živote. Ony už 10 rokov majú politické práva, ba aj pri obecných voľbách majú hlasovacie právo. Tieto práva vydobyla si Norvéžanka len svojou vlastnou vážnosťou, ktorú museli rešpektovať i mužskí a žiadnou inou mocou.*“ (ibid., s. 26). Autor článku v tejto súvislosti zdôraznil, že nórskej žene už v útlej mladosti vstúpajú pevné zásady rovnoprávnosti a slobody oboch pohlaví: „*Už ako malé dievčatko sama navštevuje školu, chodí na trh, do obchodu i na všetky verejné miesta. Každý sa chová naproti nej ako i ku chlapcom, tak že v tomto ohľade nieto rozdielu medzi deťmi. Ba práve mohol by som povedať, že sa so ženami zaobchodí s väčšou úctou a ohľadmi než s ich mužskými súdruhmi, lebo v Norvéžsku ženské pohlavie má vôbec viac úcty.*“ (ibid.). Nezávislosť si nórske dievča podľa M. Grubera drží aj v dospelosti, lebo je jej „*druhou prirodzenosťou*“ – sama rozhoduje, či sa vydá a za koho, akému povolaniu sa bude venovať, sama si nájde pole pôsobnosti, lebo veľa číta, cestuje, spoznáva, je vzdelaná a osvietená, verejne prezentuje svoje názory a muži na ne reagujú s rovnakou vážnosťou ako na vlastné... Prekladateľka článku Blanka Fábryová si na záver príspevku, v krátkom „redakčnom“ dodatku, položila otázku, ako to vyzerá u nás – a vzápätí si aj uštipačne odpovedala:

„Slovo ‚emancipácia‘ je v opačnom smysle pochopené, takže uvrhlo ženu len v novú porobu. Svoju mienku povedať priamo verejne znamená na Slovensku spoločenský prečin, lebo u nás lichotenie sedí za vrch stolom, ‚za dobré byť zo všetkými‘, čo inými slovami značilo ‚bezfarebnosť‘ sa zvelebuje, a priamosť, úprimnosť, čestnosť, pravdumilovnosť, kto pýta sa po nich?...“ (ibid., s. 27).

S pokusom o literárnokritickú reflexiu slov. ženského priestoru prišiel čes. spisovateľ a publicista Jan Porod, ktorý počas prvej ČSR pôsobil na Slovensku ako učiteľ a školský inšpektor – v príspevku pod názvom *K modernému umeniu slovenskej ženy* (č. 11/1921, s. 130 a 131) konštatoval, že v porovnaní so zahraničím pristúpila slov. žena k literárnej práci „dost’ neskoro a predsa nie pozde za mužom“. Začiatky slov. ženskej slovesnej tvorby spojil s Elenou Maróthy-Šoltésovou a Teréziou Vansovou, ku ktorým sa „behom doby viac – menej pridružovali i ostatné, ktoré tvoria staršiu a prvú generáciu slovenských spisovateliek“, avšak upozornil na potrebu novej generácie slov. spisovateliek, ktorá „absolutnou hodnotou svojho umenia by sa mohla rovnať výškam predných literatúr cudzích, a aby mohla byť smelo k nim a vedľa nich priradená“ (ibid., s. 131).

Tretí ročník Slovenskej ženy (1922) formálne aj obsahovo nadväzoval na predchádzajúce dva ročníky. Pribudla nová „politická“ rubrika s názvom *Politika a život sociálny* – na úvod s príspevkom *Z dejín Irska a jeho bojov za národnú samostatnosť* (č. 1/1922, s. 3) – a „nepolitické“ rubriky *Pre kuchyňu* a *Matka vychovateľka*, ktorá bola zameraná na výchovno-vzdelávacie poslanie ženy-matky (prinášala články o výchove, sebvýchove a sociálnej výchove, o význame detskej hry, o detskom čítaní a ďalších témach).

Uprostred ročníka ovplyvnilo činnosť redakcie úmrtie Jána Vansu, ktorý pomáhal manželke Terézii s administráciou a redigovaním *Slovenskej ženy*. Ako sme uviedli už v kapitole o časopise *Dennica* (s. 26 a 31), J. Vansa, ktorý dlhodobo trpel neurasténiou, si siahol na život, čo implicitne potvrdzuje aj nekrológ uverejnený v júlovom vydaní *Slovenskej ženy* († *Ján Vansa, ev. a. v. farár na odp.*, č. 7/1922, s. 83):

„Jeho skon možno pripísať telesnej slabosti, temer abnormalie, ťažkou, dlho trvajúcou nemocou zapríčinenou, z ktorej zdanlivo začal sa zotavovať a práve 21. júna doplnil 76. rok svojho života.¹⁵⁹ Manželka tešila sa, že zosil-

¹⁵⁹ Ján Vansa sa narodil 21. 6. 1846 v Rimavskej Pile, zomrel 22. 6. 1922 v Banskej Bystrici.

nieva, lebo zdal sa byť kludným, porovnávajúc to s tými predchádzajúcimi dňami, no nepomyslela na to, že by mohol byť jemu deň ten dňom posledným života jeho. Ráno 22. doniesli jej ho ako chladnú mŕtvolu. V posledné roky života jeho trpieval na srdce a lanského leta prešiel cez operáciu na oči, čo však nezbránilo postupnému ztrácaniu zraku, čo pozbavilo ho duševného pokoja, keďže nebol vstave pracovať. Duševné a telesné muky zapríčinily že nemohol vyčkať až by Pán bol prišiel preňho...“

Pamiatke Jána Vansu bol venovaný aj príspevok Karla Kálala *Za drahým priateľom* uverejnený v novembrovom vydaní *Slovenskej ženy* (č. 11/1922, s. 130 a 131) – okrem iného v ňom pripomenul, že Ján Vansa dal meno prvému slov. ženskému časopisu *Dennica* a svojej manželke pomáhal aj s obsahom periodika. Informácie doplnila Terézia Vansová, ktorá uviedla, že do *Dennice* „ukladal svoje hlboko nábožensky premyslené úvahy, iskry, myšlienky a menšie rozprávky; veľmi ho mrzelo, keď sa do *Dennice* dostaly bezcenné, alebo kresťanskému duchu protiviaci sa práce (keď *D.* prešla do iného vlastníctva)“, a dodala, že s veľkou energiou pracoval aj v záujme *Slovenskej ženy*: „Chcel časopis tento udržať a zveľadiť. Pozdejšie ujal sa administrácie, hľadal inserty, písal adresy, lepil, nosil na poštu, sprevádzal korektúru – pri čom si pokazil zrak – a po nezdarenej operácii opustila ho jeho zvláštna revnivosť – videl všade len nezdar, zklamanie... Nedal sa potešiť, prosil, aby Boh ukončil jeho útrapy a keď On neprichodil so *Svojím Smilovaním*, hľadal a našiel spôsob uniknúť životu plnému ‚stálych, nesnesiteľných múk vo dne i v noci‘...“ (ibid., s. 131).

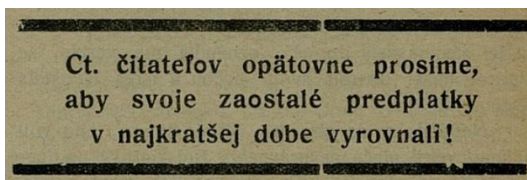
Nezlepšovala sa ani situácia samotného periodika, ktoré od začiatku svojej existencie zápasilo s množstvom ťažkostí (najmä s malým počtom predplatiteľiek a vysokými nedoplatkami) – po čase k tomu zaujali stanovisko vydavateľstvo a redakcia opäť aj v rámci otváracieho článku (úvodníka), konkrétne v októbrovom čísle *Slovenskej ženy* (*V záujme časopisu*, č. 10/1922, s. 117):

„Tretí ročník, tretia ročnica púť na vymeranej dráhe za vyhradeným cieľom, nekončí sa o nič priaznivejšie ako tie prvé ročníky. Prečo nepokročila *Slovenská Žena* o hodný kus napred, prečo nez mohla sa za tri roky aspoň o toľko, ako svojho času vzťahala sa skromná *Dennica*? Odpoveď je ťažká a nie samé vydavateľstvo a redakcia môže ju podať. I pri *Dennici* bol začiatok ťažký, cesta ku tým zriedkavým slovenským duším, ktoré túžily po slovenskej spisbe bola ešte neprekliessená. I jednoduchá *Dennica* musela zápasiť nielen s finančnými ťažkosťami, ale i s predpojatosťou a neláskou hovoria-

cou: načo že sú ženám časopisy? Netreba ženám čítať: varešku, ihličku a vretienko do ruky!“

Počiatkové problémy *Dennice* autor/-ka¹⁶⁰ príspevku pripísal/-a národnej neslobode v Uhorsku, po vzniku ČSR sa však očakávalo nadšenie pre nové slov. ženské periodikum, to však neprichádzalo ani na konci tretieho ročníka: „*Dnes máme svobodu, máme i hlasovacie právo, môžeme čítať slovenské knihy, slovenské slovo ozývať sa smie nie už len v kuchyni a na trhu, ale i v salónoch, v školách, pri súde... A predsa slovenská žena, slovenská deva nevie to pochopiť a nechce čítať, lebo nebola k tomu zvyknutá – i myslieť nechce, nechce poznať, že vzdelanosť je moc, že len vzdelané národy majú právo rozhodovať v dejinách svetových a len také vypobijú si úctu národov. Tak prečo nenapredujeme, prečo je účasť obecnstva taká slabá, prečo máme toľké nedoplatky nie len za bežiaci rok, ale i za minulý?“*

Vedenie periodika vyzvalo čitateľky, aby ony samy odpovedali na vyslovené otázky, aby napísali, akú *Slovenskú ženu* by si želali, a aby sa postarali o jej rozširovanie, budili o ňu záujem a predovšetkým aby zbierali „predplatky“, lebo ak časopis nebude hmotne zabezpečený, jeho existencia bude ohrozená. O urýchlenú úhradu „*zaostalých predplatkov*“ redakcia opakovane žiadala aj prostredníctvom graficky zvýraznených apelácií na stránkach periodika, napr.:

Ct. čitateľov opätovne prosíme,
aby svoje zaostalé predplatky
v najkratšej dobe vyrovnali!

Štvrtý ročník *Slovenskej ženy* (1923) priniesol vizuálnu zmenu v podobe graficky jednoduchšie riešenej hlavičky časopisu, z ktorej bol vypustený podtitul *Časopis politicko-výchovný a vzdelávajúci* a pod názvom periodika ostali už len údaje o ročníku, čísle, mesiaci a roku vydania (v januárovom dokonca chýbali aj tieto povinné údaje), ostatné informácie boli presunuté z hlavičky do novozriadenej tiráže umiestnenej na poslednej strane časopisu („*Redaktorky: Terezia Vansová a Anna M. Čajáková. Vydavateľ: Vyd. družstvo / Tlačou O. Žabku v B. Bystrici*“).

¹⁶⁰ Text nebol podpísaný, podľa dikcie však bola jeho autorkou pravdepodobne Terézia Vansová.

Ročník III.

1. novembra (listopad) 1922.

Číslo II.

SLOVENSKÁ ŽENA

ČASOPIS POLITICKO-VÝCHOVNÝ A VZDELÁVAJÚCI.

Redaktorky: Terezia Vansová
a Anna M. Čajáková.
Vydavateľ: Vydavateľské družstvo.

Vychodí jedenkrát za mesiac.

Predplatné na celý rok . . . K 24.—
Do Ameriky na celý rok . . . 1 Dol.—
Jednotlivé čísla K 2.—

Tlačou O. Žabku v Baňskej Bystrici.

Redakcia, administrácia a expedícia
V BAŇSKEJ BYSTRICI.

SLOVENSKÁ ŽENA

ROČNÍK IV.

FEBRUÁR 1923.

ČÍSLO 2.

Pôvodná (1920 – 1922) a nová hlavička (1923) časopisu *Slovenská žena*

Rozsah časopisu sa ustálil na 12 stranách (len posledné, decembrové číslo vyšlo na 16 stranách; celkovo za ročník teda na 148 stranách) zalomených do dvoch stĺpcov a bez fotografií – ako počas celej existencie časopisu. Chýbala už inzercia, ktorú získaval nebohý Ján Vansa (porov. s. 157). Štruktúra rubriek kopírovala uplynulý ročník – jedinou novinkou bol kurzový lístok,¹⁶¹ ktorý však redakcia zaradila až do posledného čísla *Slovenskej ženy* (č. 12/1923, s. 148). O málo väčší priestor ako po minulé roky dostala literárna tvorba: popri básňach Anny Domkovej-Lackovej (pod pseud. Zora¹⁶²) či Emila Boleslava Lukáča to boli napr. prozaické texty Ireny Raabovej-Kellovej (*Sestra, Naša stará mama*), ale aj prekladová tvorba z angličtiny alebo poľštiny, napr. novela Žofie Kowerskej *Vypovedaná* (v orig. *Wydalona*; prel. Pavla Becková – pod pseud. Pauluša/Pavluša v *Slovenskej žene* publikovala aj vlastné literárne a publicistické práce).

¹⁶¹ Poskytuje zaujímavé svedectvo o povojnovej hyperinflácii v niektorých krajinách – kým jeden americký dolár sa koncom roka 1923 v ČSR predával za 35,15 Kčs, za 4,67 Kčs mohol záujemca získať 10-tis. rakúskych korún a za 12 Kčs 10-tis. maďarských korún, za 20,25 Kčs dostal v banke milión poľských mariek a za 13,90 Kčs dokonca až bilión nemeckých mariek.

¹⁶² Autorkinej tvorbe sa v literárnokritickom príspevku s názvom *Zora – básnický kvet* venoval Jan Porod v úvodnom vydaní 4. ročníka *Slovenskej ženy* (č. 1/1923, s. 4 a 5) – v tom čase 23-ročnú nadanú poetku označil za „silný básnický zjav ženský“, „zvláštny kvet našej poesie, sľubujúci dať i bohaté chutné ovocie“ a „opravdivý talent, ktorému ako by už v kolíske bolo predpovedané, že cesta umenia mu bude cestou života“.

Pokiaľ ide o politické a spoločenské témy, na úvod ročníka *Slovenská žena* stručne zbilancovala vnútropolitické a zahraničnopolitické dianie v uplynulom kalendárnom roku, pričom konštatovala, že ťažiskom vlády Edvarda Beneša – ktorú ku koncu roka vystriedala vláda Antonína Švehlu – bola síce zahraničná činnosť („*Zahraničná politika postarala sa o vybudovanie našich hraníc, o vonkajšie zabezpečenie, aby sa mohly všetky sily sústrediť na vnútornú výstavbu štátu.*“), ale predložila aj dôležitý návrh sociálneho zákona o sirotskom poistení (*O našej vnútornej aj zahraničnej politike za rok 1922*, č. 1/1923, s. 1). Karol Lányi sa vrátil k protialkoholickéj tematike (*Alkohol a sociálna otázka*, č. 2/1923, s. dokončením v č. 3/1923) a významné miesto v štruktúre periodika mala aj naďalej pravidelná rubrika *Matka vychovateľka* s témami ako citlivosť, ochrana matiek a detí či škola a zdravie dieťaťa. Už spomínaný mimoriadne žičlivý postoj k prezidentovi ČSR Tomášovi Garriguovi Masarykovi a jeho rodine¹⁶³ sa prejavil aj pri úmrtí „prvej dámy“ Charlotty Garrigovej Masarykovej, ktorej nekrológ časopis zverejnil na titulnej strane júnového čísla († *Charlie Garrigue Masaryková*, č. 6/1923, s. 61).

Slovenská žena počas celého ročníka priebežne zverejňovala (spravidla na poslednej strane vydania) menoslovy daryň a darcov, ktorí rôznymi sumami prispeli na „*podporu pre Slovenskú ženu*“. Ani to však nepomohlo. V októbrom vydaní (ktoré meškalo „*pre ťažkú nemoc redaktorkinu, lebo musela nečinne ležať temer celý mesiac – a ešte ani potom nevládala písať*“) sa po prvý raz objavila informácia, že Terézia Vansová opustí miesto redaktorky:

„*Budúce číslo, úfame sa, vyjde riadne, ako i vianočné, ktoré bude i posledné zpod správy dosavádnej redaktorky. Už i z tohto ohľadu prosíme všetkých, ktorých sa to týka, aby si nedoplatky na Slovenskú Ženu čím skôr vyrovnali. Trápná je myšlienka, že by Slovenská Žena pre to mala tento ročník zakončiť s deficitom.*“ (Odkaz redakcie, č. 10/1923, s. 120; zvýraznené v origináli).

Hneď v nasledujúcom vydaní bola – ako prvý materiál na titulnej strane – zverejnená *Výzva a prosba k veľacteným odberateľkám Slovenskej Ženy* (č. 11/1923, s. 121) s informáciou, že od nového roka prejde časopis „*do iných rúk, ak vôbec bude môcť pre netečnosť*“¹⁶⁴ niektorých svojich čitateľov *dalej jestvovať*“. Pre nízky počet predplatiteľiek a najmä vysoký dlh na predplat-

¹⁶³ V súvislosti s tým treba pripomenúť, že pri zrode časopisu *Slovenská žena* stála najstaršia dcéra T. G. M. Alice Masaryková.

¹⁶⁴ Lahostajnosť, nevšímavosť, nezáujem.

nom vydavateľ nebol schopný uhrádzať výdavky za tlač časopisu, poštovné ani „daň, ktorú nám vyrubíť idu – o honorároch ani nehovoríme...“. Vydavateľ *Slovenskej ženy* utrpel „veľkú škodu“ aj pre kurzové straty za predplatné v amerických dolároch („Pred dvoma rokami platil dollár ešte 70 Kčs. i viac, potom postupne vždy menej – až dnes platia banky len 33 Kčs., ba v prípade posielania šekov len 31 Kčs. za jedon dollár. Tým utrácame viac ako polovicu dôchodkov z Ameriky.“) a administrácia časopisu navyše evidovala vysoké nedoplatky aj medzi odberateľkami a odberateľmi v USA, preto „ešte jedenkrát, ale už naposledy“ požiadala všetkých, ktorých sa to týkalo, o vyrovnanie svojej podlžnosti. Žiadna zásadná zmena k lepšiemu sa však neudiala, a preto na záver 4. roč. *Slovenskej ženy* Terézia Vansová poďakovala čitateľkám a čitateľom za pomoc a podporu a oznámila svoj odchod z postu redaktorky časopisu:

„Ďakujem touto cestou i tým početným priateľkám a vzácnym dušiam, ktoré sa snažily dokázať mi slovom i skutkom svoju lásku a uznania a svojou horlivosťou voči nášmu časopisu pomáhaly mi v ťažkej, temer úmornej práci. Tieto prejavy lásky a uznania posilňovali ma a pobádaly k ďalšej činnosti. Z druhej strany so žiaľom som zkusovala netečnosť, ľahostajnosť a stranníctvo¹⁶⁵ – a to bolí dušu moju. Končím moju úlohu. Temer za štyri roky pracovala som dlhá možnosť, teraz už ustávam, nemôžem ďalej. Prajem si, aby náš časopis dostal čo skorej horlivú a oddanú redaktorku, aby bol povznesený a ujal sa v tých kruhoch, pre ktorý bol založený.“ (č. 12/1923, s. 148).

Priane Terézie Vansovej ostalo nevypočítané – žiadna „horlivá a oddaná“ redaktorka, ktorá by prezvala na svoje plecia bremeno „neistého podniku“, sa nenašla. Ďalšie číslo už nevyšlo – časopis *Slovenská žena* ukončil svoju existenciu decembrovým vydaním štvrtého ročníka (1923), po ktorom periodikum zaniklo. Terézia Vansová teda stála pri *Slovenskej žene* od jej prvého do posledného dychu.

Namiesto záveru

Projekt slovenského ženského periodika s politickovýchovným zameraním pôsobil od začiatku až príliš rozpačito a neisto – nedokázal osloviť širšie publikum, a preto nie je prekvapením, že nevyvolal medzi čitateľkami očakávaný

¹⁶⁵ Zaujatosť, neobjektívnosť.

ohlas – Slovenky si k *Slovenskej žene* nevytvorili vzťah (ako kedysi k *Dennici* a *Živene*), bola pre ne „cudzia“, nepatrila do ich „sveta“.

Vzťah k časopisu si však nevytvorila ani samotná redaktorka – ako vyplýva z jej neskoršej korešpondencie a pamätí, Terézia Vansová prijala ponuku redigovať *Slovenskú ženu* vlastne z pragmatických dôvodov, v stave povojnovej núdze („*Boli sme vtedy bez peňazí.*“), nikdy si však k nej nevytvorila takú blízku a úprimnú citovú väzbu ako k „svojej“ milovanej *Dennici*:

„*Nebola to moja Dennica [...]. Slovenská žena mi neprirástla k srdcu a Slovenky jej nerozumeli. Jedny ňou pohrdali, iným ostala cudzia, lebo už napáchli duchom krajne komunistickým. Zasa iné zapadli do straníctva. Už to neboli čitateľky Dennice, takmer jednomyselné, už to boli ženy, družky, ktoré neprijímali názory iných strán, ako nasvedčovali i listy rozličných strán, napádajúcich priezračným spôsobom členky iných skupín. Išlo všetko do živého.*“ (Cviková – Juráňová, 2011, s. 303).

Terézii Vansovej navyše v novej pozícii chýbala sebadôvera – obklopená ľuďmi s univerzitným vzdelaním, necítila sa pripravená redigovať politické periodikum, a v tejto súvislosti ju sužovali aj pocity menejcennosti: „*Slovenská žena vznikla, mala vydavateľské družstvo, redakčnú radu, v ktorej boli ľudia zvučného mena, samí akademicky vzdelaní páni a dámy.*¹⁶⁶ *A ja neučenná, nedovzdelaná, skoro, ako povedal Dobšinský, ‚zaparená‘ žena, mám redigovať časopis s politickým prifarbením, veľkými heslami, novými ideami, novými právami i povinnosťami, ja nepripravená na to všetko!*“ (ibid.).

Napriek tomu treba *Slovenskú ženu* pokladať za významný medzník vo vývoji slovenskej ženskej periodickej tlače – v podmienkach novej spoločensko-politickej reality, ktorá pre Slovenky a Slovákov nastala po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie a vzniku česko-slovenského štátu, totiž vytvorila unikátnu (na ženské čitateľky orientovanú) platformu na šírenie demokratických princípov, ktoré dali novej republike do vienka jej otcovia-zakladatelia. V tomto ohľade sa *Slovenská žena* plne vyrovnala ostatným dobovým slovenským politickým novinám.

¹⁶⁶ Zoznam článkov a členov redakčnej rady nebol v záhlaví *Slovenskej ženy* zverejnený (ani v tiráži, ktorá v časopise celkom chýbala – všetky povinné údaje totiž boli obsiahnuté v hlavíčke); pravdepodobný menoslov redakčnej rady je zverejnený na s. 151 tejto monografie.

Vianoce.

Ticho, tichúčko, na perutiach času blíži sa nám krásny, milý hosť, sviatok Narodenia Krista pána. Nesie nám dary, zvlášte nevinným deťom a tým, čo si zachovali čistú, detinskú dušu, dary rôzne, medzi nimi dary nesmiernej ceny: radosť a pokoj.

Ó, by už raz zavítal do srdc našich rozháraných a do príbytkov našich ten skutočný mier Boží, ktorý nedáva svet, ten pokoj, ktorý zvestovali anjeli s neba so-stupujúci na betlehenských poliach, keď zaspievali tú najkrajšiu hymnu:

„Sláva Bohu na nebi a pokoj ľuďom dobrej vole!“

.....
ANIČKA GÁLOVÁ:

Ján Hollý.

„Slávme slávne slávu Slávú slavných.“
Ján Kollár.

Ján Hollý, jeden z najväčších synov Slovenska, narodil sa 24. marca 1785 na Búroch v Sv. Mikuláši. Bol synom chudobnejších rodičov, otca Vavrince, matky Alžbety rod. Blečákovej. Stredné školy odbavil najprv v Skalici, potom v Bratislave, kde s dobrým prospechom dokončil gymnaziálne štúdiá. Hollý už ako študent počal literárne pracovať, prekladajúc do slovenčiny starých latinských básnikov. Za bohoslovca dostal sa do semenišťa arcibiskupstva ostrihomskeho v Trnave, kde odbavil si filozofiu a teologiu. Tam jeho učebárom bol znamenitý slovenský národovec Juraj Palkovič, ktorého výchova zadarmo pôsobila na mladého pomazanca múz. Na kňazstvo bol vysvätený 20. augusta 1808 a v tom roku v jeseň stal sa kaplánom v Pobeďine, kde účinkoval až do 22. dec. 1811. Tu počal pracovať na preklade Virgiliusovej „Aeneidy“, ktorú dokončil v Hlohovci, kde ako kaplán potom účinkoval do r. 1814.

Ťažké časy mal v Pobeďine, odkiaľ chodievajúc cez močaristé polia do Stredy, filii to pobeďinskej, prechladol a dostal do nôh hostec a lámku, ktoré nemoce trápily ho až do smrti.

V tých časoch vznikalo prebúdzanie sa národov k sebedomiu. Sväzky medzinárodnej latinčiny počaly sa trhať a národy snažily sa

žiť vlastným životom. Povznášajúce bolo vyznanie primasa-kardinála ostrihomskeho Alexandra Rudnayho: „*Slavus sum, et si in cathedra Petri forem Slavus ero!*“ Vďaka prozreteľnosti že sme už vtedy nehliveli. Duševnú tmú na Slovensku, už vyše dvadsať rokov najrúznoršie rozháňal Jozef Bajza, farár dolnodubovský, svojimi knižkami. Anton Bernolák r. 1793 založil kultúrne ohnisko „Učené slovenské tovarišstvo“, a ako gramatik ustáľil práv, povinností a úloh slovenčiny. A vznešená snaha Bernoláková zdrojom bola korunovaná, keď Ján Hollý v krásnom antickom metre počal písať nesmrteľné svoje diela.

Po šestoročnom kaplánovaní stal sa Ján Hollý farárom v Maduniciach. Malebný kraj Povážia priaznivo účinkoval na jeho vzletnú myseľ. Stál tam neďaleko dedinky pekný hájik Mlič a v ňom prastarý dub. Pod týmto dubom od včasnej jari až do pozdnej jaseň každý deň sedával Ján Hollý, skladajúc tu svoje nehybné tvorby ducha. Tu v svojom „Slávovi“ objal minulosť našu, boje veľnároda nášho oproti kmeňu fin-ugorskému. V básni „Svätopluk“ opisuje boje našich predkov oproti výbojnému Germanstvu. V „Cyrillo - Methodiade“ oslavuje požehnanie apoštolských bratov solúnskych. V ódach zveľbuje chvíle národného prebudenia a vodcov národa. V žalospevoch smúti nad ztrátou starej slávy Slavianstva, do poroby uvrhnutého a nad ohavnosťou vzťahujúceho sa odrodilstva. V seľankách sostupuje medzi náš pospolité ľuď, aby v nich ospieval jeho žitie a bytie.

Tu napísal i spevník (r. 1842), ale keď sa ten neujal pre jeho antickú formu piesní, napísal spevník druhý, rýmovaný, ktorý však dokončil (r. 1846) na Dobrej Vode. On je i pôvodcom prekrásnej vianočnej piesni: „Vstávajte pastieri“. I z duchovných jeho piesní vlaje sila ducha slavianskeho. Vianočných pastierov menuje Polislavom a Ľubomirom; o sv. bratoch spomína, že v slavianskom svete sú známi nielen pod menom Cyrill a Method, ale i ako Crha a Strachota.

V Maduniciach Ján Hollý účinkoval tridsať rokov. Slovenskí národovci radi ho tu vyhľadávali, menovite Ľudevít Štúr a Jozef Ľudevít Miloslav Hurban, ktorý mu i III. ročník „Nitry“ venoval a v nej úvodnú báseň, končiacu sa týmito dojímavými slovami: „... Tis sin minulosti, Tebe sa kloňi dečra budúcnosti.“

Dňa 3. mája 1843 vyhorely Madunice. V tom čase Ján Hollý ležal chorý v posteli. Už mu horelo nad hlavou, keď s veľkou námahou vstal

*Ženské časopisy sú a majú byť buditeľmi žien k duchovnému životu.
Duševne prebudilou, mravne a duchovne dospelou a samostatnou mala by
byť každá žena, to bolo by nielen jej samej, ale i mužovi na osoh.*

Elena Maróthy-Šoltésová, 1898

DOSLOV

Prvé tri slovenské ženské časopisy – *Dennicu*, *Živenu* a *Slovenskú ženu* – spájali mená dvoch významných Sloveniek: **Terézie VANSOVEJ** (1857 – 1942) a **Eleny MARÓTHY-ŠOLTÉSOVEJ** (1855 – 1939), literárne činorodých žien, ktoré sa (spoločne s Hanou GREGOROVOU, Ľudmilou PODJAVORINSKOU a ďalšími odvážnymi ženami) vzopreli dobovým konvenciám a ich konzervatívnym zástancam pôsobiacim v centre slovenského národného diania v Turčianskom Svätom Martine. Odmietavý postoj „*pánov Martincov*“ k téme ženskej emancipácie neodradil odhodlané spisovateľky od boja za rovnoprávne postavenie slovenských žien. Rodové stereotypy a predsudky – hlboko zakorenené vo vtedajšej slovenskej spoločnosti – sa rozhodli postupne odstraňovať aj prostredníctvom **samostatných ženských periodík**.

Nedlho pred koncom 19. storočia – v roku 1898 – začala T. Vansová vydávať v Ružomberku mesačník *Dennica* (zanikol po vypuknutí prvej svetovej vojny v lete 1914) a v roku 1910 založila E. Maróthy-Šoltéssová v Turčianskom Svätom Martine mesačník *Živena*, vychádzajúci až do konca roka 1949, ku ktorému v marci 1920 pribudol časopis *Slovenská žena*, ktorý ako zodpovedná redaktorka viedla v Banskej Bystrici opäť T. Vansová. Zatiaľ čo *Dennica* si kládla ako počiatočný cieľ prebúdzajú Slovenky z duchovnej pasivity, z „*nečinného, bezmyšlienkovitého hlivenia*“, aby boli mravne a duchovne dospelé a samostatné – a súčasne ich chcela „*učiť čítať a čítané stráviť*“ a viesť menej nadané, aby „*kedy tedy i ony pokúsili sa o niečo malé, aspoň o napísanie jednoduchého listu alebo receptu kuchynského*“; o dvanásť rokov mladšia, ale vďaka existencii *Dennice* skúsenejšia *Živena* mala už vyššie iniciálne ciele – chcela byť „*hlavne ženám venovaný beletristický časopis*“, ktorý by bol „*kozúbkom, na ktorý by každý slovenský literát prikladal svoje polienka a pri ktorom by každý čitateľ a menovite každá čitateľka sa zohriali a potešili*“. Oba časopisy však spájala predovšetkým silná túžba ich tvorkyň (a tvorcov) „*slúžiť svojim sestram*“ – prirodzene, po „*vykonaní nevyhnutných súkromných povinností*“: Vansovej *Dennica* a Šoltésovej *Živena* boli jediné po slovensky písané periodiká, ktoré na prelome 19. a 20. storočia programo-

vo a systematicky šírili informácie o emancipačnom úsilí slovenských žien a o tzv. ženskej otázke, a preto ich môžeme pokladať za **jeden zo symbolov a kľúčových míľnikov ženského hnutia na Slovensku**.

Časopis *Slovenská žena*, ktorý vznikol už ako produkt novej epochy, po kreovaní demokratickej Československej republiky – garantujúcej všeobecné, aktívne aj pasívne volebné právo pre mužov aj ženy (o čom *Dennica* a *Živena* len túžobne písali) –, bol v odlišnej komunikačnej pozícii ako prvé dve slovenské ženské periodiká, ktoré sa formovali dominantne ako beletristické časopisy: *Slovenská žena* vznikla ako politickovýchovné periodikum reflektujúce spoločensko-politickú realitu po skončení prvej svetovej vojny vrátane zásadných geopolitických zmien, ktoré s tým bezprostredne súviseli, a aj keď nenadviazala na čitateľský úspech svojich predchodkýň (zanikla na konci štvrtého ročníka svojej existencie, v decembri 1923), natrvalo sa zaradila do čela zoznamu slovenských časopisov určených pre ženské čitateľky, ktorý začal v nasledujúcich obdobiach narastať geometrickým radom (pozri ďalej – *Chronologický zoznam slovenskej ženskej tlače*).

Nebyť však mimoriadnej a obdivuhodnej odvahy, vytrvalosti a húževnatosti **Terézie Vansovej** a **Eleny Maróthy-Šoltésovej**, **zakladateľiek slovenskej ženskej periodickej tlače**, emancipačný proces slovenských žien by si vyžiadal omnoho viac času, úsilia a obetí.

Terézia Vansová (vľavo) a Elena Maróthy-Šoltésiová
Foto: Otto Lechnitzky, B. Bystrica (Literárny archív SNK, sign. K 18a/7)

DENNICA.

SLOVENSKÁ ŽENA

CHRONOLOGICKÝ ZOZNAM SLOVENSKEJ ŽENSKEJ TLAČE (1898 – 2021)

Dennica (1898 – 1914)

Živena (1910 – 1949)

Slovenská žena (1920 – 1923)

Katolícka jednota (1920 – 1948)

Zo života Katolíckej jednoty žien na Slovensku (1922 – 1925)

Proletárka (1922 – 1929, ako samostatný časopis 1924 – 1927)

Gazdiná („časopis kresťanských žien a dievok“, 1925 – 1937)

Večernica (1925 – 1944)

Veniec (1928 – 1945)

List paní a dívek – Slovenka (1930 – 1935)

Radca našich gazdiniiek (1935 – 1939)

Dennica (pokus Živeny o ilustrovaný týždenník, 1938 – 1939)

Nová žena (1938 – 1944)

Tatranské kvety (1939)

Úsmev slovenských žien a dievčat (1940 – 1943)

Slovenská deva (1941 – 1945)

Dennica (1945)

Nová cesta (1945 – 1946)

Pre devy (1948)

Slovenka (1948 –)¹⁶⁷

Mariena (1949 – 1950)¹⁶⁸

Móda – textil (od r. 1951)

→ od r. 1961 ako *Naša móda*

→ od r. 1968 ako *Móda* (do r. 1999)

¹⁶⁷ Koncom r. 1949 sa „zlúčila“ s časopisom *Živena* (1910 – 1949).

¹⁶⁸ Prvý slov. módný časopis; v r. 1951 ho nahradil časopis *Móda – textil*.

Dorka (od r. 1966)
→ od r. 2007 ako *Moderná Dorka* (do r. 2009)¹⁶⁹
Praktická Slovenka (1968 – 1974)
Línia (1968 –)
Eva (1969 –)
Dievča (1969 – 1996)
Rodina (1970 – 2004)¹⁷⁰
Harmónia (1993 –)
Zdravie (1993 –)
Aspekt (1993 – 2004)
Diet'a (1995 –)
Dobré jedlo (1998 –)
Miau (1999 –)
Emma (2000 –)
Bratislavčanka (2001 –)
Mama a ja (2002 –)
Šarm (2003 –)
Nový Čas pre ženy (2003 –)
Beauty & Woman (2003 –)
Skutočné príbehy čo život dal (2004 –)
Báječná žena (2004 –)
Rebecca (2004 – 2009)
Nový Čas pre ženy Extra (2005 –)
In (2005 – 2011)¹⁷¹
Mamina (2005 – 2014)
Šarmantná žena (2005 –)
Napísal sám život (2006 –)
Šarmantná žena Zdravie (2006 –)
La Femme (2006 – 2016)¹⁷²
SME Ženy (2006 –)
Woman magazín (2006 –)
Chvil'ka pre teba (2008 –)

¹⁶⁹ Nahradil ju časopis *Praktická Slovenka* (2009 –).

¹⁷⁰ Nahradil ju časopis *Rebecca* (2004 – 2009).

¹⁷¹ Náhradou mal byť mesačník *Eva Girl!* (2011 – 2012), vychádzal len necelý polrok.

¹⁷² Časopis *La Femme* mal nahradiť mesačník *Slovenka Tvoj štýl* (2016), vyšli iba dve čísla.

Čas pre mňa (2008)
Napísané životom (2008 –)
Čas na lásku (2008 –)
Hair & Beauty (2008 –)
Ego (2008 – 2009)
Moja psychológia (2009 –)
Rytmus života (2009 –)
Praktická Slovenka (2009 –)
Maminka (2009 –)
Rodina a zdravie (2009 –)
Madam Eva (2009 –)
Pre ženy (2009 – 2010)
Maxi – všetko pre ženu (2010)
Zdravie Špeciál (2010 –)
Príbehy zo života (2010 –)
Navarené Napečené (2011 – 2014)
Eva Girl! (2011 – 2012)
Madame (2012 –)
Magická žena (2012 –)
Glosolália (2012 –)
Tele magazín pre ženy (2014 –)
Slovenka Zdravie rodiny (2014 –)
Životné príbehy napísané životom (2014 –)
Feminity (2015 –)
Evita magazín (2015 –)
Chvil'ka pre teba Tajomstvá ženy (2015 –)
Všetko pre ženu (2015 –)
Chvil'ka pre teba Varíme a pečieme (2016 –)
Rytmus života Rodinné zdravie (2016 –)
Rytmus života Varíme (2016 –)
MiA (2016 – 2018)
Lenna (2016 – 2018)
To som ja (2016 – 2017)
Slovenka Tvoj štýl (2016)
Skutočné príbehy špeciál (2016 –)
Envy (2017 –)

Seniorka (2017 –)
Rikiki (2018 –)
Môj okamih šťastia (2019 –)
Môj svet šťastia (2019 –)
Ženy z netu (2019 –)
Forwomen (2021 –)

ENGLISH SUMMARY

At the beginning of January 1898, the very first issue of the first Slovak women's magazine – titled *Dennica* (literally: *The Morning Star*) – was published. It happened despite the strong disagreement, open hostility, and verbal assaults from the then male representatives of Slovak national movement in Turčiansky Svätý Martin (they watched the emancipation of Slovak women with overt revulsion and defiance). Efforts to change the social status of Slovak women and their attempts to break free of gender and social stereotypes were successful for the first time. Due to the **historically first women's magazine** (and through it), Slovak women began to publicly demand an improvement in their social status at the end of the 19th century. Following the example of women's activists from abroad, they also were calling for the elimination of the economic and social subordination of women and for equal status to men. They didn't require much – just “to abandon a stove” so that they could start reading, studying, working, acting in public life, or having an influence on events.

The women's emancipation movement was a natural, legitimate, and logical consequence of unsustainable social conditions. In the second half of the 19th century, women in several European countries began to openly express their dissatisfaction and disapproval of women's inferior social status and the patriarchal organization of a society in which the only role of a woman was to be a housewife (in the spirit of the motto “a woman's place is in the home” – she had to take care of her husband and children, cook, wash, do the cleaning, etc.). While in some countries women's rights activists chose more radical forms of protest (e.g., suffragettes in Britain), in our space they focused on activities within cultural and educational associations. The most important of them was Živena – the association of Slovak women founded on August 4, 1869 in Turčiansky Svätý Martin, which began publishing the second Slovak women's magazine – the monthly *Živena* (named after the Slavic goddess of life and fertility). The primary goal of the activities of these associations was to raise the educational level of Slovak women and girls – through the

spreading of culture, reading the literature, and the publishing and distribution of periodicals intended for women's readership. However, for a fairly long time, they faced deep-rooted conservative views on the gender structure of society and on the position, mission, and role of women in society.

The emancipation efforts also included the struggle for women's civil and political rights, especially for the right to vote (the first demands were made at the end of the 18th century in France). In Slovak conditions, this struggle ended successfully after World War I, which resulted in the disintegration of the Austro-Hungarian Monarchy and the establishment of the Czechoslovak Republic. The Constitution of the newly formed state (adopted by the National Assembly on February 29, 1920) guaranteed the universal right to vote. Thanks to this, Slovak and Czech women were able to vote – and be elected – already in April 1920. The involvement of Slovak women in public space was confirmed by the establishment of a political newspaper titled *Slovenská žena* (literally: *The Slovak Woman*) with the subtitle “Magazine for political education and training”. The paper began publishing in March 1920, less than a year and a half after the republic was founded, and although it existed only for a short time (was published until the end of 1923), it represented another significant milestone in the process of creating a phenomenon known as the *female press*.

The aim of the monograph entitled *The first Slovak women's magazines: Dennica, Živena, Slovenská žena (1898–1923)* is to provide a general view of the initial stage of the formation of women's magazine production in Slovakia (defined by a period of 25 years at the turn of the 19th and 20th centuries between 1898 and 1923) – naturally, that not in isolation or separately, but in the context of the historical and social development, to which the Slovak journalistic milieu inevitably responded. This happened on the basis of detailed material research of Slovak historical periodicals, implemented mainly from the perspective of the mediological methods and standards of research work.

Marián Gladiš
author of the monograph

Z RECENZENTSKÝCH POSUDKOV

prof. PhDr. Juraj RUSNÁK, CSc.

*Katedra komunikačných a mediálnych štúdií
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove*

▪ Rukopis monografie vnímam nielen ako pozornú lektúru genézy prvých troch ženských časopisov na Slovensku, ale najmä ako prehmatávanie (najmä sociokultúrnych) indícií kreovania trendov, ktoré formovali agendu (a, pochopiteľne, aj gramatiku) produkcie slovenskej žurnalistiky od 19. storočia dodnes. [...]

Monografia je preto užitočná nielen pre poznanie dejín slovenskej žurnalistiky, ale aj pri hodnotení stavu spoločenskej komunikácie a interakcií oboch sledovaných priestorov. Pozorný čitateľ z nej získa aj dôležité indície o tom, ako sa pri peripetiách vývoja ženskej publicistiky na Slovensku objavuje a etabluje „umiernený feminizmus“, resp. „neútočný feminizmus“ či „konzervatívny feminizmus“, čo je problém, ktorý interpretujú sociálne vedy (rodové štúdiá zvlášť). Jej užitočnosť vidím ďalej aj pri diskusiách o povahe (a postupnom stieraní hraníc) fungovania tzv. stredného prúdu, mainstreamu mediálnej produkcie na jednej strane a elitnej („vyššej“) kultúry na strane druhej, čo pomáha pochopiť aj formovanie populárnej kultúry na Slovensku.

Osobitne produktívnym sa ukazuje uvažovanie o parametroch tzv. ženskej estetiky [...]. ▪

doc. PhDr. Anna SÁMELOVÁ, PhD.

*Katedra žurnalistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

▪ Prednosťou rukopisu je štýl výkladu autora. M. Gladiš sa rozhodol pre prednáškový štýl v striktno odbornom jazyku, pričom každý z odborných termínov vysvetľuje buď priamo v texte, alebo v poznámke pod čiarou vrátane takých detailov, akými sú odlišnosti v metrickom systéme mier a váh či v dobových kurzových rozdieloch. Aj v tomto aspekte sa prejavila jeho au-

torská zručnosť pochádzajúca zo synergie skúseného žurnalistu a vysokoškolského pedagóga. Dielo má náležitú odbornú fundovanosť, no zároveň literárne kvality – dobre a ľahko sa číta a tam, kde sa dobové citáty v reči príliš odkláňajú od zrozumiteľnosti súčasného jazyka, prichádzajú v poznámke pod čiarou ďalšie vysvetlenia M. Gladiša. Monografia tak má potenciál stať sa nielen vysokoškolskou učebnicou, ale odporúčam ju aj učiteľom literatúry, dejepisu, občianskej náuky a mediálnej výchovy najmä na stredných, ale i na základných školách. Táto monografia je totiž učebnicovým príkladom toho, ako sa dá prostredníctvom relatívne a zdanlivo jednoduchej problematiky (literatúry a žurnalistiky) vyučovať komplex zložitých politických, spoločenských a kultúrnych javov. [...] ▀

doc. PaedDr. Ivica HAJDUČEKOVÁ, PhD.

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

▀ Monografia nadväzuje na výsostne aktuálnu problematiku výskumu emancipačného ženského hnutia na Slovensku, ktorému sa intenzívne venujú nielen historici, ale aj literárni vedci či sociológovia. Téma prvých ženských časopisov v podaní M. Gladiša dostáva nový rozmer: v prizme publicistiky sa zameriava na edičné, koncepcné aj tematické špecifiká zvolených periodík v rozpätí štvrtstoročia, keď sa ponuka intencionálne rozšírila o ženy-spisovateľky a formovala sčítané čitateľky. Primárnym cieľom vznikajúcich periodík bolo šíriť vzdelanie, ktoré nemalo inštitucionálnu podporu až do vzniku ČSR. Zásadný zlom po prvej svetovej vojne už reflektuje len v časopisoch *Živena* a *Slovenská žena*, čo súvisí so zánikom Vansovej *Dennice*. [...]

Postupné spracovanie problematiky troch slovenských ženských časopisov *Dennica*, *Živena* a *Slovenská žena* je podmienené podrobným materiálovým výskumom dobovej tlače, ktorý autor vyhodnocuje z pohľadu médiológa. Zvolený uhol pohľadu prináša do pertraktovanej témy nielen syntézu literárno-historických faktov o dobovom a autorskom kontexte, či o podmienkach vzniku slovenskej periodickej tlače určenej pre ženy, ale aj doteraz málo povšimnuté špecifiká redakčnej práce so zreteľom na jej osobitosti a uplatňovaný prístup k tvorbe koncepcie. [...] ▀

LITERATÚRA A PRAMENE

PRAMENE

Dennica (– Ženský list pre poučenie a zábavu; – Ženský a rodinný list pre poučenie a zábavu; – Ilustrovaný časopis rodinný pre literatúru a otázky spoločenské; – Obrázkový časopis ženský a rodinný s prílohou „Rodina“ venovanou slovenskej domácnosti). 1898 – 1914 (roč. 1, č. 1 [január 1898] – roč. 16, č. 6 a 7 [jún a júl 1914]).

Slovenská žena (– Časopis politicko-výchovný a vzdelávajúci). 1920 – 1923 (roč. 1, č. 1 [marec 1920] – roč. 4, č. 12 [december 1923]).

U Terezy Vansové. 1937. In: *Lidové noviny*, 16. 4. 1937, roč. 45, č. 193, s. 5.

Živena (– Ilustrovaný časopis; – Zábavno-poučný časopis; – Obrázkový časopis). 1910 – 1918 (roč. 1, č. 1 [január 1910] – roč. 9, č. 12 [december 1918]).

Živena. Národní almanach. II. 1885. Turčiansky Svätý Martin: Živena, spolok slovenských žien.

LITERATÚRA

BERÁNKOVÁ, Milena – KŘIVÁNKOVÁ, Alena – RUTKAY, Fraňo. 1988. *Dějiny československé žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944.* Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář.

Biografický lexikón Slovenska. Zv. II. (C – F). 2004. Martin: Slovenská národná knižnica.

Biografický lexikón Slovenska. Zv. III. (G – H). 2007. Martin: Slovenská národná knižnica.

Biografický lexikón Slovenska. Zv. IV. (CH – Kl). 2010. Martin: Slovenská národná knižnica.

Biografický lexikón Slovenska. Zv. V. (Km – L). 2013. Martin: Slovenská národná knižnica.

- Biografický lexikón Slovenska. Zv. VI. (M – N)*. 2017. Martin: Slovenská národná knižnica.
- BOBROV, Nikita et al. 2016. *Tanatológia a humánna tafonómia – etické a právne aspekty*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
- BREČKA, Samuel et al. 2009. *Od tamtamov po internet. Prehľad dejín mediálnej komunikácie*. Bratislava: Eurokódex.
- CVIKOVÁ, Jana. 2006. Elena Maróthy-Šoltéssová. In: *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms. Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. Eds. F. de Haan – K. Daskalova – A. Loutfi. Budapest & New York: Central European University Press, s. 301 – 305.
- CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana. 2008. *Hana Gregorová – Slovenka pri knihe. Čítanka*. Bratislava: Zaujmové združenie žien Aspekt.
- CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana. 2011. *Terézia Vansová – Slovenka doma i na cestách. Čítanka*. Bratislava: Zaujmové združenie žien Aspekt.
- Deset let Československé republiky. Svazek II*. 1928. Praha: Státní tiskárna.
- DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela. 2019. Živena v politických režimoch 19. a 20. storočia. In: *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Ed. D. Kodajová. Bratislava: Slovart, s. 99 – 182.
- DUCHKOWITSCH, Wolfgang – SERAFÍNOVÁ, Danuša – VATRÁL, Jozef. 2007. *Dejiny slovenského novinárstva. Vývoj novinárstva na Slovensku v kontexte podunajskej monarchie*. Ružomberok: Katolícka univerzity v Ružomberku.
- FELDMANOVÁ, Doris – SCHÜLTINGOVÁ, Sabine. 2006. Écriture féminine. In: *Lexikon teorie literatury a kultury*. Eds. A. Nünning – J. Trávniček – J. Holý. Brno: Host – vydavatelství, s. 172.
- GAUVIN, Jean-François. 2012. The Instrument That Never Was: Inventing, Manufacturing, and Branding Réaumur's Thermometer During the Enlightenment. In: *Annals of Science*, roč. 69, č. 4, s. 515 – 549.
- GLADIŠ, Marián. 2015. *Žáner v prostredí masových médií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
- GLADIŠ, Marián. 2018. Terézia Vansová a jej Dennica. Mediologická reflexia o prvom slovenskom časopise pre ženy. In: *Metodologické inšpirácie v literárnovednom výskume II*. Ed. I. Hajdučeková. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vydavateľstvo ŠafárikPress, s. 188 – 221.

- GLADIŠ, Marián. 2021. Žena-hrdinka Terézia Vansová. In: *Žena hrdinka*. Ed. A. Katreničová. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vydavateľstvo ŠafárikPress, s. 65 – 77.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica. 2019a. Časopis Živena po vzniku Československej republiky. In: *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Ed. D. Kodajová. Bratislava: Slovart, s. 195 – 242.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica. 2019b. *Časopis Živena v rokoch 1919 – 1928. Antológia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vydavateľstvo ŠafárikPress.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica. 2019c. *Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia. Interpretatívne etudy. Gender Perspectives in Slovak Literature of the Late 19th and Early 20th Centuries. Interpretation Studies*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vydavateľstvo ŠafárikPress.
- HOLLÝ, Karol. 2004. Genéza Dennice, prvého ženského časopisu na Slovensku. In: *Aspekt. Príbehy žien*, roč. 10, č. 1, s. 62 – 71.
- HOLLÝ, Karol. 2011. *Ženská emancipácia. Diskurz slovenského národného hnutia na prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava: Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama.
- HOLLÝ, Karol. 2019. V súradniciach nacionalizmu a „konzervatívneho feminizmu“, 1869 – 1914. In: *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Ed. D. Kodajová. Bratislava: Slovart, s. 61 – 98.
- HUČKOVÁ, Dana. 2011. Literárny obraz ženy. Reflexia postavenia žien v časopise „Dennica“ v rokoch 1898 – 1903 a dobový literárny obraz ženy. In: *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Ed. G. Dudeková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 62 – 78.
- HUČKOVÁ, Dana. 2014. *Kontexty Slovenskej moderny*. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV.
- CHOVANEC, Jaroslav – HOTÁR, Viliam S. 2019. *Politológia. Terminologický a výkladový slovník*. 2. vyd. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- JACZ, Ľudovít et al. 1982. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor.
- KERN, Elga. 1930. *Führende Frauen Europas. Neue Folge in fünfundzwanzig Selbstschilderungen*. München: Verlag Ernst Reinhardt.

- KODAJOVÁ, Daniela. 2019. Živena, spolok slovenských žien. In: *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Ed. D. Kodajová. Bratislava: Slovart, s. 13 – 60.
- KOLLÁR, Ján. 1824. *Slávy dcera we třech zpěwjch od Jana Kollára*. Budín: Kráľovská universitická tiskárna.
- MAŤOVČÍK, Augustín et al. 1999. *Reprezentačný biografický lexikón Slovenska*. Martin: Matica slovenská.
- MIKULOVÁ, Marcela. 2010. V dileme rozumu a citu (Elena Maróthy-Šoltésová: Moje deti). In: *Slovenská literatúra*, roč. 57, č. 1, s. 14 – 28.
- MIKULOVÁ, Marcela. 2015. *Tri spisovateľky. Šoltésová, Vansová, Timrava*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- MISTRÍK, Erich. 2007. *Estetický slovník*. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS.
- MISTRÍK, Jozef. 2002. *Lingvistický slovník*. Bratislava: SPN.
- OSVALDOVÁ, Barbora – HALADA, Jan et al. 2007. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. Praha: Nakladatelství Libri.
- PAVELKA, Jiří – POSPÍŠIL, Ivo. 1993. *Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů*. Brno: Georgetown.
- POPOV, Petr. 2017. MUDr. Jan Šimsa – průkopník léčby závislostí a psycho-terapie v Čechách. In: *Adiktologie*, roč. 17, č. 2, s. 168 – 172.
- PROKOP, Dieter. 2005. *Boj o média. Dějiny nového kritického myšlení o médiích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. 2003. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál.
- ROSENBAUM, Karol et al. 1984. *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. 2. zv.: P – Ž. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor.
- RUTTKAY, Fraňo. 1999. *Dejiny slovenského novinárstva do roku 1918*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- RUTTKAY, Fraňo. 1980. Noviny a časopisy. Začiatky slovenského novinárstva. In: *Slovensko 4. Kultúra – II. časť*. Ed. K. Rosenbaum. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, s. 549 – 584.
- SERAFÍNOVÁ, Danuša. 2007. Terézia Vansová a Dennica. In: *Studia Academica Slovaca. 36. Prednášky XLIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Eds. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Stimul – centrum informatiky a vzdelávania Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, s. 259 – 272.

- SERAFÍNOVÁ, Danuša – GAZDA, Imrich. 2016. *Dejiny slovenskej katolíckej žurnalistiky. Vývoj slovenskej katolíckej žurnalistiky od predchodcov po súčasnosť a jej predstavitelia*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave.
- SERAFÍNOVÁ, Danuša – VATRÁL, Jozef. 2005. *Náčrt dejín slovenskej žurnalistiky*. Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku.
- SERAFÍNOVÁ, Danuša – VATRÁL, Jozef. 2010. Šoltésovej Živena v roku 1910. In: *Studia Academica Slovaca. 39. Prednášky XLVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Eds. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 227 – 234.
- Slovenský biografický slovník. Zv. V. (R – Š)*. 1992. Martin: Matica slovenská.
- TVAROŽKOVÁ, Mária. 2009. *Písané pamäťou. Pokus o emancipáciu slovenských žien z polovice 20. storočia*. Žilina: vlastný náklad.
- UNWIN, Philip Soundy – TUCKER, David H. – UNWIN, George. 2020. History of publishing. In: *Encyclopedia Britannica* [elektronický zdroj]. Spôsob prístupu: <https://www.britannica.com/topic/publishing>.
- VAJANSKÝ, Svetozár Hurban. 1972. *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského II. Výber listov z rokov 1890 – 1916*. Bratislava: SAV.
- VATRÁL, Jozef. 1980. Noviny a časopisy (po r. 1918). In: *Slovensko 4. Kultúra – II. časť*. Ed. K. Rosenbaum. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, s. 584 – 670.
- VIERIKOVÁ, Mária. 1996. Periodiká v produkcii bratislavských tlačiarň do roku 1850. In: *Kniha '93 – '94. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Ed. M. Domová. Martin: Matica slovenská, s. 101 – 106.
- WOHNOUT, František. 1909. *Včelařova čítanka*. Praha: Nákladem Zem. ústř. včelařského spolku.

POZNÁMKY

AUTOR MONOGRAFIE

PhDr. Marián GLADIŠ, PhD.

oddelenie masmediálnych štúdií
Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Moyzesova 9
SK – 040 01 Košice
Slovensko, EU

marian.gladis@upjs.sk

Prvé slovenské ženské časopisy: Dennica, Živena, Slovenská žena (1898 – 1923)

Monografia ▪ Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae 148

AUTOR PhDr. Marián GLADIŠ, PhD.

VYDAVATEĽ Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

ROK VYDANIA 2021
POČET STRÁN 184
ROZSAH 11,27 AH
VYDANIE prvé

ISBN 978-80-574-0062-2 (e-publikácia)